Turkish Studies - *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 8/1 Winter 2013, p. 901-1001, ANKARA-TURKEY

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAYIMLANMIŞ MESNEVİLER ÜZERİNE-I

Ramazan BARDAKÇI[*]

ÖZET

Arapça bir kelime olan mesnevi, edebiyat terimi olarak ilk defa İran edebiyatında kullanılmış olmakla birlikte, araştırmacılar tarafından ilk örneklerinin Arap edebiyatında ortaya çıktığı kabul edilen bir nazım biçimidir. Mesnevi terimi ve nazım şekli Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiş, XI-XIX. yüzyıllar arasında bu türde sayısız eserler yazılmıştır. Divanlardan sonra, eski Türk edebiyatı tarihinin araştırılmasında en önemli yapı taşlarından olan mesneviler, Fars ve Türk edebiyatında en çok telif edilen eserlerin başında gelir. Eski Türk edebiyatının en önemli eserlerinden olan divanlar, Cumhuriyetle birlikte yeni harflerle yayımlanmaya başlanmış, kimi eserlerin ise tıpkıbasımları yapılmıştır. Divanlar üzerine yapılan bu çalışmalar tanıtım yazılarında da kendini göstermiştir. Cumhuriyet'in ilanından 2000 yılına kadar Türkiye'de yayımlanmış divanlar daha önce üç makaleyle tanıtılmıştı. Bu çalışmada da Cumhuriyet'in ilanından 2000 yılına kadar, tam metin olarak yayımlanmış ya da tıpkıbasımı yapılmış yetmiş beş mesnevi baskısı üzerinde durularak tanıtma ve yer yer değerlendirmeler yapılmıştır. Bu yazıya konu olan eserler (mesneviler), divanların tanıtımında olduğu gibi şairlerin mahlaslarına göre tam bir alfabetik sıralama ile düzenlenememiştir. Bundan dolayı, mesnevilerin sıralanmasında, şairlerin en yaygın olarak bilinen isimlerine göre yine alfabetik bir düzenlemeye gidilmiştir. Yapılan tanıtma ve değerlendirmelerde ise; çalışmaların (kitapların) bölümleri, mesnevinin nüshaları, mesnevi metninin hazırlanmasında izlenen yol, mesnevinin muhteva ve şekil özellikleri, metnin yayımlanış biçimi gibi konularda bilgiler verilmiş ve gerekli görülen noktalarda kısa değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Bibliyografya, Tenkitli metin, Değerlendirme.

ABOUT MESNEVIS PUBLISHED IN THE REPUBLICAN PERIOD–I

ABSTRACT

Mesnevi, an Arabic word, is a form of poetry which is acknowledged by researchers that its first samples appeared in Arabic Literature although it was firstly used as a literary term in Persian Literature. The term "mesnevi" and verse have been transferred to Turkish Literature from the Persian and countless literary works have

[*] Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes Ün. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edb. Blm, El-mek: bardakci-64@hotmail.com

been produced in this genre between 11th and 14th centuries. In Turkish and Persian Literature, right after divans, it is one of the leading works of art which has been compiled most. Divans, which are among the most important works of Old Turkish Literature, started to be published with new letters with the proclamation of the republic and facsimile of some works have been done. These studies, done on the divans have showed up in blurbs as well. The divans published in Turkey after the announcement of the Turkish Republic until 2000 had been introduced by three articles. And in this one, the mesnevis published after the announcement of the Turkish Republic until 2000 are introduced. In this article, presentations and some analysis are made on 75 mesnevi printings, either published full text or facsimiled, from the foundation of republic to the year of 2000. The works (mesnevi) that are discussed in this study, could not totally be organized in an alphabetical order according to nicknames of the poets, like they are done in the presentations of the divans. Therefore, an arrangement, according to most common nicknames of the poets, is made in the organization of the mesnevis. And in the presentation and evaluation, information about sections of these works, the copies of the mesnevis, the style adopted while preparing the text of mesnevi, the content and context of it and the manner of publication, are given and short reviews in needed points are done.

Key Words: Mesnevi, Bibliography, Edition critique, Review.

Arapça (ثـنـي) kökünden türemiş ve ikişer ikişer anlamındaki (meṣnā) kelimesinin nisbet ekli biçimi olan mesnevi, her beyti kendi arasında kafiyeli bir nazım şeklidir. Bu nazım şekline Arap edebiyatında kaside-i müzdevice ya da kaside-i müzdevic adı da verilmiştir[1].

Mesnevi, edebiyat terimi ve nazım şekli olarak ise ilk defa İran edebiyatında kullanılmıştır. Arap edebiyatında müzdevic veya recez bahriyle nazmedildiği için urcûze adıyla anılan şiirlerin ilkel biçimi olarak kabul edilebilirse de bu nazım şeklinin günümüzde ifade ettiği anlama uygun ilk örnekleri İran edebiyatında ortaya çıkmıştır. Fars şiirinin kaside ve gazelle birlikte üç temel nazım şeklinden biri olan mesnevi iki beyitlik şiirlerden binlerce beyitlik müstakil kitaplara kadar değişik uzunluklarda kaleme alınmıştır[2]. Mesnevi terimi ve nazım şekli Türk edebiyatına da İran edebiyatından geçmiş, XI-XIX. yüzyıllar arasında bu türde sayısız eserler yazılmıştır. İslamî Türk Edebiyatında, XI. yüzyılda *Kutadgu Bilig*'le başlayan mesnevi nazım şekli XIX. yüzyıldan sonra Tanzimat Edebiyatının gelişmesiyle yerini roman ve hikâye türüne bırakmıştır.

Türk edebiyatında mesnevi nazım şekli, her beytin kendi arasında kafiyeli olması, aruz vezninin kısa kalıplarının kullanılarak yazılması, konu bütünlüğünün sağlanması ve anlatım açısından şairlere büyük kolaylıklar sağlamış, bunun getirdiği kolaylık nedeniyle, uzun anlatı özelliği taşıyan konuların yazılmasında kullanılmıştır. Bundan dolayı mesneviye eskinin romanı dahi denilmiştir. *Kutadgu Bilig* gibi ilk İslamî eserimiz başta olmak üzere Tanzimat'a kadar birçok eser bu nazım şekliyle yazılmıştır.

[1] Ahmed Ateş, "Mesnevi", **İslâm Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1979, s. 127-128.
[2] Mustafa Çiçekler, "Mesnevi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 29, Ankara, 2004, s. 320.

Mesneviler eski Türk edebiyatının en önemli ürünleri arasında yer alır. Bu eserler XIII-XIX. yüzyıllar arasındaki dönemin edebiyat tarihine, sanat anlayışına ve düşünce dünyasına ışık tutmuştur. Farklı konuların işlenmesinde çok kullanılan mesnevi nazım şekli kaleme alındıkları zaman ve zeminde, insanların kültürlerini koruyan, daha sonraki kuşaklara aktaran önemli kültür miraslarından biridir. Başlangıçta mesnevilerde, destanî konular işlenmiş, daha sonra romantik eserler, aşk-macera hikâyeleri yazılmıştır. İslam tarihinden alınan konular ve ezberlenmesi istenen dinî ve öğretici bilgiler, tasavvuf kurallarının tanıtılması bunların geniş halk kitlelerine ulaştırılıp sevdirilmesi mesnevi nazım şekliyle yapılmıştır. Böylece toplumun her kesimini ilgilendiren pek çok konu, romantik aşk ve macera hikâyeleri, dinî-ahlakî ve tasavvufî konular genelde mesnevi nazım şekliyle yazıldığından çok revaç bulmuş ve bu tarzda çok eser verilmiştir. Mesnevi yazan şairler, özellikle XV. yüzyıldan itibaren tek mesnevi yazmakla yetinmeyerek, beş mesnevi yazıp *Hamse* sahibi olmayı hedeflemişlerdir.

Eski Türk edebiyatı denilince genellikle divan şairleri ile kaside ve gazel türünde şiirler akla gelmekte ve değerlendirmeler de hâliyle buna göre yapılmaktadır. Bu edebiyat üzerine yapılan çalışmaların ağırlık merkezini de daha çok divanlar oluşturmuştur. Cumhuriyetten önceki dönemlerde bir tek yazmaya dayanılarak ve bilimsel yöntemler kullanılmadan birçok divanın baskısının yapıldığı bilinmektedir. Bu durum baskısı yapılan eserlerde önemli bir eksiklik olarak ortaya çıksa da yapılan çalışmalar önemli bir yere sahiptir. Divanlar Cumhuriyetle birlikte yeni harflerle yayımlanmaya başlanmış, kimi eserlerin ise tıpkıbasımları yapılmıştır. Bütün bu çalışmalar divanlar üzerine yoğunlaştığından, mesneviler burada ikinci plana itilmişlerdir.

Divanlar üzerine yapılan bu çalışmalar tanıtımlarda da kendini göstermiş ve Cumhuriyetin ilanından 2000 yılına kadar Türkiye'de yayımlanmış olan divanlar, üç yazıyla tanıtılmıştır. *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı*'nda, Cumhuriyetin ilanından 1973 yılına kadar Türkiye'de yayımlanmış divanlar kısaca tanıtılarak değerlendirilmiştir[3]. Bu çalışmanın devamında, 1973-1991 yılları arasında yayımlanan divanlar *Türkoloji Dergisi*'nde[4], 1991-2000 yılları arasında yayımlananlar da *Turkish Studies* dergisinde, ilk çalışmada uygulanan yönteme bağlı kalınarak tanıtılmış ve değerlendirmeleri yapılmıştır[5].

Türk edebiyatında birçok örneği verilmiş olan mesnevi nazım şeklinin biçim özellikleri ya da bu nazım şekliyle yazılmış eserlere dair sayısız çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların künyelerinin tespit edilmesine yönelik en kapsamlı çalışmalar ise 2000 ve 2007 yıllarında yapılmıştır[6]. Cumhuriyet döneminde yeni harflerle yayımlanmış mesnevilerin tanıtımı ve değerlendirilmesi üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Mesnevi yayımlarının tıpkı divanlarda olduğu gibi 2000 yılından sonra daha da arttığı gözlemlenmektedir. Eser sayısının fazlalığından dolayı bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilanından 2000 yılına kadar basılmış, tam metin

[3] İsmail Ünver, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yayımlanmış Divanlar Üzerine", **Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı, DTCF Yayınları**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, s. 201–231.

[4] Halit Biltekin, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yayımlanmış Divanlar Üzerine II" (Tanıtma ve Değerlendirme)", **Türkoloji Dergisi**, C. IX, S. 1, Ankara 1991, s. 213–233.

[5] Ramazan Bardakçı, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yayımlanmış Divanlar Üzerine-III", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012**, s. 481-553.

[6] F. Sabiha Kutlar, "Mesnevî Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevî Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi", **Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları 2000/1**, Ankara–Nisan–2000, s. 102–157. (Erdoğan Uludağ, "Mesnevi Araştırmaları Bibliyografyası", **Müteferrika**, 1995, 55–87).; Ahmet Kartal, "**Eski Türk Edebiyatında Mesnevî**", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, 2007, s. 353–432. Aynı çalışma için bk. Ahmet Kartal, "Mesnevî Bibliyografyası", **Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, Kriter Yayınevi, İstanbul 2008, s. 597-661.

olarak yayımlanmış ya da tıpkıbasımı yapılmış yetmiş beş mesnevinin tanıtımı ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu çalışma sırasında karşılaştığımız mesnevileri üç grupta toplayabiliriz:

1-Tıpkıbasımı yapılan mesneviler,

2-Metin tenkidi yapılan mesneviler,

3-Metni vulgarize edilmiş olan mesneviler.

Mesnevilerde böyle bir sınıflandırma yapılabileceği gibi, eserlerin yazıldığı yüzyıllar göz önünde bulundurularak da bir tasnife gidilebilirdi. Çalışma günümüze kadar getirilebilseydi böyle bir düzenleme daha uygun olurdu. Dolayısıyla yüzyıllara göre bir tasnif yapılmadı, ancak mesnevinin hangi yüzyıla ait olduğu, müellif ve eser adının verildiği başlığın yanında parantez içinde gösterilmiştir. Ayrıca makalenin sonuna, yüzyılı, mesnevinin adı, müellifi ve çalışma yapanların adlarının gösterildiği bir tablo eklenerek yazının bir çeşit özeti sunulmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından 1991 yılına kadar Türkiye'de yayımlanmış divanların tanıtıldığı iki çalışmada divanlar, şairlerin mahlaslarına göre alfabetik olarak sıralanmış ve bu eserlerin bölümleri, divanın nüshaları, şiir sayıları ile yayınlanış biçimleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu çalışmaya konu olan eserler (mesneviler), divanların tanıtımında olduğu gibi şairlerin mahlaslarına göre alfabetik olarak düzenlenemediği için mesnevilerin sıralanmasında, şairlerin en yaygın bilinen isimleri esas alınarak yine alfabetik bir düzenlemeye gidilmiştir. Yapılan tanıtma ve değerlendirmelerde ise; çalışmaların (kitapların) bölümleri, mesnevinin nüshaları, mesnevi metninin hazırlanmasında izlenen yol, mesnevinin muhteva ve şekil özellikleri, metnin yayınlanış biçimi gibi konularda bilgiler verilmiş ve gerekli görülen noktalarda kısa değerlendirmeler yapılarak her eser için aynı yol izlenmeye çalışılmıştır. Aynı eserle ilgili birden fazla yayında, bu eserler aynı madde başı altında numaralandırılarak verilebilirdi. Çalışmada alfabetik bir sıra tercih edildiğinden bu yayınların sıralanmasında yayın tarihinin önceliği gözetilmiştir.

Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilanı ile 2000 yılları arasında basılmış, 59 farklı mesnevi üzerine yapılmış, 75 çalışmanın tanıtımı ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Yüzyıllara göre mesnevi ve çalışma sayısı göz önünde bulundurulduğunda ise; **XI. yüzyıl** 1 mesnevi, 3 çalışma, **XIII. yüzyıl** 3 mesnevi, 5 çalışma, **XIV. yüzyıl** 11 mesnevi, 12 çalışma, **XV. yüzyıl** 17 mesnevi, 23 çalışma, **XVI. yüzyıl** 14 mesnevi, 17 çalışma, **XVII. yüzyıl** 8 mesnevi, 9 çalışma, **XVIII. yüzyıl** 5 mesnevi, 6 çalışma şeklinde bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma sırasında, çeşitli taramalar sonucunda künyeleri tespit edilen ve tanıtma ölçütlerine uygun eserlerden dördüne ulaşma imkânı olmadığından bu eserlerin tanıtımı ve değerlendirilmesi yapılamamıştır[7]. Gerek müellif adlarında, gerekse eser adlarında bilhassa şapkalı

[7] Barbara Flemming, **Fahri's Husrev u Şirin Eine Türkische Dichtung Von 1367**, Wiesbaden 1974, 486+84 s. Tıpkıbasım. [J. R. Walsh, "Flemming, B.: *Fahri's Husrev u Şirin*", **Wincer Zeitschrift für die Kundedes Morgenlandes**, 1975, C. 67, Bombay-Wien, s. 331.; S. Kleinmichel, "B. Flemming: *Fahri's Husrev u Şirin*" **Orientalistische Literaturzeitung**, 1979, Vol. 71, s. 65.]; Nuran Tezcan, **Lâmi'is Gûy u Çevgân**, Supplementband 35, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1994, 388+72 s. Faksimile [Eserle ilgili tanıtma ve değerlendirme yazıları için bk. Abdulkadir Gürer, "Lâmî's Gûy u Çevgân Supplementband 35, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1994, 388+72 s.", **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, 1994, S. 5, s. 601-608.; Tunca Kortantamer, "Nuran Tezcan, *Lâmî's Gûy u Çevgân*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1994, 387s+Faksimile (62 fol.)", **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İzmir 1998, C. IX, s. 157-164.]; İ. Güven Kaya, **Derviş, Şemsi, Dehmurg: İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım**, Cambridge, Mass: Harvard University Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1997, 225 s.; Hasan Aksoy, **Derviş Şemseddin Deh Murg**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), İstanbul 1998, [XI]+229 s., [52 s. Tıpkıbasım].

harflerin yazımında belli bir ölçüt yakalamak için, eserlerin yayınlanmış şekillerindeki yazılışları künye bilgilerinde esas alınmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilanından 2000 yılına kadar Türkiye'de ve yurt dışında baskısı yapılmış mesneviler tanıtılmaya çalışılmıştır.

ABDÜLVASİ ÇELEBİ (?–1414-15'ten sonra)[8], HÂLİLNAME (XV. yüzyıl)

Dr. Ayhan Güldaş, **Abdülvasi Çelebi, Hâlilname**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, VIII+548 s.

Eser, "Önsöz"le başlar. Bunu "Kısaltmalar" takip eder. Çalışmada "İçindekiler" cetveli bulunmamaktadır. "Önsöz"de yayımlanan bu eserin, 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yapılan *Abdülvâsi Çelebi ve Halilnâme (İnceleme-Metin)* adlı doktora tez çalışması olduğu belirtilmiştir[9]. Ayrıca önsözde eserin önemine vurgu yapılmış ve eserden söz eden münferit çalışmalar kısaca sıralanmıştır.

Araştırmacının "Önsöz"de belirttiğine göre kitap beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin ana başlıkları sırasıyla, "(Giriş) Hz. İbrahim'in Hayat Hikâyesinin Edebiyata Aksi", "Abdülvasi Çelebi'nin Hayatı ve Karakteri", "Abdülvasi Çelebi'nin Halilnamesi", "Tenkitli Metnin Hazırlanması Hakkında" ve "Tenkitli ve Transkripsiyonlu Metin" biçimindedir. Metne kadar olan dört bölümün tamamı 34 sayfadır.

Birinci bölüm (Giriş), "Hz. İbrahim'in Hayat Hikâyesinin Edebiyata Aksi" başlığı altında dinî ve sosyal yönden Hz. İbrahim'in hayat hikâyesinin önemi, İslamî doğu edebiyatlarında peygamberlerin hayat hikâyelerinin kaynağı, Türk edebiyatında manzum Hz. İbrahim hikâyeleri konuları kısaca işlenmiştir.

İkinci bölümde, "Abdülvasi Çelebi'nin Hayatı ve Karakteri" başlığında şairin hayatı ve şahsiyeti, Çelebi Mehmet ve Bayezid Paşa ile olan münasebeti, hayatı hakkında hiç bir kaynakta bilgi olmadığından, sadece eserinden alınan beyitlerle belgelendirilerek anlatılmıştır.

Üçüncü bölüm "Abdülvasi Çelebi'nin Halilnamesi"ne ayrılmıştır. Bu ana bölüm başlığının altında, "Halilname ve Muhteviyatı", "Dil ve Üslûp Özellikleri", "Vezni", "Halilname'de Tabiat, Eşya ve Diğer Unsurlar", "Halilname'nin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Önemi" başlıklı beş kısım daha yer almaktadır. Burada *Halîl-nâme*'nin geniş bir özeti verilmiş ve eser dil, üslûp, vezin ve içindeki unsurlar bakımından incelenmiştir. Ayrıca mesnevinin "Der Vasf-ı Ceng-i Sultan Muhammed Bâ-Mûsâ ve Hazimet-i Mûsâ" başlıklı "Tarihî Bölüm"ü (1732-1924. beyitler) ile sonundaki "Mi'râc-nâme-i Hazret-i Muhammed Sallallâhu Aleyhi ve Sellem" başlığı altında yer alan "Miraç-nâme" (3044-3608. beyitler) bölümü hakkında bilgi verilip bunların tahlili yapılmıştır.

Dördüncü bölümde "Tenkitli Metnin Hazırlanması Hakkında" başlığı altında "Karşılaştırılan Nüshalar"ın özellikleri ve "Metnin Tespitinde Gözetilen Esaslar" ortaya konmuş, "Transkripsiyon Sistemi" gösterilmiş ve eserin 3 nüshasından söz edilmiştir[10]. Şair mesnevisini biri

[8] Abdülvasi Çelebi'nin doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Eseri hazırlayan, onun XIV. yüzyılın son çeyreği ile XV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olabileceğini bildiriyor.

[9] Ayhan Güldaş, **Abdülvâsi Çelebi ve Halilnâme'si: İnceleme-Metin**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1985, CI+493 s. (Danışman: Prof. Dr. Ali Alparslan).

[10] **Halil-nâme**'nin nüshaları: 1. K nüshası: Kahire-Darü'l-kütüp (Edeb Türkî M. 82); 2. İ nüshası: İstanbul Belediye Kütüphanesi (Muallim Cevdet Bölümü, K. 214; 3. A nüshası: Afyon Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi 34; (Günay Alpay, "Abdülvasi Çelebi'nin Eseri [Halil-name] ve Nüshaları", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1969**, Ankara 1989, s. 201–226; Eserin iki nüshası için bk. A. Deniz Abik, "İki Yeni Nüshası Sebebiyle Halilname ve Müellifi Abdülvasi Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, C. XII, S. 1, Ankara 1997, s. 139–173).

padişah, diğeri vezir adına iki kez kaleme aldığından dolayı, metnin kurulmasında bu nüshalardan vezir adına kaleme alırken değişikliğe uğrattığı Kahire nüshası esas nüsha olarak alınmıştır.

XV. yüzyılın ilk yarısında 817 H.=1414 M. yılında telif edilen ve Sultan I. Mehmed'e sunulan *Halîl-nâme*, gerek muhtevası, gerekse dil ve üslûbu bakımından Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Hz. İbrahim'in doğumundan ölümüne kadar bütün hayatını ilk defa bu derece kapsamlı ele alan eser, konusunun orijinalliği ile yalnız Türk edebiyatında değil, Doğu-İslâm edebiyatlarının da önde gelen eserleri arasında yer alır. Esas adı *Dâsitân-ı İbrahim Nebî aleyhi's-selâm* olan mesnevide, Hz. İbrahim'in hayat hikâyesi İslâmî kaynaklar, mukaddes kitaplar ve İsrâiliyat türü rivayetlerdeki bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılan eser, 3693 beyitten meydana gelmiştir.

Beşinci bölümde "Tenkitli ve Transkripsiyonlu Metin"den sonra "Arapça Âyet, Hadîs ve İbârelerin Türkçeye Tercümesi"ne, "Şahıs ve Yer Adları" indeksi ile "Sözlük" ve "Bibliyografya"ya yer verilmiştir. Metin günümüz alfabesine aktarılırken çeviriyazı (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuş, karşılaştırılan nüshaların yaprak numaraları sayfa kenarlarında gösterilmiş ve nüshalara ait farklar kısaltmalarıyla birlikte dipnotlarda verilmiştir. Metnin tamamına Arap rakamlarıyla 1'den başlayarak sıra numarası verilmiş, bölüm başlıkları büyük harflerle yazılmıştır.

Eserin sonuna iki ayrı sözlük ilave edilmiştir. Birinci sözlükte, *Halîl-nâme*'de geçen, bugün kullanılmayan veya değişik şekilde kullanılan Türkçe kelimeler ile bazı deyimler yer almaktadır. İkinci ek sözlükte ise eserde geçen, bugün hiç kullanılmayan veya az kullanılan savaş araç ve gereçleri, yiyecek, mutfak, giyecek, kumaş ve musiki ile ilgili kelimelere yer verilmiştir.

AHMED FAKİH (?–1252), KİTÂBU EVSAFI MESACİDİ'Ş-ŞERİFE (XIII. yüzyıl)

Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, **Ahmed Fakîh, Kitâbu Evsâfı Mesacidi'ş-Şerîfe**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974, 119 s.[11]

Eserin başlangıç bölümünde kısa bir "Önsöz"den sonra, "Ahmed Fakîh", "Menâkıb-nâmelerde Ahmed Fakîh", "Ahmed Fakîh'in Eserleri", "Eserin Konusu", "Eserin Dili ve Anlatımı", "Yazmanın İmlâ Özellikleri ve Çevriyazıda Uyulan İlkeler" ve "Bibliyografya" başlıkları yer alır.

Ahmed Fakîh'in hayatı ve eserleri üzerinde verilen bilgiler bu konuda o güne kadar yazılmış olanlara dayanmaktadır ve bu eserler kaynakçada gösterilmiştir.

Anadolu sahasında bilinen en eski Türkçe mesnevi olan Ahmed Fakîh'in *Kitâbu Evsâfı Mesâcidi'ş-Şerîfe'*si seyahatname türünde kaleme alınmış küçük bir eserdir. Mesnevide şairin ziyaret ettiği Şam, Kudüs, Mekke ve Medine ile oralarda gördüğü kutsal mekânlar anlatılmaktadır. Mesnevi, British Museum Or. 9848'de kayıtlı bir mecmuanın ilk eseri olup 1–21 yaprakları arasında yer almaktadır. Eser aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbı ile yazılmıştır. Esas şekli mesnevi olmakla beraber arada iki parçada kafiyece gazel, sondaki dört manzume ise gazel-kaside tertibini gösterir. Harekeli nesihle yazılı 339 beyit ve bir mısradan meydana gelen nüshanın istinsah tarihi yoktur. İlk yapraktan sonra bazı yaprakların kaybolmuş olduğu anlaşılmakta ve böylece

[11] Orhan Şaik Gökyay, "Okurken VIII: Güçlük Nerede? [Ahmet Fakih'in Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu'nca Yeniden Yayımlanan *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi'ş-Şerîfe* Kitabı üzerine]", **Türk Dili**, Ekim 1975, C. XXXII, S. 289, s. 549-550.; Hasibe Mazıoğlu, "Güçlüğün Nerede Olduğu [Ahmet Fakih'in Yeniden Yayımlanan Yapıtı]", **Türk Dili**, Kasım 1975, C. XXXII, S. 290, s. 665-666.; Orhan Şaik Gökyay, "Okurken VIII: Güçlük Nerede?", **Türk Dili**, Aralık 1975, C. XXXII, S. 291, s. 707-710 [Orhan Şaik Gökyay'ın **Türk Dili**, Ekim 1975, S. 289'daki yazısı eksik basıldığı için bu sayıda tekrar yayımlanmıştır.]

metnin tamamının daha hacimli olabileceği tahmin edilmektedir. Mesnevinin başında Medîne şehri (22-26. beyitler), Hz. Peygamber'in mescidi (38-46; 57-65. beyitler), Mekke şehri (66-68. beyitler) ve Harem-i Şerîf'in (86-117. beyitler) tasvirleri yer almaktadır. Daha sonra Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'nın (145-160; 199-232. beyitler) ve Kudüs şehrinin (190-192. beyitler) tavsif ve tasviri yapılır. Ardından aynı şehirde bulunan Halilullâh makamı ve oradaki kabirlerin tasvirine geçilir (238-276. beyitler). Son olarak Şam şehri (305-307. beyitler) anlatılır. 30-37 ile 79-85 arasındaki beyitlerin kafiye örgüsü gazel-kaside düzenindedir. "Fî Mehdi 'Adesi Halil" bölümünün başında (11b), beyit düzeniyle yazılmış, hece ölçüsüyle üç dörtlük vardır. Eserin sonunda bulunan yine Ahmed Fakîh'in Kudüs için yazmış olduğu dört övgü de hece ölçüsüyledir. Bu övgülerden birincisi 15 beyit, ikincisi 7 beyit, üçüncüsü 18 beyit, dördüncüsü 10 beyit bir mısra olup, yazmada son övgü yarım bırakılmıştır.

Eser bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine bağlı kalınmıştır. Metindeki silik yerlerde anlam, vezin ve kafiye yardımı ile düzeltilebilen sözcükler ayraç içine eklenip dipnotta gösterilmiştir.

Metnin ardından gelen 47-73. sayfalarda "Sözlük ve Dizin" bölümünde, mesnevide geçen sözcüklerin geçtiği yerler gösterilmiş, bunların anlamları verilmiş, özel kişi ve yer adları da açıklanmıştır. Bundan sonra 74-119. sayfalar arasında "Ahmed Fakîh Menâkıbı" yazmasının[12] tıpkıbasımı yer almaktadır.

AHMED HARAMİ DESTANI[13] (XIV. yüzyıl)

Ahmet Talat (Onay), **Dastan-ı Ahmet Haramî**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1946, 128+29 s.[14]

Eser "Dasitânı Ahmet Haramî", "Eser Hakkında" ve "Metin" başlıkları altında üç bölümden oluşmaktadır.

"Dasitânı Ahmet Haramî" bölümünde eser hakkında bilgiler verilir ve mesnevinin hicrî altıncı asır sonlarında yani Selçuklular devrine ait olduğu bildirilir. Araştırmacı tarafından eklenen 19 sayfalık giriş mahiyetindeki "Eser Hakkında" başlıklı bölümde, eserin yazmasının Bolu'da ele geçtiği anlatılmakta, üslubu, vezni, kafiyesi ve imlası hakkında bilgiler verilmekte, eserin kahramanlarından biri olan Gülendam isminden münasebet kurularak Türk adları hakkında, böyle bir girişte uzun sayılabilecek bir değerlendirme yapılmaktadır. "Eserin müellifi gibi, zamanı tahriri ve hatta tebyizi de malûm değildir. Eldeki nüshanın acemi bir nasih elinden çıktığı anlaşılıyor" ifadesiyle de müellifi ve istinsah tarihi hakkındaki bilgilerin bulunamadığı da ortaya konmuştur.

Ses ve şekil özellikleri bakımından eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini ihtiva eden eser *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevi bir mukaddime ve altı meclis olmak üzere 816 beyitten müteşekkildir. Yukarıda da söylendiği gibi eserin müellifi belli değildir. Hazırlayan tarafından tesadüfen bulunan ve Türk Dil Kurumu Kütüphanesine bağışlanan eserin tek nüshasının bulunduğu mecmua ise bugün kayıptır. Bu nüsha, talik yazıyla 1000 H.=1591-1592 M. yılında Mekke'de Nuh bin Mustafa tarafından yazılmıştır. Bu mesnevi üç bölümlü bir mecmua

[12] British Museum, **Turkish Manuscripts Hand-list**, Or. 9848.

[13] Asıl adı **Dasitan-ı Ahmed Harâmî** olan ve müellifi bilinmeyen mesnevinin yazıldığı yüzyıl tam olarak bilinmemektedir. Ancak taşıdığı dil özellikleri itibariyle XIII. yüzyıl sonları ve XIV. yüzyılın başlarında telif edildiği sanılmaktadır.

[14] Eserin ilk baskısı için bk. Ahmet Talat (Onay), **Dasitan-ı Ahmet Harami**, Çankırı Matbaası, Çankırı 1933, 112+29 sayfa sözlük.; Orhan Şaik Gökyay, "Tahlil ve Tenkitler: A. Talat Onay, *Destan-ı Ahmet Harami*, Çankırı Matbaası, 1933, [baskı yılı: 1936], s. 112, ayrıca 29 sayfa sözlük", **Türkiyat Mecmuası**, 1935, C. 5, s. 345-349.

içerisinde *Bostân-ı Kuds* ve *Gülistân-ı Üns* adlı parçaların ardından gelir ve Ahmet Haramî bölümünün son sayfası eksiktir. Eser içerik yönü ile bugünkü anlamda destandan daha çok halk hikâyesi özelliği göstermektedir.

Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, gerekli yerlerde metin tamiri yapılmış, bu metin tamiriyle beraber bazı kelimelerin anlamları dipnotlarda gösterilmiştir.

Eser, mesnevide geçen kelimelerin karşılığını veren "Küçük Sözlük"le son bulur.

AHMET HARAMİ DESTANI (XIV. yüzyıl)

Halis Akaydın, **Ahmet Haramî Destanı**, Tercüman Gazetesi Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul [tarihsiz], 185 s.

Eserin başında, *Tercüman* gazetesi sahibi Kemal Ilıcak'ın "1001 Temel Eseri İftiharla Sunuyoruz" başlıklı yazısından sonra Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın mesnevi hakkında yazdığı "Dâstân-ı Ahmed Harâmî Hakkında" başlıklı kısa giriş yazısı yer alır. Faruk Kadri Timurtaş'ın bu yazısından, yayının araştırmacının daha önce mesnevinin transkripsiyonlu metni ve indeksi üzerine yaptığı mezuniyet tezine, metnin bugünkü Türkçeye çevirisi ve hikâyenin özetinin eklenmesinden ibaret olduğu öğreniliyor. "Önsöz"de de araştırmacı aynı bilgiyi vermektedir.

Kitapta "İçindekiler" listesi bulunmamaktadır. "Önsöz"de eser hakkında verilen bilgilerden sonra "Olayın Geçtiği Yer", "Olayların Kahramanları", "Üslûp ve Vezni", "Eserde Geçen Kelimelerin Türklerle İlgisi" başlıkları gelir. Daha sonra "Ahmed Haramî Destanı'nın Özet Olarak Hikâyesi" verilmiştir.

Ahmet Talat Onay'ın[15] eski bir mecmuada tesadüfen ele geçirdiği ve Türk Dil Kurumu Kütüphanesine bağışladığı eserin aslî nüshası bugün kayıptır.

Bir girişten sonra altı bölümden oluşan mesnevi aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* vezniyle yazılmış ve 816 beyitten oluşmaktadır. Her ne kadar 12. sayfada "Metni tespit ederken, Talât Onay'ın okuyuşuna tam mânâsıyla uymadık. Çünkü bu neşirde kullanılan metin tespiti sistemi, Üniversitede bu gibi eserlerin tespitinde kullanılan ilmî transkripsiyon sistemi ile uyuşmuyordu. Buna göre metnin transkripsiyonunu, yeniden ilmî sistemle yaptık." denilse de, metin bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken transkripsiyon işaretleri kullanılmamıştır. Mesnevi eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşıyan bir eser olmasına rağmen yeni harfli metinde bu özellikler yansıtılmamış, günümüz fonetiği tercih edilmiştir. Kitabın sol sayfalarında metin, sağ sayfalarında ise bu metinlerin günümüz diliyle açıklamalarına yer verilmiştir.

Eser, metinde geçen kelimelerin anlamlarını veren "Sözlük" bölümüyle son bulur. 149-185. sayfalar arasında yer alan "Sözlük" daha çok "vulgarize" yayınlarda görülen sözlüklere benzemektedir. Kitap, taşıdığı diğer özellikler bakımından da vulgarize bir yayın olarak değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

AHMED MÜRŞİDÎ (AHMEDÎ) (?–?), EYYÛB PEYGAMBER KISSASI (XVIII. yüzyıl)

Doç. Dr. Gönül Ayan, **Ahmed Mürşidî (Ahmedî), Eyyûb Peygamber Kıssası**, Emek Matbaacılık, Konya 1995, VIII+108 s.[16]

[15] Ahmet Talat (ONAY), **Dasitanı Ahmet Haramî**, Çankırı Matbaası, 1933, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1946, 128+29 s.
[16] Zehra Piroğlu, "Eyyub Peygamber Kıssası", **Bilge**, S. 8 (Bahar 1996), s. 107.

Eser "İçindekiler"le başlamaktadır. Bunu "Önsöz" takip eder. "Önsöz"de kitabı hazırlayan, bu çalışmanın ortaya çıkmasını açıklamış ve Tebrizli Ahmedî'nin *Esrâr-nâme* adlı eseri üzerinde çalışırken, Türk edebiyatında Ahmedî mahlaslı şairleri de birbirinden ayırmak gerektiğini belirtmiştir. Yazar, araştırmaları sırasında "Ahmedî, Ahmed Mürşid ve Mürşidî mahlaslarını kullanan Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî'nin eserlerinin incelenmesi" sonucu bu eserin varlığına ulaşıldığını söyler. Kaynaklarda adından bile söz edilmeyen "Eyyûb Peygamber Kıssası"nın iki elyazmasının tespit edildiğini, bunların karşılaştırılarak, günümüz araştırmacıların istifadesine sunulduğu bildirir.

"Önsöz"den sonra, konusunu *Kur'ân-ı Kerîm*'den alan mesneviler üzerine genel bir değerlendirmenin yapıldığı kısa "Giriş" gelmektedir.

Kitap "Giriş"in ardından üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm, "Ahmed Mürşidî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği" başlığını taşımakta ve şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği kaynaklardan elde edilen bilgilerin ışığı altında anlatılmaktadır. "Eserleri" alt başlığında şairin, *Pend-nâme, Mevlid-i Şerîf, Kıssa-i Eyyûb Peygamber, Kelime-i Şehâdet Şerhi ve Yûsuf u Züleyhâ* adlı eserleri tanıtılarak, tespit edilen nüshaların tavsifi yapılmıştır.

İkinci bölümde, kıssanın *Kur'ân-ı Kerîm*'deki şekli, Türk şairleri tarafından bir mazmun olarak nasıl kullanıldığı, Ahmed Mürşidî'nin eserinin konusu, eserin dil ve üslup özellikleri, nazım şekli, vezni, kafiyesi ve edebî sanatları üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölüm "Karşılaştırmalı Metin" ana başlığını taşımaktadır. Bunu "Ahmed Mürşidî'nin Eyyûb Peygamber Kıssasının Yazma Nüshalarının Tanıtılması" başlığı takip eder ve burada eserin iki yazması tanıtılır[17]. Arkasından "Metin Kurulması" hakkında kısa açıklama yapıldıktan sonra "Karşılaştırmalı ve Çevriyazılı Metin" verilmiştir.

Yûsuf u Züleyhâ ve *İskender-nâme* gibi kaynağını *Kur'ân-ı Kerîm*'den alan bir mesnevi olan *Eyyûb Peygamber Kıssası,* aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış, 538 beyitlik bir mesnevidir.

Metin günümüz Türk alfabesine çevrilirken transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmış, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri uyulmuştur. Kurulan metnin solunda (D) nüshasının yaprak numarası belirtilmiş, metne beşer beyit aralıklarla numara verilmiştir. İki nüshaya ait farklar metne ilişkin dipnotlarda, nüshaların tanıtılmasında belirlenen kısaltmalarla birlikte gösterilmiştir. Mesnevinin nüshalarında "bir düzen olmamasından dolayı", metnin kurulmasında hiçbir nüsha esas alınmamış, metin araştırmacı tarafından yeniden kurulmuştur. Metindeki farklılıklar benzerliklerden fazla olduğundan bu hacimdeki bir eser için metnin dipnotlarının oldukça fazla yer tuttuğu söylenebilir.

Metin kısmının sonunda, çalışmada elde edilen "Sonuç"lar maddeler halinde sıralanmış, kullanılan kaynaklar "Bibliyografya"da gösterilmiş, alfabetik sıra ile "Kişi Adları-Eser Adları ve Yer Adları", "Dizin" altında verilerek kitap tamamlanmıştır.

AHMEDÎ (1334, 1335–1412, 1413), CEMŞİD Ü HURŞÎD (XIV. yüzyıl)

Mehmet Akalın, **Ahmedî, Cemşid ü Hurşîd, (İnceleme–Metin)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No. 182, Sevinç Matbaası, Ankara 1975, VIII+413 s.[18]

[17] Tespit edilen yazma nüshalar: 1. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaffer Ozak I. No: 764 (75b-90a) (D); 2. Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özeğe Kütüphanesi (Satın Alınan Kitaplar) No: 316 (71a-85b) (S).

[18] İsmail Ünver, "Ahmedî'nin *Cemşîd ü Hurşîd* Mesnevisi Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, Ankara 1977, C. 7, s. 171–180.

Eser hazırlayanın "Önsöz"üyle başlar. Bundan önce araştırmacının bu yayınla ilgili olarak "Sunuş" adı verilebilecek kısa tanıtması vardır. Araştırmacı bu yayının 1969 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde *Ahmedî, Cemşid ü Hurşîd, İnceleme, Metin, İndeks* adıyla sunduğu doktora tezinin bir kısmı olduğunu belirtmektedir. Bunu "İçindekiler" listesi izler.

"Önsöz"de hazırlayan, eserin "İnceleme-Metin-İndeks" bölümlerinden oluştuğunu, indeks bölümünün ise çalışmanın ikinci kısmını teşkil edeceğini ve bunun da yayınlanacağını söylemiştir. Ayrıca mesnevinin üç önemli noktadan dolayı dil yönünden incelenmeye ve gün ışığına çıkarılmaya değer olduğu söylenerek bunlar maddeler hâlinde sıralanmış, arkasından çalışmanın içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. "Önsöz"den sonra "Ahmedî, Hayatı ve Eserleri", "Cemşîd ü Hurşîd'in Gramer Hususiyetleri", "Bibliyografya", "Kısaltmalar" ve "Metin" bölümleri yer alır. "İçindekiler"de "Cemşîd ü Hurşîd'in Gramer Hususiyetleri" başlığından sonra gösterilen "Ünlüler", "Yuvarlak Ünlülü Ekler", "Düz Ünlü Ekler", Ünsüzler" ve "Zamirler" başlıkları, dilbilgisi özelliklerinin alt başlıkları olması ve çalışma içinde de böyle ele alınmasına rağmen bölüm gibi gösterilmiştir.

"Ahmedî, Hayatı ve Eserleri" başlığında yedi sayfada, şairin hayatı ve eserleri hakkında çok kısa, tatmin edici olmayan bilgiler verilmiştir. "Eserleri" bölümünde araştırmacı, *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisi tanıtılırken, Ahmedî'nin bu eserinin tek nüshasına ilk defa Nihat Sami Banarlı'nın *İskender-nâme* yazmalarını incelerken tesadüf ettiğini ve ilim âlemine tanıttığını belirtmiştir[19].

Ahmedî'nin Emîr Süleyman'ın isteği üzerine kaleme aldığı *Cemşîd ü Hûrşîd* mesnevisi, İranlı şair Selmân-ı Sâvecî'nin (ö. 778 H.=1376 M.) aynı addaki eserine dayanmaktadır. Fakat Ahmedî, mesneviyi Türkçeye çevirirken eklemiş olduğu yeni kısımlarla âdeta ona telif kimliği kazandırarak yepyeni bir eser vücuda getirmiş ve eseri 806 H.=1403 M.'de tamamlamıştır. Ahmedî'nin mesnevisi Selmân-ı Sâvecî'ninkinden yaklaşık 2300 beyit daha fazladır. Mesnevi 4745 beyit olarak nazmedilmiştir. Aslında I. Mehmed'e sunulmak üzere hazırlanan, fakat Emîr Süleyman'a sunulan bu mesnevinin 847 H.=1444 M. yılında istinsah edilmiş bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindedir. Aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbı ile yazılan ve âşıkane konulu olan *Cemşîd ü Hurşîd*'de Çin hükümdarının oğlu Cemşid ile Rum kayserinin kızı Hurşid arasındaki aşk anlatılır.

Metin aktarımında transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılmış, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin fonetiği benimsenmiştir. Metin beşer beşer artan şekilde numaralandırılmış, bu numaralandırmada 2854'ten 2900'e geçilmiş, böylece metin 4798 beyit olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâlbuki yukarıda da söylendiği gibi mesnevi 4745 beyittir.

AHMEDÎ (1334, 1335–1412, 1413), İSKENDER-NAME (XIV. yüzyıl)

İsmail Ünver, **Ahmedî, İskender-nâme, İnceleme–Tıpkıbasım**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983, VII+52+149 s. Tıpkıbasım.

Eser hazırlayıcının "Önsöz"üyle başlar. Yazar, *Türk Edebiyatında Manzum İskender-nameler* konulu doktora çalışması[20] sırasında, *İskender-nâme*'nin yazmaları üzerinde yaptığı

[19] Nihat Sami Banarlı, "XIV. Asır Anadolu Şairlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi: Dastân-ı Tevârih-i Mülûk-i Al-i Osman ve Cemşid ve Hurşid Mesnevisi", **Türkiyat Mecmuası**, C. VI, İstanbul 1939, s. 49-176.

[20] İsmail Ünver, **Türk Edebiyatında Manzum İskender-nâmeler**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1975 (Danışman: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu).

araştırmalarda, Türkiye kitaplıklarındaki en güvenilir yazmanın, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 921'deki yazma olduğunu söyler. Eser, bu yazmanın tıpkıbasımıdır.

Eserin başında "Ahmedî ve İskender-namesi" başlığı altında inceleme bölümü yer alır. Burada Ahmedî'nin yaşamı, eserleri, edebî kişiliği konusunda bilgiler verilir. Bu bölümden sonra gelen "İskender-name" bölümünde "Ahmedî'den Önce Manzum İskender-nâme Hikâyesi Yazanlar ve Bunların Ahmedî Üzerindeki Etkileri", "İskender-name'nin Değeri ve Önemi", "İskender-name'nin Bitiş Yılı", "Şairin Sonradan Yaptığı Eklemeler ve Beyit Sayısı", "İskender-name Kime Sunulmuştur?", "İskender-name'nin Kaynakları", "İskender-name'nin Kuruluşu, "İskender-name'nin Yazmaları", "Sonuç", "Kaynaklar", "Başlıklar Dizelgesi" ve "Genel Dizin" başlıkları yer alır.

Ahmedî'nin en çok tanınan eseri olan *İskender-nâme*, Anadolu'da Nizâmî-i Gencevî (ö. 608 H.=1211-1212 M.)'nin *İskender-nâme*'sine yazılan ilk naziredir. 792 H.=1390 M. yılında telif edilen eserin çeşitli nüshalarındaki farklılıklardan, müellifin eserine bu tarihten sonra da 813 H.=1410 M. yılına kadar bazı ilaveler yaptığı anlaşılmaktadır. "Mevlid" bölümü ile "Dâstân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âli Osman" kısmı daha önceki nüshalarda da bulunmaktadır. I. Bayezid'in oğlu Emîr Süleyman'a sunulan eserin beyit sayısı bazı nüshalara göre yedi binden az, bazı nüshalara göre ise sekiz binden fazladır. Türkiye'de otuz iki kadar yazma nüshası bilinen *İskender-nâme*'nin yurt dışında da pek çok yazmasının bulunması, bu eserin ne kadar beğenilip okunduğunu göstermektedir. *İskender-nâme*'nin konusu, Doğu edebiyatlarında işlenen ortak bir konu olan Makedonyalı Büyük İskender'in doğu seferi ve doğu ülkelerini fethiyle ilgilidir.

Aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınan eserin, Türkiye kitaplıklarındaki en güvenilir yazması olarak tespit edilen İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 921'deki nüshası 8754 beyitten oluşmaktadır. Başlangıç bölümü klasik mesnevi anlayışı içinde düzenlenmiştir. Ancak mesnevilerde görülen "sebeb-i te'lif" bölümü yoktur. 306 beyitlik başlangıç bölümünde "besmele manzumesi", "tevhid", Tanrı'nın adları ve sıfatları vb. konuları içeren başlıklar, Hz. Muhammed'e övgü ve onun aracılığını isteyiş başlıkları yer alır.

AHMED-İ DÂ'Î (?–1421)[21], ÇENGNAME (XV. yüzyıl)

Gönül Alpay-Tekin, **Ahmed-i Dai and His Çengname, An old Ottoman Mesnevi, Text in Facsimile with an İntreduction, Critical analysis an Index by, (Eski Osmanlıca Bir Mesnevi, Giriş–Tenkitli Değerlendirme–Dizin, Tıpkıbasım)**, Harvard Üniversitesi 1973, 40+58 s. Tıpkıbasım.

Doğu Dilleri ve Edebiyatları Kaynakları (Türkçe Kaynaklar) serisinin üçüncü cildi olarak çıkmış olan eser yayımlayanın İngilizce ve Türkçe "Önsöz"üyle başlar.

Eserde "Önsöz"den sonra inceleme bölümü gelir. Bu bölümde "Some remarks on pre Ottoman culture in Anatelia", "Ahmed-i Dal's life", "The literary personality of Ahmed-i Dai", "Ahmed-i Dai as a scholar and as a philologist", "Ahmed-i Dai's Works", ve "Critical analysis of the Çengname" konu başlıkları yer alır. Bunu "References te the Gur'an", "Items pertaining to dress", "Items pertaining to food and drink", "Items of verious uses", "Musical terms" başlıkları altında "Index" başlığı takip eder.

"The Çengname" başlığı altında eser hakkında bilgi verilirken tıpkıbasımı yapılan nüsha da tanıtılır. Bu nüsha Konya İzzet Koyunoğlu Kitaplığı 14546 numarada kayıtlı olan yazma nüshadır. *Çeng-nâme*'nin Burdur, İzzet Koyunoğlu ve Sivas'ta Ziya Karal'da olmak üzere bilinen

[21] İsmail Hikmet Ertaylan, şairin eserlerine ve Sehî tezkiresine dayanarak, 824 H.=1421 M.'den sonra ölmüş olabileceğini bildirir.

üç nüshası vardır. Fakat bu üçüncü nüsha henüz hiçbir araştırıcı tarafından görülememiştir. İsmail Hikmet Ertaylan'ın Vasfı Mahir Kocatürk'ten aldığını söylediği nüsha aslında Koyunoğlu nüshasıdır. İ. Hikmet Ertaylan Burdur nüshasının tıpkıbasımını diğer eserleriyle birlikte yayımlamıştır[22].

Yirmi dört bölümden oluşan eser, tevhitle başlar (1–44. beyitler), Tanrı'ya münacatla devam eder (45–93. beyitler). Arkasından padişahın övgüsünden bahseden methiye bölümü gelir (121–175. beyitler). Daha sonra "Der Medh-i Mehmed Paşa" (176–199. beyitler), Dua, "Arza-dast ve 'özr kerdan" (257–294. beyitler) ve "Sebeb-i Nazm-ı Kitâb" (295–339. beyitler) bölümleri yer alır. Bundan sonra asıl konuya girilir (340–1375. beyitler). Eser "Hatimetü'l-kitâb" (1376–1424. beyitler) ve "Münacaat" (1425–1446. beyitler) bölümleriyle sona erer.

Eserin sonuna "Facsimile Of The Çengname" başlığı altında İzzet Koyunoğlu 14546 numaralı yazma nüshasının tıpkıbasımı eklenmiştir.

AHMED-İ DÂ'Î (?–1421), ÇENGNAME (XV. yüzyıl)

Gönül Alpay Tekin, **Çengnâme Ahmed-i Dâ'î, İnceleme-Tenkidli Metin**, Cambridge Mass., Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1992, 502 s.[23]

Doğu Dilleri ve Edebiyatları Kaynakları (Türkçe Kaynaklar) serisinin on dördüncüsü olarak çıkan eserin "İçindekiler" listesindeki numaralandırmada yedi ana başlığın bulunmasından hareketle yedi bölümden oluştuğu söylenebilir. Başta "İçindekiler" ve "Önsöz" yer almaktadır. Çok kısa tutulan "Önsöz"den araştırmacının Ahmed-i Daî'nin *Çeng-nâme* adlı mesnevisi üzerine çalışmalarının 1972-1974 yılları arasında Ankara'da Hacettepe Üniversitesinde öğretim görevlisi olduğu yıllara dayandığını, daha sonra Amerika'da Harvard Üniversitesi'nde görevlendirildiği zaman devam ettiğini ve nihayet bu birikimin sonucunda kapsamlı bir yayının yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. "Önsöz"de eserin hazırlanması ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir.

Birinci bölüm "I. Ahmed-i Daî'den önceki Anadolu'nun kültür hayatı" ana başlığı altında "A. XIII-XIV. yüzyıl B. Ahmed-i Daî ve Germiyan beyliği C. Ahmed-i Daî'nin hayatı D. Ahmed-i Daî'nin edebî kişiliği E. Ahmed-i Daî'nin eserleri" başlıklı beş alt başlığa yer verilmiştir.

Eserin Romen rakamıyla verilen ana başlıklarından ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümleri mesnevinin kapsamlı bir şekilde incelenmesine ayrılmıştır. Bu üç bölümün 240 sayfadan (57-297. sayfalar arası) meydana gelmesi de bunu göstermektedir. İkinci bölümde, "Çengnâme'nin Tahlili" ana başlığında ilk önce "Çengnâme hakkında bilgiler" başlığına yer verilerek, *Çeng-nâme* hakkındaki bilgilerin tenkidi yapılmış, *Çeng-nâme*'nin adı, yazıldığı tarih ve sunulduğu şahıslar tespit edilmiştir. "Çengnâme'nin muhteva özellikleri" başlığı altında, *Çeng-nâ*me'nin kaynağı, konusu, hikâyenin yapısı, çengin temsil ettiği insan imajı (âşık) ve Ahmed-i Daî'nin vardığı sonuca yer verilmiştir. Üçüncü bölüm "Çengnâme'de dil ve üslûp özelliklerine" ayrılmıştır. Burada *Çeng-nâme*'deki âhenk unsurları (vezin, kafiye, redif, aliterasyon ve asonans ve diğer âhenk unsurları), *Çeng-nâm*e'de İslâm kültürüne âit üslûp özellikleri, *Çeng-nâme*'de günlük hayatla ilgili ifade özellikleri, *Çeng-nâme*'deki arkaik Türkçe kelimeler ve önemli bazı gramer özellikleri üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde "Çengnâme'deki insan ve varlık anlayışı ile ana tema üzerinde bazı düşünceler"e yine çok ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

[22] İsmail Hikmet Ertaylan, **Türk Edebiyatı Örnekleri VII, Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1952.
[23] Mustafa İsen, "Çengnâmeye Dair", **Polemik**, S. 8 (Ocak-Şubat 1993), s. 8-9.

Beşinci bölüm "Çengnâme'nin Tenkidli Metni"ne ayrılmıştır. "Çengnâme'nin yazma nüshaları", "Nüshalardaki imlâ özellikleri" ve "Metin tesbitinde göz önünde bulundurulan hususlar" yine ayrıntı bir şekilde Türkçe kelimelerde göz önünde bulundurulan hususlar, eklerde göz önünde bulundurulan hususlar, yabancı kelimelerde göz önünde bulundurulan hususlar ve şekil bakımından göz önünde tutulan hususlar olarak gösterilmiştir. "Çengnâme'nin yazma nüshaları" başlığında mesnevinin iki nüshasının tavsifi yapılarak özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir[24].

Metinden sonra gelen altıncı bölümünde, 69 sayfada "Açıklamalar" başlığında metnin daha iyi anlaşılması için kimi beyitlerin veya kimi beyitlerin içindeki bir iki kelimenin açıklaması yapılmıştır. Ana metin ile "Açıklamalar" arasında irtibat sağlamak için, herhangi bir şekilde açıklanması yapılan beyitlerin önüne bir yıldız işareti konmuş, "Açıklamalar"da ise beyitin mesnevi metnindeki beyit numarası gösterilmiştir. Bu açıklamalar hazırlanırken kullanılan kaynaklar da dipnotlarda gösterilmiştir. Yedinci ve son bölümde "Bibliyografya ve Kısaltmalar" ile çalışma tamamlanmıştır.

Mesnevinin, uzun süre adının *Ceng-nâme*, konusunun da savaş olduğu sanılmıştır. Eski kaynaklarda da aynı yanlışlar tekrarlanmıştır[25]. Nihayet eserin bulunması bütün şüpheleri ortadan kaldırmış ve eserin, çeng adı verilen Türklere has bir musiki aletinin yapısını temsilî (=sembolik) yani alegorik ve mistik bir biçimde ele aldığı anlaşılmıştır. Ahmed-i Dâ'î'nin, Emîr Süleyman'ın eğlence meclislerinden aldığı ilhamla nazmettiği sanılan, saz ve sözden bahseden ve yer yer tasavvufî fikir ve motiflerle süslü didaktik-romantik mesnevisi *Çeng-nâme*, gerek kendi konusunda gerekse zamanına kadar telif edilmiş örnekler arasında ilk orijinal mesnevi mahiyetindedir. 807 H.=1405 M. tarihinde Emîr Süleyman adına aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbı ile yazılan eser, 1446 beyitten ve yirmi dört bölümden meydana gelen bir mesnevidir[26].

Metnin transkripsiyonunda, *İslâm Ansiklopedisi* ile *Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu*'ndaki çeviriyazı alfabesi kullanılmış, dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Mesnevinin nüshalarında bir düzen olmamasından dolayı, metnin kurulmasında hiçbir nüsha esas alınmamış, metin yeniden kurulmuştur. Nüshalara âit kısaltmalar ve sayfa numaraları metnin sol kenarında, metin 1-4, 4-7, 7-10, 10-11-12, 14-17, 17-20, 20-24, 24-27… şeklinde numaralandırılmış, nüsha farklarında birinci mısra (a), ikinci mısra (b) olarak değerlendirilmiş ve beyitlerdeki nüsha farkları (=rivayet/varyant) buna bağlı olarak sayfa altında, ilgili oldukları nüsha kısaltması ile birlikte gösterilmiştir. Nüshalarda atlanmış kelimelerin yerleri doldurulmuş ve eklenen kelimeler < > işaretiyle belirtilmiştir.

ALİ ŞİR NEVÂYİ (1441–1501), FERHAD Ü ŞİRİN (XV. yüzyıl)

[24] Mesnevi'nin nüshaları: 1. İHE: Burdur İl Halk Kütüphanesi No. 735, var. 14-245 (dağınık olarak) [İ. Hikmet Ertaylan, Ahmed-i Daî'nin Burdur İl Halk Kütüphanesindeki külliyatı içinde bulunan **Çengnâme**'nin bu nüshasının tıpkıbasımını diğer eserleriyle birlikte yayınlamıştır. bk. İsmail Hikmet Ertaylan, **Türk Edebiyatı Örnekleri VII, Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1952.]; 2. VMK: Vasfi Mahir Kocatürk'ün hususî kütüphanesinde. Nüshanın fotoğrafı İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü SeminerKtp. No. 9998'de bulunmaktadır. (Araştırmacı çalışması sırasında, bu nüshanın şimdi Konya'da İzzet Koyunoğlu'nun Kütüphanesinde (Konya Belediye Kütüphanesi) bulunduğunu öğrendiğini, Konya'ya giderek nüshayı bizzat gördüğünü söyledikten sonra bu nüshanın da tavsifini veriyor).

[25] Âlî, eseri Şeyhoğlu'nun eseriyle karıştırmış, adının **Ferahnâme** olduğunu kaydetmiştir. Kâtip Çelebi ise eserin adını **Çengnâme** olarak tespit etmiştir. Daha sonraki kaynaklar da aynı yanlışları tekrarlamışlardır. Sehî ve Latîfî dışında, eserin adı tam olarak verilmemiştir. Ayrıca bazı araştırıcılar da Dâî'yi hem **Çengnâme** hem de **Ferahnâme** adlı iki eser yazmış gibi gösterirler. Bursalı Mehmed Tâhir ise onun Çengnâme tarzında bir Ferahnâme yazdığını kaydeder. Gibb ve Hammer de aynı hataya düşmüşlerdir. Gibb onun savaşla ilgili Çengnâme adlı bir eser yazdığını, Hammer de **Çengnâme** ve **Ferahnâme** yazdığını kaydeder. Hammer daha sonra bir başka makalesinde bu yanlışını düzeltmiştir. (bk. Günay Kut, "Ahmed-i Dai", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul, 1989, s. 58).

[26] Günay Kut, "Ahmed-i Dai", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul, 1989, s. 58.

Gönül Alpay, **Ali Şîr Nevâî, Ferhad ü Şirin, İnceleme–Metin**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1975, X+515 s.[27]

Kitap "Önsöz" ve "İçindekiler" cetvelinden sonra gelen "Birinci Kısım-İnceleme" ve "İkinci Kısım-Metin" ana bölümlerinden oluşmaktadır. "Birinci Kısım-İnceleme" bölümü, "Husrev ü Şirin ve Ferhad ü Şirin hikâyesinin tarihî menşei", "Husrev ü Şirin ve Ferhad ü Şirin hikâyesinin edebiyata aksedişi" ve "Ferhad ü Şirin'in nüshaları" başlıklı üç ana başlıktan meydana gelmektedir.

"Önsöz"de belirtildiğine göre, bu kitap araştırmacının 1967 yılında tamamladığı doktora tez çalışmasının kitaplaştırılmış şeklidir[28]. "Önsöz"de Nevayî'nin mesnevi şairi olarak önemi ve hamsesindeki mesnevilerinin adları söylendikten sonra çalışmanın amacı belirtilmiş, "edisyon kritikli metin" hazırlanırken faydalanılan nüshalarla izlenen yol hakkında bilgi verilmiştir.

Kitabın 1-75. sayfalar arasındaki "İnceleme" kısmında, Husrev ü Şirin ve Ferhad ü Şirin hikâyesinin tarihî kaynakları tespit edilmeye çalışılmıştır. "Husrev ü Şirin ve Ferhad ü Şirin hikâyesinin edebiyata aksedişi" başlığında hikâyenin *Şeh-nâme*'deki rivayeti anlatılmış, Nizâmî-i Gencevî (ö. 608 H.=1211-1212 M.), Emir Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725 H.=1325 M.) ve Nevayî'nin nin aynı adlı mesnevileri (*Husrev ü Şîrîn, Şîrîn ü Husrev, Ferhâd ü Şîrîn*) kapsamlı bir şekilde karşılaştırılmıştır. "Ferhad ü Şirin'in Nüshaları" incelemenin son başlığıdır. Burada Nevayî'nin eserlerinin yazmalarına Türkiye ve birçok Avrupa kütüphanelerinde bol miktarda rastlandığı belirtilmiştir. Bu mesnevinin tenkitli metni hazırlanırken de tespit edilen yazma nüshalar arasında "yazmaların tarihinin eski veya yeniliğine, iyi ve okunaklı bir yazıyla yazılıp yazılmadığına, müstensihinin meşhur olup olmadığına dikkat edilerek" tercihler yapıldığı bildirilmiştir. "Bu çalışmalar neticesinde İstanbul Kütüphanelerindeki yazmaların pek çoğunda yazılış tarihinin yeni ve tarihi belli olmayan yazmalar arasındaki farkların az olduğu tesbit" edilmiştir. Bunun için de metin hazırlanırken İstanbul'da, Süleymaniye ve Topkapı Kütüphanelerindeki yazmalar arasından en eski tarihli iki yazma seçilmiştir. "Avrupa kütüphanelerindeki yazmaları bizzat görmek ve incelemek mümkün olmadığından, bu yazmalar katologlar vasıtasıyla gözden geçirilerek, İstanbul'da bulunan iki yazmadan daha eski tarihli" Bodleian Kütüphanesi 408 numarada kayıtlı bulunan yazma seçilmiş ve mesnevi metni bu üç yazma üzerinde çalışılarak hazırlanmıştır. Bu üç yazmaya ilaveten, 1963 yılında Taşkent'te Parsa Şemsiyev ve Hadi Zarif'in hazırladıkları *Ferhâd ü Şirin*'in Arap harfleriyle yayımlanan tenkitli metni dördüncü bir yazma gibi kabul edilmiştir[29]. "Ferhad ü Şirin'in Nüshaları" başlığı altında "Karşılaştırılan nüshaların tavsifleri" yapılmış, "yazmalar arasındaki bazı önemli benzerlikler" üzerinde durulmuş, "Nüshalarda görülen bazı imlâ özellikleri" belirlenmiş ve "Metin hazırlanırken takip edilen bazı hususlar" maddeler hâlinde gösterilmiştir.

Kitabın ikinci kısmında 77-512. sayfalar arasında "Metin" yer almaktadır. Metinde her bölüm başlığı Romen rakamları ile gösterilmiş, her bölüm içindeki beyitler diğer bölümlerden ayrı olarak numaralandırılmıştır. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş, metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiş, kitap sayfalarının solunda nüshaların yaprak numaraları

[27] Kitabın sonraki baskısı için bk. Gönül Alpay Tekin, **Alî Şîr Nevâyî, Ferhad ü Şirin, İnceleme–Metin**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, 515+XII s.; [1967 yılında yapılan doktora çalışmasına ve onun ilk yayımının tıpkıbasımına dayanan bu yayım Türk Dil Kurumunun çıkardığı Alî Şîr Nevâyî Külliyâtı'nın 7. kitabı olarak yayımlanmıştır.] Bu baskı için yazılmış tanıtma yazısı için bk. Zuhal Kargı Ölmez, "*Ali Şir Nevayi, Ferhad ü Şirin, [İnceleme–Metin]*, Gönül Alpay Tekin", **Türk Dilleri Araştırmaları**, 1995, S. 5, s. 291–293.

[28] Gönül Alpay, **Ali Şir Nevâî: Ferhad u Şirin**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1967, 567 s. (Danışman: Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan).

[29] Metnin kurulmasında kullanılan nüshalar: 1. SF: Süleymaniye Ktp. Fatih, No: 3755; 2. TR: Topkapı, Revan Ktp., No: 1810; 3. BE: Oxford, Bodleian Ktp. Eliot Kolleksiyonu, No: 2117; 4. T: Ferhad ü Şirin, Taşkent, No: 1963.

kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir. Farklar gösterilirken kolaylık olsun diye beyit mısraları a ve b olarak ayrılmış, her bölüm başındaki nesir satırları numaralanmıştır. Hiçbir nüshada olmadığı halde doğru bilinen kelime parantez içinde metne alınmış; düzeltilen kelimelerde ise yanlış şekiller aparatta gösterilmiştir.

Ferhâd ü Şîrîn, Nizâmî-i Gencevî ile Hüsrev-i Dihlevî'nin *Husrev ü Şîrîn* adlı eserinden esinlenilerek ortaya çıkmış ve zamanla müstakil hale gelmiş klasik bir mesnevi konusudur. Kahramanları Şîrîn ile onu seven ve birbirlerine rakip olan Hüsrev ve Ferhâd üçlüsüdür. Bu aşk hikâyesini *Ferhâd ü Şîrîn* ve *Ferhâd-nâme* gibi adlar altında işleyen mesnevilerde Hüsrev daha geri planda kalıp olayların ağırlık merkezini Ferhad teşkil eder. Türk edebiyatına konu önce *Husrev ve Şîrîn* çerçevesi içinde girmiş, Ferhad ağırlıklı mesneviler daha sonra meydana getirilmiştir. Bu konu müstakil olarak *Ferhâd ü Şîrîn* adı altında ilk defa Ali Şîr Nevâî tarafından kaleme alınmıştır. *Ferhad ü Şîrîn*, 889 H.=1484 M. yılında *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbı ile yazılmıştır. Ali Şîr Nevâî hikâyeye Nizamî'nin *Husrev ü Şîrîn*'inden çok farklı bir muhteva kazandırmıştır. Mesneviyi diğer *Husrev ü Şîrîn*'lerden ayıran özellik, ağırlık merkezinin yani hikâyenin Hüsrev yerine Ferhad üzerinde kurulmasıdır. Ferhad, Nevâyî'nin mesnevisinde alelade birisi olmayıp Çin hakanının oğludur. Mesnevi 5780 beyitten ibarettir[30].

Metnin transkripsiyonunda, *İslâm Ansiklopedisi*'nde kullanılan transkripsiyon alfabesi esas alınmıştır. Mukayeseli metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, dil özelliklerinde Çağatay Türkçesinin fonetik özelliklerine bağlı kalınmış ve nüsha farkları (=rivayet/varyant) sayfa altında, ilgili oldukları nüsha kısaltması ile birlikte gösterilmiştir.

Metnin sonunda, çalışma sırasında kullanılan kaynaklar "Bibliyografya" başlığında "Metinler", "Edebiyat Tarihleri", "Tarih, Coğrafya ve Arkeolojiye Ait Eserler", "İncelemeler" ve "Ferhad ü Şirin'in Yazmaları Bulunan Kataloglar ve Katalogları Gösteren İncelemeler" biçiminde ayrılarak verilmiştir.

ALİ ŞİR NEVÂYİ (1441–1501), LİSÂNÜ'T-TAYR (XV. yüzyıl)

Prof. Dr. Mustafa Canpolat, **Alî Şîr Nevâyî, Lisânü't-Tayr**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, XV+279 s.[31]

Eser "İçindekiler"le başlar. "İçindekiler" altında "Sunuş", "Önsöz", "Kısaltmalar", "Giriş", "Lisânü't-Tayr (Karşılaştırmalı Metin)" ve "Kaynakça" yer alır.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan "Sunuş" yazısında kısaca, Alî Şîr Nevâyî'nin "Hayatı", "Edebî Şahsiyeti" ve "Eserleri" üzerinde durulmuştur. "Sunuş" sonunda, Türk Dil Kurumunun Alî Şîr Nevâyî'nin eserlerini bir külliyât hâlinde yayımlamayı kararlaştırdığı, *Lisânü't-Tayr*'ın da külliyatın 19. sırasında yer alan eseri olarak Türkoloji âlemine sunulduğu belirtilmiş, diğer eserlerinin de eser listesindeki sıraya uygun olarak yayımlanacağı bildirilmiştir. Türk Dil Kurumunun "Alî Şîr Nevâyî Külliyâtı" içinde yayımladığı bu mesnevi, aslında araştırmacının 1972 yılında hazırlamış olduğu doçentlik takdim çalışmasıdır[32]. "Giriş", "İnceleme", "Metin" ve "Dizin" bölümlerinden oluşan bu çalışmanın kitaplaştırılmış hâlinde sadece "Giriş" ve "Metin" kısımları yer almaktadır.

"Önsöz"de Nevâyî'nin Çağatay alanı içerisinde kalmamış, bütün Türk ülkelerine yayılmış olan şöhretine vurgu yapılmış; ancak bu büyük şair üzerine yapılan çalışmaların da ne kadar

[30] Nurettin Albayrak, "Ferhad ve Şirin", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 12, İstanbul 1995, s. 388.
[31] Zuhal Kargı Ölmez, "*Ali Şir Nevayi, Lisânü't-Tayr*, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Canpolat", **Türk Dilleri Araştırmaları**, 1995, S. 5, s. 290–291.
[32] Dr. Mustafa Canpolat, **Ali Şir Nevâyî, Lisanü't-Tayr (İnceleme-Metin-Dizin)**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Doçentlik Takdim Tezi, Ankara 1972.

yetersiz ve kısır olduğuna dikkat çekilmiştir. Son zamanlarda yapılan doktora çalışmaları ile Nevâyî'nin bütün eserlerinin yayına hazır duruma getirildiği, bu eserlerin yayımlanmasıyla da kültür dünyamızdaki büyük bir boşluğun doldurulacağı söylenmiştir.

"Giriş"te, "Çağatay Türkçesi Ve Nevaî", "Lisânü't-Tayr ve Değeri", "Fânî Mahlası", "Yazılış Tarihi", "Eserin Nüshaları" ve "Eserin Konusu" başlıklarına yer verilmiştir. "Çağatay Türkçesi Ve Nevaî", başlığı altında kökeni, gelişimi ve tarihî durumu tartışmalı olan Çağatayca terimi hakkında ileri sürülen görüşlerin tarihî ve filolojik dayanaklardan yoksun olduğu için uzun ömürlü olmadığı belirtilmiştir. Çağatayca'nın yazılı edebiyat dili olduğu üzerinde durularak Çağatayca'nın belli başlı özellikleri verilir. "Lisânü't-Tayr ve Değeri" adlı bölümde Nevaî'nin İran şairi Şeyh Feridüddin-i Attar (ö. 618 H.=1221 M.)'ın *Mantıku't-Tayr* adlı eserine nazire olarak yazdığı *Lisânü't-Tayr*'ın tam bir çeviri olmadığı belirtilir. Nevâyî Farsça şiirlerinde kullandığı Fânî mahlasını bu eserinde de kullanmıştır. Şair eseri yazma amacının başlangıca dönüş arzusu olduğunu, bunun için yok olmak gerektiğini belirterek bu mahlası kullanma gerekçesini açıklamıştır. Araştırmacı da bu duruma, "Fanî Mahlası" bölümünde değinmiştir.

"Eserin Nüshaları" başlığı altında *Lisânü't-Tayr*'ın Türkiye kitaplıklarında her ikisi de *Külliyat* içerisinde bulunan iki nüshasının bilindiği bildirilmiştir[33]. Bunlardan başka yabancı ülkelerde bulunan pek çok *Lisânü't-Tayr* nüshasının bilindiği söylenmiş, bunlar içerisinde en önemli olanının, karşılaştırmalı metinde de kullanılan ve Leningrad Elyazmaları Kütüphanesi GPB No: 55 (L) nüshası olduğu tespit edilmiştir[34]. Özellikle Sovyetler Birliğinde çeşitli kütüphanelerde istinsah tarihleri XVII-XIX. yüzyıllar arasından değişen çeşitli nüshaların varlığına da değinilmiştir.

"Giriş" bölümünden sonra *Lisânü't-Tayr*'ın transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılarak yapılan tenkitli metnine yer verilmiştir. Metinden sonra yer alan "Kaynakça" ile eser son bulur.

Lisânü't-Tayr'ın konusu, tasavvuf düşüncesinin temeli olan, Tanrı'nın kişi de belirmesidir. Mesnevi, Nevâyî'nin hamse (*Hayretü'l-Ebrâr, Ferhâd u Şîrîn, Leylî vü Mecnûn, Seb'a-i Seyyâre, Sedd-i İskender*) dışında kalan mesnevilerindendir. 3598 beyitten meydana gelen eser aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Konu Attar'ın *Mantıku't-Tayr* adlı eserinden alınmış olmakla beraber birçok değişiklik ve ilaveler yapılmıştır. Attar'ın hikâyesindeki on kuştan sekizinin alınmasına karşılık onda bulunmayan altısının daha ilavesiyle eserde rol alan kuşlar on dörde çıkarılmıştır.

Tenkitli metinde çeviriyazı (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmış, dil özelliklerinde Çağatay Türkçesinin fonetiğine bağlı kalınmıştır. Mesnevinin bölümleri Romen rakamlarıyla (I-CXCIII) numaralandırılmış, kurulan metin beşer beyit aralıklarla numaralandırılmış, sayfaların solunda her iki nüshanın yaprak numaraları belirtilmiş, (L) nüshasıyla birlikte 3 nüshaya ait farklar metne ilişkin dipnotlarda (=apparat critique) nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir.

ALİ ŞİR NEVAYİ (1441–1501), LEYLİ VÜ MECNUN (XV. yüzyıl)

[33] 1. A nüshası: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Kitapları No: 4056 (17b-51a); 2. B nüshası: Topkapı, Revan Kitaplığı No: 808 (19b-54b).

[34] Leningrad Elyazmaları Kütüphanesi GPB No: 55; Diğer önemli nüshalar: Leningrad Elyazmaları Kütüphanesi GPB 558, No: XVII/4; Tacikistan SSR Fenler Akademisi Şark Elyazmaları No: 1990. (**Lisânü't-Tayr**'ın en eski nüshalarının Leningrad nüshaları ile Türkiye'de bulunan iki nüsha olduğu sonucuna varılmıştır).

Ülkü Çelik, **Alî Şîr Nevâyî, Leylî vü Mecnun**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, 383 s.[35]

Kitap, "Sunuş", "Önsöz", "Giriş" ve "Metin" bölümlerinden oluşmaktadır. "Önsöz"den önce yer alan ve Türk Dil Kurumunun Ali Şir Nevayi'nin bundan önce yayımlanan eserlerinin başına koyduğu "Sunuş" yazısında kısaca, Alî Şîr Nevâyî'nin "Hayatı", "Edebî Şahsiyeti" ve "Eserleri" üzerinde durulmuştur. "Sunuş"un sonunda, Türk Dil Kurumunun Alî Şîr Nevâyî'nin eserlerini bir külliyât hâlinde yayımlamayı kararlaştırdığı, *Leylî vü Mecnun*'u da külliyatın sekizinci sırasında yer alan eseri olarak Türkoloji âlemine sunduğu belirtilmiş, diğer eserlerinin de eser listesindeki sıraya uygun olarak yayımlanacağı bildirilmiştir.

Araştırmacı, eserin kısa "Önsöz"ünde bu çalışmanın doktora tezinin[36] bir bölümünün baskıya hazırlanmış şekli olduğunu bildirmiştir.

"Giriş" bölümünde "Çağatay Adı ve Çağatayca" başlığı altında Çağatayca'nın Türk Dili Tarihindeki yeri tespit edilerek Çağatay edebî dilinin devreleri gösterilmiştir. Bu bölümden sonra gelen "Nevâyî" başlığında, şairin hayatı hakkında bilgi verilmiş, "Ali Şir Nevayi'nin Eserleri" liste hâlinde gösterilmiştir. "Leylî vü Mecnun" başlığında "Mesnevinin Konusu" özetlenmiş ve "Mesnevinin Nüshaları"nın tavsifi yapılmıştır.

"Mesnevinin Nüshaları" başlığı altında, Türkiye kütüphanelerinde 16 nüshası tespit edilen eserin Taşkent, Leningrat, Paris ve Londra kütüphanelerinde de nüshalarının olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada ise mesnevinin 4 nüshasından yararlanılarak metninin hazırlandığı bildirilmiş ve söz konusu nüshalar tanıtılmıştır[37]. Eser, karşılaştırmalı olarak yayımlanmıştır. Bu karşılaştırmada, tanıtılan nüshalardan hiçbiri esas alınmamış, metin hazırlayan tarafından yeniden kurulmuştur.

İran edebiyatında ilk defa Nizâmî-i Gencevî (ö. 608 H.=1211-1212 M.) tarafından ele alınan bu konu daha sonra Emir Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725 H.=1325 M.) tarafından da işlenmiştir. Nevâyî bu mesneviyi yazarken her iki müelliften de faydalanmıştır. Nizamî'nin ve Emir Hüsrev'in aynı adlı mesnevilerine cevap olarak kaleme alınan eserin vezni, aynı konuyu ele alanların mesnevilerinde kullandıkları gibi *mef'ûlü mefâ'ilün fa'ûlün*'dür. Gerek Arap ve Fars edebiyatında gerekse Türk edebiyatında birçok kez işlenen bu konu, birbirinden ufak tefek farklılıklar göstermektedir. Eserin yazıldığı tarih kesin olarak bilinmemekle beraber, 889 H.=1484 M. olduğu sanılmaktadır. Mesnevi 38 bölüm halinde 3622 beyitten meydana gelmektedir.

Metin aktarımında transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılmış, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda XV. yüzyıl Çağatay Türkçesinin fonetiğine bağlı kalınmıştır. Kurulan metnin solunda tenkitli metinde kullanılan dört nüshanın yaprak numaraları belirtilmiş, ayrıca metin beşer beyit aralıklarla numaralandırılmıştır. Nüshalara ait farklar metne ilişkin dipnotlarda (=apparat critique) nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir.

BEDR-İ DİLŞÂD[38] (1404, 1405–1506), MURAD-NAME (XV. yüzyıl)

[35] Eserin yenilenen baskısı için bk. Ülkü Çelik Şavk, **Ali Şir Nevayi, Leylî vü Mecnûn**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, 383 s.+(Tıpkıbasım).

[36] Ülkü Çelik, **Ali Şir Nevayi: Leyli vü Mecnun, Metin-Gramer-Sözlük**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993, XV+695+LXXI s. (Danışman: Prof. Dr. Talat Tekin).

[37] 1. Revan Nüshası (Topkapı-Revan Kütüphanesi 808. numarada kayıtlı Ali Şir Nevayi Külliyatı içinde yer almaktadır. 214b-249a); 2. Fatih Nüshası (Süleymaniye-Fatih Kütüphanesi 3755 numarada kayıtlı Hamse'nin içinde yer almaktadır. 108b-146b); 3. Paris Biblioteque Nationale Supplement Ture 316–317 numarada kayıtlı külliyatın içinde yer almaktadır. 212-330a; 4. Leningrat Nüshası (Nüsha, İnstitat Narodni Asii Leningradskoe Otdelinie (Leningrad Asya Halkları Enstitüsü)deki külliyatın içinde yer almaktadır.

[38] Müellifin tam adı Bedr-i Dilşad Bin Muhammed Bin Oruç Gazi Bin Şaban'dır.

Yrd. Doç. Dr. Âdem Ceyhan, **Bedr-i Dilşad'ın Murâd-nâmesi**, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1997, II Cilt, 1068 s.

Kitap "İçindekiler", "Önsöz", "Kısaltmalar" ve "Giriş"in ardından gelen birinci bölüm, "A-Bedr-i Dilşâd'ın Hayatı ve Edebî Kişiliği, B-Şirvanlı Mahmud b. Muhammed Dilşâd'ın Eserleri", ikinci bölüm, "A-Kabus-nâme'nin Diğer Tercümeleri ve Murad-nâme, B-Murad-nâme ile Kabus-nâme'nin Mukayesesi, C-Murad-nâme'nin Şekil Özellikleri, D-Murad-nâme'nin Muhtevası", üçüncü bölüm, "Transkripsiyon Sistemi ve Nüsha Tavsifi", "Metnin Bölüm Başlıkları", "Metin" ve "Tıpkıbasım (Örnek Sayfalar)" başlıklarını taşıyan üç bölümden meydana gelmiştir.

Eseri hazırlayan "Önsöz"de, Mercimek Ahmed'in *Kâbus-nâme* tercümesinden beş yıl önce yapılan *Murad-nâme*'nin önemine vurgu yapmış ve çalışmada izlenecek yol hakkında açıklamada bulunmuştur. Bu çalışma, kitabın herhangi bir yerinde belirtilmemiş olsa da, araştırmacının 1994 yılında tamamladığı doktora tez çalışmasının kitaplaştırılmış şeklidir[39].

"Nasihat-nâme, Siyaset-nâme ve Ansiklopedik Eser Türlerine Kısa Bir Bakış" başlıklı "Giriş"te, başlıktan da anlaşılacağı gibi nasihatnâme, siyasetnâme ve ansiklopedik eser türleri hakkında kısa bilgiler verilerek okuyucunun ilerideki bölümleri daha iyi anlayabilmesine zemin hazırlanmak istenmiştir.

"Giriş"in ardından gelen birinci bölümünde, Bedr-i Dilşâd (Şirvanlı Mahmud b. Muhammed)'ın hayatı, edebî kişiliği hakkında mesnevisine dayanılarak bilgi verilmiştir. Araştırmacı "Şirvanlı Mahmud b. Muhammed'in Eserleri" başlığında, incelemeleri sonucunda Bedr-i Dilşâd'ın kaynaklarda adı farklı şekillerde kaydedilmiş olan Mahmud b. Muhammed-i Şirvanî olduğunu kabul ettiğinden dolayı, "başka şahsiyetler adı altında yazılmasına rağmen şaire ait olduğu tahmin ve iddia edilen tıp, tarih, coğrafya gibi ilim dallarına dair eserleri" (*Bâz-nâme, İlyasiyye, Sultâniyye, Cevher-nâme, Tuhfe-i Murâdî, Kemâliyye, Kitâbü't-Tabih, Târih-i İbn-i Kesir, Câlibü's-Sürûr ve Sâlibü'l-Gurûr, Letâif-i Halile, Mürşid, Haridetü'l-Acâib ve Feridetü'l-Garâib, Mesâlikü'l-Memâlik*) tanıtmıştır.

İkinci bölümde, İran edebiyatında nasihatnâme türünün en tanınmış ve kıymetli bir örneği olarak bilinen *Kâbus-nâme*'nin diğer Türkçe tercümeleri hakkında kısa bilgiler verilmiş, *Murad-nâme* ile *Kâbus-nâme*'nin mukayesesi yapılmış, *Murad-nâme*'nin şekil özellikleri ve muhtevası üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

Üçüncü bölüm mesnevinin metnine ayrılmıştır. Metne geçmeden önce bilimsel yayınlarda kullanılan "Transkripsiyon Sistemi" gösterilmiş, "Nüsha Tavsifi"nde mesnevinin bilinen tek nüshası olan Ankara Millî Kütüphane (694/1976), Fahri Bilge Koleksiyonu numara 470'te kayıtlı yazmanın tavsifi yapılmış ve "Metnin Bölüm Başlıkları" kitaba ait sayfa numaralarıyla birlikte gösterilmiştir.

Murad-nâme aruzun *fa'ûlün fa'ûlün fa'ûlün fa'ûl* kalıbıyla yazılmış ve 9008 beyitten oluşmaktadır. Eser üç geniş bölüme ayrılabilir: I. bölüm, Yaradılış (1–1413 beyitler), II. bölüm, Hz. Peygamber'in doğumu, hayatı, savaşları, mucizeleri ve yakınları (1414–4756. beyitler), III. bölüm, kıyamet alâmetleri, ahiret hayatı ve hususiyetleri (4757–9008. beyitler). Mesnevide, mürettep bir eserdeki başlangıç ve tertibe uygun bir sıra gözetilmiştir. Besmele'den sonra ilk iki beyti Arapça olan on beyitlik mülemma bir tevhit ile esere girilir. Tevhitten sonra 20 beyitlik "Na't-ı Rasülallah" kısmı gelir. Bundan sonra gelen 11 beyitlik kısım "Fî-Na't-i Hulefai'r-raşidin" başlığını taşır. 32.

[39] Âdem Ceyhan, **Bedr-i Dilşad'ın Murâd-nâmesi**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, 394 s. (Danışman: Doç. Dr. Metin Akar).

beyitten itibaren "Sebeb-i Te'lif" kısmı başlar. Sebeb-i teliften sonra gelen "İftitah-ı Kitab" kısmında 72. ve 136. beyitler arasında tekrar bir tevhit kısmı vardır. 137. beyitten itibaren asıl birinci bölüm yani Yaradılış kısmı başlar.

Değişik ilim sahalarından oluşan 51 babtan meydana gelen *Murad-nâme,* Osmanlı devri klasik ansiklopedilerinin ilk örneği olarak kabul edilmektedir. *Murad-nâme*, bazı bölümlerinde çeşitli ilim ve sanatlara dair bilgi verilmekle birlikte bütünüyle ansiklopedik bir eser olmaktan ziyade nasihatnâme türünde bir mesnevidir.

Metin kısmındaki yazı aktarımında transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmıştır. Ancak transkripsiyonda uzun ünlülerin üzerine konan çizgi (-) işareti yerine günümüz metinlerinde kullanılan düzeltme işareti (^) tercih edilmiş, bu tercih metnin yayınında kullanılan transkripsiyon sisteminde de bu şekilde gösterilmiştir. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri benimsenmiştir. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş, metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiştir. Metinde geçen âyet ve hadisler, Arapça ve Farsça şiir, darb-ı mesel gibi ibareler yeni harflerle yazılmış, tercümeleri ise âit oldukları sayfanın altında gösterilmiştir. Metnin 35. babındaki Arapça ve Farsça parçalar ise yazma nüshadan kopya suretiyle yerleştirilmiştir.

Kitabın birinci cildi, mesnevi metninin 4031. beyti ile son bulur. İkinci ciltte metin kaldığı yerden devam eder. Eserin sonuna *Murad-nâme*'den seçilmiş dört sayfalık örnek "Tıpkıbasım" eklenmiş, çalışma sonunda varılan sonuçlar "Sonuç" başlığı altında maddeler olarak sıralanmış, çalışmada kullanılan kaynakların "Bibliyografya"da künyeleri verilmiş, eserde geçen kişi, eser, kavim ve yer isimleri "Indeks"te gösterilmiştir.

CEM SULTAN (1459–1495), CEMŞİD Ü HURŞİD (XV. yüzyıl)

Adnan İnce, **Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid (İnceleme-Metin)**, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Elazığ 1982, 383 s.[40]

Eserin başında "İçindekiler" listesi yer alır. Bunu "Ön Söz" takip eder. Önsözde yazar bu eserin, Prof. Dr. Halûk İpekten yönetiminde doktora tezi[41] olarak hazırlanmış çalışmanın inceleme ve metin kısmının bazı kısaltmalar ve kimi eklemelerle yeniden gözden geçirilmiş hâli olduğunu bildirmiştir. İnceleme ve metinden meydana gelen eser dört bölümden oluşmaktadır. İnceleme kısmının birinci bölümünde "Cem Sultan, Hayatı ve Eserleri" başlığında, Cem Sultan ve eserleri hakkında, daha önce pek çok çalışma yapıldığı için çok kısa bilgi verilmekle yetinilmiştir.

İkinci bölüm "Cemşîd ü Hurşîd'in Tanıtılması" ana başlığını taşır. Burada *Cemşîd ü Hurşîd'*in tanıtılması ile ilgili olarak "Cemşîd ü Hurşîd'in Yazılış Tarihi ve Adı", "Cemşîd ü Hurşîd'in Yazma Nüshaları", "Türk Edebiyatındaki Diğer Cemşîd ü Hurşîdler" ve "Cemşîd ü Hurşîd Adlı Mesnevîlerin Karşılaştırılması" üzerinde durulmuştur[42]. "Cemşîd ü Hurşîd'in Yazma Nüshaları" alt başlığında mesnevinin bilinen iki yazma nüshasının[43] tavsifi yapılmıştır.

"Cemşîd ü Hurşîd'in İncelenmesi" ana başlığını taşıyan üçüncü bölüm mesnevinin incelenmesine ayrılmıştır. Burada, mesnevinin iç ve dış yapısıyla ilgili olarak olayın özeti, kişiler,

[40] Eserin ikinci baskısı için bk. Adnan İnce, **Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000, XLVIII, 423 s.
[41] Adnan İnce, **Cem Sultan, Cemşîd u Hurşîd: İnceleme-Metin**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1981, 117+384 s. (Danışman: Prof. Dr. Halûk İpekten).
[42] Adnan İnce, "Cemşîd ü Hurşîd Mesnevileri", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. III, S. 2, Elazığ 1989. s. 109–139.
[43] 1. İlâhiyat Fakültesi Ktp. 18464 (İ nüshası); 2. Kütahya Vahit Paşa Ktp. No: 1666 (V nüshası).

olaylar, zaman ve yer, motifler, temalar; nazım biçimi, vezin, kafiye ve Cem Sultan'ın *Divân*'ı ile mesnevide ortak manzumelerin tespitine yer verilmiştir.

Kitabın dördüncü ve son bölümü metinden oluşmaktadır. Metnin öncesinde "Metin Kuruluşuyla İlgili Bazı Açıklamalar" ve "Metnin Bölüm Başlıkları" yer almaktadır. Bunu "Sonuç" başlığı takip eder. Metnin kuruluşuyla ilgili olarak, İ nüshası düzgün, okunaklı ve dikkatlice yazılmış olduğu için imlâ özellikleri bakımından söz konusu nüshanın esas alındığı bildirilmiştir. V nüshasının ise, yıpranmış ve bazı sayfalarının kopmuş olup bazı beyitlerinin de eksik durumda olduğu söylenmiştir. Bu iki nüshadan mümkün olduğunca doğru bir metin elde edilmeye çalışıldığı belirtilmiştir.

Cemşîd ü Hurşîd Çin Padişahı Fağfûr'un oğlu Çemşîd ile Rum kayserinin kızı Hurşîd arasındaki aşk macerasının anlatıldığı manzum bir aşk hikâyesidir; edebiyatımızda daha önce örnekleri bulunan, aşk ve macera konulu mesnevilerin bir benzeridir. Mesnevi, İran edebiyatından tercüme yoluyla Türk edebiyatına kazandırılmış, Selmân-ı Sâvecî (ö. 778 H.=1376 M.)'nin Farsça mesnevisi önce Ahmedî, daha sonra da Cem Sultan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. *Cemşîd ü Hurşîd* Ahmedî ve Cem Sultan'dan başka Abdî ve Hubbî tarafından da işlenmiştir.

Cemşîd ü Hurşîd aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbı ile yazılmış ve 5374 beyitten meydana gelmiştir. Cem Sultan eserini 883 H.=1477 M. yılında, on dokuz yaşında yazmıştır. Mesnevide geleneksel yapı içerisinde asıl hikâyeden önce birtakım manzumeler yer alır. Bu manzumelerden sonra "Der-Sebeb-i Nazm-ı Kitab" bölümü gelir. "Âgâz-ı Dâstân" 1101. beyitle başlar; muhabbet, mecâzî ve hakikî aşk hakkındaki 40 beyitten sonra asıl hikâyenin konusuna 1141. beyitle girilir. Hikâye 5277. beyitle sona erer. Daha sonra dünyanın faniliği düşüncesine bağlı olarak birtakım öğütlerin yer aldığı beyitler gelir (5278–5316). Hatimede Cem Sultan, eserini Selmân-ı Sâvecî'den tercüme ettiğini belirterek eserinin adını, yazılış tarihini verir; Sultan Mehmed adına yazdığını söyleyerek dua ile bitirir.

Metinden önce bilimsel yayınlarda uygulanagelen "Transkripsiyon İşaretleri"ne yer verilmiştir. Mesnevi içinde ayrıca 49 gazel, 6 rübaî, 5 kıt'a, 1 tercî-bent, 1 kaside ve 1 murabba bulunmaktadır. Metinde eski Anadolu Türkçesinin imlâ özelliklerine uyulmuş ve yazı aktarımında çeviriyazı işaretleri kullanılmıştır. Kurulan metnin solunda her iki nüshanın yaprak numaraları belirtilmiş, ayrıca metin beşer beyit aralıklarla numaralandırılmıştır. İki nüshaya ait farklar metne ilişkin dipnotlarda nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir. Kitabın inceleme ile "Metin" kısmına kadar olan birinci kısmı Romen rakamlarıyla ikinci kısmı Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır.

Metinden sonra "arkaik Türkçe kelimelerle, günümüzde az veya farklı anlamda kullanılan bazı kelime ve deyimlere" yer veren bir "Sözlük", alfabetik sıra ile "Özel Adlar Dizini" ve "Kaynakça" ile çalışma tamamlanmıştır.

CEM SULTAN (1459–1495), CEMŞİD Ü HURŞİD (XV. yüzyıl)[44]

Münevver Okur Meriç, **Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid, İnceleme-Metin**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1997, XII+690 s.[45]

Kitap hazırlayanın "Önsöz"üyle başlar. Eserin incelemesi dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "Cem Sultan'ın Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri", ikinci bölüm "Cemşîd ü Hurşîd

[44] Münevver Okur, "Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid", **Türk Dili**, VII/84 (1958), s. 612–614; Cahit Öztelli, "Cem Sultanın Yeni Bulunan Cemşid ü Hurşid Mesnevisi", **Türk Dili**, XXVI/248 (1972), s. 124–128.

[45] İsmail, Güleç, "Münevver Okur Meriç, Cem Sultan'ın Cemşid ü Hurşid Mesnevisi", **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1999, S. 8, s. 329–330.

Tanıtılması", üçüncü bölüm "Cemşîd ü Hurşîd İncelenmesi", dördüncü bölüm "Metin" ana başlıklarını taşımaktadır. "Önsöz"de inceleme bölümünün hazırlanmasında, klasik aşk konulu mesnevi türünün örneklerinden biri olan ve Doç. Dr. Cem Dilçin'in hazırladığı XIV. yüzyıla ait Ahmed bin Mesud'un *Süheyl ü Nevbahâr* adlı kitabının plan ve bölüm başlıklarının dikkate alındığı söylenmiştir.

Birinci bölümde Cem Sultan'ın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde durulur. Hazırlayanın Cem Sultan'ın hayatı ile ilgili olarak söylediklerinin önemli bir kısmı duygusal ve şahsî görüşlerden ibarettir. Bu bölüm, Cem Sultan'ın eserlerinin bulunduğu kütüphaneler ve özelliklerinin belirtildiği eserleri bölümü ile son bulur.

İkinci bölümde *Cemşîd ü Hurşîd* tanıtılmaktadır. Burada, eserin yazma nüshaları karşılaştırılmış, *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisini Cem Sultan'dan önce ve sonra yazan şairler ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Eserin yazma nüshalarının bulunduğu kütüphaneler ve özellikleri ile konunun kaynağı hakkında verilen bilgiler de bu bölümde yer almaktadır. Fakat burada *Cemşîd* kelimesi hakkında hiçbir bilgi verilmemiş, onun mitolojik kişiliğinden de söz edilmemiştir. Hazırlayanın *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisinden söz ederken, aynı eser üzerine yapılan ve baskısı da olan doktora tezinden bahsetmemesi ise büyük bir eksikliktir[46].

İki ana başlıktan oluşan üçüncü bölümde *Cemşîd ü Hurşîd*, bir roman tekniğinde tahlil edilerek önce iç, sonra dış yapı olarak incelenmiştir. Bu bölümün ilk kısmında metnin muhtevası tahlil edilmektedir. İçyapı incelenmesinde hikâyenin önce geniş bir özeti verilmiş, hikâye kahramanlarının karakterleri açıklanmıştır. Mesnevide geçen masal unsurları ve motifler örneklerle gösterilmiş, tahkiye özellikleri ile mesnevide geçen duygu ve hayal unsurları, dinî ve ahlakî düşünceler, toplum yaşayışı ile ilgili konular tespit edilip açıklanmıştır. İkinci kısım ise dış yapının incelenmesinden oluşmaktadır. Dış yapı incelemesinde mesnevi nazım şekli için kısa bir bilgiden sonra *Cemşîd ü Hurşîd*'in giriş bölümündeki konular diğer üç mesnevi (*Süheyl ü Nev-bahâr, Cemşîd ü Hurşîd, Husrev ü Şîrîn*) ile karşılaştırılmış, daha sonra *Cemşid ü Hurşid*'in klasik mesnevilerdeki plana uygunluğu örneklerle gösterilmiştir.

Dördüncü bölümde, metin kuruluşu hakkında kısa bir açıklama yapılarak iki yazma nüshada görülen farklılıklar tespit edilmiş, Farsça bölüm başlıkları Türkçe çevirileriyle beraber ayrı bir liste halinde verilmiştir. "Eserin Yazma Nüshaları" başlığı altında, mesnevinin iki yazma nüshasının[47] varlığından söz edilerek bu nüshalar tanıtılmıştır.

Cemşîd ü Hurşîd, İranlı şair Selmân-ı Sâvecî'nin aynı isimdeki eserinden tercüme yoluyla, aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbı kullanılarak yazılmış 5374 beyitlik bir mesnevidir. Cem Sultan *Cemşîd ü Hûrşîd'*e, ayrıca *Âyât-ı Uşşâk* adını vermiş ve 883 H.=1477 M. tarihinde tamamlamıştır. Eserde giriş bölümü, mesnevilerde uyulması gereken klasik kaide ile tam bir uygunluk içindedir. *Cemşîd ü Hurşîd*'de 49 gazel, 5 rubai, 5 kıt'a, 1 terci-bent[48] ve bir de murabba yer almaktadır.

Metin günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmıştır. Metnin ortaya konmasında hiçbir nüsha esas alınmamış, metin hazırlayan tarafından yeniden kurulmuştur. Nüsha farkları aparatta gösterilmiş, metinde geçen ayet, hadis, Arapça ve Farsça iktibasların büyük

[46] Adnan İnce, **Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid (İnceleme-Metin)**, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Elazığ, 1982, 383 s.

[47] 1. Kütahya Vahid Paşa Halk Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü No: 1666; 2. Ankara İlâhiyat Fakültesi Kütüphanesi No: 18464.

[48] Bu terim çalışmada, hazırlayan tarafından "terkîb-i bent" şeklinde kullanılmıştır. Bu terimlerin "terkîb-bend" ve "tercî'-bend" şeklinde kullanılması gerekir. Bunun dışında "terkîb-i bend" ve "tercî'-i bend" şeklinde kullanılması doğru değildir. bk. Alî Seyyidî, **Lügatçe-i Edebiyyât**, Matbaa-i Kütüphâne-i Cihân, İstanbul 1324, s. 23, 24.

bir çoğunluğu inceleme bölümünde "İktibas" başlığı altında verilmiş, verilemeyenler dipnotta gösterilmiştir.

Eser, "Kaynakça" ve örnek olması için mesnevi nüshalarından konulan birkaç sayfalık fotoğraflarla sona ermektedir.

CEMÂLÎ (1410, 1412–1512)[49], MİFTÂHÜ'L-FEREC (XV. yüzyıl)

İ. Çetin Derdiyok, **Cemâlî: Miftâhü'l-ferec: İnceleme-Tenkitli Metin**, Türkoloji Araştırmaları, Adana 1998, XXXIV+452 s.

Eser, "İçindekiler", "Kısaltmalar" ve "Önsöz"den sonra gelen "Miftâhü'l-ferec", "Metin Hazırlanması ve Nüshalar", "Tenkitli Metin", "Özel Adlar Sözlük ve Dizini" ve "Kaynakça" ana başlıklarından meydana gelmektedir.

"Önsöz"de araştırmacı 1988 yılında *Cemâlî Dîvânı, Hayatı ve Eserleri* adlı yüksek lisans çalışmasını[50] tamamladıktan sonra, şairin *Miftâhü'l-Ferec* adlı mesnevisi ile ilgili çalışmalara başlayarak nüshalarını tespit edip elde etmeye çalıştığından sözeder. Burada eserin nüsha sayıları ve metin çalışmasında kullanılan yazmaların isimlerini vererek bu çalışmanın esas olarak bir tenkitli metin çalışması olduğu belirtir. Yazar, mesnevinin edebî açıdan bir incelemesinin ise ayrıca yapılması gereken bir çalışma olduğunu ve bu nedenle *Miftâhü'l-Ferec*'in incelemesinin daha ayrıntılı olarak başka bir çalışma çerçevesinde yapmayı planladığını anlatır.

"Önsöz"den sonra gelen "Miftâhü'l-Ferec" ana başlığı altında o güne kadar yapılmış "Miftâhü'l-Ferec ile İlgili Çalışmalar"dan kısaca sözedilmiş, "Miftâhü'l-Ferec'in Tanıtılması"na da dört sayfa ayrılarak, mesnevinin bölümleri ve içeriği hakkında öz açıklamalar yapılmıştır. "Önsöz"de mesnevinin nüsha sayıları ile eleştirmeli yayında (=edition critique) kullanılan dört nüshanın adları söylenmiştir. "Metin Hazırlanması ve Nüshalar" ana başlığı altında yer alan "Tenkitli Metin Hazırlanması Hakkında"ki başlıkta mesnevinin sekiz nüshasının tespit edildiği belirtilmiş ve o güne kadar araştırmacılar tarafından nüshalar hakkında verilen bilgiler aktarılarak değerlendirilmiştir. Burada varlığı tespit edilen sekiz nüshadan, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâyî Efendi ve Kemankeş Yazmaları olmak üzere dört nüshaya ulaşılabildiği belirtilmiştir. Metin oluşturulurken de Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş Bölümünde bulunan nüshanın "diğerlerine göre daha iyi yazılmış ve eksiği daha az olduğu için esas" alındığı söylenir. "Karşılaştırılan Nüshalar ve

[49] Şeyhî'nin yeğeni olup asıl adı Bâyezîd'dir ve Cemâli mahlasını sonradan almıştır. Sehî ve ondan sonra gelen kaynaklar Cemâlî'nin bu adından bahsetmezler. Cemâli'nin doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Cemâli'nin doğduğu tarih bilinmemekle beraber onun Hüsrev ü Şîrîn'e zeyil yazdığında on sekiz yirmi yaşlarında olduğunu düşünerek 813-815 H.=1410-1412 M. yılları arasında doğduğuna hükmedilebilir. Ölüm tarihi de kaynakların genel olarak belirttiği gibi II. Bayezid devri sonları, yani 1512 civarı olarak gösterilmiştir. Tezkireciler, II. Bayezid devri sonlarında öldüğünü yazıyorlarsa da, Divânı'nda ne Fatih'e mersiye, ne II. Bayezid'e medhiye bulunduğundan yola çıkarak, Fatih devri sonlarında veya II. Bayezid devri başlarında ölmüş olabileceği de düşünülebilir. Divânı'nı da tahminen 1478'den sonra tamamlamıştır.

[50] İ. Çetin Derdiyok, **Cemâlî Dîvânı (İnceleme-Metin)**, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1988, 247 s. (Danışman: Doç. Dr. Mine Mengi); İ. Çetin Derdiyok, **Cemâlî Hayatı, Eserleri ve Dîvânı: İnceleme, Tenkidli Metin, Tıpkıbasım**, Cambridge, Mass: Harvard Üniveritei Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1994, 170 s.

Tavsifleri" başlığı altında tenkitli metinde kullanılan 4 nüshanın[51] tanıtımı yapılmıştır. "Diğer Nüshalar" başlığında kaynak taraması sonucu tespit edilen, ancak ulaşılamayan öteki 4 nüsha[52] da ulaşılabilen bilgiler etrafında tanıtılmıştır. "Transkripsiyon Sistemi"nde Arap harfli alfabede olup da yeni Türk alfabesinde bulunmayan harfler ve işaretler gösterilmiş, metnin imlasıyla ilgili tutumlar maddeler halinde belirtilmiştir.

Cemalî'nin dinî-tasavvufî-ahlakî muhtevalı, küçük hikâyelerle bilgi ve öğüt veren didaktik mahiyetteki bu mesnevisi 860 H.=1456 M. yılında tamamlanarak, Fatih Sultan Mehmed'e sunulmuştur. Aruzun remel bahri *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış olan mesnevinin tenkitli metin sonucunda beyit sayısı 4954 olarak ortaya çıkmıştır. Mesnevinin giriş bölümünde, tevhid, münacat, na't gibi dini şiirlerle, Fatih için yazılan medhiyyeler ve sebeb-i telif kısmı vardır. Ayrıca bu şiirlerin aralarına, "Hikâye Der-in Hâl" gibi başlıklar altında yazılmış hikâyelerle, ayet ve hadislerin açıklamaları konulmuştur. Konunun işlendiği asıl bölüm ise (âgâz-ı dâstân), ayet ve hadislerin açıklamaları ve bunlarla ilgili dinî-tasavvufi hikâyelerden oluşur. Şair mesnevisine "mutluluk anahtarı" anlamına gelen "Miftâhu'l-Ferec" ismini verdiğini eserinde belirtir.

Otuz dört sayfalık girişten sonra çalışmanın esas amacı olan "Tenkitli Metin" gelir. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş Bölümündeki nüshanın esas alındığı metinde, diğer nüshalardaki farklar, metne ilişkin dipnotlarda (=apparat critique), "Karşılaştırılan Nüshalar ve Tavsifleri" başlığındaki nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiş, metinde yer alan ayet, hadis ve bazı Arapça, Farsça sözlerin Türkçeleri dipnotlarda verilmiştir.

Karşılaştırmalı metin bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken bilimsel yayınlardaki yazı aktarımı (=transkripsiyon) kullanılmış, fonetik ve morfolojik özelliklerde eski Anadolu Türkçesinin şekillerine bağlı kalınmıştır.

Tenkitli metinden sonra "Özel Adlar Sözlük ve Dizini" başlığı altında metinde geçen özel adların bir dizini ve sözlüğü alfabetik olarak eklenmiştir. Bundan sonra gelen "Kaynakça" ile çalışma tamamlanmıştır.

CİNANİ (?–1596), CİLÂÜ'L-KULUB (XVI. yüzyıl)

Doç. Dr. Mustafa Özkan, **Cînânî Cilâü'l-kulûb (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990, XI+430 s.[53]

Eser "İçindekiler", "Önsöz", "Bibliyografya", "Kısaltmalar", "Metinde Kullanılan Transkripsiyon Alfabesi"nden sonra yer alan "Giriş"in ardından üç bölümden meydana gelmektedir.

"Giriş" başlığı altında mesnevinin anlamı, yapısı, sınıflandırılması ve tarihî gelişimiyle ilgili bilgiler verildikten sonra, Türk edebiyatında mesnevinin gelişim seyri XVI. yüzyıla kadar getirilmiş ve XVI. yüzyılda mesnevi yazan şairler ve eserleri kısaca tanıtılmıştır. Birinci bölüm "Cinânî, Hayatı ve Eserleri" başlığı altında şairin hayatına ve eserlerine ayrılmıştır. Eserlerinden

[51] Ulaşılabilen ve eleştirmeli metinde kullanılan nüshalar: 1. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâyî Efendi [Yazmaları] Bölümü, No: 1354 (H); 2. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yazma Eserler, No: A. 322 (T); 3. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. No: 2331 (Ü); 4. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş [Yazmaları] Bölümü, No: 447 (K).

[52] Ulaşılamayan öteki nüshalar: 1. Berlin Kraliyet Kütüphanesi, No: 378; 2. Manisa İl Halk Kütüphanesi, No: 1489 (Süleymaniye Kütüphanesi MFA No: 1326); 3. Halil Erdoğan Cengiz'in şahsî kütüphanesine âit nüsha; 4. Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege (A. Sırrı) Bölümü No: 1.

[53] Ahmet Atilla Şentürk, "Cînânî'nin *Cilâü'l-kulûb*'u Hakkında", **Tarih ve Toplum**, 1993, S. 114, s. 381-384.; Ahmet Atilla Şentürk, "Cînânî'nin *Cilâü'l-kulûb'u [Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük]*, Nşr. Doç. Dr. Mustafa Özkan", **Türkiyat Mecmuası**, 1997, C. XX, s. 463-472.

Divan, Riyâzü'l-Cinân, Bedâyiü'l-Âsâr hakkında ayrıntılı sayılabilecek tanıtımlardan sonra, çalışmaya konu olan *Cilâü'l-kulûb* mesnevisi geniş şekilde incelenmiştir.

Buradan öğrenildiğine göre *Cilâü'l-Kulûb* Cinânî'nin, Taşlıcalı Yahya'nın *Kitâb-ı Usûl (Usûl-nâme)* adlı mesnevisine nazire olarak kaleme aldığı, 1003 H.=1594 M.'de tamamladığı 3315 beyitlik, öğretici, âdâb-ı muâşeret ve nasihat konulu mesnevisidir. Eser *fa'ûlün fa'ûlün fa'ûlün fa'ûl* vezniyle yazılmıştır. *Cilâü'l-Kulûb* tertip bakımından Cinânî'nin daha önce kaleme aldığı *Riyâzü'l-Cinân* mesnevisinin bir benzeridir. *Riyâzü'l-Cinân*'daki 20 "ravza"nın yerini *Cilâü'l-Kulûb*'da 20 "ıkd" alır. Her "ıkd" ise üç kısımdan oluşmaktadır. Her "ravza" ve "ıkd"dan sonra temsilî (=sembolik) bir hikâyenin anlatılması her iki eserde de ortaktır.

"Cilâü'l-kulûb'un Nüshaları ve Metnin Kuruluşu" başlığı altında hazırlayan kataloglarda mesnevinin altı nüshasını tespit ettiğini; ancak bunlardan Çorum İl Halk Kütüphanesindeki nüshanın mikrofilmini temin edemediğini belirtir. Tenkitli metnin hazırlanmasında beş tanesinin kullanıldığını söyler[54]. Bunlar arasında da doğruya en yakın ve tam nüsha olarak kabul ettiği S nüshasını esas aldığını, bu nüshada var olan eksiklerin ve yanlışların ise diğer nüshalardan tamamlanarak giderilmeye çalışıldığını, bu durumda doğru olarak kabul edilen nüshanın esas metne dâhil edilip, esas alınan nüshanın ise fark olarak gösterildiğini bildirir.

İkinci bölüm mesnevinin "Metin" kısmına ayrılmıştır. Metin hazırlanırken çeviriyazı işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuş, metin beşer beşer artan şekilde numaralandırılmış, kitap sayfalarının sol tarafında yaprak numaraları nüsha kısaltmalarıyla birlikte verilmiş, nüsha farkları beyit numaralarıyla birlikte sayfa altında değil, sayfanın sağ alt köşesinde gösterilmiştir. Metinden sonra "Açıklamalar" kısmında metinde geçen Farsça beyitlerin, ayetlerin ve öteki Arapça ibarelerin anlamları verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümü metinde geçen bütün kelimeleri içine alan "Sözlük"ten oluşmaktadır. Her kelime madde başı olarak alınmış, altında da o kelimenin meydana getirdiği ve özel bir anlam ifade eden birleşik şekiller ile Arapça ve Farsça tamlamalar alfabetik olarak gösterilmiştir.

ELVAN ÇELEBİ (?–1358-59'dan sonra), MENAKIBU'L-KUDSİYYE Fİ MENASİBİ'L-ÜNSİYYE (XIV. yüzyıl)[55]

İsmail E. Erünsal, Ahmet Yaşar Ocak, **Elvan Çelebi, Menakıbu'l-Kudsiyye Fi Menasibi'l-Ünsiyye, (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülâlesinin Menkabevî Tarihi)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, LXXVIII+179+120 s. Tıpkıbasım[56].

[54] Nüshaların Tanıtılması: 1. S (Esas nüsha) Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi İlavesi, nr. 94; 2. M Konya Mevlânâ Müzesi Yazmaları nr. 5335; 3. T Topkapı Sarayı Kütüphanesi Türkçe Yazmaları R. 831; 4. A Ankara Adnan Ötüken Kütüphanesi nr. 61; 5. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, nr. 510.

[55] Ahmet Yaşar Ocak, "XIII. ve XIV. Yüzyıllar Anadolu Türk Tarihi Bakımından Önemli Bir Kaynak: Menâkıb'ul-Kudsiya fî Menâsıb'il-Unsiya", **Türk Dili**, S. 32 (1979), s. 89–102; Sadettin Buluç, "Elvan Çelebi Menâkıbnâmesi", **Türkiyat Mecmuası**, XIX (1980), s. 1–6; Ümit Tokatlı, "Elvan Çelebi'nin Eseri, (El)-Menâkibü'l-Kudsîyye fî'(l)-Menâsibi'l-Ünsiyye", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 1, Kayseri 1987, s. 165–171; S. 2 (1988), s. 259–268.

[56] Eserin ilk baskısı için bk. İsmail E. Erünsal, Ahmet Yaşar Ocak, **Elvan Çelebi, Menakıbu'l-Kudsiyye Fî Menasıbi'l-Ünsiyye, (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülâlesinin Menkabevî Tarihi)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984, XC+188 s.; Bu mesnevinin tanıtımı için bk. Mehmet Önder, "Elvan Çelebi'nin Menakıbnamesi Nasıl Bulundu?", **Türk Kültürü**, S. 269, Eylül 1985, s. 49-52.; Mehmet Önder, "Tarih ve Dil Yönünden Değerli Üç Menakıbname", 27 Ağustos 1957.; Bu yayının 1995 yılında bazı değişikliklerle yapılan ikinci baskısının ardından Mertol Tulum söz konusu yayınla ilgili olarak birkaç makale yayınlamış, eleştirilerine naşirler tarafından bir makaleyle cevap verilmesi üzerine bu makaleleriyle birlikte eserin metnini ve tıpkıbasımını yayımlamıştır. İkinci baskı için bk. Mertol

Eser, "İçindekiler", hazırlayanların "Önsöz", "Yeni Baskı İçin Önsöz" başlıklı giriş yazıları, "Kısaltmalar" ve "Kronoloji Cetveli" başlıklarından sonra "Birinci Kısım (İnceleme)", "İkinci Kısım (Transkripsiyonlu Metin)" ve "Üçüncü Kısım (Orijinal Tıpkıbasım Metin)" başlıklı üç kısımdan meydana gelmiştir.

"Önsöz"de menâkıpnâme türü hakkında açıklamalar yapılmış, Türk edebiyatında menâkıpnâmelerin tarihî önemine dikkat çeken ilk çalışmalardan söz edilmiş, Avrupa'da Anadolu Türk menâkıpnâmeleri üzerine yapılmış çalışmaların künyeleri verilmiş, eserin önemine vurgu yapılarak, çalışmanın inceleme bölümü ile metnin hazırlanmasında izlenen yol hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın "Birinci Kısım (İnceleme)"si, "Birinci Bölüm: Elvan Çelebi ve Menâkıbu'l-Kudsiyye", "İkinci Bölüm: Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin Tarihî Örgüsü ve Belli Başlı Kişilerin Tarihî Şahsiyetleri" başlıklı iki bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölüm "Elvan Çelebi" ve eseri "Menâkıbu'l-Kudsiyye"ye ayrılmıştır. Burada Elvan Çelebi'nin hayatı, tasavvufî ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmiş, mensubu bulunduğu *Vefâîlik* tarikatı içindeki yerine işaret edilmiş ve Elvan Çelebi'nin eserini yazdığı zâviyenin tarihçesi ortaya konmaya çalışılmıştır. "Menâkıbu'l-Kudsiyye" başlığında "Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin Yazılışı ve Kaynakları", "Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin Tarihî Değeri" ve "Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin Yazma Nüshası" üzerinde durularak bilgiler verilmiştir.

"Menakıbu'l-Kudsiyye'nin Yazma Nüshası" başlığı altında, eserin elde bulunan tek nüshasının, Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesinde 4937 numarada kayıtlı olduğu bildirilmiş ve bu nüsha tanıtılmıştır. *Menâkıbü'l-Kudsiyye* 118 yaprak olup baş kısmında yaprak sayısı tespit edilemeyen eksiklikler vardır. Yine anlatımda yer yer kopuklukların olması arada da bazı sayfaların düştüğünü göstermektedir. Ayrıca baştan 2b-3b ve sondan 117ab sayfaları, imlâsından ve yazısından anlaşıldığı üzere sonraki bir tarihte eserin yazıldığı devrin diline ve imlâsına vâkıf olmayan bir kişi tarafından eklenmiştir.

İkinci bölümde, "Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin Tarihî Örgüsü ve Belli Başlı Kişilerin Tarihî Şahsiyetleri" ana başlığında, "büyük ölçüde tarihî zemin üzerine düzenlenmiş bir eser" olan menâkıbnâmenin tarihî örgüsü hakkında kısaca söz edildikten sonra mesnevide geçen belli başlı kişilerin tarihî şahsiyetleri, ayrıntılı bir şekilde kaynaklara da dayandırılarak ortaya konmuştur.

İnceleme bölümü, çalışmada kullanılan kaynakların gösterildiği "Bibliyografya", "Baba İlyas Ailesinin Soy Kütüğü ve Harita-Resimler (Elvan Çelebi Zaviyesi'nin Fotoğrafları)" ile incelemede geçen özel isim ve eser adlarının verildiği "Genel Dizin" başlıklarıyla son bulur.

Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi'nin tek eseri olan *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsıbi'l-Ünsiyye* Anadolu Selçukluları devrinde Orta ve Güneydoğu Anadolu'da Baba İlyas'a bağlı Türkmen topluluklarının çıkardığı isyanı, bu harekette yer alan kişilerle bunların etrafında oluşan hadiseleri menkıbe unsurlarıyla süsleyerek anlatmaktadır. 760 H.=1358–1359 M. tarihinde, aruzun *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılan mesnevi 2081 beyittir. Sadece 1329. beyitten sonra gelen dörtlük aruz vezninde olmayıp 11 hecelidir. Eserde terci-bent[57], kaside ve gazel şeklinde

Tulum, "Elvan Çelebi, Menakıbu'l-Kudsiyye adlı Eserinin İkinci Baskısı Münasebetiyle", **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1996, S. 2, s. 175–228.; İsmail E. Erünsal, Ahmet Yaşar Ocak, "Öğretirken Öğrenmek: Sayın M. Tulum'un Tenkidine Cevabımız", **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1996, S. 3, s. 123–182.; Mertol Tulum, "Elvan Çelebi, Menakıbu'l-Kudsiyye Adlı Eserinin İkinci Baskısı Münasebetiyle II", **Erdem: Aydın Sayılı Özel Sayısı II**, Ankara 1996, C. 9, S. 26, s. 829–885.; Mertol Tulum, "Elvan Çelebi, Menakıbu'l-Kudsiyye Adlı Eserinin İkinci Baskısı Münasebetiyle: III", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, İstanbul Şubat 1997, S. 106 s. 53–102.; Prof. Dr. Mertol Tulum, **Tarihî Metin Çalışmalarında Usul: Menakıbü'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme**, Deniz Kitap Evi, İstanbul 2000, XIX+656 s.

[57] Bu terim çalışmada, hazırlayanlar tarafından "terci-i bent" şeklinde kullanılmıştır (bk. 48. dipnot).

parçalara da rastlanır. Değişik şekillerde yazılan bu parçalar daha çok tarikatın büyükleri için yazılmış methiyelerde kullanılmıştır. Eserin iki yerinde de ebcet hesabıyla tarih düşürülmüştür.

İkinci kısımda Menâkıbnâme'nin transkripsiyonlu metni yer almaktadır. Metinde transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılmış, okunamayan ya da anlam verilemeyen kelimeler ve beyitlere (?) konularak belirtilmiş ve bunların orijinalleri dipnotta gösterilmiştir. Müstensihin yanlış kopya ettiğine kanaat getirilen bazı kelimelerin doğru biçimleri metne alınmış, yanlışlar aparatta verilmiştir. Metinde hazırlayanlar tarafından tamamlanan hece ve kelimeler köşeli parantez içine alınmış, eksik yerler ise (...) işareti ile belirtilmiştir. Farsça başlıkların transkripsiyonu yapılmamış, eski harflerle dizgisi yapılmıştır. Tek nüshanın yaprak numaraları metnin sol tarafında gösterilmiş ve metne birden başlayarak beyit numarası verilmiştir. Çalışmanın birinci kısmı olan "İnceleme"ye Romen rakamlarıyla numara verilmiş, ikinci kısmı olan transkripsiyonlu metin ise Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır.

Metnin arkasına, "Menâkıbnâme'de Geçen Tarihî Şahısların ve Yer İsimlerinin Dizini" eklenmiştir. Dizinden sonra gelen "Üçüncü Kısım (Orijinal Tıpkıbasım Metin)" başlıklı bölümde, "1984 yılındaki ilk baskıda kitabın sonuna eklenmesi gereken ve hâlâ tek nüsha özelliğini koruyan, ama o zamanki ekonomik sebebler yüzünden" eklenemeyen, orijinal metni Konya Müzesi Kütüphanesi 4937 (Millî Kütüphane, Mikrofilm Arşivi, A 945) numarada kayıtlı bulunan mesnevinin faksimilesi (=tıpkıbasımı) eklenmiştir. Sayfa numarası verilmemiş 120 sayfa olan bu tıpkıbasım, her sayfaya bir yaprak/varak sığacak şekilde yerleştirilmiş, ancak orijinal metne yaprak numarası verilmediği için yeni harfli metin ile orijinalini karşılaştırmak güçleşmiştir.

ERZURUMLU DARÎR (?–?), YUSUF U ZÜLEYHA (XIV. yüzyıl)

Dr. Leylâ Karahan, **Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)-İnceleme-Metin-Dizin**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, 431+4 s.[58]

Eserin başında "Giriş"e kadar "İçindekiler" cetveli, "Söz Başı" ve "Kısaltmalar" bulunmaktadır. Hazırlayanın önsöz yerine düşünerek koyduğu "Söz Başı"nda, kitabın "Giriş", "İnceleme", "Metin", "Dizin" ve "Sonuç" başlıklı beş ana bölümden meydana geldiği bildirilmiştir. Bir dil tezi olarak hazırlanan çalışmanın "İçindekiler" cetvelindeki planına göre ise kitap , "Giriş", "İnceleme" (I-İmla Özellikleri, II-Ses Bilgisi, III-Şekil Bilgisi, IV-Cümle Bilgisi"), "Sonuç", "Bibliyografya", "Metin", "Dizin" ve Orijinal Metinden Örnekler" bölümlerden oluşmuş gibidir.

"Söz Başı"nda mesnevi üzerine o zamana kadar ciddî bir çalışmanın yapılmadığı bildirilmiş, mesnevinin metni ile çalışmanın öteki bölümlerinin (İnceleme, Dizin) hazırlanmasında izlenen yol hakkında bilgi verilmiştir. Burada ayrıca *Yûsuf u Züleyhâ* üzerine yapılan çalışmanın doktora tezi olarak hazırlandığı da belirtilmiştir[59].

"Söz Başı"ndan sonra gelen ve çalışmanın "ilk bölümünü teşkil eden" "Giriş" iki kısım olarak hazırlanmıştır. "Giriş"in birinci kısmında "15. Asra Kadar Arap, İran ve Türk Edebiyatlarında Yazılmış Yusuf ve Züleyha Hikâyeleri" hakkında kronolojik olarak kısa bilgiler aktarılmıştır. İkinci kısmında "Erzurumlu Darir"in "Hayatı", "Edebî Şahsiyeti, Şöhreti ve Tesiri", "Eserleri" *(Kıssa-i Yûsuf, Sîretü'n-Nebî, Fütûhu'ş-Şâm, Yüz Hadis Yüz Hikâye*) üzerinde durularak,

[58] Mustafa Argunşah, "Leylâ Karahan, Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yusuf (Yusuf u Züleyha) [İnceleme-Metin-Dizin], Ankara, 1994, 431 s.+4 lev.", **Bir (Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi)**, S. 6, İstanbul 1996, s. 208–226.

[59] Leylâ Karahan, **Erzurumlu Mustafa Darîr, Kıssa-i Yûsuf**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Ankara 1985, 911 s. (Danışman: Doç. Dr. Ahmet B. Ercilasun).

"Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)"nın muhtevası, nüsha tavsifi, şekil özellikleri, dili ve konusu hakkında bilgiler verilmiştir.

"Giriş" ardından gelen ve kitabın 34-120. sayfaları arasında yer alan "İnceleme" bölümünde mesnevinin "İmlâ Özellikleri", "Ses Bilgisi", "Şekil Bilgisi" ve "Cümle Bilgisi" ayrıntılı olarak işlenmiştir. Bu bölümden sonra çalışma neticesinde elde edilen sonuçlar "Sonuç" başlığında maddeler halinde sıralanmıştır. Araştırmacının bildirdiğine göre "Sonuç" çalışmanın beş bölümünden biridir. Metinden önceki "Bibliyografya"da ise çalışmanın hazırlanmasında kullanılan kaynaklar alfabetik olarak gösterilmiştir.

"Nüsha Tavsifi"nde mesnevinin bilinen tek nüshasının İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 311'de kayıtlı bulunduğu belirtilmiş ve tanıtımı yapılmıştır. Mesnevinin "İnceleme" kısmından sonra gelen ve kitabın 133-319. sayfaları arasında bulunan "Metin" bölümü bu tek nüshaya dayanılarak hazırlanmıştır.

Kıssa-i Yûsuf olarak da bilinen bu mesnevisini Darîr [Mustafa bin Yusuf bin Ömer], 768 H.=1366-1367 M.'de Mısır'a gitmeden önce memleketi Erzurum'da iken yazmıştır. Yazılış tarihi bakımından bilinen ilk eseri olan bu mesnevi, 11'li hece veznine benzeyen *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Bilinen tek nüshası olan Üniversite nüshasında[60] beyit sayısı 2125'tir. Türk edebiyatında bu konuyu işleyen mesneviler, genellikle "Yûsuf u Züleyhâ" adıyla anılmakla bereber, mesnevinin adı çeşitli beyitlerde "Kıssa-i Yûsuf" olarak geçmektedir. Eser 8 meclisten meydana gelmiştir. Bölüm başlıkları Farsça ve Türkçe'dir. Başlıkların bir kısmı yazılmamıştır. Metin içinde, "Şi'r-i Yûsuf", "Şi'r-i Züleyha" gibi başlıklar taşıyan ve beyit sayısı 5–12 arasında değişen 21 gazel bulunmaktadır.

"Metin" bölümünde sonra, çalışmanın 321-431. sayfalarında yer alan ve kitabın beş ana bölümünden biri olan "Dizin" gelmektedir. Bu bölümde mesnevinin Farsça başlıkları dışında, metinde geçen bütün kelimeler, çekimli şekilleriyle birlikte gösterilerek metnin gramatikal dizini ve sözlüğü hazırlanmıştır.

Mesnevinin tek nüshasına dayanılarak hazırlanmış yeni harfli metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, metin tespiti sırasında, yazıda gösterilen ünlüler dönemin fonetik kurallarına uymasa dahi aynen aktarılmış, gösterilmeyen ünlülerin tespitinde ise eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine göre hareket edilmiştir. Metin hazırlanırken metne uymayan hatalı kelime ve şekiller düzeltilerek, hazırlayan tarafından dipnotlarda gerekli açıklamalar yapılmış, müstensih tarafından unutulmuş olabileceği sonucuna varılan şekillerin en uygunu parantez içinde metne eklenmiştir. Vezin bozukluklarına da dipnotlarda işaret edilmiştir. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş, metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiş, tek nüshanın yaprak numaraları metnin solunda gösterilmiştir.

"Dizin"in ardından gelen numarasız dört sayfada "Orijinal Metinden Örnekler" başlığında mesnevi nüshasından tıpkıbasım yer almaktadır.

FEYZÎ ÇELEBİ (?–?), ŞEM' Ü PERVANE (XVII. yüzyıl)

Gönül Alpay Tekin, **Feyzî Çelebi, Şem' ü Pervâne (XVII. Yüzyılda Hece Vezniyle Yazılmış Bir Mesnevi) İnceleme-Metin-Tıbkıbasım**, Cambridge Massachusetts, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1991, 157 s. [97-157. s. Tıpkıbasım][61].

[60] İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 311'de kayıtlı bulunan nüsha. Kıssa-i Yûsuf üzerine 1954 yılında yapılmış bir lisans tezinde ikinci bir yazma nüshadan bahsedilmektedir. Ancak bu nüshanın bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

[61] Cemal Kurnaz, "XVII. Yüzyılda Hece Vezniyle Yazılmış Bir Mesnevi: Feyzî Çelebi'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi", (Gönül Alpay Tekin'in eseri hakkında), **Dergâh**, IV/43 (Eylül 1993), s. 10-11. Aynı yazı için bk. **Divan Edebiyatı Yazıları**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 428-437.

Doğu Dilleri ve Edebiyatları Kaynakları (Türkçe Kaynaklar) serisinin on ikincisi olarak çıkmış olan eser "İçindekiler-Contents"le başlamaktadır. Kitapta "Önsöz" bulunmamaktadır. "İçindekiler" listesine göre eser "I. Eser ve Tahlili", "II. Şem' ü Pervâne'nin Tenkidli Metni" ve "III. Şem' ü Pervâne'nin Tıpkıbasımı" ana başlıklarını taşıyan üç bölümden meydana gelmektedir.

Eserin tahlili, "Eserin tavsifi ve Feyzî Çelebi hakkında bilgiler", "Şem' ü Pervâne'nin Tahlili; İmaj ve Motifleri; N. Dâye'nin Mirsâdü'l-ibad'ı ile ilişkisi", "Bu araştırmada söz konusu olan imaj ve motiflerde Pervâne'nin anlamı ve menşei" başlıkları altında yapılmıştır.

"Eserin tavsifi ve Feyzî Çelebi hakkında bilgiler" başlığında şuara tezkirelerinde adı anılmayan Feyzî'nin eserinden hareketle tespit edilen bilgiler değerlendirilmiş, hangi dönemde yaşadığı hakkındaki olasılıklar üzerinde durulmuştur. Şair eserinde belirttiğine göre mahlası Feyzî ve unvanı Çelebi'dir. Mesnevisini Osmanlı hükümdarı I. Ahmed (ö. 1614) zamanında yazıp, Niğbolu mutasarrıfı Tiryaki Mehmet Paşa'ya sunduğu doğru ise, Feyzî'nin XVII. yüzyılda yaşadığı söylenebilir. Burada ayrıca hazırlayanın özel kütüphanesinde bulunan yazma *Şem' ü Pervâne*'nin bilinen tek nüshası tanıtılmıştır[62].

Feyzî Çelebi *Şem' ü Pervâne* mesnevisini 1011 H.=1603 M. yılında yazmıştır. Sondan eksik olan eser 31 varak olup otuz iki başlık altında 987 beyitten ibarettir. Eser içerisinde 5 gazel bulunmaktadır. Eserin mesnevi nazım şekliyle yazılmasına rağmen, 11'li hece vezninin kullanılması en orijinal yönlerinden biridir. Bu bakımdan bu mesnevi, şimdiye kadar eşine henüz rastlanmamış bir özellik taşımaktadır. Sembolik bir anlatımın olduğu bu mesnevinin önemli özelliklerinden biri, belki de en önemlisi, mesnevide geçen sembollerin hangi anlamlara geldiklerinin ifade edilmesidir.

Mesnevinin yeni harfli yayınında çeviriyazı işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Metin hazırlanırken dipnotlarda metne uymayan kelime şekiller düzeltilmiş, hazırlayan tarafından tercih edilen şekillerin karşısına asıl metinde geçen şekiller yazılmış, metne yapılan müdahaleler < > biçiminde gösterilmiş, vezin ve kafiye gibi eksiklikler belirtilerek mısralar tamamlanmıştır.

Mesnevi metninden sonra, *Şem' ü Pervâne*'nin eldeki tek nüshasının tıpkıbasımı 97-157. sayfalar arasında verilerek çalışma tamamlanmıştır.

FİRDEVSÎ-İ RUMÎ (1453–1508), KUTBNAME (XV. yüzyıl sonu XVI. yüzyıl başı)

İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoğlu, **Firdevsî-i Rumî, Kutb-nâme**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, XXXV+367 s.

Çalışma, otuz üç sayfalık bir girişle metin bölümünden oluşmaktadır. Eser, "İçindekiler"den sonra, hazırlayanların kısa "Önsöz"üyle başlar. "Giriş" ana başlığı altında "Metnin Yayımında Tutulan Yol", Firdevsî-i Rumî'nin "Yaşamı", "Eserleri", "Sanatı ve Dili" başlıkları yer almaktadır.

"Önsöz"de eserin kütüphanelerde, bilinen tek nüshasının bulunduğu, bunun da Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi, 643 numarada kayıtlı olup 909 yılında Muhammed b. Resûl-i Sarâyî tarafından *Kıssa-i Midilli* adıyla istinsah edildiği söylenerek eserin bir adının da *Kıssa-i Midilli* olduğu belirtilir.

[62] Bu yazma kitapçı E.J. Brill'den satın alınmıştır. E.J. Brill'in **Turcica** adlı kataloğunda yazmanın kısa bir tavsifi bulunmaktadır.

Metin bölümünde, sayfaların sol sütununda eserin bugünkü alfabeye çevrilmiş şekli, sağ sütununda da eski harfli şekli yer alır. Metinde çeviriyazı (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmamış, şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamış bugünkü şekle çevrilmiştir. Kitap tek nüsha olduğu için sayfa altlarında nüsha farkları yerine düzeltilen sözcükle nüshadaki yanlış biçimi (N) olarak gösterilmiştir.

Kutb-nâme, yaşanmış olaylara dayanılarak telif edilmiş olması bakımından oldukça orijinal ve dikkat çekici bir mesnevidir. Eserde Venedik, Fransız ve İspanyol gemilerinden meydana gelen birleşik donanmanın 907 H.=1501 M. sonbaharında Midilli adasına hücumları tarihî olaylara bağlı kalınarak ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı gibi II. Bayezid, Şehzade Korkud, Hamza Bey ile Kemal Reis'in kahramanlıkları da mübalağalı bir tarzda dile getirilmektedir. 909 H.=1503 M. tarihinde yazılmış olan eser, yaklaşık 3500 beyit civarındadır. Yazar kitabında vezin kalıbı olarak mesnevi biçiminde çokça kullanılan kısa kalıpların en kolayı olan *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'*ü kullanmış, yalnız bir yerde "Ender Münâcât-ı Firdevsî" başlıklı sekiz beyitlik bir bölümü *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazmıştır. Na't ve yer yer kitabını sunduğu padişah II. Bayezid'in methiyelerine ayırdığı bölümlere *fa'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kasideler serpiştirilmiştir.

Eser, "Dipnotları", "Deyimler ve Kavramlar", "Türkçe Sözcükler ve Deyimler Dizini" ve "Kaynakça" bölümleriyle son bulur.

FUZULÎ (?–1556), LEYLÂ İLE MECNUN (XVI. yüzyıl)

Necmettin Halil Onan, **Fuzulî, Leylâ ile Mecnun**, Türk Kültür Eserleri I, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, XIX+304 s.

Eser, araştırmacının "Önsöz" başlığı altında yazdığı ve kısa bir inceleme özelliği taşıyan yazısıyla başlar. Burada "Leylâ İle Mecnun'un Konusu", "Fuzuli'nin Aşkı", "Konunun Özeti", "Fuzuli'nin Şiirinde Gerçek Değer", "Fuzuli'nin Dili", "Fuzuli'nin Eserlerinin Transkripsiyonu" ve "Bu Baskının Hazırlanışında Gözden Geçirilen Yazma Leylî vü Mecnun Nüshaları" başlıkları yer alır.

"Bu baskının hazırlanışında gözden geçirilen yazma Leylî ve Mecnun Nüshaları" başlığı altında metnin hazırlanmasında kullanılan 13 yazma ile bir taşbaskı nüshadan oluşan 14 nüsha[63] tanıtılmıştır.

Yazmalar arasında en tam ve doğru olduğuna kanaat getirilen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin A10 numaralı nüshası esas alınmakla beraber sadece o nüshaya da bağlı kalınmamış, onun eksik ve yanlışları da diğer nüshalarla giderilmek suretiyle yeni bir metin kurma yoluna gidilmiştir.

Mesnevinin matbu nüshasında 3005 beyit bulunmasına rağmen, eleştirmeli yayını (=edition critique) yapılan bu metinde 3095 beyit vardır. Aparatta not halinde alınan nüsha farklarından hepsi gösterilmemiş, araştırmacı tarafından sadece gösterilmeleri faydalı olacağına kanaat getirilenler gösterilmiştir.

[63] Tenkitli metinde kullanılan yazma nüshalar: 1. Topkapı Sarayı Müzesi Revan Yazmaları No: 851; 2. Topkapı Müzesi Revan Yazmaları No: 853; 3. Ankara Üniversitesi DTCF Kitaplığı No: A 519; 4. Ankara Üniversitesi DTCF Kitaplığı No: 10; 5. Konya Müzesi'nin 23330 sayılı nüshası; 6. Konya Müzesi'nin 2336 sayılı nüshası; 7. Konya Müzesi'nin 2332 sayılı nüshası; 8. Topkapı Sarayı Müzesi'nin Hususi kısmında No: 896; 9. İzmir Hisar Kitaplığı'nda No: 7270; 10. İstanbul Üniversitesi Kitaplığı'nda No: 716; 11. İstanbul Millet Kitaplığında No: 1162; 12. Paris Millî Kütüphanesi (Bibliotheque Nationale) Türkçe Yazmalar No: 365; 13. Paris Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 316; 14. Bu yazmalardan başka 1274 H.=1857 M. tarihinde taş basmayla Tebriz'de yayımlanan nüsha da göz önünde bulundurulmuştur.

Aruzun *mef'ûlü mefâ'ilün fa'ûlün* kalıbıyla 945 H.=1538 M. yılında yazılan mesnevi mensur bir girişle (=dîbâce) başlar. Bunu tevhid, münâcât, mi'râciyye, na't ve sâkînâme izler. Kanunî Sultan Süleyman'a methiye, sebeb-i telif gibi bölümlerden sonra Leylâ ile Mecnûn'un aşk hikâyesi lirik bir üslûpla anlatılır. Araya gazeller ve murabbalar da serpiştiren Fuzûlî, eserinin yazılış sebebini anlatırken İstanbullu birtakım şairlerin kendisinden bir Leylâ ve Mecnûn hikâyesi yazmasını istediklerinde bunu bir imtihan olarak kabul ettiğini ve eserini kısa zamanda yazıp bitirdiğini söyler.

Eser, bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken bazı çeviriyazı işaretleri kullanılmış, XVI. yüzyıl Azerî Türkçesi fonetiğine uyulmuş, Türkçe kelimelerin söyleyiş özellikleri göz önüne alınmış, Arapça ve Farsça kelimelerin söyleyiş özellikleri için özel işaretler kullanılması yoluna gidilmemiştir.

Eser iki sayfalık "Düzeltme Cetveli" ile son bulur.

FUZULÎ (?–1556), LEYLÂ VÜ MECNUN (XVI. yüzyıl)

Doç. Dr. Hüseyin Ayan, **Leylâ vü Mecnûn Fuzûlî**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981, 411+125 s. Tıpkıbasım[64].

Kitap, Dergâh Yayınları'nın daha önceden Türk Klasikleri serisinden çıkardığı "Hüsn ü Aşk (Şeyh Gâlib), Celaleddin Harzemşah (Namık Kemal), Yunus Emre Divanı ve Mevlid (Süleyman Çelebi)"den sonra gelen beşinci sıradaki yayınıdır.

Eser, Dergâh Yayınevi'nin "Sunuş" yazısıyla başlamakta ve arkasından "İçindekiler" gelmektedir. Bunu hazırlayanın uzun "Önsöz"ü izler. Burada Leylâ ve Mecnun hikâyesinin başlangıcı, Fuzulî'nin eserini nasıl yazdığı üzerinde durularak, Leylâ ile Mecnun hikâyesini yazan şairler ile tezkirelerde Leylâ ile Mecnun hikâyesi yazdığı söylenen şairlerin isimleri verilmiştir.

Yayınevinin "Sunuş" yazısında da belirtildiği gibi çalışmanın asıl amacının metin neşri olduğu bildirilmiş ve "Önsöz"ün ardından hemen metne geçilmiştir. Metin kısmı "Leylâ vü Mecnûn (Metin ve nesre çevrilmiş şekli)" başlığını taşımaktadır. Metin, günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiştir. Dil özelliklerinde ise dönemin fonetiğine (=eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine) uyulmamış bugünkü şekle çevrilmiştir. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş, metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiştir. Okuyucuya kolaylık ve metnin anlaşılmasını sağlamak amacıyla, eserin nesre çevrilmiş şekli metnin altında verilmiştir. Metnin yazı çevrimi kurallarına uyularak nakledilmemesi önemli bir eksikliktir. Kitap, taşıdığı diğer özellikler bakımından da vulgarize bir yayın olarak değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Yazarın belirttiği gibi "suyu kaynağından içme imkânına sahip olanlara kolaylık sağlamak için" eserin sonuna bir de eski Türk harfli metin eklenmiştir. Bu metin 1342 H.=1924 M. yılında Yeni Şark Kütüphanesi tarafından çıkartılan *Külliyat-ı Fuzulî* adlı eserin 227–352. sayfaları arasında yer alan "Leylâ vü Mecnûn"un Osmanlıca metnidir.

FUZULÎ (?–1556), LEYLÂ VÜ MECNUN (XVI. yüzyıl)

Muhammed Nur Doğan, **Fuzûlî, Leylâ vü Mecnun, Metin, Nesre Çeviri, Notlar ve Açıklamalar**, Çantay Kitabevi, İstanbul 1996, XXIV+536+14 s.[65]

[64] Eserin öteki baskıları için bk. Hüseyin Ayan, **Leylâ vü Mecnûn Fuzûlî**, 2. baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.; 3. baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, 444 s.+Tıpkıbasım.

Eser, "İçindekiler"den sonra "Kitaba Önsöz", "Kaynakça", "Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn" ve "Metin İle İlgili Notlar ve Açıklamalar" bölümlerinden meydana gelmektedir.

Kitap, hazırlayanın "Kitaba Önsöz" başlıklı girişiyle başlar. Yazar burada, İran edebiyatında Leylâ ve Mecnun konusunu işleyen şairlerden söz ettikten sonra Türk edebiyatında Leylâ ve Mecnun yazan şairlerin adlarını vermiştir. Daha sonra eserin konusundan, şairin hangi duygularla eserini kaleme aldığından ve kısaca Fuzulî'nin sanat anlayışından söz etmiştir. *Leylâ ve Mecnun* üzerine gerek yurt içinde gerekse yurt dışında sayısız araştırmalar yapıldığı söylendikten sonra Türkiye'de yeni harflerle yapılan *Leylâ ve Mecnun* neşirleri tanıtılmıştır.

Nesre çeviride Prof. Dr. Necmeddin Halil Onan'ın üçü yurt dışındaki kütüphanelerde olmak üzere 13 yazma ile bir taşbaskı nüshadan oluşan 14 nüshayı gözden geçirip, aralarındaki farkları karşılaştırılarak tespit etmiş olduğu transkripsiyonlu yayın esas alınmıştır[66].

Eserde okuyucunun metinle çeviriyi kolay ve rahat bir şekilde karşılıklı takip edebilmesi için pratik bir metot izlenmiş, aynı bölümlerin metinleriyle çevrileri karşılıklı sayfalarda verilmiştir. Soldaki sayfalar arka arkaya manzum metne, sağdaki sayfalar da arka arkaya mensur çevriye ayrılmıştır. Eser günümüz Türkçesine aktarılırken şiirsellik ihmal edilmemiş, eserin havasını korumak için zaman zaman devrik cümleler de kullanılmıştır. Mesnevide yer alan 24 gazel ve 2 murabba da hazırlayan tarafından nazmen tercüme edilmiştir.

Metnin sonuna, eserin doğru olarak anlaşılmasını sağlamak maksadıyla "Metin İle İlgili Notlar ve Açıklamalar" başlıklı bir bölüm eklenmiş, buradaki 170 notta, özellikle dinî ve tasavvufî bazı açıklamalara yer verilmiştir. Daha önce yapılan Leylâ ve Mecnun çevirilerindeki okuma ve anlama hatalarına da temas edilmiş ve bu yanlışlardan örnekler gösterilmiştir.

"Önsöz"de "kitabımızın sonunda ise 15 adet orijinal Leylâ ve Mecnun hikâyesinin minyatürü yer almaktadır" denilmekle beraber, eserde minyatürler 240 ile 241. sayfalar arasına konmuştur. Paris Milli Kütüphanesi nr: TY. 316'da bulunan bir Leylâ ve Mecnun nüshasından getirtilen bu minyatürler, söylendiği gibi esere eklenebilseydi eserin resimlerle özetlenmesi mümkün olacaktı.

Daha önce hazırlanan ve bu yayında, nesre çeviride esas alınan Necmeddin Halil Onan'ın hazırladığı metinde kimi çeviriyazı işaretleri kullanılmış, XVI. yüzyıl Azerî Türkçesi fonetiğine uyulmuştur. Nüsha farklarının ise hepsi gösterilmemiş, sadece araştırmacı tarafından gösterilmeleri faydalı olacağına kanaat getirilenler gösterilmiştir. Bu kitaptaki metinde ise, transkripsiyon işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiştir. Metinde, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda Azerî Türkçesinin fonetik kurallarına uyulmamış, metin bugünkü fonetik özelliklere göre seslendirilmiştir. Nüsha farklarının da alınmadığı metnin tamamına 1'den başlayarak beyit numarası verilmiştir.

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ (1541–1600), CÂMİ'U'L-BUHÛR DER MECÂLİS-İ SÛR (XVI. yüzyıl)

Ali Öztekin, **Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr: edisyon kritik ve tahlil**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, XIV+292 s.[67]

[65] Aynı eserin öteki baskıları için bk. Muhammed Nur Doğan, **Fuzulî, Leylâ vü Mecnun, Metin, Nesre Çeviri, Notlar ve Açıklamalar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, 577+[22 minyatür] s.; Muhammed Nur Doğan, **Fuzulî, Leylâ ve Mecnun, Metin, Düz Yazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar**, Yelkenli Yayınevi, İstanbul 2008, 600 s.; Cemal Aksu, "Fuzulî, Leylâ ve Mecnun, haz., Muhammed Nur Doğan", **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1997, S. 4, s. 227-228.

[66] Necmettin Halil Onan, **Fuzulî, Leylâ ile Mecnun**, Türk Kültür Eserleri I, Maarif Vekâleti Basımevi, İstanbul 1955, XIX+304 s.

[67] Zeki Kaymaz, "Gelibolulu Mustafa Âlî, Câmi'u'l-Buhûr", **Bilge**, S. 13 (Yaz 1997), s. 58-64.

Kitap "İçindekiler", "Transkripsiyon Alfabesi ve Kısaltmalar", "Önsöz" ve "Giriş"ten sonra gelen üç ana bölümden meydana gelmektedir. "Önsöz"de de bu çalışmanın giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluştuğu araştırmacı tarafından belirtilmiştir. "Önsöz"de mesnevinin konusu, önemi, tespit edilen yazma nüshalarının hangi kütüphanelerde bulundukları belirtilmiş ve çalışmada izlenecek yol anlatılmıştır. Bu çalışma kitabın herhangi bir yerinde belirtilmemiş olsa da, araştırmacının yüksek lisans tez çalışmasıdır[68].

Çalışmanın kısa "Giriş" yazısında sûrnâmelerin belli başlıları sayılarak, bunlar arasında, Âlî'nin eserinin yeri ve medeniyet tarihimiz için önemi belirtilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölüm "Eser ve Özellikleri" ana başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında mesnevinin "Yazılışı" başlığında eserin müellifi, adı, yazılış sebebi ve sunulduğu kimse hakkında ayrı ayrı bilgi verilmektedir. "Eserin Nüshalarının Tavsifi"nde mesnevinin tespit edilen 3 nüshasının tanıtımı yapılmıştır[69]. Mesnevinin dil özelliklerinin incelemesi ile mesnevide kullanılan on beş veznin kullanım sayıları "Dil, Anlatım ve Vezin" başlığında ortaya konmuş ve "Eserin Kaynakları" başlığında Âlî'nin mesnevisini yazarken faydalandığı kaynaklar (1. Dinî Kaynaklar, 2. Sosyal Olaylar) tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kitabın 13-78. sayfaları arasında yer alan "Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr'un Muhteviyatı" başlıklı ikinci bölümü, çalışmanın metinden sonra en hacimli bölümüdür. Burada ilk olarak, kısa bir girişten sonra, sekiz bölüm, bir zeyil ve bir hâtimeden oluşan mesnevinin içeriği gösterilmiştir. Arkasından konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla, bâb başlıklarına uygun beyitler de aynen verilmek suretiyle mesnevinin bâbları (bölümleri) ana hatlarıyla sadeleştirilerek özetlenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümün sonunda yapılan çalışmanın kısa bir özetinin verildiği "Sonuç" ile kullanılan kaynakların gösterildiği "Bibliyografya" bulunmaktadır.

Üçüncü bölüme "Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr-Transkripsiyonlu Metin-" başlığı konulmuş ve bu başlık altında mesnevinin mevcut üç nüshanın karşılaştırılması yapılarak ortaya konmuş metnine yer verilmiştir. "Önsöz"den öğrenildiğine göre, bu üç nüshadan Topkapı nüshası esas nüsha kabul edilmiş ve metin bu nüshanın şekli korunarak tespit edilmiştir. Ancak bu nüshada olmadığı hâlde, diğer nüshalarda mevcut olan beyitlerle beraber, tespit edilen bazı ara sözbaşları da metne dâhil edilerek dipnotlarda gösterilmiştir.

Âlî bu eserinde, Sultan III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed (III. Mehmed)'in 990 H.=1582 M. tarihinde elli iki gün (1 Haziran-22 Temmuz) boyunca süren ve geceleri de içine alan binbir çeşit eğlence ve gösterileriyle Osmanlı tarihinde eşi görülmemiş bir hadise olarak yaşanan sünnet düğününü anlatır. Müellif bu konuyu 2735 beyitte, şenlikleri bütün programı ile aksettiren zengin bir işlenişe kavuşturmuştur. Protokol icabı hükümdarın fermanı ile kendine tebliğ edilen sünnet düğününe ait tebrik ve umumi yerlerde yapılacak dua işlerini düzenlemekle vazifelendirilen Âlî eserini Halep'te altı ayda tamamlamıştır. Düğüne dair vekâyinâme tipindeki sûrnâmelerin olup bitenleri kronolojik bir sıra ile nakletmesine karşılık onlardan farklı bir yol tutan Âlî, elli iki gün içindeki 237 ayrı gösteri, eğlence ve merasimi çeşit ve mahiyetlerine göre sekiz ayrı fasılda gruplandırarak anlatmıştır[70]. Mesnevinin değişik bölümlerinde 15 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır.

[68] Ali Öztekin, **Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Câmi'u'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr Adlı Eserinin Edisyon Kritik ve Tahlili**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1990 (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Şeker).

[69] Tespit edilen ve tenkitli metinde kullanılan nüshalar: 1. Topkapı Sarayı Bağdad Kütüphanesi No: 203 (T), (müellif nüshası); 2. Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 4318 (N); 3. Veliyüddin Efendi Kütüphanesi No: 1916 (V).

[70] Ömer Faruk Akün, "Ali Mustafa Efendi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 418.

Üçüncü bölümde, metne geçmeden önce "Eserin Fasıl Başlıkları" sıralanmıştır. Ardından gelen metinde, transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmış, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin fonetik özellikleri tercih edilmiştir. Metnin yer aldığı sayfaların solunda metin tesisinde esas alınan Topkapı Sarayı Bağdad Kütüphanesinde kayıtlı nüshanın yaprak numaraları gösterilmiş, nüsha farkları sayfa altında, ilgili oldukları nüsha kısaltması ile birlikte verilmiştir. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş, metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiştir.

Metnin sonuna, çalışmanın inceleme ve metin kısmında geçen özel isimlerin gösterildiği "Dizin" eklenmiş ve kitap bitirilmiştir.

GELİBOLULU [MUSTAFA] ÂLÎ (1541–1600), RİYAZÜ'S-SALİKİN (XVI. yüzyıl)

Doç. Dr. Mehmet Arslan, İ. Hakkı Aksoyak, **Gelibolulu Âlî, Riyâzü's-sâlikîn**, Sivas 1998, 225 s.

Eser "İçindekiler"le başlar ve arkasından hazırlayanların "Önsöz"ü gelir. "İçindekiler"deki başlıklara göre çalışma, "Riyâzü's-Sâlikîn Mesnevisi", "Gelibolulu Âlî'nin Diğer Mesnevileri", "Riyâzü's-sâlikîn'in Âlî'nin Diğer Mesnevileri ile Karşılaştırılması", "Sonuç", "Bibliyografya", "Metin", "Metnin İndeksi", "Metinden Örnek Sayfalar" bölümlerinden meydana gelmiştir.

"Riyâzü's-Sâlikîn Mesnevisi" ana başlıklı birinci bölümün altında yer alan "Eser Hakkında Genel Bilgiler" başlığında, *Riyâzü's-Sâlikîn* hakkında bugüne kadar kaynakların verdiği bilgiler bir araya getirilerek, eserin yazılışı, istinsahı, adı, nüshası, beyit sayısı, vezni ile kafiye ve redifleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından gelen "Eserin Muhtevası" başlığında mesnevi, biçim ve muhteva bakımından incelenirken, sırasıyla mesnevinin bölümleri gösterilmiş, anlatım tekniği üzerinde durulmuş ve eserin dili hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Birinci bölümün alt başlıklarından olan "Eserin Nüshası ve Adı" başlığında, *Riyâzü's-Sâlikîn*'in tek nüshasının İstanbul Bayezit Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 1916 numaralı mecmuanın 5b-106b yaprakları arasında bulunduğu bildirilmiştir.

"Gelibolulu Âlî'nin Diğer Mesnevileri" başlıklı ikinci bölümde, müellifin *Mihr ü Mâh, Tuhfetü'l-Uşşâk, Câmi'ü'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* ve *Mihr ü Vefâ* mesnevileri tanıtılmıştır. "Riyâzü's-sâlikîn'in Âlî'nin Diğer Mesnevileri ile Karşılaştırılması" başlıklı üçüncü bölümde, *Riyâzü's-Sâlikîn*'in Türk edebiyatında ve Âlî'nin mesnevileri içindeki yerini tespit edebilmek için tanıtılan mesnevilerle *Riyâzü's-Sâlikîn*, vezin, beyit sayısı, yazılış zamanı, konusu ve kahramları bakımından kısaca karşılaştırılmıştır.

"Sonuç" bölümünde *Riyâzü's-Sâlikîn* ile birlikte Âlî'nin mesnevi yazarlığı hakkında ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. "Bibliyografya"da bu çalışmada kullanılan eserlerin künyeleri sıralanmıştır. "Metin" başlığında, *Riyâzü's-Sâlikîn*'in İstanbul Bayezit Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi 1916 numarada kayıtlı tek nüshaya dayanılarak hazırlanmış metni verilmiştir.

Âlî bu eserine Şam'da yirmi iki yaşında iken 970 H.=1563 M.'de başlamış, 983 H.=1575-1576 M.'de tekrar ele alarak bitirmiş, 998 H.=1590 M.'de yeni ve son şeklini vermiştir. Eserde dinî yaşayışın temel esasları ile nefis terbiyesi ve ahlak yönünden tasavvuf konu edilmektedir. Mesnevi, aruzun *müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış, her biri on fasla ayrılan üç ana bölümden meydana gelen, arada nesir parçalarındakiler de dâhil 2834 beyitten oluşmaktadır. Manzum

bölümlerin arasında birkaç varaklık mensur bölümler vardır. Bu mensur kısımların arasında da mesneviden farklı vezinde Arapça, Farsça ve Türkçe beyitler bulunmaktadır. Eserin başlangıç bölümü 404 beyittir. Bu başlangıç bölümü 10 başlık altında işlenmiştir. Eserin asıl konusunu teşkil eden ve toplamı 2223 beyit olan ikinci bölümü şair üç "Ravza"ya, her ravzayı da on "Devha"ya ayırmıştır. Her ravzanın başında mensur bir dibace yer almaktadır. Toplam 207 beyit olan "Sonuç Bölümü"nü de şair kendi içerisinde üç bölüme ayırmıştır. Birincisi "Allah'a giden yollar yaratılmış nefislerin sayısıncadır" mazmununa uygun 79 beyitlik bir bölümdür. İkinci bölüm, 106 beyitlik "Hatime" bölümüdür. Üçüncü bölüm 22 beyitlik münacattır.

Kitabın 223-225. sayfalarında yer alan altıncı bölümünde, "Metin İndeksi" başlığında metinde geçen "Mekân–Şahıs–Eser" adlarına yer verilmiştir. "Metinden Örnek Sayfalar" başlıklı yedinci bölümde, mesnevinin tek nüshasından 4 sayfalık tıpkıbasım verilmiş ve çalışma tamamlanmıştır.

Metnin tek nüshası günümüz Türk alfabesiyle yazılırken yazı çevrimi (=transkripsiyon) sistemi uygulanmaya çalışılmış, ancak transkripsiyonda uzun ünlülerin üzerine konan çizgi (-) işareti yerine günümüz metinlerinde kullanılan düzeltme işareti (^) tercih edilmiştir. Metinde uygulanmaya çalışılan ve bilimsel yayınlarda da kullanılan transkripsiyon işaretlerini gösteren bir tabloya çalışmada yer verilmemiştir. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri benimsenmiştir. Metne, eksiltme yoluna gidilmeden birden başlayarak numara verilmiştir. Metindeki Arapça ve Farsça, ayet, hadis, beyit ve ibareler eski harflerle yeniden yazılmış, ancak tercümeler dipnotlarda verilmemiştir.

GÜLŞEHRİ (?–1317'den sonra), MANTIKU'T-TAYR (XIV. yüzyıl)

Agâh Sırrı Levend, **Gülşehri, Mantıku't-tayr**, Ankara 1957, Türk Dil Kurumu Yayınları, 5-32 (Önsöz)+1-298 s. Tıpkıbasım[71].

Eserde "Önsöz" başlığı altında "Gülşehri ve Mantıku'tayr'ı", "Gülşehri Kimdir?", "Gülşehri'nin Adı", "Gülşehri Ahi Evren'in Halifesi Kimdir?", "Mantıku't-tayr", "Mantıku't-tayr'ın Benzerleri", "Gülşehri'nin Başka Eserleri", "Mantıku't-tayr Nüshaları" başlıkları bulunur.

"Mantıku't-tayr Nüshaları" başlığında kısaca eserin nüshaları[72] tanıtılmıştır. *Mantıku't-Tayr'ın* beş yazması vardır. Bu yayımda, Raif Yelkenci nüshasının tıpkıbasımı verilmiştir. Mesnevinin faksimilesinin (=tıpkıbasım) hazırlanması için nüshanın Raif Yelkenci tarafından Türk Dil Kurumuna verildiği söylenmiş, fakat herhangi bir kayıt numarası gösterilmemiştir.

Mantıku't-Tayr, İran şairlerinden Feridüddin-i Attar (ö. 618 H.=1221 M.)'ın aynı adı taşıyan eseri esas alınarak 717 H.=1317 M.'de kaleme alınmıştır. Tasavvuf ilkelerini (vahdet-i vücut inancını) hikâyelerle işleyen ve "sembolik/alegorik" şekilde anlatan bir mesnevidir. Eser, Türk diliyle Farsçadan daha güzel bir eser yazılabileceğini göstermek amacıyla yazılmıştır. *Gülşen-nâme* adıyla da anılan, tercümeden çok telif denebilecek mesnevinin beyit sayısı yazma nüshalara göre 4931 ile 5029 arasında değişmektedir. Mesnevi aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Gülşehrî'nin mesnevisi Attar'ın eseriyle aynı adı taşıdığı halde, onun bir çevirisi değildir. Gülşehrî, yalnız konuların bir kısmında ve bunların tertibinde Attar'a uymuştur. Attar'da

[71] Hikmet Dizdaroğlu, "Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr'ı", **Türk Dili**, Ocak 1959, C. VIII, S. 88, s. 225–227; Eser daha sonra yayınlanmıştır. bk. Kemal Yavuz, **Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr'ı I-II (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma**, Kırşehir Valiliği Yayınları, Ankara 2007, XLII+317 s.+II. C. XV+342 s.

[72] 1. Halil Efendi Nüshası, İstanbul Arkeoloji Müzesi No: 1360; 2. İstanbul Arkeoloji Müzesi No: 236 [eksik]; 3. [Süleymaniye Kütüphanesi] Fatih Nüshası, No: 2557 (Mantıku't-tayr yk. 159b-256a); 4. Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Nüsha No: A 120; 5. Raif Yelkenci Nüshası.

olmayan birçok hikâyeyi kitabına koymuş, mesnevisini daha genişletmiş ve kişisel bir biçim vermiştir. Attar'dan etkilenmekle beraber, onunkinden ayrı bir eser meydana getirmiştir. Bu yönden mesnevi telif niteliğindedir. *Mantıku't-Tayr*, "XIII. yüzyıl sonlarında Anadolu'da gelişmeye başlayan Türk edebiyatının, gerek dil özelliği, gerek sanat değeri bakımından, en yüksek anıtlarından biri" sayılmaktadır.

Mesnevide, tevhit niteliği taşıyan bir girişten sonra "İbtidâ-yı Dâstân-ı Simurg" başlığı altında kuşlar padişahı olduğuna inanılan Simurg'un özellikleri anlatılarak esas konuya girilir. Eserde hüdhüd aklı, kuşlar halkı, simurg da Hakk'ı temsil etmektedir. Mesnevinin "Der Hâtime-i Kitab-ı Mantıku't-tayr" başlığı altında Gülşehri, eserini yazdığı tarihi (717 H.=1317 M.), adını, yazılış sebebini açıklayarak eserini sona erdirir.

Raif Yelkenci nüshasının tıpkıbasımı olarak hazırlanan bu çalışmada, mesnevinin "Dr. Müjgan Cunbur'un eldeki beş nüshayı karşılaştırarak hazırladığı *Mantıku't-Tayr* metni, eserin dil özelliklerini, edebî ve fikrî, değerini belirten inceleme ve bibliyografya ile birlikte ayrıca" yayımlanacağı açıklaması yapılmıştır[73].

GÜVAHİ (?–1519), PEND-NAME (XVI. yüzyıl)

Mehmet Hengirmen, **Güvâhî, Pend-nâme (Öğütler ve Atasözleri)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, 283 s.[74]

Eser "Önsöz"ün ardından üç bölüm olarak hazırlanmıştır. "Önsöz"de araştırmacı, 1977 yılında Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu yönetiminde Güvâhî'nin hayatı ve eserlerini (*Pend-nâme, Gurbet-nâme ve İbret-nâme*) yüksek lisans tezi[75] olarak hazırladığını, bu kitapta ise "eserin hacmini fazla genişletmemek için Güvâhî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili kısa bir açıklamayla yetinerek, sadece Pend-nâme ve Pend-nâme'deki atasözleri üzerinde" durduğunu belirtmiştir.

Birinci bölümde "Giriş" başlığının ardından "Güvâhî'nin Pend-nâme'si ve Türk Edebiyatındaki Yeri", "Güvâhî'nin Hayatı ve Eserleri", "Pend-nâme", "Pend-nâme'deki Hikâyelerin Konuları", "Pend-nâme'deki Atasözleri ve Deyimler", "Pend-nâme'deki Atasözlerinin Biçim Özellikleri" ve "Pend-nâme'deki Atasözlerinin Eski ve Yeni Biçimleri" başlıkları yer almaktadır. Burada Güvâhî'nin *Pend-nâme*'sinin Türk edebiyatındaki yerini belirtmek için, atasözlerinin bulunduğu öteki kaynaklar kronolojik olarak kısaca tanıtılmıştır. Güvâhî'nin hayatı, kaynakların ve *Pend-nâme*'nin incelenmesi sonucu elde edilen bilgiler ışığında anlatılmıştır. Çalışmaya konu olan *Pend-nâme* tanıtılmış, mesnevideki hikâyelerin konularından söz edilerek eserin kurgusu açıklanmış, atasözleri ve deyimlerin ayrımındaki ölçütler belirtilmiş ve *Pend-nâme*'deki atasözlerinin biçim özellikleri ile bu atasözlerinin eski ve yeni biçimleri hakkındaki tespitler ortaya konmuştur.

İkinci bölüm "Pend-nâme'deki Atasözleri ve Deyimler Dizinindeki Kısaltmalar", "Pend-nâme'deki Atasözleri Dizini", "Pend-nâme'deki Deyimlerden Bazı Örnekler" başlıklarından oluşmaktadır. Bu bölümde ilk önce atasözleri ve deyimler dizininde kullanılan kaynakların kısaltmaları gösterilmiş, ardından gelen ilk başlıkta *Pend-nâme*'deki atasözleri dizini alfabetik sıraya göre yapılmıştır. Alfabetik sırada atasözlerinin bugünkü biçimlerinin ilk harfi esas olarak alınmıştır. İkinci başlıkta *Pend-nâme*'deki deyimlerden örnekler sunulmuştur.

[73] Müjgân Cunbur, **Gülşehrî ve Mantıku't-Tayr'ı**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1952.
[74] Eserin ikinci baskısı için bk. Mehmet Hengirmen, **Güvahi, Pend-name (Öğütler ve Atasözleri)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, 283 s.
[75] Mehmet Hengirmen, **Güvâhî'nin Hayatı Eserleri, Pend-nâme'sindeki Atasözleri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1977 (Danışman: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu).

Üçüncü bölüm "Karşılaştırdığımız Nüshalar", "Metin Tespitinde Tutulan Yol" ve "Pend-nâme'nin Metni" başlıklarından meydana gelmiştir. "Karşılaştırdığımız Nüshalar" başlığı altında *Pend-nâme*'nin en eski tarihli nüshasının 962 H.=1554-1555 M.'de yazılmış olan ve Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Efendi Kütüphanesi No: 242'de kayıtlı bulunan nüsha olduğu, beyit sayısı en fazla olan nüshanın ise Ankara Cebeci Halk Kütüphanesindeki 983 H.=1575-1576 M. tarihli yazma olduğu bildirilmektedir. Yazar ayrıca Dehri Dilçin'in Ankara Cebeci Halk Kütüphanesindeki nüshadan kopya ederek meydana getirdiği 2131 beyitlik nüshanın da başka nüshalardan yararlanılarak meydana getirildiğini, ancak Dehri Dilçin'in yararlandığı öteki yazmaları belirtmediğini söylemiştir. Metin ortaya konulurken Ankara Cebeci Halk Kütüphanesindeki yazma esas alınmış, Lala İsmail Efendi Kütüphanesindeki yazma en eski tarihli nüsha olmasına rağmen esas alınan nüshaya göre 503 beyit eksik olmasından dolayı bu tercih yapılmıştır. Metin tespitinde beş nüshanın karşılaştırıldığı, bunların da sonradan Dehri Dilçin'in hazırladığı nüshayla beyit sayısı yönünden kontrol edildiği belirtilmiş; ancak öteki üç nüsha ile ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Güvâhî'nin *Pend-nâme*'si mesnevi biçiminde, aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Karşılaştırmalı metin sonucu tespit edilen *Pend-nâme* metni 2133 beyittir. Konu başlıkları Arapça olan *Pend-nâme* Allah'a, Hz. Muhammed'e ve dört halifeye övgüyle başlamakta, bundan sonra hikâyeler ve fıkralar anlatılarak atasözleriyle öğütler verilmektedir. Atasözleri genellikle metne gelişigüzel serpiştirilmiş, hikâyeler ile atasözleri arasında konu birliği gözetilmiştir. *Pend-nâme* içinde 60 hikâye ve fıkra vardır.

Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiş, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerine uyulmuştur. Metne birden başlayarak beyit numarası verilmiş, "altı nüshanın karşılaştırılarak" ortaya konduğu söylenen metinde nüsha farkları ise gösterilmemiştir.

Eserin sonuna alfabetik sıra ile "Kişi Adları Dizini", "Yer Adları Dizini" eklenmiş, "Sözlük" ve "Bibliyoğrafya" bölümüyle kitap son bulmuştur.

HAKANİ MEHMED BEY (?–1606), HİLYE (XVI. yüzyıl)

Dr. Numan Külekçi, **Hakanî Mehmed Bey Hilye**, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını, Erzurum 1988, XVII+89 s.

Eser, levha şeklinde Arapça yazılmış bir hilye, onun Türkçeye tercümesi, Prof. Dr. Şerif Aktaş'ın "Kitâb Hakkında" başlıklı yazısıyla başlar ve ardından "İçindekiler" gelir. "İçindekiler" cetveline göre eser, "Önsöz", "Giriş", "Hâkânî Mehmed Bey", "Bibliyoğrafya" , "Hilye-i Hâkâni (Metin)" ve "Sözlük" bölümlerinden oluşmaktadır.

"Önsöz"de çalışmanın amacı, metin hazırlanırken izlenen yol kısaca belirtilmiştir. "Giriş"te İslamiyetin etkisiyle gelişen ve edebî tür olarak gelişme gösteren ve yüzyıllar boyu işlenen bazı eserlerden söz edilerek, "hilye" kavramı çeşitli yönleriyle kısaca tanıtılmıştır.

"Hâkânî Mehmed Bey" başlığında şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiş ve bunu takiben çalışmada kullanılan kaynaklar "Bibliyografya"da sunulmuştur. "Hâkânî Mehmed Bey" başlığı altında yer alan "Eserleri"nde, çalışmaya konu olan mesnevi "Hilye" adıyla diğer eserlerine göre daha ayrıntılı tanıtılmıştır. "Önsöz"de *Hilye-i Hâkânî*'nin metni hazırlanırken iki yazma ve iki matbu nüshadan faydalanıldığı belirtilmesine rağmen metin hazırlanırken iki yazma

ve üç basma toplam beş nüsha kullanılmıştır[76]. Çalışmada metnin kuruluşu hakkında da bir bilgi bulunmamaktadır.

Hilye aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbı ile yazılmış olup, bu çalışmada mesnevinin beyit saysısı 717 olarak tespit edilmiştir. Hilye 1007 H.=1598-1599 M. tarihinde tamamlanmıştır. Mesnevi, geleneğe uygun olarak besmele ile başlar, sonra Allah'ın kuvvet ve kudretinden, Hz. Peygamber'in nuruyla kâinatın yaratılışından söz eden oldukça uzun tevhid bulunmaktadır. Hakanî'nin özür beyanı ile af dilediği 6 beyitlik kısa bölümü yaklaşık tevhid uzunluğunda söylenmiş na't takip eder. Bu bölümün sonunda 5-6 beyitte dört halife ile Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin anılır. Hz. Peygamber'in vasfına başlamadan önce O'nun evsafını tarifte ve medhetmede aczini belirten şair, Âl-i abâ sevgisini de dile getirir ve mirac olayını da hatırlatır. Daha sonra asıl konu olan hilye başlar.

"Hilye-i Hâkâni (Metin)" bölümünde günümüz alfabesiyle aktarımda çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler ile kesme işaretleri gösterilmiştir. Metin beşer beşer numaralanmış, mesnevide geçen ayet, hadis ve başlıkların anlamları dipnotlarda gösterilmiştir. Nüsha farklarına ait bir dipnotlama ise yer almamaktadır.

Metnin sonuna eklenen "Sözlük"te, "bugün kullanılmayan veya herkesçe iyice bilinmeyen kelimelerin hemen tamamı alınmıştır. Kelimelerin sadece metinde geçen manaları verilmiş, öbür manaları verilmemiştir."

HAKANİ MEHMED BEY (?–1606), HİLYE-İ HAKANİ (XVI. yüzyıl)

İskender Pala, **Hilye-i Saadet, Hakanî Mehmed Bey**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, 140 s.[77]

İçindekiler cetveli bulunmayan eserin başlangıç bölümünde kısa bir "Önsöz", "Giriş", "Hakanî Mehmed Bey", "Hilye-i Hakânî" ve "Hilye'nin Kaynakları" başlıkları yer alır. Kitap bu başlıkların ardından gelen "Hilye-i Saadet-Metin", "Lügatçe" ve "Kaynaklar" bölümlerinden oluşmaktadır.

"Giriş" kısmında Hilye'nin tanımı yapılmış, Arap, İran ve Türk edebiyatlarında hilye türünün sahip olduğu yer hakkında kısa bilgiler verilerek, Türk edebiyatında mensur ve manzum olarak yazılmış hilyeler kronolojik olarak sıralanmıştır.

"Hakanî Mehmed Bey" başlığında şairin hayatı kısa, fakat kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında verilmiş, *Hilye* dışındaki iki eseri (*Divân, Miftâhu'l-Fütûhât*) yine kısaca tanıtılmış, bu eserlerin kütüphanelerde tespit edilen nüshalarından bazılarının yer numarası gösterilmiştir.

"Hilye-i Hakânî" bölümünde mesnevi tanıtılmış, eski harflerle birkaç kez basıldığı belirtilmiş, "nüshalarının sayısına ise sınır çizme"nin güç olduğu vurgulanmış, "çeşitli kütüphâneler ve özel kitaplıklarda sayısız el yazma nüsha"larının var olduğu bildirilmiştir. Bu

[76] 1. Atatürk Üniversitesi Ktp. Agâh Sırrı Levend K. Nr. 24-25-26; 2. Atatürk Üniversitesi Ktp. Agâh Sırrı Levend K. Nr. 545-MC [Mecmua] 2; 3. **Hilye-i Hakanî**, İmâmecizâde Mehmed Emin Bey Matbaası, 1292/1875, 34 s.; 4. **Hilye-i Hakanî**, Mahmud Bey Matbaası, 1309/1891, 50 s.; 5. **Hilye-i Hakanî**, Tabhane-i Âmire, 1264/1848, 55 s. (**Hilye-i Hakanî**'nin ilk baskısı budur).

[77] Eserin sonraki baskıları için bk. İskender Pala, **Hilye-i Saadet, Hakanî Mehmed**, 2. Baskı, L&M Yayınları (Leyla ve Mecnun Yayıncılık), İstanbul 2002, 184 s.; İskender Pala, **Hilye-i Saadet, Hakanî Mehmed**, 3. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, VIII+174 s.

bölüm başlığının sonunda baskısı yapılan[78] *Hilye-i Hakani*'lerin künyeleri verilmiştir. Bu çalışmanın metin kısmının hangi nüshalara dayandığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır[79].

Hakânî'nin *Hilye*'si Türk edebiyatında bu türün ilk ve en önemli örneği durumundadır. Çağalzâde Sinan Paşa'ya sunulan mesnevinin "Hâtimetü'l-kitâb" bölümünde şair eserini 1007 H.=1598-99 M.'de tamamladığını belirtir. Hilye-i Hâkânî aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbı ile yazılmış, nüshalara göre değişmekle beraber 712 beyitten oluşan bir mesnevidir. Eserin başında 22 beyitlik bir besmele manzumesi, 54 beyitlik tevhit ve 70 beyitlik bir na't yer alır. Klasik tertibe uygun tam bir mesnevi yazma çabası içinde olduğu görülen Hâkânî "İftitâh-ı Kelâm…" başlıklı bölümde eserin konusundan, giriştiği işin zorluğundan söz ederek aczini dile getirir; hemen ardından da hilye yazarak salih kullar arasına girip keder ve kaygıdan kurtulmak istediğini söyler. Eserin konu bölümüne Hz. Ali'den bir hadis rivayetiyle başlanır. Hâkânî, sahih hadis kaynaklarında geçmeyen bu hadisi eserinin telif sebebi olarak anlatmaktadır. Şair bu hadisi on beyitlik bir manzumede tercüme ve şerhederek hilye yazmanın, hilyeyi üzerinde bulundurmanın ve hilyeye bakmanın insanlara her iki âlemde kazandıracağı mükâfatları anlatır. Türk edebiyatında hilye türünün doğmasına da sebep olan bu hadisin nazmen açıklamasından sonra Sadreddin Konevî'nin hilye hakkındaki sözleri dokuz beyitlik bir manzumede toplanır. Bu bölüm, Harûn Reşid'in bir kıssasıyla zenginleştirilmiştir. Mesnevinin bundan sonraki 510 beyitlik kısmı asıl konuya (Hz. Peygamber'in vücut yapısına ait özellikleri açıklayan beyitlere) ayrılmıştır.

Metin bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler gösterilmekle yetinilmiştir. Metnin seslendirilmesinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özellikleri yerine günümüz fonetiği tercih edilmiştir. Metne birden başlanarak beşer beyit aralıklarla beyit numarası verilmiş, dipnotlarda metinde geçen Arapça bölüm başlıklarının Türkçe karşılıkları gösterilmiştir.

Metnin sonuna kimi beyitlerde geçen "âyetlerin mealleriyle, açıklanması gereken mazmunlar" "Notlar" olarak ilave edilmiştir. Arkasından Arapça-Farsça kelimelerin beyit içindeki anlamlarını gösteren küçük bir "Lügatçe" eklenmiştir. Kitap "Kaynaklar" bölümü ile sona ermiştir.

HAMDULLAH HAMDİ (1449–1503), YUSUF U ZÜLEYHA (XV. yüzyıl)[80]

Yrd. Doç. Dr. Naci Onur, **Yusuf u Züleyha Hamdi**, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, 437+107 s. Tıpkıbasım.

Kitap Akçağ Yayınevi tarafından hazırlanan ve "Zirvedeki Şiir Ustaları-Türk Klasikleri I Divanlar" adlı serisinden çıkan bütün eserlerin başında yer alan "Sunuş" yazısıyla başlamıştır[81].

[78] A. Canip Yöntem, "Hakanî Mehmed Beg, Hayatı ve Eserlerine Dair İncelemeler", **TDED**, C. 13, 51-2, 1948; **Hilye-i Hakanî**, Tabhane-i Âmire, 1264/1848, 55 s. [Matbu nüshaları arasında en dikkat çekici olanıdır. Râsih Efendi tarafından yeniden tertip edilen ta'lik hurufatıyla Tabhâne-i Âmire'de yapılmış ilk baskısıdır.]; **Hilye-i Hakanî**, Mehmed Emin Bey Matbaası, 1292/1875, 34 s.; **Hilye-i Hakanî**, (Baskıyı kimin yaptığı belli değildir), 1307/1889, 44 s.; **Hilye-i Hakanî**, Mahmud Bey Matbaası, 1309/1891, [50 s.]; Dr. Numan Külekçi, **Hilye-i Hakanî**, [Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını], Erzurum 1988, [XVII+89 s.] (Latin harfleriyle yapılan tek baskısı).

[79] **Hilye-i Hâkânî**'nin İstanbul kütüphanelerinde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: TSMK, Revan Köşkü, Nr. 80, 829, Emanet Hazinesi, Nr. 670, 1144; İÜ Ktp., TY, Nr. 136, 279. 7217; Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, Nr. 438, Fâtih, Nr. 5379.

[80] Agâh Sırrı Levend, "Hamdi'nin Yusuf u Züleyhası", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1968**, Ankara 1969, s. 173–211; Cahit Kavcar, "Hamdullah Hamdi'nin Yusuf ü Züleyha'sı", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1968**, Ankara 1969, s. 157–172.

[81] Akçağ Yayınevi, "Zirvedeki Şiir Ustaları" adlı bir seri ile "Şeyhî'den Şeyh Galib'e kadar Türk şiirinin en seçkin örneklerini okuyucuya" ulaştırmak için Necati, Bakî, Şeyhî, Hayalî, Yahya, Nef'î, Usulî, Nedim, Fuzûlî, Nesimî, Nabî, Nailî, Ahmet Paşa ve Şeyh Galip gibi şairlerin divanlarını yayınlamayı planlamıştır. Yayınevi bu serisinden, 1990-1991 arasında Yunus Emre, Nesimî, Şeyhî, Usulî, Fuzûlî ve Nailî divanlarını, 1992-1998 yılları arasında da Ahmet Paşa,

Bunu hazırlayanın "Önsöz"ü izler. "Önsöz"de, mesnevi metninin kurulmasında yararlanılan nüshaların adları verilmiş ve yayında izlenen kimi tutumlardan söz edilmiştir. "Önsöz"ün ardından "İçindekiler" yer alır. Burada "Ak-Şemseddin-zâde Hamdullah Hamdî'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri" ile "Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevisi (Metin)" başlıkları gösterilmiştir. Ayrıca kitabın 24. sayfasındaki dipnottan, çalışmanın araştırmacının doktora tezi olduğu bilgisine ulaşılmaktadır[82].

"İçindekiler"den sonra "Ak-Şemseddin-zade Hamdullah Hamdi'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri" başlığında, şairin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında özlü bilgiler verilmiştir.

"Önsöz"de, "Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf ü Züleyhâ mesnevisi üzerinde çalışırken en eski istinsah kaydı taşıyan 10 adet el yazma nüsha"nın[83] bir araya getirilerek karşılaştırıldığı bilgisi verilmiştir. Bu on nüsha içinden hiçbiri esas alınmamış, metin hazırlayan tarafından yeniden kurulmuştur. Mukayeseli metin sonucunda 6241 beyitlik bir mesnevi metni ortaya çıkmıştır.

"Önsöz"de "metin içinde geçen ayetlerin sure ve ayet numaraları verilerek dipnotta manası açıklanmıştır. Kelâm-ı kibarların ve hadislerin ise sadece manaları verilmiştir" denilmekle birlikte eserde böyle bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin yazma nüshalarının yurt dışındaki sayısı 22, yurt içindeki çeşitli kütüphanelerdeki sayının ise 86 olduğu söylenmiş fakat karşılaştırmalı metinde 10 nüsha kullanılmış, bu nüsha tercihlerinde de "en eski istinsah kaydı taşıyan on adet el yazma nüsha bir araya getirilerek karşılaştırılmıştır" denilmekle yetinilmiştir. Nüsha tercihleri için yeterli bir açıklama yapılmamıştır. Bugün için ise *Yûsuf u Züleyhâ*'nın Türkiye'de resmî ve özel kütüphanelerde 104, yurtdışında ise yirmi beş kadar yazma nüshasının varlığı bilinmektedir.

Kitabın "Sunuş" yazısında bu ve buna benzer serilerin günümüz okuyucuları için yayıma hazırlandığı, bu sebeple çeviriyazı işaretlerinin kullanılmadığı, nüsha farklarının verilmediği XV. yüzyılın dil özelliklerinin bugünkü şekle çevrildiği belirtilmiştir. Bu baskının günümüz okuyucuları için yapılmış olması, eserin sonuna bir "Sözlük" konulmasını gerektirdiği halde, eserde böyle bir bölüm de bulunmamaktadır.

Yûsuf u Züleyhâ, 897 H.=1492 M. yılında aruzun *fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Hamdi'nin eserinin, o zamana kadar bu konuda yazılan mesneviler içerisinde en mükemmeli olduğu konusunda bütün kaynaklar birleşmektedir. Ayrıca eser Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u yazılıncaya kadar Türk edebiyatının en başarılı mesnevisi kabul edilmiştir. Şair mesnevisinin başında eseri yer yer Abdurrahman Câmî (ö. 898 H.=1492 M.)'den tercüme ettiğini ve ona nazîre olarak ortaya koyduğunu söyler. Ancak eser Câmî'nin *Yûsuf u Züleyhâ*'sından birçok yönden farklıdır. Câmî, mesnevisinde sadece Hz. Yûsuf ile Züleyha arasında geçen olaylara ön planda yer verdiği halde Hamdullah Hamdi, Hz. İbrahim'den başlayarak Yakûb'a ve onun oğullarına kadar konuyu daha geniş bir çerçevede ele almıştır.

Akçağ Yayınevi "Sunuş" yazısında bu seriden çıkan bütün eserin sonuna güvenilir bir [yazma] nüshanın da tıpkıbasımının ekleneceğini belirtmektedir. Kitabın sonunda *Yûsuf u Züleyhâ*

Necati, Hayalî, Nef'î, Yahya, Niyâzî-i Mısrî, Nedim ve Şeyh Galip divanlarını çıkarmıştır. Toplam 14 divan yayınlanarak bu seri tamamlamıştır. Divanların yanında **Halk Klasikleri** ile **Mesneviler** için de böyle bir seri düşünülmüş, ancak mesnevilerden sadece Hamdullah Hamdi'nin **Yusuf u Züleyha**'sı yayınlanabilmiştir.

[82] M. Naci Onur, **Hamdullah Hamdî, Yûsuf u Züleyha: İnceleme-Metin**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1982, 2 C., 489+515 s. (Danışman: Doç. Dr. Halûk İpekten).

[83] 1. Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Ktp. No: 41; 2. İstanbul Üniversitesi Ktp. T. 3579; 3. Ayasofya Ktp. No: 3902; 4. DTCF Raif Yelkenci Ktp. No: 1144; 5. Millet Ktp. (Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü) No: 1168; 6. DTCF (İsmail Saib Efendi Ktp.) No: 1/289; 7. İstanbul Üniversitesi Ktp. No: 675; 8. Millet Ktp. (Ali Emiri Ktp.) No: 1166; 9. Süleymaniye (H. Hüsnü Ktp.) Ktp. No: 1007; 10. Atatürk Üniversitesi Arş. Ens. Kitaplığı No: – (152 varak).

mesnevisinin yazma nüshalarından birine ait, nereden alındığı belirtilmeyen, numarasız 107 sayfada tıpkıbasım verilmiştir. Yaprak numaraları gösterilmemiş olan tıpkıbasım, iki yaprak küçültülerek bir sayfaya yerleştirildiğinden ve hazırlanan yeni harfli metinde yaprak numaraları kaldırıldığından dolayı, yeni harfli metin ile orijinalini karşılaştırmak güçleşmiştir.

HATİBOĞLU (?–1435'ten sonra), BAHRÜ'L-HAKAYIK (XV. yüzyıl)

Prof. Dr. İsmail Hikmet Ertaylan, **Hatiboğlu, Bahrü'l-hakayık**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1960, 23+58 s. Tıpkıbasım[84].

Eser, araştırmacının "Bahrü'l-Hakayık ve Hatiboğlu" başlıklı incelemesiyle başlar. Bu bölümde, kaynaklarda hakkında yeterli bilgi bulunmayan Hatiboğlu'nun eserinden çıkarılan bilgilerle edebî şahsiyeti ortaya konmuştur. Hatiboğlu'nun doğum yeri, doğum tarihi, şairin adı ve mahlası, eserleri, Hatiboğlu'nun şairliği, eserlerinden örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

İnceleme bölümü içerisinde, nesir olarak yazılmış *Bahrü'l-Hakâyık* tercümelerinin bir nüshasından (Bursa Müzesi Kütüphanesi E 16/157) ve *Ferah-nâme*'nin Kayseri'de Raşid Efendi Kütüphanesinde mevcut olan nüshasının ilk iki sayfasıyla, 179b ve 180a'daki kısım ile yaprak 180b'deki tarih ve ketebe sayfasının da faksimileleri (=tıpkıbasım) verilmiştir.

Bahrü'l-Hakâyık, Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makalât* adlı Arapça mensur eserinin XV. yüzyıl şairi Hatiboğlu tarafından yapılan manzum tercümesidir. *Makalât*'ın bu Türkçe tercümesi, Hatiboğlu'nun henüz otuz beş yaşlarında iken mensur bir başka tercümeden faydalanarak ortaya koyduğu ilk eseridir. 812 H.=1409 M.'de sonlarında tamamlanmış olup Maraş ve Elbistan hâkimi Dulkadiroğlu Nâsırüddin Mehmed b. Halil Bey'e sunulmuştur. Eser, *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Asıl metne anlamca bağlı kalınarak (68-1313. beyitler) yapılan tercüme 1359 beyittir. Eser, her biri kendi içinde çeşitli kısımlara ayrılan sekiz ana bölümden meydana gelmektedir. *Bahrü'l-Hakayık* ilk dört beyti Arapça olan dokuz beyitlik bir münâcâtla başlar; ardından sırasıyla Hz. Muhammed, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'yi konu alan na'tlar yer alır. Kitabın nazmen tercüme edilmesini ve sunulduğu şahsı açıklayan mukaddimeden sonra esas konulara girilir. Bunlar ana hatlarıyla iman esasları, şeriat, tarikat ve tarikat ehli, marifet ve marifet ehli, hakikat ve hakikat ehli, şeytan ve izinden gidenlerle insanın vasıfları gibi hususlardır. Eser, tercümede tutulan yolu, yazılış tarihini ve veznini belirten, yazarının şairliğini ve sunulduğu şahsı öven bir hatime ile son bulur. Konular arasında dinî öğütler de verilmiş, beyitler arasına bunları destekleyen yetmiş altı âyet ve yedi hadis serpiştirilmiştir.

Faksimilesi (=tıpkıbasımı) verilen eser, Manisa Muradiye Kütüphanesinde 1311 numarada kayıtlıdır[85].

İBN İSA SARUHÂNÎ (?–1559-60), ESMÂ-İ HÜSNÂ ŞERHİ (XVI. yüzyıl)

Yrd. Doç. Dr. Numan Külekçi, **Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, İbn İsâ Saruhânî**, Akçağ Yayınları, Ankara [tarihsiz], 242 s.[86]

Eser "İçindekiler" ve "Önsöz"ün ardından gelen "Giriş"ten sonra iki bölümden oluşmaktadır. "İçindekiler"de çalışma bölümlere ayrılarak numaralandırılmıştır. Ancak çalışmanın "Önsöz"ü incelendiğinde bir önsözden beklenen amacı tam olarak karşılamadığı ve bir düzen içerisinde yazılmadığı kanaati oluşmaktadır. "Önsöz"de çalışmada yapılanlar hakkında kimi kısa

[84] Eser daha sonra yayınlanmıştır. bk. Vahit Türk, **Bahrü'l-Hakayık**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, 292 s.
[85] Eserin bir başka nüshası da Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'ndedir (mikro filmi için bk. Ankara Millî Ktp., Mikro Film Arşivi, Nr. A. 4480).
[86] Çalışmanın adı içeride Y. Doç. Dr. Numan Külekçi, **İbni İsâ Saruhânî Esmâ-i Hüsna Şerhi** olarak kayıtlıdır.

paragraflar bulunmakla beraber, çalışmanın bazı bölümlerine dair hiç açıklama yapılmamış, yapılan açıklamalarda da farklı bölümlere ait bilgiler iç içe verilmiştir. "Önsöz"de "Bu eseri hazırlarken bizim dikkatimiz daha çok esmâ-i hüsnâların bir edebî tür olarak gelişmesi noktasında toplanmıştır. Bu bakımdan eseri incelerken önce dinî bir ıstılah olarak esmâ-i hüsnâ üzerinde durduk" cümleleri çalışmanın amacını özetleyen en belirgin ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu başlık altında verilenler de çok kısa açıklamalar olarak görülmektedir.

"Giriş"te "Esmâ-i Hüsnâ"nın "Anlamı", "Kur'ân-ı Kerîm'de Geçtiği Sûre ve Âyetler", "Esmâ-i Hüsnâ ile İlgili Hadîs-i Şerîf", "Esmâ-i Hüsnâ Tablosu" ve "Alfabetik Sıra ile Esmâ-i Hüsnâ'nın Manaları" alfabetik sıra ile verilmiştir.

Birinci bölümde "Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ" başlığı altında "Esmâ-i Hüsnâ Yazan Şairler"den çok kısa sözedilmiştir. Arkasından kaynaklarda adından çok az söz edilen "İbni İsâ Saruhanî" hakkında kaynak da gösterilmeden birkaç satır bilgi verilmiştir. "İbni İsâ Saruhânî'nin Esmâ-i Hüsnâsı" başlığında mesnevi hakkında çok kısa bilgiler aktarılmıştır. "Okuyucunun eseri daha iyi tanıyıp istifade edebilmesi için de şâirin her ismin sonunda esmâ ile irtibatlandırdığı gezegenlerin ilm-i nücûmdaki özellikleri, hâkim oldukları zaman ve saatleri Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın ünlü *Marifet-nâme*'sinden vermeyi uygun bulduk" denilerek yedi gezegen "Esmâ-i Hüsnâ Şerhinde Geçen Gezegenler" başlığı altında belirtilmiştir. "Alfabetik Sırayla Esmâ-i Hüsnâ'nın Ebced Hesabına Göre Değerleri ve İrtibatlandırıldığı Gezegenler" başlığı altındaki üç sütunda önce esmâ-i hüsnâdaki isim, sonra ebced hesabıyla değeri, daha sonra da gezegenin adı eşleştirilmiştir.

"İçindekiler"de ikinci bölümün "Transkripsiyonu Yapılan Nüshanın Tavsifi", "Metin", "Dizin" (a-Şahıs isimleri b-Yer isimleri), "Fonksiyonel Sözlük" (a-Türkçe Kelimeler b-Arapça-Farsça Kelimeler) ve "Tıpkı Basım" başlıklarından oluştuğu gösterilmiştir. "Transkripsiyonu Yapılan Nüshanın Tavsifi" başlığı altında Süleymaniye Ktp. Esad Ef. 3700/8: 99b-129a yk. künyesi verilerek bu nüshanın sadece fiziksel özellikleri belirtilmiştir. Çalışmanın hiçbir yerinde eserin başka nüshaları olup olmadığı hakkında bilgi verilmediği gibi mesnevi ile ilgili daha önce yapılan çalışmalardan da söz edilmemiş ve kaynakça da eklenmemiştir[87]. "Metin" başlığı altında

[87] Eser tarihsiz baskıdır. "Önsöz"ün sonunda "Mayıs 1997" tarihi kayıtlıdır. Bu tarihten önce yapılan birkaç çalışma şunlardır: Halil İbrahim Şener, **Türk Edebiyatında Manzum Esmâ-i Hüsnâlar**, Doktora Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1985; Ali Yılmaz, **İbn-i Îsâ-yı Saruhânî ve Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı**, Profesörlük Takdim Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1996.; Ali Yılmaz, "Esmâ-i Hüsnâ Sârihi İbn Îsâ-yı Saruhânî", **Diyanet Dergisi**, C. XXX, S. 2 Nisan-Mayıs-Haziran, Ankara 1994, s. 19-29; Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, "İlyas İbn İsa'nın Şiirleri", **TUBA (Hasibe Mazıoglu Armağanı-I)**, XXI (1997), s. 187-220.; Ali Yılmaz, "Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 2, Sivas 1998, s. 1-34. adlı makalesinde mesnevinin birçok yazma nüshasının olduğunu belirtmiş, Ankara Millî Kütüphanedeki nüshaların tavsifini yapmış, Ankara Millî Kütüphane dışındaki nüshaların kütüphane ve yer numaralarını göstermiştir. Ankara Millî Kütüphanedeki nüshalar şunlardır: 1. Ankara Millî Kth. Yz. A. 488; 2. Ankara Millî Kth. Yz. A. 864; 3. 3. Ankara Millî Kth, Yz. A. 3189/1; 4. Ankara Millî Kth. Yz. A. 4187/1 (1b-30a); 5. Ankara Millî Kth. Yz. A. 2733; 6. Ankara Millî Kth. Yz. A. 3796; 7. Ankara Millî Kth. Yz. A. 4468/12 (99b-110b); 8. Ankara Millî Kth. Yz. A. 2856/1 (1b-27b); 9. Ankara Millî Kth. Yz. A. 2153/5 (27b-34b); 10. Prof. Dr. Cemal Kurnaz'da bulunan nüsha; Ankara Millî Kütüphane dışındaki kütüphanelerde bulunan nüshalar: 1. Topkapı Sarayı Müzesi Kth. No.: 3629; 2. Kayseri Râşit Efendi Kth. No.: 1325; 3. Bayezit Devlet Kth. Bâyezt Bl. No.: 7910; 4. İstanbul Süleymaniye Kth. Lala İsmail Bl. No.: 730; 5. Bayezit Devlet Kth. Bayezit Bl. No.: 1375; 6. Hacı Selimağa Kth. Kemankeş Bl. No.: 315; 7. İst. Ü. Merkez Kth. TY Bl. No.: 3487; 8. İstanbul Üniversitesi Merkez Kth. TY Bl. No.: 7243; 9. İstanbul Üniversitesi Merkez Kth. TY Bl. No.: 2310; 10. İstanbul Üniversitesi Merkez Kth. TY Bl. No.: 3417; 11. İstanbul Üniversitesi Merkez Kth. TY Bl. No.: 7231; 12. İstanbul Üniversitesi Merkez Kth. TY Bl. No.: 7272; 13. Tercüman Gazetesi Kth. No.: 170; 14. Tercüman Gazetesi Kth. No.: 319; 15. Bayezit Devlet Kth. Veliyyüddîn Efendi Bl. No.: 3222; 16. İstanbul Süleymaniye Kth. Lâleli Bl. No.: 3724; 17. İstanbul Süleymaniye Kth. Tâhir Ağa Tekkesi Bl. No.: 590; 18. İstanbul Belediye Kth. Osman Ergin Yazmaları Bl. No.: 1328; 19. İstanbul Belediye Kth. Osman Ergin Yazmaları Bl. No.: 1402; 20. İstanbul Belediye Kth. Osman Ergin Yazmaları Bl. No.: 1467; 21. İstanbul Süleymaniye

Süleymaniye Ktp. Esad Ef. 3700/8 numaradaki yazmanın çeviriyazılı metni verilmiştir. Metinde geçen şahıs adları ve dört yer adı "Dizin" (a-Şahıs isimleri b-Yer isimleri) başlığı altında açıklanmıştır. Bunun ardından çok az sayıdaki Türkçe arkaik kelimenin anlamlarının gösterildiği alfabetik sözlük ve metinde geçen Arapça-Farsça kelimelerin sırlandığı "Fonksiyonel Sözlük" (a-Türkçe Kelimeler b-Arapça-Farsça Kelimeler) başlıklı kısım gelmektedir. Çalışma Süleymaniye Ktp. Esad Ef. 3700/8 numaradaki yazmanın "Tıpkı Basım"ı ile bitirilmiştir.

Eser Allah'ın *Kur'ân-ı Kerîm*'de ve hadislerde geçen (Allah ile Sabûr arasındaki) 99 isminin şerh edildiği bir mesnevidir. Şair şerh ettiği her ismin sonunda vird olarak o ismin kaç defa söylenmesi gerektiğini açıklar. Bu sayılar o ismin ebced hesabına göre karşılıkları kadardır. Allah ile Hakem isimleri arasında bulunan ilk 28 isim ebced harfleriyle, Hakem isminden itibaren 29 ile 99 arasında yer alan isimler de rakamlarla sıralanmıştır. 948 H.=1541 M.'de telif edilen mesnevi *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılmış ve çeviriyazısı yapılan metne göre de 799 beyitten oluşmuştur.

"Metin" hazırlanırken beyitlere beşer beyit aralıklarla numara verilmiş, yazı aktarımı hakkında çalışmada herhangi bir açıklama yapılmamış, ancak bilimsel yayınlardaki çeviriyazı (=transkripsiyon) sistemi kullanılmıştır. Metnin seslendirilmesinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özellikleri yerine günümüz fonetiği tercih edilmiştir.

İSLÂMÎ (?–?), İSLÂMÎ'NİN MESNEVİSİ (XIII-XV. yüzyıl)

Hasan Yüksel, H. İbrahim Delice, İsmail Hakkı Aksoyak, **Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin, İslâmî'nin Mesnevîsi**, Dilek Matbaası, Sivas 1996, XXII+504 s.[88]

Eser, hazırlayanların "Ön söz"üyle başlamakta ve arkasından "İçindekiler" gelmektedir. "Ön söz"deki açıklamaya göre kitap beş bölümden oluşmaktadır. "İçindekiler" cetvelinde numara verilmeyen "Edebî İnceleme", "Gramer İncelemesi", "Metin", "Dizin" ve "Tıpkıbasım" çalışmanın bölüm başlıkları olarak düşünülmüştür. "İçindekiler" listesinden, birinci bölümün ana başlığı olan edebî incelemeye kadar "Kaynaklar", "Metni Kurarken İzlenen Yol", "Transkripsiyon Sistemi", "Kısaltmalar" ve "Giriş" kısımları yer alır. "Giriş"te eserin yazıldığı dönemin edebî ve tarihî zemini üzerinde kısaca durulmuştur.

Birinci bölüm "Edebî İnceleme" ana başlığı altında "İslami'nin Mesnevîsi" alt başlığını taşımaktadır. Burada öncelikli olarak mesnevinin "Nüsha Tavsifi" yapılmış, "Nüshanın İmlâ Özellikleri" hakkında kısa bilgiler verilmiştir. "Eserin Şekil Özellikleri" başlığında mesnevinin vezni, kafiyesi, beyit sayısı, nazım biçimleri, dil, anlatım tekniği ve kaynakları üzerinde durulmuştur. Mesnevi, şekil özellikleri ve anlatım tekniği bakımından değerlendirildikten sonra "Eserin İçeriği" başlığında özetlenmiştir.

"Gramer İncelemesi" başlıklı ikinci bölüm mesnevinin dil incelemesine ayrılmıştır. Burada "Ses Bilgisi" ve "Şekil Bilgisi" başlıklarında eserin ses ve şekil bilgisi ile ilgili grameri

Kth. Hacı Mahmud Efendi Bl. No.: 3629; 22. İstanbul Süleymaniye Kth. Lâleli Bl. No.: 1591; 23. İstanbul Süleymaniye Kth. Esad Efendi Bl. No.: 3700; 24. İstanbul Süleymaniye Kth. Hacı Mahmud Efendi Bl. No.: 3629; 25. İstanbul İstanbul Milllet Kth. Ali Emîrî Bl. No.: 531; 26. İstanbul İstanbul Milllet Kth. Ali Emîrî Bl. No.: 1337; 27. Bursa Eski Eserler Kth. Ulu Câmi Bl. No.: 1764/3; 28. Bursa Eski Eserler Kth. Ulu Câmi Bl. No.: 1746/3; 29. Bursa Eski Eserler Kth. Genel Bl. No.: 2391/5; 30. Bursa Eski Eserler Kth. Orhan Bl. No.: 2081/6; 31. Bursa Eski Eserler Kth. Genel Bl. No.: 4389/1; 32. Bursa Eski Eserler Kth. Genel Bl. No.: 4983/1.

[88] Emin Eminoğlu, "Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin: İslâmi'nin Mesnevisi, Hasan Yüksel - H. İbrahim Delice - İsmail Hakkı Aksoyak", **Türk Dilleri Araştırmaları**, 1996, S. VI, s. 203-205.; M. Fatih Köksal, "İslâmî'nin Mesnevisi", **Bilge**, S. 15 (Kış 1998), s. 76-78.

hazırlanmış, çekim ekleri bahsinde önce çekim eki, sonra o çekim ekinin geldiği kelimeler yazılmıştır. Bu bölüm, çalışmadan elde edilen sonuçların sıralandığı "Sonuç" ile son bulmaktadır.

Üçüncü bölümde "Metin" başlığı altında tek nüsha olarak tanıtılan mesnevinin metni yer almaktadır. Herhangi bir yerinde ismi bildirilmeyen eser, araya giren gazel tarzı manzumeler de dâhil olmak üzere 3560 beyittir. 1074–1087. beyitler arasında araya giren dörtlük birimiyle 7 kıtalık bir ilâhi de iki mısra olarak numaralandırıldığı için sondaki beyit sayısı 3574'e çıkmıştır. Mesnevi, aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Ancak zaman zaman aruzun başka kalıplarına da yer verilmiştir. Eser, ilk bakışta bir mesnevi görünümü vermekle beraber farklı vezinler kullanılmış olup kıtadan gazele kadar değişik nazım şekillerini de içinde barındırmaktadır. Eserde klasik mesnevilerde yer alan tevhit, na't, münacat, padişaha övgü, yazılış sebebi gibi bölümlerden hiçbirisi mevcut değildir. Sonunda sadece dua bölümü bulunmaktadır.

Dördüncü bölümde kelimelerin "Dizin"i yapılmıştır. Kitabın 295-380. sayfalarında yer alan bu dizin, mesnevinin sözlüğü ve gramatikal bir dizini durumundadır. Dizinde kelimelerin geçtiği tüm beyit numaraları gösterilmiştir.

Eserin beşinci bölümünde, mesnevinin Dr. Hasan Yücel'in özel kütüphanesinde bulunan tek nüshasının tıpkıbasımı verilmiştir[89].

Mesnevi günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmış, seslendirmede eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Yeni harfli metnin tamamında küçük harf kullanılmış, her beyite sıra numarası verilmiş ve tek nüshaya ait yaprak numaraları metnin solunda gösterilmiştir.

KUTB (?–?)'UN HUSREV Ü ŞİRİN'İ (XIV. yüzyıl)

Dr. M. Necmeddin Hacıeminoğlu, **Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1968, XIV+447 s.[90]

"İçindekiler" cetveli sonda bulunan eser, "Önsöz" ve "Giriş"in ardından kısım ya da bölüm numarası verilmemiş, dil incelemesi ve metinden oluşan iki kısım olarak hazırlanmıştır. Kitabın birinci kısmı olarak kabul edilebilecek ve dil incelemesini içeren başlıklar "İmlâ Hususiyetleri", "Ses Hususiyetleri" ve "Şekil Hususiyetleri"nden oluşmaktadır. Bundan sonra eser, "Metin", "Bibliyografya", "Yanlış-Doğru cetveli" ve "İçindekiler" listesinden meydana gelmektedir.

"Önsöz"de eserin tıpkıbasımını ve metnini ilk kez Prof. Dr. Ananiazs Zajaczkowski'nin yayınladığı, ancak "Kutub'un Hüsrev ü Şirin'i üzerindeki dil çalışmaları[nın], türk dili yâdigârlarına titizlikle eğilenleri tatmin etmekten uzak" olduğundan eserin yeniden ele alındığı belirtilmiştir. Çalışmanın içeriği de "Bu çalışmada metin, imlâ ses ve şekil hususiyetleri bakımından ele alınarak incelenmiştir." cümlesiyle özetlenmiştir. "Önsöz"de belirtilmemiş olsa da çalışma araştırmacının doktora tez çalışmasıdır[91].

[89] Eserin Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3925 numarada ciltsiz, baştan ve sondan eksik, yaprakları rutubet lekeli 38 yaprak bir nüshası daha vardır.

[90] Eserin yeni baskısı için bk. Prof. Dr. M. Necmettin Hacıeminoğlu, **Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000, XIV+477 s.; Haydar Ediskun, "Kutb'un *Hüsrev ü Şirin*'i ve Dil Hususiyetleri İnceleme [Necmettin Hacıeminoğlu]", **Türk Dili**, Nisan 1969, C. XX, S. 211, s. 43-47.; Osman Fikri Sertkaya, "Kutb'un *Hüsrev ü Şirin*'i ve Dil Hususiyetleri", **Türk Kültürü**, 1969, C. VII, S. 79, Mayıs, s. 75-76.

[91] M. Necmeddin Hacıeminoğlu, **Kutb'un Husrev ü Şirin'inin Dil Hususiyetleri (Gramer-İndeks)**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1963, V+934 (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu).

"Önsöz"den sonra, Kutb'un *Husrev ü Şîrîn*'i ile Nizâmî-i Gencevî (ö. 608 H.=1211-1212 M.)'nin aynı adı taşıyan mesnevisinin kısa bir karşılaştırmasının yapıldığı "Giriş" bölümü gelir. Arkasında, eserin o güne kadar "henüz işlenmemiş bulunan imlâ ve dil hususiyetleri"nin belirtildiği dil incelemesi kısmı bulunmaktadır. Burada "İmlâ Hususiyetleri", "Ses Hususiyetleri" ve "Şekil Hususiyetleri" başlıkları altında çok geniş bir gramer incelemesi yer almaktadır. Kitapta bugün bildiğimiz anlamda bir dizin olmamakla birlikte, bu kısımdaki incelemeler araştırmacının ifadesiyle "mufassal bir indeks" özelliğindedir. Kitapta mesnevinin "gerek kelime hazinesi gerekse ihtiva ettiği gramer şekilleri bakımından hayli zengin olan" bütün özellikleri belirtilmeye çalışılmıştır.

Kitabın "Giriş" bölümünün başında "dil hususiyetleri incelenen" Husrev ü Şirin'in tek nüshasının Bibliothegue Nationale'de 312 numarada kayıtlı olduğu belirtilmiştir. Bu nüsha 785 H.= 1383-1384 M. yılında Berke Fakıh adlı bir Kıpçak fakihi tarafından İskenderiye'de Altın Boğa adına istinsah edilmiş olan nüshadır. Çalışmanın 1-178. sayfaları arasında mesnevinin dil özellikleri incelenmiş, arkasından gelen 299 sayfada ise metnine yer verilmiştir.

Mesnevi, Altın Ordu şairlerinden Kutb tarafından yapılan, Nizâmî-i Gencevî (ö. 608 H.=1211-1212 M.)'nin aynı adı taşıyan mesnevisinin ilk Türkçe tercümesidir. Eserin başında tevhid ve münâcâtlar, Hz. Peygamber ve çehâryâr için na'tlar, Tini Beg Han ve eşi Melike Hatun adına methiyelerle "Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb" yer alır[92]. Nizâmî'nin eseri yaklaşık 5700, Kutb'un eldeki eseri ise 4730 beyittir. Böylece eserin aslı ile tercümesi arasında 970 beyitlik bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu fark ya Nizâmî'nin oldukça uzun ve edebî sanatlarla yüklü bazı tasvirlerini Kutb'un kısaltmış olduğunu veya metnin istinsah sırasında eksik bırakıldığını düşündürmektedir. Ancak Nizâmî'nin eserinde bulunan bölüm başlıkları Kutb'un eserinde de aynen yer aldığı için var olan eksikliklerin mesnevinin bütünlüğünü bozacak özellikte olmadığı, Kutb'un, hikâyenin kuruluşu, konusunun seyri ve neticesi bakımından Nizâmî'ye sadık kaldığı anlaşılmaktadır. Eser yukarıda da söylendiği gibi 4730 beyittir ve *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* vezniyle yazılmıştır. Altın Ordu sahasında yazılmış en eski Türkçe metin olarak bilinen *Husrev ü Şîrîn*, gerek Türk dili tarihinin mühim bir merhalesini teşkil eden Altın Ordu sahasının yazı dili gerekse Kıpçak lehçesi hakkında ana kaynaklardan biri olması bakımından önemli bir mesnevidir.

Metin bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken yazı çevrimi (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmış, dil özelliklerinde Kıpçak Türkçesinin fonetik kurallarına bağlı kalınmıştır. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş, metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiş, dipnotlarda ise beyitlerdeki vezin bozuklukları gösterilmiştir.

Kitabın sonunda, çalışmada kullanılan kaynaklar "Bibliyografya" başlığında "Tetkikler-Metinler", "Gramerler" ve "Sözlükler" biçiminde ayrılarak verilmiştir. Arkasından "Yanlış-Doğru Cetveli" ve "İçindekiler" listesi eklenerek kitap tamamlanmıştır.

LAMİ'İ ÇELEBİ (1473–1532), VAMIK U AZRA (XVI. yüzyıl)

Gönül Ayan, **Lâmi'î Vâmık u Azrâ-İnceleme-Metin**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1998, VIII+519 s.

[92] Kutb eserini Altın Orda Hükümdarı Özbek Han'ın Gök Orda'nın başşehri Sığnak'ta hüküm süren şehzadesi Tîni Beg ile eşi Cemile Han Melek Hatun adına Türkçe'ye çevirmiştir. Tini Beg'in Gök Orda'ya 727 H.=1327 M. yılında gittiği ve 740 H.=1339-1340 M.'de kardeşi Canı Beg tarafından öldürüldüğü bilindiğine göre Kutb'un eserini bu yıllara rastlayan bir tarihte yazmış olması gerekir. Eserin 742 H.=1341-1342 M. yılında ve Tini Beg'in Altın Orda hanlığı esnasında kaleme alındığına dair rivayetler doğru değildir. (bk. Necmettin Hacıeminoğlu, "Hüsrev ü Şîrîn", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 19, İstanbul, 1999, s. 55.

Kitap esas olarak "İnceleme" ve "Metin"den oluşan iki kısım olarak düzenlenmiştir. Eserin "İçindekiler" ve "Önsöz"den sonra gelen "inceleme mahiyetindeki" birinci kısmı ise üç bölümden meydana gelmektedir. "Önsöz"de *Vâmık u Azrâ* mesnevisinin Türk edebiyatındaki yerinden söz edilmiş, mesnevi hakkında o zamana kadar ciddî bir çalışmanın yapılmadığı bildirilmiş ve mesnevinin doktora tez çalışması olarak hazırlandığı belirtilmiştir[93]. Daha sonra mesnevi metni ile çalışmanın hazırlanmasında izlenen yol hakkında bilgi verilmiştir.

"Önsöz"ün ardından gelen ve birinci kısım olan "İnceleme" üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde "Vâmık u Azrâ Hikâyelerinin Başlangıcı", "Vâmık u Azrâ Yazanlar" ve "Unsurî ile Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ Hikâyelerinin Karşılaştırılması" başlıklarına yer verilmiştir. Bu başlıklar altında, kaynağından başlayarak *Vâmık u Azrâ* hikâyeleri ele alınmış, Arapça, Farsça ve başka dillerde *Vâmık u Azrâ* yazanlar ile Türk edebiyatında *Vâmık u Azrâ* yazanlar araştırılmış ve Unsurî'nin bu addaki eseriyle Lâmi'î Çelebi'nin mesnevisi karşılaştırılarak aralarındaki benzerlikler ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölüm "Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ'sının İncelenmesi"ne ayrılmıştır. Burada mesnevinin konusu özetlenmiş, şahıs kadrosu ("Kahramanlar ve Karakterler") önem sırasına göre ayrıntılı bir biçimde tahlil edilmiş, masal unsurları gösterilmiş, yabancı kaynaktan gelen hikâyeye sonradan eklenen İslâmî unsurlar tespit edilmiş, mesnevide önemli bir yer tutan "Savaşlar", "Usûller ve Âdetler", "Aşk", "Musikî", "Kozmik Âlem", kısaca mesnevinin muhtevası ve özellikleri bütünüyle ele alınarak değişik yönlerden araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, "Vâmık u Azrâ'nın Şekil Özellikleri" başlığında, mesnevisinin şekil özellikleri ("Nazım Şekilleri", "Vezinler", "Dil ve Üslûp") ele alınarak incelenmiştir. Bu bölümün sonuna eklenen "Sonuç" ve "Bibliyografya" ile birinci kısım tamamlanmıştır.

İkinci kısım "Vâmık u Azrâ'nın Çevriyazılı-Karşılaştırmalı Metni" ana başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında yer alan "Nüshaların Tanıtılması"nda, mesnevinin yurtdışında 4 ve Türkiye kütüphanelerinde 12 olmak üzere 16 yazmasının tespit edildiği bildirilmiş ve metin hazırlanırken karşılaştırılan 8 nüshanın bulundukları kütüphaneler, özellikleri ve tavsifleri gösterilmiştir. "Nüshaların Değerlendirilmesi"nde ise mesnevi metninin, varlığı bilinen 16 nüshadan on birinin incelenmesi sonucu seçilen 8 nüshanın karşılaştırılmasıyla hazırlandığı belirtilerek nüsha şeceresi çıkarılmıştır[94].

Lâmi'î Çelebi'nin *Vâmık u Azrâ* mesnevisi, Unsurî (ö. 431 H.=1039-1040 M.)'nin aynı adlı eserinin, Kanunî'nin isteği ve Kazasker Kadirî Çelebi'nin teşvikiyle altı ayda tercüme yoluyla vücuda getirilmiştir. Mesnevi aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Eserde tevhit, münacat, na't, mi'raciye ile Emir Sultan için yazılmış olan bir medhiye, Kanuni'nin tuğrası hakkında bir, Kanunî hakkında üç, İbrahim Paşa hakkında bir medhiye bulunmaktadır. Lâmi'î, mesnevi boyunca 18 gazel söylemiştir. Mesnevide murabba nazım şekliyle dört parça yer almaktadır. Bir de "çadır" kelimesi hakkında bir muamma vardır. Mesnevi karşılaştırmalı metin sonucu 5879 beyit olarak tespit edilmiştir. Bu mesnevinin sonuna Lâmiî Çelebi, Kanunî Sultan Süleyman için "Gül-i Sadberk" adlı bir kaside eklemiştir. Bu kaside kimi nüshalarda 100 kimilerinde 102 beyittir.

[93] Gönül Ayan, **Lami'î'nin Vamık u Azra Mesnevisi: İnceleme-Metin**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1983, 2 C., 190+487 s. (Danışman: Doç. Dr. Halûk İpekten).

[94] Metin hazırlanırken karşılaştırılan sekiz nüshanın bulundukları kütüphaneler: 1. İstanbul, Süleymaniye (Kadı-zade Mehmed Efendi) Kütüphanesi No: 418; 2. Bursa Genel (Orhan) Kitaplığı No: 967; 3. Hollanda (Leiden) Kütüphanesi, Or. No: 566; 4. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 1871; 5. Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi (Agâh Sırrı Levend Kitapları) No: 487; 6. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 9287; 7. İstanbul, Süleymaniye (Çelebi Abdullah) Kütüphanesi No: 286; 8. Paris Biblioteque Nationale Supplement Ture No: 1372.

Vâmık u Azrâ'nın tenkitli metninden önce "Metindeki Konu Başlıkları" beyit numaraları verilerek gösterilmiştir. Arkasından gelen "Metin", bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken transkripsiyon işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuş, nüsha farkları (=rivayet/varyant) karşılaştırmada kullanılan nüshalar için belirlenmiş kısaltmalarla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş, metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiştir. Metindeki Arapça ve Farsça, ayet, hadis, beyit ve ibareler eski harflerle yeniden yazılmış ve tercümeleri dipnotlarda verilmiştir.

MEHMED (?–?), IŞK-NAME (XIV. yüzyıl)

Dr. Sedit Yüksel, **Mehmed, Işk-nâme (İnceleme–Metin)**, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1965, VII+281 s.[95]

Eser, "İçindekiler", hazırlayanın kısa "Önsöz"ü ve "Kısaltmalar" ile başlamaktadır. Kitap "Giriş"in ardından, araştırmacının "Önsöz"de de belirttiği gibi "İnceleme" ve "Metin" başlıklı iki ana bölümden meydana gelmiştir. Ayrıca metnin sonuna, mesnevide geçen "Türkçe eski kelime ve deyimlerden meydana gelen" bir sözlük eklenmiştir.

"Önsöz"den sonra asıl konuya girmeden önce, okuyucunun ilerideki bölümleri daha iyi anlayabilmesine zemin hazırlamak için "Işk-name'ye gelinceye kadar Türk edebiyatında mesnevi" (*Süheyl ü Nevbahâr, Hurşit-nâme, İskender-nâme*) başlıklı "Giriş" bölümü konulmuştur. Daha sonra "Yazarın Hayatı", "Eserin Tanıtılması" (Nüsha tavsifi, İsim meselesi, Yazılışının hikâyesi, İmlâ), "Eserin Muhtevası" (Vakanın özeti, Şahıslar, Motifler, Temler, Ölüm temi, Vakada didaktik unsur, Kaza ve kader, İçkinin kötülükleri, İyilik ve fenalık), "Eserin Sanat Bakımından Durumu", "Bibliyografya" ve "Metin Tespiti ile İlgili Bazı Açıklamalar" başlıkları altında "İnceleme" bölümü gelmektedir.

Yazar, "Önsöz"de *Işk-nâme*'ye bugüne kadar katalogları yayımlanan Türkiye kütüphaneleri yazmaları arasında rastlanmadığını, eserin tek nüshasının Paris'te Millî Kütüphane Türkçe Yazmalar İlâve bölümünde 604 numarada kayıtlı olduğunu bildirir. *Işk-nâme* üzerindeki çalışma bu nüshanın adı geçen kütüphaneden getirilen mikrofilmi üzerinde yapılmıştır.

Işk-nâme veya *Tuhfe-nâme* adıyla bilinen mesnevisi, *Süheyl ü Nev-bahâr* gibi İran edebiyatında başka orijinali olmayan eserlerdendir. Şair Mısır'da iken kendi ifadesiyle "olga-bolga" diye sembolize ettiği bir kitap satın alır. Şaire göre Kırım veya Hıtay halkı tarafından Tatarca yazılan bu kitabın aslı Kıpçakça olmalıdır. Mehmed bu eseri yeterli görmeyerek yeni baştan ve daha edebî olarak Anadolu Türkçesine aktarmıştır. Mısır'da yazılmaya başlanan eser, 800 H.=1397 M. tarihinde tamamlanarak I. Bâyezîd'in oğlu Emîr Süleyman'a takdim edilmiştir.

Işk-nâme bütün klasik mesneviler gibi tevhid manzumeleriyle (üç adet) başlar; bunu iki na't ve Hulefâ-yi Râşidîn'in methiyesi takip eder. Eser tam bir beşerî aşkı, Hozan Hükümdarı Nûman Şah'ın oğlu Ferruh ile Hıtay Hükümdarı Hümâyun Şah'ın kızı Hümâ arasında geçen aşk macerasını anlatır. Aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılan *Işk-nâme*'de "şiir" başlığıyla aralara serpiştirilmiş, Hümâ ve Ferruh'un dilinden söylenmiş farklı vezinlerde otuz gazel yer almakta ve eser bunlarla birlikte 8702 beyitten oluşmaktadır.

Mesnevinin metni günümüz Türk alfabesiyle yazılırken transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılmış, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin

[95] Olcay Önertoy, "Mehmed, *Işk-nâme*", **Hisar**, 1966, C. V, S. 17, s. 25–26.; Cahit Öztelli, "*Işk-Name* ve Yazarı Üzerine [Sedit Yüksel]", **Türk Dili**, Aralık 1965, C. XV, S. 171, s. 187–192; Sedit Yüksel, "Işknâme Üzerine Açıklamalar", **Türk Dili**, S. 220 (1970), s. 291–295.

ses özelliklerine uyulmuştur. Eserde metin tamiri yapılmış, müstensihin birçok yanlışı düzeltilmiş, düzeltilen yerler ve beyitlerdeki vezin bozuklukları sayfa altlarında not olarak gösterilmiştir. Tek nüshanın yaprak numaraları sayfa kenarlarında gösterilmiş, yeni harfli metinde beyitler karşılıklı yazılmış ve beşer beyit aralıklarla numaralandırılmış ve bölüm başlıkları büyük harflerle yazılmıştır.

Metnin sonuna eserden iki sayfalık fotoğraf eklenmiş, metnin baştan sona fotokopisi eklenememiştir. Bunu da "Sözlük (Metinde rastlanan eski kelimeler ve deyimler)" bölümü takip etmektedir. "Sözlük" bölümü aynı zamanda indeks özelliği de taşımaktadır.

MES'UD BİN AHMED (?–1354)[96], SÜHEYL Ü NEV-BAHAR (XIV. yüzyıl)[97]

Cem Dilçin, **Mes'ud bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahâr, İnceleme-Metin-Sözlük**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991, VII+676 s.+15 s. Tıpkıbasım[98].

Kitap "İçindekiler" cetveli ile başlamakta ve bunu hazırlayanın uzun "Önsöz"ü izlemektedir. "Önsöz"de daha önceden doktora tezi[99] olarak hazırlananan çalışmanın metin bölümünün basıma hazırlanırken bir kez daha gözden geçirildiği, inceleme bölümüne yeni eklemeler yapıldığı, sözlük bölümünün D nüshasındaki kimi arkaik söz ve deyimlerle zenginleştirildiği belirtilmiştir.

Eser "Giriş" kısmından sonra gelen ve *Süheyl ü Nev-bahâr* üzerine yapılan edebî incelemeyi içeren dört bölümden oluşmaktadır. İncelemenin başına, okuyucunun ilerideki bölümleri daha iyi anlayabilmesine zemin hazırlamak için, asıl konuya girmeden önce, "XIV. Yüzyıl Mesnevilerine Genel Bir Bakış" başlığında bu yüzyıl mesnevilerinin "genel özelliklerinin ele alındığı ve *Süheyl ü Nev-bahâr*'dan sonra yazılmış olup, bu çalışmada türlü açılardan karşılaştırmalar yapılan mesnevilerin tanıtıldığı bir "Giriş" bölümü konulmuştur."

[96] Mes'ud bin Ahmed'in, **Süheyl ü Nevbahâr** adlı eserini 1350 yılında kaleme aldığı sırada artık çağının geçmiş ve kocamış bulunduğunu söylemesi bu tarihte ileri bir yaşta olduğunu gösterir. Öte yandan Şeyhoğlu Mustafa'nın 1400'de tamamladığı **Kenzü'l-Kübera**sında onu rahmetle anmasına dayanarak XIV. yüzyılın ikinci yarısında öldüğü söylenebilir.

[97] Mesnevinin bilinen iki nüshasından biri Berlin Staatsbibliothek [Berlin Devlet Kitaplığı (Königlicehen Bibliothek zu Berlin] Nüshası)'tedir. J. H. Mordtmann tarafından bu nüshanın tıpkıbasımı yapılmış. J. H. Mordtmann, **Suheil und nevbehar**, Romantisches Gedicht des Mes'ud b. Ahmed (8 Jhdt. d. H.), Hannover 1925. (bk. Mustafa Erkan, Mustafa Özkan, "Hoca Mesud", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 18, İstanbul, 1998, s. 189-191); Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul 1995, s. 159–175; Mustafa Özkan, "Hoca Mes'ûd, Hayatı ve Eserlerine Dair", **TDA**, S. 84 (1993), s. 183–202.

[98] Kilisli Muallim Rıfat, "Süheyl ü Nevbahar'a Dair", **Türkiyat Mecmuası**, II (1928) s. 403; Semih Tezcan**, Süheyl ü Nevbahar Üzerine Notlar**, Simurg Yayınları, İstanbul 1994.; Semih Tezcan, "*Süheyl ü Nevbahar* Üzerine Notlara Birkaç Ekleme", **Türk Dilleri Araştırmaları**, 1995, S. 5, s. 239-245.; Semih Tezcan, " Mes'ûd ve XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı Üzerine Yeni Bilgiler", **Türk Dilleri Araştırmaları**, 1995, S. 5, s. 65-84.; Semih Tezcan, "Mes'ûd ve XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı Üzerine Yeni Bilgilere Ek", **Türk Dilleri Araştırmaları**, 1996, S. 6, s. 175.

[99] Cem Dilçin, **Hoca Mes'ud bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahâr İnceleme-Metin-Sözlük**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1984 (Danışman: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu).

Birinci bölümde "Hoca Mes'ud'un Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri" başlığı altında Hoca Mes'ud'un hayatı, kaynaklardaki sınırlı bilgilerden ve eserinden elde edilen ipuçlarına dayanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Yazarın edebî kişiliği, iki eseri de göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Burada şairin *Ferheng-nâme-i Sa'dî Tercümesi* adlı eseri de tanıtılmış, eserin yazma nüshaları ve üzerinde yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölüm "Süheyl ü Nev-bahar'ın Tanıtılması"na ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak "Eserin Yazma Nüshaları" ele alınmış, burada iki yazma nüshanın[100] tanıtımı ayrıntılı olarak yapılmış ve nüshalar arasında söz varlığı açısından bir karşılaştırma yapılarak, nüshaların dilinin arkaik özellikleri belirtilmeye çalışılmıştır. Daha sonra bu "Nüshaların Yazım Özellikleri" karşılaştırılmalı olarak örneklerle gösterilmiştir. "Eserin Yazılışı", "Konunun Kaynağı, İran ve Türk Edebiyatlarındaki Durumu", "Süheyl ü Nev-bahâr Yazan Başka Şairler" ve "Mensur Süheyl ü Nev-bahâr ve Manzum Metinle Karşılaştırılması" da bu bölümde yapılmıştır.

Üçüncü bölümde "Süheyl ü Nev-bahâr'ın İncelenmesi", "Süheyl ü Nev-bahâr'ın İç Yapısı" ve "Süheyl ü Nev-bahâr'ın Dış Yapısı" başlıklarında yapılmıştır. Olayın geniş bir özeti verildikten sonra kahramanlar tanıtılmış, motifler ve masal öğeleri gösterilmiş, eserin mesnevi olarak nazım tekniği açısından taşıdığı özelliklerle vezin, kafiye, söz sanatları ile dil ve anlatımı üzerinde durulmuştur. Bu bölümün ardından, incelemeler sonunda elde edilenler ve ortaya çıkanlar "Sonuç" kısmında "Süheyl ü Nev-bahâr'ın Türk Edebiyatındaki Yeri ve Önemi" başlığıyla genel hatlarıyla özetlenmiştir.

İncelemenin dördüncü bölümünde *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın iki nüshasının karşılaştırılması sonucunda ortaya konan eleştirili metni verilmiştir. Bu bölümün başında metinden önce "Metnin Kuruluşuyla İlgili Açıklamalar" maddeler halinde belirtilmiştir. "Metnin Bölüm Başlıkları"nda, herhangi bir bölümü kolay arayıp bulabilmek için hikâyenin Farsça olan bölüm başlıkları ile bunların Türkçeye çevirileri konmuştur.

Hoca Mes'ûd'un 751 H.=1350 M. tarihinde nazmettiği *Süheyl ü Nev-bahâr, fa'ûlün fa'ûlün fa'ûlün fa'ûl* kalıbıyla yazılmış ve çeşitli yerlerinde beş değişik vezinde on beş gazel bulunan, 5703 beyitten oluşan bir aşk mesnevisidir. *Süheyl ü Nevbahâr*'ın aslı Farsça olup tercüme edilerek Türk edebiyatına kazandırılmıştır. Ancak eserin İran edebiyatındaki orijinali bugüne kadar henüz ele geçmemiştir. Hoca Mes'ûd'un bildirdiğine göre eserin ilk bin beytini yeğeni İzzeddîn Ahmed, kalan kısmını ise kendisi kaleme almıştır. Asıl adı *Kenzü'l-Bedâyi'* olan eser, Yemen Padişahının oğlu Süheyl ile Çin Fağfurunun kızı Nevbahâr arasındaki aşkı işlemektedir. Eser, tevhitle başlar. Tevhit bölümü, münacat beyitlerini de karışık olarak içermektedir. Bunu 43 beyitlik na't bölümü izler. Bu bölüm içinde 20 beyitle miraçtan söz edilmiştir. Arkasından "Na't-ı çehar-yar-ı resul", "Der-hikmet ve nasihat" ve "Sebeb-i telif" bölümleri gelir. Bundan sonra asıl konuya girilir.

Karşılaştırmalı metnin sonuna, eserde geçen "3300'den fazla arkaik Türkçe sözcük ve deyimi içine alan" alfabetik bir "Sözlük" eklenmiştir. Ayrıca, inceleme bölümünde geçen "kişi ve yer adları; kitap, dergi, gazete ve yazı adları; terimler, konular ve kavramlar", "Genel Dizin" başlığında verilmiştir. "Kaynakça" başlığı altında "çalışmada çeşitli açılardan yararlanılan eserler ve makaleler" toplanmıştır. Numarasız on beş sayfada "Süheyl ü Nev-bahâr Nüshalarından Tıpkıbasımlar" başlığında mesnevinin nüshalarından kimi sayfalara yer verilmiştir.

[100] Mesnevinin nüshaları: 1. Berlin Devlet Kitaplığı (Königlicehen Bibliothek zu Berlin) Nüshası; 2. Dehri Dilçin Nüshası (Ahmet Talat Onay'dan Cem Dilçin'e intikal etmiştir).

İki nüshanın karşılaştırılmasıyla metni tespit edilen eserde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Kurulan metnin solunda her iki nüshanın yaprak numaraları belirtilmiş ve metne beşer beşer numara verilmiştir. İki nüshaya ait farklar metne ilişkin dipnotlarda (=apparat critique) nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir. Kitabın tamamı Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır.

NABÎ (1642–1712), HAYRİYYE (XVII. yüzyıl)

İskender Pala, **Şâir Nâbî, Hayriyye (Metin, Sadeleştirme ve Açıklamalar)**, 1. Baskı, Bedir Yayınevi, İstanbul 1989, 256 s.[101]

Bedir Yayınevinin Osmanlı Klasikleri: 1. kitabı olarak çıkan eserin kapağının iç kısmında hattat Hâmid'in talik hatla yazdığı Nâbî'nin bir gazeli yer alır. İlk sayfada Nabi ve eseriyle ilgili çok kısa bir açıklama, sayfanın öteki yüzünde Bedir Yayınevinin Osmanlı klasikleri serisini takdim yazısı gelir. Buradaki kısa açıklamadan, *Hayriyye*'nin metninin, Fransız Türkolog Pavet de Courteille tarafından Fransızca tercümesi ile birlikte 1857'de Paris'te basılan eserden hazırlandığı anlaşılıyor. İç kapaktan sonra "İçindekiler" gelir. "İçindekiler"de "Nabi ve Eserleri" ile mesnevinin metin kısmının bölümleri önce aslına uygun olarak verilmiş, daha sonra köşeli parantez içerisinde günümüz Türkçesiyle ifade edilmiş şekilleri gösterilmiştir. Daha sonraki sayfaya Fransız Türkolog Pavet de Courteille tarafından Fransızca tercümesi ile birlikte 1857'de Paris'te basılan *Hayriyye*'nin iç kapak sayfası ile birinci sayfası yerleştirilmiştir.

"Nabi ve Eserleri" başlığında şairin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bundan sonra *Hayriyye*'nin metni gelir. Eserlerin tanıtıldığı yerde "Hayriye" başlığı altında eserin özellikleriyle ilgili kısa bilgiler sıralanmış, eserin eski harflerle birçok kez basıldığı söylenmiş, ayrıca 1857 yılında Pavet de Courteille tarafından Fransızcaya çevrilip *Conseils de Nabi Efendi* adıyla Fransızca-Osmanlıca olarak basıldığı bildirilmiştir.

Metin hazırlanırken beyitlere beşer beyit artan şekilde numara verilmiş ve bu yayında mesnevinin beyit sayısı 1647 beyit olarak tespit edilmiştir. Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler gösterilmiştir. Bunun yanında seslendirmede eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Dipnotlarda ise tek tek beyit numarası gösterilerek, metnin anlaşılmasını sağlamak amacıyla günümüz Türkçesiyle ifade edilmiş (sadeleştirilmiş şekli) şekilleri gösterilmiştir. Metin ve sadeleştirmeden sonra "Notlar" başlığı altında, sadeleştirme sırasında konan ve beyitlerin anlaşılmasını kolaylaştıran açıklamalara yer verilmiştir.

Kitabın arka kapağının içinde ön kapakta eski harflerle yazılı olan Nabi'nin gazelinin günümüz alfabesiyle yazılmış şekli vardır.

NABÎ (1642–1712), HAYRİYYE (XVII. yüzyıl)

Yrd. Doç. Mahmut Kaplan, **Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, VI+313 s.[102]

Kitabın "İçindekiler" listesine bakıldığında ve "Önsöz"ü incelendiğinde, çalışmanın "Giriş"in ardından gelen inceleme ve metinden oluşan iki kısım olarak hazırlandığı anlaşılıyor. Çalışmanın inceleme kısmı iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm "Nâbî'nin Yetiştiği Sosyal ve

[101] Eserin öteki baskıları için bk. İskender Pala, **Hayriye Yusuf Nâbî**, 2. Baskı, L&M Yayınları (Leyla ve Mecnun Yayıncılık), İstanbul 2003, 223 s.; İskender Pala, **Hayriye Yusuf Nâbî**, 3. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, XI+315 s.

[102] Eserin ikinci baskısı için bk. Prof. Dr. Mahmut Kaplan, **Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2008, VII+323 s.

Edebi Çevre-Hayatı ve Edebi Kişiliği", ikinci bölüm "Hayriyye" ana başlığını taşımaktadır. Bundan sonra kitap, kısım ya da bölüm numarası verilmemiş "Sonuç", "Bibliyografya", "Karşılaştırılan Hayriyye Nüshaları", "Diğer Hayriyye Nüshaları", "Hayriyye'nin Paris Baskısı", "Metin Teşkilinde İzlenen Yol", "Hayriyye-i Nâbî (Metin)" bölümlerinden meydana gelmiştir.

Eser hazırlayanın "Önsöz"üyle başlar. Önsözde *Hayriyye*'nin bugüne kadar dört kez eski harflerle basıldığından[103], fakat bütün bunlara rağmen tenkitli bir metninin hazırlanmamış olmasından söz edilmektedir. Bu ihtiyaçtan dolayı, *Hayriyye*'nin edebiyat tarihi içindeki gerçek yerini tespit edebilmek için tenkitli metninin hazırlanıp metin üzerinde eseri incelemenin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. "Önsöz"de çalışmada nelerin yapıldığı anlatılmış, tenkitli metnin hazırlanmasında izlenen yol belirtilmiştir.

"Giriş"te "Nabi'nin Hayriyye'sinden Önce Yazılan Manzum Nasihat-nâmeler" üst başlığı altında, nasihatnâmelerin tanımı ve sınıflandırılması yapılmış, bu türün kaynakları konusunda bilgi verilmiştir. Ayrıca Nabî'nin *Hayriyye*'sine kadar yazılan ve çeşitli kütüphanelerde tespit edilen 42 nasihatnâme kısaca tanıtılmış, muhtevaları özet olarak verilmiştir.

Kitabın inceleme kısmı yukarıda da belirtildiği gibi başlıca iki bölümdür: Birinci bölümde "Nâbî'nin Yetiştiği Sosyal ve Edebi Çevre" işlenmiş, şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği, kaynaklardan ve eserlerinin incelenmesi sonucunda elde edilen bilgiler ışığı altında verilmiş, ona yöneltilen olumlu olumsuz eleştirilerin toplu halde değerlendirilmesi yapılmıştır.

İkinci bölüm de, *Hayriyye*'nin incelemesine ayrılmıştır. Bu incelemede Nâbî'nin din ve ibadet anlayışı, ahlak anlayışı, tasavvuf anlayışı ve devrindeki tekkeleri eleştirmesi, İstanbul ve taşranın durumu, Osmanlı Devleti kurumlarına yöneltilen eleştiriler, Nâbî'nin şiir anlayışı ile eserin dil ve üslûp özellikleri gibi konular üzerinde durulmuştur.

"Sonuç" bölümünde *Hayriyye* ve diğer manzum nasihatnâme türünde yazılan eserlerin karşılaştırılması sonucu genel bir değerlendirme yapılmıştır. "Bibliyografya"dan sonra "Karşılaştırılan Hayriyye Nüshaları" ve "Diğer Hayriyye Nüshaları" başlıkları gelmektedir. "Karışlaştırılan Hayriyye Nüshaları" başlığı altında tenkitli metin hazırlanırken kullanılan 6 nüsha[104] tanıtılmıştır.

Eserin tertibinde Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, 324 numaralı yazmanın esas alındığı bildirilmiştir. Mesnevinin tenkitli metninin hazırlanmasında ise hiçbir yazma esas alınmayıp, metni sağlam bir biçimde kurma yoluna gidilmiştir.

Asıl adı *Hayrî-nâme* olduğu halde daha çok *Hayriyye* diye tanınan mesnevinin karşılaştırmalı metninin beyit sayısı 1660'tır. 1113 H.=1701 M.'de Halep'te yazılan *Hayriyye*, nasihatnâme türünün en tanınmış örneğidir. Mesnevinin ilk bölümlerinde müellif, eserini yedi yaşındaki oğlu Ebulhayr Mehmed Çelebi'ye hitaben yazdığını ve ona *Hayrî-nâme* adını verdiğini bizzat söyler. Aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış olan ve otuz beş bölümden oluşan eserin bölüm başlıkları da manzum olup aynı vezinle yazılmış birer mısra şeklindedir. Besmele ile başlayan 65 beyitlik giriş bölümünde Allah'a hamd ve sena ile tevhit bulunmaktadır. Bu bölümde kâinatın yaratılışı, eşyanın hikmeti, eşya ve insandaki mertebelerin amacı anlatıldıktan sonra Hz. Muhammed'in övgüsüne yer verilir. Bundan sonraki manzum konu başlıkları altında Nâbî, oğlu

[103] Nâbî, **Dîvân (Hayriyye)**, Bulak 1257; Nâbî, **Dîvân (Hayriyye)**, İstanbul 1292 (Bu iki baskı **Nâbî Divanı** ile birliktedir), Nâbî, **Hayriyye**, Matbaa-i Ebuziya 1307; Pavet de Courteille, **Conseils De Nâbî Efendi**, Paris 1857.

[104] 1. Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Bölümü, 324 (Metin teşkilinde bu nüsha esas alınmıştır.); 2. Millî Kütüphane, B.A. (A). 4886; 3. Millî Kütüphane, B.A. (A). 4936; 4. Millî Kütüphane, A 766; 5. Bayezit Kütüphanesi, U. 5812; 6. Üniversite Kütüphanesi, TY. 5573; **Nâbî Divanı** ile birlikte İstanbul'da 1293'te basılan nüsha da kullanılmıştır.

Ebulhayr'a dürüst ve ahlaklı olmanın, hayatta başarı kazanmanın yollarını gösterip öğütler vermektedir.

Metin bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Mesnevi metninin tamamına Arap rakamlarıyla 1'den başlanarak sıra numarası verilmiş, bölüm başlıkları büyük harflerle yazılmıştır. Esas alınan nüshanın yaprak numaraları sayfa kenarlarında gösterilmiş, tenkitli metindeki önemli ayrılıklar, bulundukları nüsha kısaltmalarıyla beraber dipnotlarda verilmiştir.

NABÎ (1642–1712), SURNAME (XVII. yüzyıl)

Agâh Sırrı Levend, **Nabî'nin Surnamesi, Vakayi-i Hıtân-ı Şehzadegân-ı Hazret-i Sultan Muhammed-i Gazi li Nabî Efendi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1944, 71 s.[105]

Eserin giriş bölümünde, "Nabî'nin Surnamesi", "Tezkirelere Göre Nabî", "Eserlerine Göre Nabî", "Eserleri", "Şahsiyyeti", "Meçhul Kalan Surname", "Nabî'ye Atfedilen Başka Bir Eser", "Surname Başka Bir Şaire Ait Olabilir mi?", "Netice" başlıkları yer alır. Daha sonra *Raşid Tarihi*'nin 1080 H.=1669-1670 M.'de yapılan sünnet düğünü ile evlenme düğününe ait sayfaları surnamenin verdiği bilgilerle kıyaslamaya zemin teşkil etmesi için eserin inceleme bölümüne alınmıştır.

Mesnevi 587 beyitten ibaret olup *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Şair, münacattan, na'tten ve padişaha ait methiyeden sonra, düğün için yapılan hazırlıkları anlatarak, sadrazamla diğer vezirlerin sırasıyla gerek padişaha ve gerek şehzadelere takdim ettikleri hediyeleri kaydetmiştir. Sonra on beş gün süren düğünün her gününde verilen ziyafetleri, her gün ve her gece yapılan oyunlarla eğlenceleri, nihayet şehzadelerin büyük bir alayla eski saraydan getirildiğini, şeker alayını müteakip mevlit günü sünnet edildiğini ve bütün bu eğlencelerle, şenliklerin en sonunda yapılan at koşularını da tasvir ederek eserine son verir.

Eser Üniversite Kütüphanesinin yazma eserler kısmında 1774 numarada kayıtlı mecmuada yer almaktadır.

Eserin sonunda herhangi bir sözlük ve indeks çalışması bulunmamaktadır.

NÂLÎ (?–1674), TUHFETÜ'L-EMSÂL (XVII. yüzyıl)

Yard. Doç. Dr. Bahattin Kahraman, **Tuhfetü'l-Emsâl (İnceleme-Metin)**, Sel-Ün Vakfı Yayınları, Konya 1997, 286 s.[106]

Kitap "İçindekiler" cetveli, "Kısaltmalar" ve "Önsöz"den sonra "Nâlî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği" ana başlıklı birinci bölüm ile "Tuhfetü'l-Emsâl'in Tenkitli Metni" ana başlığının yer aldığı ikinci bölümden oluşmaktadır. "Önsöz"de XVII. yüzyılda mesnevi edebiyatının durumu belirtilmiş ve çalışmada nelerin yapılacağı anlatılmıştır.

Birinci bölüm, "Nâlî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği" ana başlığını taşımaktadır. Burada kaynaklar ve eserlerinin incelenmesi sonunucunda elde edilen bilgilerden faydalanılarak, Nâlî'nin hayatı ve eserleri hakkındaki bilgiler ortaya konmaya çalışılmıştır. "Eserleri" başlığı

[105] Nâbî'nin bu eseri daha sonra yayınlanmıştır. bk. Mehmet Arslan, **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler: Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999, X+838 s., 14 s. minyatür.

[106] Eserin ikinci baskısı için bk. Yard. Doç. Dr. Bahattin Kahraman, **Nâlî Mehmed, Tuhfetü'l-Emsâl: İnceleme-Metin**, Konya 1999, SÜ Yaşatma ve Geliştirme Vakfı, 311 s. (Bu çalışmada ISBN numarası bulunmadığından ancak özel bir yayın olarak değerlendirilebilir.); Şevkiye Kazan, "Tuhfetü'l-Emsâl Hakkında", **Bilge**, S. 30 (Güz 2001), s. 44-47.

altında "Tuhfetü'l-Emsâl Dışındaki Eserleri" (*Dîvân, Miftâh-ı Heft-hân, Menâsik-i Hâc)* başlığında şairin üç eseri tanıtılmış, tespit edilen yazma nüshalarının künyeleri gösterilmiştir. "Tuhfetü'l-Emsâl" ise, "Tuhfe-i Dil-Keş-i Nâbî", "Mahzenü'l-Esrâr Geleneği", "Vezin ve Plânı", "Bölümleri ve Konuları", "Hikâye ve Temsiller", "Kaynaklarına Dair Bazı Tespitler" ve "Özetler" başlıkları altında, ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Burada, tamamı Türkçe ve manzum olan bu eserlerden *Tuhfetü'l-Emsâl* ve *Miftâh-ı Heft-hân* adlı mesnevilerin, gerek Nizâmî'yle başlayan iki ayrı edebî gelenek çerçevesinde yazılmaları, gerekse ikisinin de Musahip Mustafa Paşa'ya sunulmalarına dikkat çekilmiştir. Birinci bölüm, "Edebî Kişiliği", "Sonuç" ve "Bibliyografya" ile son bulur.

İkinci bölüm "Tuhfetü'l-Emsâl'in Tenkitli Metni"ne ayrılmıştır. Burada "Transkripsiyon İşaretleri", "Metnin Kuruluşu" ve "Nüshalar" alt başlıkları yer alır. "Nüshalar" başlığında mesnevinin toplam 12 nüshasının tespit edildiği belirtilmiş; ancak müellifin elinden çıkma bir nüshaya ulaşılamadığı için istinsah tarihi, hacim ve sağlamlık gibi özellikler dikkate alınarak söz konusu yazmalardan durumu uygun olan 5'inin seçilmek suretiyle karşılaştırmalı metnin hazırlandığı bildirilmiştir[107]. Bu bölümde *Tuhfetü'l-Emsâl'*in 10 nüshası tanıtılmış, Viyana Kraliyet Kütüphanesindeki nüsha ile Yapı Kredi Kütüphanesindeki nüshaların sadece adı verilmiştir. İstanbul kitaplıkları dışında fazla bir araştırma yapılmamıştır[108]. Tenkitli metin neşrinde nüshaların tespiti kadar bunların tasnifi ve nüsha ailesi oluşturmanın da önemli olduğu söz götürmez. Oysa bu çalışmada böyle bir gayret gösterilmemiş, görülebilen on nüshadan beşi seçilerek metin kurulmuştur. Seçimin hangi ölçütlere göre yapıldığı tam açıklanmamıştır.

Mesnevi, aruzun *müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış; ancak 23 beyitlik "Hâtime-i Kitâb" bölümünde *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* vezni kullanılmıştır. Musahip Mustafa Paşa'ya sunulmak üzere kaleme alınan eserin sonundaki beyitten 1082 H.=1671 M. yılında yazıldığı anlaşılmaktadır. Tenkitli metin sonucunda eser 1929 beyit olarak tespit edilmiştir. Ahlak kitapları arasında adı geçen *Tuhfetü'l-Emsâl*, Nizâmî-i Gencevî (ö. 608 H.=1211-1212 M.)'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ından hareketle oluşan nazireler silsilesine bağlı olarak yazılmış bir mesnevidir. Beş ana "Hikâye" eserin esas bölümlerini oluşturur. Bu hikâyelerden sonra ise birer "Temsîl" ile birer "Münâcât" bulunmaktadır. Bu şekilde her bölümün üç kısımdan oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla eserin tamamının 15 kısım olarak düşünüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Eserin "Nüshalar"ının tanıtılmasından sonra mesnevinin metnine yer verilmiştir. Metin günümüz alfabesine çevrilirken transkripsiyon işaretleri kullanılmış, dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik kurallarına uyulmuştur. Kurulan metnin solunda karşılaştırmalı metinde kullanılan nüshaların yaprak numarası belirtilmiş, metin beşer beyit aralıklarla numaralandırılmıştır. Nüshalara ait farklar (=rivayet/varyant) metne ilişkin dipnotlarda nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir. Metinden sonra gelen dört sayfalık "Özel Adlar Dizini" ile eser son bulur.

[NEV'ÎZÂDE] ATAYİ (1583–1635), HİLYETÜ'L-EFKÂR (XVII. yüzyıl)

Agâh Sırrı Levend, **Atâyi'nin Hilyetü'l-efkâr'ı**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1948, 39 s.

[107] Karşılaştırmalı metnin hazırlanmasında kullanılan nüshalar: 1. (Ü1) İstanbul Üniversitesi Ktp. No: T. 990/3; 2. (Ü2) İstanbul Üniversitesi Ktp. No: T. 2984; 3. (Ü3) İstanbul Üniversitesi Ktp. No: T. 5698; 4. (B) Süleymaniye (Bağdatlı Vehbî Ef.) Ktp. No: 1614; 5. (Z) Süleymaniye (Zühdü Bey) Ktp. No: 190; Karşılaştırma dışında tutulan nüshalar: 1. Süleymaniye (Esad Ef.) Ktp. No: 2532; 2. Süleymaniye (Çelebi Abdullah Ef.) Ktp. No: 278; 3. İstanbul Üniversitesi Ktp. No: T. 1786; 4. İstanbul Üniversitesi Ktp. No: T. 1365/2; 5. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. No: E.H. 1528; 6. Viyana Kraliyet Ktp. Von Hammer No: 25.- mxt.434; 7. Yapı Kredi Ktp. No: 572/2.

[108] Nuran Yılmaz, "Nâlî'nin Tuhfetü'l-Emsâl Adlı Eserinin Katalog Kayıtları Hakkında", **İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi**, 2007, Cilt V, S. 9, s. 111-120.

Eser, hazırlayanın kısa "Önsöz"üyle başlar. Daha sonra "Kaynaklara Göre (Hilyetü'l-Efkâr)" başlığı altında "Eski Kaynaklara Göre", "Batılı Kaynaklara Göre", "Arap Kaynaklarına Göre", ve "Kaynaklardan Çıkan Netice" alt başlıkları yer alır.

"Şairin Kendi Eserlerine Göre" ana başlığı altında "Hamse Teşebbüsü", "Mesnevilerin Yazıldığı Tarihler", "Kasidelerine Göre", "Şakayık Zeyline Göre" ve "Eserlerinden Çıkan Netice" başlıkları yer alır. "Netice" ana başlığıyla inceleme bölümü son bulur.

"Netice" başlığı altında *Hilyetü'l-Efkâr*'ın İstanbul Üniversitesi Kitaplığında 4013 numarada kayıtlı *Heft-hân* mesnevisinin sonunda bulunduğu, bunun da Tahir Olgun tarafından eseri hazırlayana bildirildiği belirtilmektedir.

Bu çalışma, Nev'îzâde Atâyî'nin hamsesinden olan ve yakın zamanlara kadar ele geçmeyen mesnevisinin eksik bir nüshasının ilk defa Agâh Sırrı Levend tarafından ortaya çıkarılmış şeklidir. Eksik nüshanın tamamı 110 beyittir ve sonda da bir mısra noksandır. Eldeki kısım, başlangıçtan sonra "Hamd ü Takdis-i Huda, Şikâyet, Mahbub, Ceng, Na't-ı Şerif, Sıfat-ı Şeb-i Mi'raç" başlıklarını taşımaktadır. Buradan *Hilyetü'l-Efkâr*'ın konusu hakkında bir fikir edinmek mümkün olmamaktadır. Eserin görünüşüne göre, eldeki kısmı da eksiktir. "Na't-i Şerif" başlıklı kısım ancak iki beyitten ibarettir ve onu "Sıfat-ı Şeb-i Mi'raç" takip etmektedir. Bu kısımdan evvel "Mahbub, Ceng" başlıklı küçük parçalar ilave edilmiştir. Sonradan üç eksik nüshası daha bulunan mesnevinin mevcut kısmında münâcât ve na't gibi başlangıç bölümleri yer almakta, asıl konu ile ilgili bölümler bulunmamaktadır. Ancak Agâh Sırrı Levend kimi ipuçlarına dayanarak bu mesnevinin *Husrev ü Şîrîn* konusunda kaleme alındığını ve bazı küçük hikâye ve menkıbelerden meydana geldiğini ileri sürmektedir.

Metin günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmamış, sadece kimi kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiştir. Dil özelliklerinde ise eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamış bugünkü şekle çevrilmiştir. Metnin altında arkaik kelimelerin anlamları verilmiştir.

NEV'ÎZÂDE ATÂYÎ (1583–1635), HEFTHAN (XVII. yüzyıl)

Turgut Karacan, **Nev'îzâde Atayi Heft-hˇân Mesnevisi (İnceleme-Metin),** Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, XII+349 s.

Kitap "İçindekiler", "Önsöz" ve "Giriş"in ardından gelen "Nev'î-zâde Atâyî", "Heft-hˇân Mesnevisi", "Hikâyelerde Geçen Tasvirlerin Tasnifi" ve "Heft-hˇân Mesnevisi (Edisyon kritik ve Transkripsiyonlu Metin)" ana başlıklarını taşıyan dört bölümden meydana gelmiştir.

"Önsöz"de divan edebiyatının son hamse yazarı olarak bilinen Nev'î-zâde Atâyî'nin, mesnevi şairi olarak devrinde haklı bir şöhrete sahip olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın doktora tezi[109] olduğu, kütüphanelerde birçok nüshası bulunan mesnevinin nüshalarından "tam ve doğru, tarih itibariyle eski olanlardan" seçilen 10 nüsha üzerinde yapıldığı yine burada bildirilmiştir. "Önsöz"de çalışmanın "1. İnceleme 2. Edisyon kritikli ve transkripsiyonlu metin olmak üzere iki esas bölümden" oluştuğu söylenmiştir.

"Giriş"te şairin, yaşadığı XVII. yüzyılda mesnevi edebiyatı içindeki yeri hakkında kısa bilgiler verilip tespitler yapılarak okuyucu konuya hazırlanmıştır.

[109] Turgut Karacan, **Nev'î-zâde Atâyî: Heft-hˇân Mesnevisi, İnceleme-Metin**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1972 (Danışman: Doç. Dr. Halûk İpekten).

Birinci bölümde "Nev'î-zâde Atâyî" ana başlığı altında, şairin "Yaşadığı Devir, Siyâsî ve İçtimaî Durum", "Hayatı ve Şahsiyeti", "Üslûb ve Sanatkârlığı" (1. Vezin ve Kafiye, 2. Dil Hususiyetleri), "Kaynaklara Göre Eserleri", "Eserlerinin Hususiyetleri" incelenmiştir.

İkinci ve üçüncü bölümler birlikte *Heft-hˇân* mesnevisinin incelemesine ayrılmıştır. İkinci bölümde *Heft-hˇân* mesnevisinin yazılış sebebi, mesnevide geçen hikâyeler, mesnevinin menşei üzerinde durulmuş, mahalli özelliklerle, mesnevideki tasavvufî unsurlar değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde "Hikâyelerde Geçen Tasvirlerin Tasnifi" üst başlığının altında, "His Âlemine Ait Tasvirler", "Sevgili İle İlgili Tasvirler", "Hikâyelerde Geçen Rakip Tipler", "Mirasyedilik ve Sefalete Düşme", "Uyku ve Rüya", "Tabiat Âlemine Âit Tasvirler", "At ve Hayvan Tasvirleri", "Denize Düşen İnsan" başlıklarında işlenmiştir. "Bibliyografya" üçüncü bölümün bir diğer ifadeyle incelemenin sonuna eklenmiştir.

Heft-hˇân mesnevisi 1036 H.=1626 M. yılında Nizâmî-i Gencevî (ö. 608 H.=1211-1212 M.)'nin *Heft-Peyker* isimli mesnevisine nazire olarak yine aynı vezinde *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevi 2787 beyittir ve sadece yedi hikâye ihtiva ettiği için *Heft-hˇân* ismini alımıştır. *Heft-hˇân'*daki hikâyeler sevgili hakkında olmayıp, güzel gençler hakkındadır. *Heft Peyker*'de yedi ülkenin kızlarının anlatıldığı hikâyeler burada yedi âşık tarafından anlatılmıştır. İstanbul'da ansızın bir periye tutulan bir âşık gece gündüz yanıp yakılır, derdini ve sevgilisinin adını kimseye açıklayamaz. Kendisi gibi âşık olan yedi arkadaşı onu eğlendirerek derdine çare bulmak için sırayla yedi hikâye anlatırlar. Bu hikâyeler Şam ve Edirne'de, Çîn ü Mâçin'de, Gazne, Bağdat, Rey, Belh ve İstanbul'da geçer.

Dördüncü bölüm "Metin (Edisyon kritik ve Transkripsiyon)" ana başlığını taşımaktadır. Bu ana başlığın ilk alt başlığı "Nüsha Tavsifleri"dir. Burada mesnevinin birçok kütüphanede nüshalarının bulunduğu, sadece İstanbul'daki çeşitli kütüphanelerde otuza yakın nüshasının var olduğu, ancak bu nüshalardan çağunun eksik olduğu belirtilmiştir. Bu nüshalardan "tam ve tama yakın olan 10 nüsha"nın kullanıldığı, çalışmada "sadece İstanbul kütüphanelerinde mevcut Heft-hˇân nüshaları"nın dikkate alındığı ifade edilmiştir. Beyitlerin sıralanışında F. Fatih (Süleymaniye Ktp.) 3746/4 numaradaki nüsha gözönünde bulundurulmuş, esas bir nüsha alınmadan, metin nüshaların karşılaştırılması sonucu hazırlanmıştır. Belirli başlıklarla 10 nüshanın tanıtımı yapılmıştır[110]. Nüsha tavsiflerinin ardından "Transkripsiyon Alfabesi" gösterilmiştir. "Metin" başlığı altında mesnevinin "edisyon kritikli ve transkripsiyonlu" metnine yer verilmiştir.

Metin günümüz Türk alfabesine aktarılırken transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılmış, mesnevinin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerine uyulmuştur. Yeni harfli metnin tamamına Arap rakamlarıyla 1'den başlanarak sıra numarası verilmiş, bölüm başlıkları büyük harflerle yazılmıştır. Nüsha farkları da "Nüsha Tavsifleri"nde verilen kısaltmalarla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir.

NEV'ÎZÂDE ATÂYÎ (1583–1635), SOHBETÜ'L-EBKÂR (XVII. yüzyıl)

Doç. Dr. Muhammet Yelten, **Nev'îzâde Atâyî, Sohbetü'l-Ebkâr**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998, XXXII+288 s.

Eser "İçindekiler"le başlar, bunu "Önsöz" ve "Kısaltmalar" takip eder. Bundan sonra çalışma dört bölüme ayrılmıştır. "Önsöz"de hamse sahibi bir şair olan Atâyî'nin Türk edebiyatındaki yeri vurgulanmış ve çalışmanın amacı, hamsenin üçüncü ve en hacimlisi olan *Sohbetü'l-Ebkâr* mesnevisinin metninin neşre hazırlanması olarak belirtilmiştir.

[110] Edisyon kritikli metnin hazırlanmasında kullanılan nüshalar: 1. F, Fatih (Süleymaniye Ktp.) 3746/4 (181-242); 2. L, Lala İsmail Efendi (Süleymaniye Ktp.) 414/1 (1-62); 3.

Birinci bölümde "Nev'îzâde Atâyî, Hayatı ve Eserleri" başlığında şairin hayatı ve eserleri üzerinde durularak kısa bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm *Sohbetü'l-Ebkâr* mesnevisinin birçok yönüyle tanıtılmasına ayrılmıştır. Burada mesnevinin yazılış sebebi, yazıldığı tarih ve yeri, eserin bölümleri ile nüshaları ve bunların tanıtımı yapılır. "Nüshaları Tanıtımı" başlığı altında Atâyî'nin Hamse'sinin Türkiye ve yurt dışındaki kütüphanelerde bulunan nüshalarının sayısının altmış beşi bulduğu belirtilir. Araştırmacı da çeşitli kütüphanelerdeki Atâyî'nin Hamse'sinin yaklaşık kırk dört nüshasını görüp incelediğini söyler. Bunların yanı sıra mesnevilerin müstakil yazmalarının da olduğu vurgulanmıştır. *Sohbetü'l-Ebkâr*'ın İstanbul kütüphanelerinde tek olarak bulunan iki ayrı nüshası, metin kurulumunda yararlanılan nüshalar arasındadır. Araştırmacı tarafında görülen kırktan fazla nüsha değerlendirilmiş, çok hatalı ve eksik olanlar ile yazılış tarihleri muahhar nüshalar bırakılmış, ortak özellikleri taşıyan, tam olan ve fonolojik değeri görülen nüshalar tercih edilmiştir. Sonuç olarak metin 5 nüshadan yararlanılmak suretiyle oluşturulmuştur[111]. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3615 numaradaki nüsha beyit sayısını belirlemek amacıyla esas olarak kabul edilmiş, bu nüshadaki eksik ve yanlışlar diğer nüshalardan tamamlanmaya çalışılmıştır. Böylece doğru kabul edilen nüsha metne dâhil edilip esas alınan nüsha ise fark olarak gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde eserin dili genel olarak değerlendirilmiştir. Bu bölümün sonunda "Metin Kurulurken Takip Edilen Esaslar" maddeler halinde sıralanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünü "Metin", "Nüsha Farkları" ve "Bibliyografya" başlıkları oluşturmaktadır.

Nev'îzâde Atâyî, hamsesinin üçüncü mesnevisi olan *Sohbetü'l-ebkar*'ı, arkadaşlarının ısrarı üzerine yazmıştır. Arkadaşlarının, büyük İran şairi Abdurrahman Câmî (ö. 898 H.=1492 M.)'nin *Sübhatü'l-ebrar*'ı gibi bir eser yazmasını istemeleri üzerine bu mesnevi kaleme alınmıştır. Eser, besmelenin yazı olarak tasviri, manevi bakımından tesirinin anlatıldığı bölüm ile başlar ve tahmid, münâcât, na't, miraç, IV. Murad'ın methi, Şeyhülislam Yahya'nın methi gibi bölümlerle devam eder. Bu bölümlerden sonra mesnevi iki kısımdır, birinci kısımda 40 sohbet, ikinci kısımda ise her biri bir sohbeti takip eden 40 dâstân yer alır. Her dâstân, sohbetteki konularla ilgili bir hikâyeyi içinde bulundurur. Eser 1035 H.=1626 M. tarihinde Tırhala'da aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış 3450 beyitlik bir mesnevidir. Türk edebiyatının klasik devrini yaşadığı bir zamanda Anadolu'da Türkçe olarak yazılan bu mesnevi, Türk şairlerinin İranlı büyük şairlerle boy ölçüşmekten çekinmediklerini gösteren örneklerden biri olması bakımından önemlidir.

Metin hazırlanırken yaygın olarak kullanılan yazı çevrimi (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmış, metin okunurken Türkçenin ses uyumu sistemlerine bağlı kalmakla birlikte uyum dışı kaldığı kabul edilen görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, üçüncü teklik iyelik ve belirtme eklerinde uyuma bağlı kalınmamıştır. Nüsha farkları gösterilirken (:) solunda esas alınan kısım, sağında ise farklar yer almaktadır. Nüsha işaretleri ise farkların sonunda belirtilmiştir. Ayrıca nüshalarda olmayan beyitler (-) işareti ile gösterilmiştir. Metin beşer beşer artan şekilde numaralanmış, kitabın sol taraflarında nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiş, nüsha farkları (=rivayet/varyant) metinden sonra gelen "Nüsha Farkları" altında toplu halde gösterilmiştir.

Eser çalışmada yararlanılan kaynakların gösterildiği "Bibliyografya" ile son bulur.

[111] Metin kuruluşunda yararlanılan nüshalar: 1. HM (Esas nüsha) S[üleymaniye].K. Hacı Mahmud Efendi, nr. 3615; 2. EE S.K. Esat Efendi nr. 2872; 3. KZ S.K. Kasidecizâde, nr. 401; 4. ZB S.K. Zühdi Bey, nr. 187; 5. AE (Fatih) Millet K., Ali Emirî Efendi, Manzum Eserler, nr. 1003.

NİYÂZÎ[112], MANSÛR-NÂME (XIV-XV. yüzyıl)

Dr. Mustafa Tatçı, Niyâzî, **Mansûr-nâme (Hallâc-ı Mansûr'un Manzûm Menâkıbnâmesi)**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, 278 s.[113]

Kitap "Önsöz", "İçindekiler", "Kısaltmalar" ve "Giriş"in ardından sonra üç bölüme ayrılmıştır. "Önsöz"de Türk edebiyatında menakıpnâmelerin yeri, menakıpnâme olarak *Mansûr-nâme*'nin özellikleri ve eserin hazırlanmasındaki amaçlar belirtildikten sonra, çalışmanın inceleme bölümü ile tenkitli metnin hazırlanmasında izlenen yol hakkında bilgi verilmiştir. Eserin "Giriş" başlığında menkabe hakkında kısa açıklamalar yapılarak okuyucu konuya hazırlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü, "Hallâc-ı Mansûr'un Hayatı", "Dünya ve Türk Edebiyatında Hallâc-ı Mansûr", ikinci bölümü "Türk Edebiyatında Mansûr-nâme Türü ve Niyâzî'nin Mansûr-nâmesi" üst başlığının altında "Türk Edebiyatında Mansûr-nâme Türü" ve "Niyâzî'nin Mansûr-nâmesi" başlıklarından meydana gelmiştir. Bu bölümün sonunda "Bibliyografya"ya yer verilmiştir. Üçüncü bölüm "Metin", "İndeks", "Sözlük", "Tıpkıbasım (AN Nüshasından ve Matbu Nüshadan Örnek Sayfalar)" başlıklarından oluşmuştur.

Birinci bölümde Hallâc-ı Mansûr'un hayatı, inancı, kerametleri, ona ait bazı sözler ve eserleri konu edilmiştir. Burada verilen bilgiler daha çok Hallâc uzmanı olarak tanınan L. Massignon, R. Nicholson, Yaşar Nuri Öztürk gibi bilim adamlarının görüşlerine ve Attar'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sına dayanmaktadır. Bu bölümün sonunda dünya ve Türk edebiyatında Hallâc-ı Mansûr motifi ana hatlarıyla ele alınmış, divan ve halk edebiyatı ürünlerinden seçilen sınırlı sayıdaki malzeme tahlil edilerek değerlendirilmiştir.

İkinci bölüm, "Türk Edebiyatında Mansûr-nâme Türü ve Niyâzî'nin Mansûr-nâmesi" ana başlığından meydana gelmektedir. Burada Türk edebiyatında *Mansûr-nâme* yazan dört şairden söz edilmiş ve kaynakların Mansûr-nâmeler hakkında verdikleri bilgiler çok kısa olarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde, "Niyâzî'nin Mansûr-nâmesi" başlığı altında, Niyâzî'nin kimliği araştırılmış, Niyâzî'nin eseri *Mansûr-nâme*'nin tespit edilen on sekiz yazma, iki matbu nüshasının bulundukları kütüphaneler ve yer numaraları gösterilmiş, tenkitli metnin hazırlanmasında kullanılan üç nüshanın tavsifleri yapılmıştır. Arkasından *Mansûr-nâme*'nin muhtevası özetlenmiş, nazım özellikleri, üslubu üzerinde durulmuş, dili ve imla özellikleri belirtilmiş, son olarak *Mansûr-nâme*'de geçen Hallâc-ı Mansur'la ilgili "Deyimler ve Kavramlar" alfabetik olarak sıralanmıştır.

Araştırmacı ikinci bölümde "Niyâzî Kimdir" başlığında, tezkirelerde Yıldırım Bâyezid ile Kanunî Sultan Süleyman dönemine kadar yaşayan birkaç Niyâzî'nin varlığından söz etmiştir. *Mansûr-nâme'*yi ise, Yıldırım dönemi şairlerinden olan "Niyâzî"nin yazdığı tespitinde bulunmuştur. Bu bölümde "Niyâzî'nin Eseri Mansûr-nâme" başlığı altında *Mansûr-nâme*'nin ikisi matbu olmak üzere tespit edilen 20 nüshası sıralanmıştır[114]. *Mansûr-nâme'*nin tenkitli metni

[112] Eseri hazırlayan şairin, şuarâ tezkirelerinde geçen Niyâzî mahlaslı on şairden Yıldırım Bayezid (1389–1402) devrinde yaşamış, Derviş Niyâzî veya Niyâzî-i Kadîm adıyla anılan şair olduğunun söylenebileceğini belirtiyor. Ölüm tarihi olarak da Riyazî ve Mecdî'nin eserlerinde bildirdiği 914 H.=1508 M. tarihini gösterse de bu tarihin oldukça geç bir tarih olduğunu hatırlatıyor.

[113] Eserin ilk baskısı için bk. Dr. Mustafa Tatçı, **Niyâzî, Mansûr-nâme**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1994, 278 s.; Daha sonraki bir baskı için bk. Dr. Mustafa Tatçı, **Niyâzî-i Kadîm, Hallâc-ı Mansûr Menâkıbnâmesi**, H Yayınları, İstanbul 2008, 192 s.

[114] 1. Millî Ktp. No: Yz. A.761/2 (yk. 18b-45a); 2. Millî Ktp. No: Yz. A.4866/1; 3. DTCF Ktp. M[uzaffer]. Ozak I, No: 824; 4. DTCF Ktp. İsmail Saib I, No: 3355; 5. DTCF Ktp. M[ustafa]. Con A, No: 22; 6. DTCF Ktp. No: 1261 (eksik); 7. Ankara Etnografya Müzesi Ktp. No: 17833; 8. Ankara Cumhurbaşkanlığı Ktp. No: 8662; 9. Ms. Os. Oct. 2776, Staatbibliothek, Marburg, 53vr.; 10. Bursa İl Halk Ktp. No: 4486–1; 11. Adnan Nakiboğlu (Sahhâf) nüshası, H.936 tarihli; 12. Süleymaniye Ktp. Darü'l-Mesnevî Bl. No: 153/1 (Kayıt, Müridî-i Aydınî üzerinedir.); 13. Süleymaniye Ktp.

hazırlanırken ise, 18 yazmadan üçü esas alınmıştır[115]. Bunların en eskisi, 936 H.=1526 M. tarihli Sahhaf Adnan Nakiboğlu nüshasıdır. Sonra Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan iki yazma gelmektedir. Bu üç nüshanın tavsifi ayrıca yapılmıştır. İnceleme sonundaki "Bibliyografya"da ise çalışmada kullanılan birinci dereceden kaynaklar verilmiştir.

Mansûr-nâme, Hallâc-ı Mansûr'un hayat ve kerametlerini anlatan, genel bir sûfîler tezkiresi olan Feridüddün-i Attar (ö. 618 H.=1221 M.)'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sından ilham alan, Türkçe manzum olarak yazılmış müstakil, yani tek kişiyi konu alan önemli bir menâkıpnâmedir. XIV-XV. yüzyılda, eski Anadolu Türkçesi ile yazılan ilk manzum menâkıpnâme örneği olan eser, Attar'ın *Tezkire'*sindeki bilgilerin manzum bir yorumundan ibarettir. Mesnevi şu tertip üzere yazılmıştır: 1-6. beyitler tevhid, 7-10. beyitler na't, 11. beyit dört halifeye salât ve selam, 12-38. beyitler konuya giriş sayılabilecek olan "aşk" unsurunun işlenmesi, 39-971. beyitlerde asıl konu olan Mansûr'un başına gelenler, 972-1059. beyitler aşkın hâl ve makamından söz eden sonuç ve 1060-1066. beyitler duâ bölümüdür. Nüsha farklarının pek az olduğu en eski üç yazmaya göre *Mansûr-nâme* 1066 beyitten meydana gelmiş ve aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Üçüncü bölüm eserin tenkitli metnine ayrılmıştır. Metinde transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmamış, sadece kimi kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiştir. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerine uyulmuştur. Kurulan metnin solunda esas alınan üç nüshanın yaprak numaraları belirtilmiş, metne birden başlayarak beyit numarası verilmiştir. Üç nüshaya ait farklar metne ilişkin dipnotlarda, nüshaların tanıtılmasında belirlenen kısaltmalarla birlikte gösterilmiştir.

Metin tenkidinin sonunda, metinde geçen şahıs ve yer isimlerinin gösterildiği "İndeks" ile metne ait "Sözlük" yer almaktadır. Kitabın "İnceleme" ve "Metin" bölümleri bilimsel bir yapı sergilerken, 247-265. sayfalar arasında yer alan "Sözlük" daha çok "vulgarize" yayınlarda görülen sözlüklere benzemektedir.

Çalışma AN (=Adnan Nakiboğlu, Sahhâf) nüshasından ve matbu nüshadan verilen örnek sayfalarla son bulur.

REVANİ (1475–1523), İŞRETNAME (XVI. yüzyıl)

Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım, **Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, 279 s.

Kitap "İçindekiler", "Önsöz" ve "Giriş"ten sonra iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm iki kısma ayrılmıştır. Bu bölümün birinci kısmı "Revânî'nin Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri", ikinci kısmı "İşretnâme'nin İncelenmesi" üst başlıklarından meydana gelmiştir. "Önsöz"de "Sâkînâmeler" türünün önemine vurgu yapıldıktan sonra bu çalışmada nelerin yapılacağı anlatılmış ve tenkitli metnin hazırlanmasında izlenen yol belirtilmiştir. "Önsöz"de belirtilmemiş olsa da eser araştırmacının yüksek lisans tez çalışmasıdır[116].

H. Mahmud Efendi Bl., No: 3627 (Kayıt, Müridî-i Aydınî üzerinedir.); 14. Süleymaniye Ktp. H. Reşid Ef. Bl., No: 96/2 (Kayıt, Müridî-i Aydınî üzerinedir.); 15. Süleymaniye Ktp. Hüsnü Paşa Bl. No: 857/1; 16. İstanbul Arkeoloji Ktp. No: 255; 17. Fatih, Millet Ktp. Ali Emirî-Manzum Bl. No: 778 (eksik); 18. İstanbul Üniversitesi Ktp. No: 3970; 19. [Eser ilk defa taşbaskı olarak] Mansûr-ı Bağdadî, **Mansûr-nâme**, İstanbul 1260 [ardından] **Mansûr-ı Bağdadî'nin Vukuât-ı Meşhuriyyesine Mübeyyin Manzume**, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1288 [adıyla iki kez de basılmıştır].

[115] Tenkitli metni kullanılan yazmalar: 1. Adnan Nakiboğlu (Sahhâf) nüshası (AN); 2. Süleymaniye Ktp. Hacı Hüsnü Paşa Bl. No: 857/1 (HH); 3. Süleymaniye Ktp. Hacı Reşid Efendi Bl., No: 96/2 (HR).

[116] Rıdvan Canım, **Sâkînâmeler ve Edirneli Revanî'nin İşretname'si**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1987, VII, 280 s. (Danışman: Doç. Dr. Halûk İpekten).

Eserin "Önsöz"den sonra gelen 89 sayfalık "Giriş" kısmında, "Terim Olarak Sâkî ve Sâkînâme", "İşret ve İşret Meclisleriyle İlgili Terimler" ve "Sâkînâmelerde Tarihî Gelişim" başlıkları bulunmaktadır. Bu kısımda, "türe yönelik birtakım ön bilgilerin verilmesinin yararlı olacağı" düşüncesinden hareketle, sâkî ve sâkînâmeler hakkında bilgiler verilmiş ve *İşret-nâme*'nin önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. Sâkînâme türünün termilojisini belirlemek amacıyla da, çeşitli kaynaklarda dağınık halde bulunan malzeme yine kaynaklar taranarak bir araya toplanmaya çalışılmıştır. Arap, Fars ve Türk edebiyatında sâkînâmelerin tarihî gelişimi ve bu sahada eser veren isimler tespit edilmiş ve Revanî'nin bu tablo içerisindeki yeri belirlenmiştir.

Eserin iki kısım olan birinci bölümü, mesnevinin şairi Revanî ile *İşret-nâme* adlı eserine ayrılmıştır. Birinci kısımda Revânî'nin yaşadığı dönemin siyasî, toplumsal ve edebî durumu üzerinde genel hatlarıyla durulmuştur. Şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında yerli ve yabancı kaynaklara da dayanılarak bilgiler verilmiştir. İkinci kısımda "İşretnâme'nin İncelenmesi" yer almaktadır. Burada *İşret-nâme* ele alınarak kaynağı, yazılış sebebi, eserinin orijinal yönü, konusu, dil ve imlâ özellikleri, vezin, kafiye, tasavvufla ilgisi ve eserdeki tasvirler üzerinde durulmuştur. Birinci bölümün sonunda, çalışma sırasında yararlanılan kaynaklar "Bibliyografya" başlığında "1. Kaynaklar, 2. Kitaplar, makaleler, sözlük ve kataloglar, 3. Tezler" biçiminde ayrılarak verilmiştir. Arkasından "Kısaltmalar" yer alır.

İkinci bölümde *İşret-nâme*'nin "Karşılaştırmalı ve Çeviriyazılı" metnine geçmeden önce "Nüsha Tavsifleri" yer almaktadır. Burada *İşret-nâme*'nin dördü tam, birisi eksik olmak üzere 5 yazma nüshasının tespit edildiği, eserin İstanbul Kütüphanesi, Hacı Mahmud 3498/2 numarada kayıtlı olan yazmasının önemli ölçüde eksik olması sebebiyle karşılaştırmada 4 nüshanın[117] kullanıldığı belirtilmiştir. *İşret-nâme*'nin tertibinde Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud 5354 numaralı yazmanın esas alındığı bildirilmiştir. Metnin verilişinde ise hiçbir yazma esas alınmayıp, metni sağlam bir biçimde kurma yoluna gidilmiştir.

694 beyit olan mesnevi, aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılmış ve Yavuz Sultan Selim (1512-1520)'e sunulmuştur. Eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Eserin başında tevhit yerine yazılmış bir manzume, münacat ve na't yer almakta, sebeb-i telif bölümünden sonra Yavuz Sultan Selim'in iki manzume ile övülmesi gelmektedir. Bundan sonra asıl konuya girilmekte, şarabın bulunuşu, buna dair bir hikâye ve şarabın vasıfları dile getirilmektedir. Eserde sırasıyla kadehten, sürahiden, mumdan, içki meclislerindeki yemeklerden, sazlardan, bu meclislerdeki sohbetin adabından, sakîden, dört mevsimden söz edilmekte, sonunda da bunların tasavvufî bir yorumu yapılmaktadır. *İşret-nâme*'de *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla söylenmiş bir kaside ile bölüm sonlarında yer alan 14 kıt'a yer almaktadır.

Metin bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmış, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri benimsenmiş, nüsha farkları, ait oldukları nüshaların kısaltmalarıyla birlikte metne ilişkin dipnotlarda (=apparat critique) gösterilmiştir. Mesnevi metninin tamamına Arap rakamlarıyla 1'den başlanarak sıra numarası verilmiştir. Bölüm başlıkları büyük harflerle yazılmış, metin içinde her bölüm başlığından sonra o bölümün vezni gösterilmiş, ancak başlık ve özel ad olmayan tef'ilelerin yazımında büyük harf kullanılmıştır. Metnin sonuna eklenen "Sözlük"te, *İşret-nâme* metninde geçen tasavvufî terimlerle eski kelimelerin anlamlarına yer verilmiştir.

SİMKEŞZÂDE FEYZİ (1626–1690)'NİN MESNEVİLERİ (XVII. yüzyıl)

[117] 1. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud 1534; 2. Süleymaniye Kütüphanesi, Tarlan 69/1; 3. Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Ktp. Agâh Sırrı Levent Yazmaları 10; 4. Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Ktp. Agâh Sırrı Levent Yazmaları 15.

Yrd. Doç. Dr. Ali Osman Coşkun, **Simkeşzâde Feyzî'nin Mesnevîleri (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Otak Form-Ofset Basım Sanayi ve Ticaret A.Ş., Samsun 1997, XI+308.

Eser "İçindekiler", "Önsöz", "Kısaltmalar", "Nüsha Tavsifi", "Metin Tespitinde Gözetilen Esaslar" ve "Transkripsiyon Alfabesi"nden sonra iki bölüm olarak hazırlanmıştır.

"Önsöz"de klasik edebiyatın XVII. yüzyıla gelinceye kadarki edebî durumu belirtilmiş ve çalışmada nelerin yapılacağı anlatılmıştır. "Kısaltmalar"ın ardından gelen "Nüsha Tavsifi"nde Feyzî külliyatının bugüne kadar bilinen tek nüshasının İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde T. 428 numarada kayıtlı olan yazma nüsha olduğu, yazmanın 1b-61a yaprakları arasında çalışmaya konu olan *Gamze vü Dil, Mi'râc-nâme* ve *Cevâb-nâme* adlı mesnevilerin yer aldığı, devamında ise (61b-171b) şairin *Divânı*'nın bulunduğu bildirilmiştir. "Metin Tespitinde Gözetilen Esaslar" ve "Transkripsiyon Alfabesi" ile giriş bölümü tamamlanmıştır.

"Önsöz" incelendiğinde, çalışmanın "Giriş"in ardından gelen inceleme ve metinden oluşan iki kısım olarak hazırlandığı anlaşılmaktadır. Birinci bölümde Simkeşzâde "Feyzî'nin Hayatı", "Edebî Kişiliği" ve "Feyzî'nin Eserleri" kaynaklar ve eserlerinin incelenmesi sonunucunda elde edilen bilgilerden faydalanılarak verilmiştir. Eserlerin incelendiği bölümde "Mesneviler" başlığında, şairin *Gamze vü Dil, Mi'râc-nâme* ve *Cevâb-nâme* adlı mesnevileri tek tek ele alınarak, "Genel Tanıtımı", "Adı", "Yazılış Sebebi", "Yazılış Yeri ve Tarihi", "Konusu" ve "Motifler" alt başlıklarında incelenmiştir.

Bu mesneviler dinî, tasavvufî ve ahlakî özelliktedirler. IV. Mehmed' e sunulmuş olan "Gamze vü Dil" mesnevisi külliyatta 1b-51b yaprakları arasında yer almakta ve diğer iki mesneviye göre en hacimli olanıdır. Klasik mesnevi tertibine sahip olan eser *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış ve 2241 beyittir. *Gamze vü Dil* mesnevisinde kahramanlar erkek ve alegoriktir. *Mi'râc-nâme* ve *Cevâb-nâme*'nin daha çok dinî karakterde olması yanında *Gamze vü Dil*, dinî, tasavvufî ve ahlakî mahiyette bir eserdir. İçerdiği konular bakımından da didaktiktir. Baştan sona kadar tasavvufî fikirler, telmihler ve Halvetî tarikatının âdâbını sade ve samimi bir dille anlatması bakımından bu tarikat mensupları için önemli bir kaynaktır. Eser, İstanbul'da 1065 H.=1654–1655 M. tarihinde yazılmıştır.

İkinci mesnevi, "Mi'rac-nâme-i Resûl-i Ekrem" adını taşımaktadır. Eser, yaygın adıyla *Mi'râc-nâme* olarak bilinmektedir. Feyzî'nin Mi'rac-nâme'si 196 beyit olup *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. *Mi'râc-nâme* külliyatta 52b-57a yaprakları arasındadır. Eserde Hz. Muhammed'in mirac hadisesi işlenmiştir. *Mi'râc-nâme* İstanbul'da 1059 H.=1649 M. tarihinde kaleme alınmıştır.

"Cevâb-nâme-i Mevlanâ-yı Mukaddis" adını taşıyan üçüncü mesnevi, diğer iki mesnevide olduğu gibi aruzun *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış olup 161 beyittir. Şeyh Abdulahad Nurî, cuma şeyhi sıfatıyla halka vaaz ederken cemaatten biri tarafından ona sorular sorulur. Şeyh, bu sohbette bulunan Feyzî'den, bunları manzume hâline getirmesini rica eder ve eser bunun sonucunda yazılır. *Cevâb-nâme*, Feyzî külliyatında 57b-61a yaprakları arasında yer almaktadır. Mesnevi, İstanbul'da 24 Şevval 1059 H.=31 Ekim 1649 M. tarihinde yazılmıştır.

Eserin ikinci bölümü "Metinler" kısmından meydan gelmektedir. Metin çalışması İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 428 numarada kayıtlı olan tek yazma nüsha üzerinden gerçekleştirilmiştir. Burada sırasıyla *Gamze vü Dil, Mi'râc-nâme* ve *Cevâb-nâme*'nin metinlerine yer verilmiştir. Mesneviler günümüz alfabesine çevrilirken "Transkripsiyon Alfabesi" gösterilmesine rağmen çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiştir. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin

okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri uyulmuştur. Yaprak numaraları sayfa kenarında gösterilmiş, metinlere kendi içinde birden başlayarak beyit numarası verilmiştir.

Eserin sonuna metinlerde geçen Arapça ve Farsça kelimeleri içeren bir "Sözlük" eklenmiştir. Çalışma "Bibliyografya" ile sona ermektedir.

SÛZÎ ÇELEBİ [PRİZRENLİ][118], MİHALOĞLU ALİ BEY'İN GAZAVATNAMESİ (XV. yüzyıl)

Agâh Sırrı Levend, **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1956, VII+392+57 [62 s. Tıpkıbasım] s.[119]

İçindekiler cetveli bulunmayan eser, araştırmacı tarafından "Önsöz" ve "Giriş" bölümünün ardından "Birinci Bölüm: Gazavât-nâmeler", "Gazavât-nâmelere Ek", "İkinci Bölüm: Gazavât-nâme-i Mihaloğlı Alî Beğ" ana başlıklı iki bölüme ayrılmıştır. Kitap içinde birinci bölümün alt başlığı olabilecek başlık yoktur. İkinci bölümde ise "Gazavât-nâme-i Mihaloğlı Alî Beğ" ana başlığının altına "Sûzî Çelebi'nin Gazavât-nâmesi" başlığı konmuş, bu başlık altında da "Mihaloğolları", "Akınlar ve Akıncılar", "Mihaloğlu Alî Bey", "Sûzî Çelebi", "Sûzî Çelebi'nin Eseri", "Eserin Edebî Değeri", "Eserin Dil Özelliği", "Eserin Tarihi Değeri", "Gazavât-nâme Nüshaları" ve "Metin Tesbitinde Takibedilen Yol" başlıklarına yer verilmiştir. Arkasından 228-358. sayfalar arasında eserin yeni harfli metni, daha sonra "Mihaloğlu Alî Bey'in Vakfiyesi", "Gazavât-nâmelerin Listesi", İndeks (Müellif Adları-Eser Adları) ve tıpkıbasım bölümleri bulunmaktadır. Bu kısımlar içerisinde bölüm olarak değerlendirilebilecek başlıklar bulunmasına rağmen bu başlıklar ikinci bölümün içerisinde kalmış gibi görünmektedir.

"Önsöz"de araştırmacı, gazavâtnâmelerin o güne kadar topluca ele alınıp işlenmediğini, kendisini "bu konuya götüren, XV.-XVI. yüzyıl şairlerinden Sûzî Çelebi'nin Gazavât-nâme'si" olduğunu belirttikten sonra Sûzî Çelebi'nin eserinin önemini "incelediğim yüzlerce eser arasında bu karakterde bir gazavât-nâmeye rastlamadım. Bu bakımdan Sûzî Çelebi'nin eserini bu türün tek eseri sayabiliriz" şeklinde açıklamıştır. Daha sonra çalışma sırasında izlenen yol hakkında bilgi vermiştir.

"Önsöz"den sonra *Gazavât-nâme*'nin tanımının yapıldığı, kısaca Türk edebiyatında gazanâme, fetihnâme veya zafernâme adını taşıyan edebî metinlerin tanıtıldığı ve ardından "Kısaltmalar" başlığı altında geniş bir bibliyografyanın bulunduğu "Giriş" kısmı bulunmaktadır.

Eserin "Gazavât-nâmeler" ve "Gazavât-nâmelere Ek" başlıklı birinci bölümünde, Rumeli bölgesindeki yayılma hareketinin geliştiği yıllardan son seferlere kadar, bu konuda türlü adlar altında yazılmış olan eserler tarih sırasıyla tespit edilerek tanıtılmıştır. "Gazavât-nâmelere Ek" başlığında eserin birinci bölümü "dizilip basıldıktan sonra" yapılan eklemeler ve düzeltmeler gösterilmiştir.

[118] Sûzî Çelebi, XV. yüzyıl şairlerindendir. Hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur. Asıl adının Mehmed olduğu söylenir. 1524 yılında ölmüştür. **Tuhfe-i Nâili**'de Sûzî'nin II. Bayezid devrinde (1481–1512) öldüğü bildiriliyor.

[119] Eserin ikinci baskısı için bk. Agâh Sırrı Levend, **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, 392+57 (114 tıpkıbasım) s.; Hikmet Dizdaroğlu, "Gazavât-nâmeler [Agâh Sırrı Levend]", **Türk Dili**, Nisan 1957, C. VI, S. 67, s. 410-412.; Hilmi Ziya Ülken, "Türk Destanı İçin Kaynak [A. S.Levend, *Gazavatnameler*]", **Türk Dili**, Kasım 1958, C. VIII, S. 86, s. 126-129.; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Gazavāt-nāmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi", **Türk Tarih Kurumu-Belleten**, 1957, C. XXI, s. 199-200.; Andreas Tietza, "Agâh Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*", **Oriens**, 1958, Vol. I, Leiden, s. 305 vd.

İkinci bölümünde "Gazavat-name-i Mihaloğlu Ali Beğ" ana başlığı altında "Sûzî Çelebi'nin Gazavât-nâmesi", (Mihaloğolları, Akınlar ve Akıncılar, Mihaloğlu Alî Bey) alt başlığında tarihî kaynaklar gözden geçirilerek, Mihaloğulları ailesinin atası olan Köse Mihal ve eserde gazaları hikâye edilen Mihaloğlu Ali Bey'le oğlu Mehmed ve Hasan Beyler ile ilgili tarihlerin verdiği bilgiler toplanmıştır. Daha sonra "Sûzî Çelebi" başlığında eserin müellifi hakkında yerli ve yabancı kaynakların verdiği bilgiler, eserdeki bilgilerle karşılaştırılıp, şairin hayatı aydınlatılmaya çalışılmıştır. "Sûzî Çelebi'nin Eseri", "Eserin Edebî Değeri", "Eserin Dil Özelliği", "Eserin Tarihi Değeri", "Gazavât-nâme Nüshaları" başlıklarında eserin dil, edebiyat ve tarihî değeri bakımından taşıdığı özellikler ve nüshaları hakkında bilgiler verilmiştir.

"Gazavât-nâme Nüshaları" başlığı altında eserin 4 nüshası[120] tanıtılmaktadır. Metnin hazırlanmasında hiçbir nüsha esas alınmamış, ilk iki nüsha, Zagrep ve Berlin nüshalarıyla karşılaştırılarak nüsha farkları tespit edilmiş ve eserin transkripsiyonlu metni hazırlanmıştır.

Osmanlılar'da hıristiyan devletlere karşı yapılan savaşları anlatan eserlerin genel adı gazavatnâmedir. Türk edebiyatında daha çok manzum olarak ve mesnevi şeklinde düzenlenen gazavâtnâmeler konu itibariyle zafernâme veya fetihnâmelerden pek farklı değildir. Bu eser de, Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devri akıncılarından Mihaloğlu Ali Bey'in gazalarını anlatan 1795 beyitlik bir mesnevidir ve aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevi 884 H.=1479 M. tarihinde telif edilmiştir.

Eserin karşılaştırmalı metninden önce bir sayfada "Metin Tesbitinde Takibedilen Yol" on iki madde olarak gösterilmiştir. İkinci bölümün içinde yer alan 228-358. sayfalar arasında mesnevinin yeni harfli metni verilmiştir. Metin günümüz Türk alfabesiyle yazılırken transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmış, dönemin dil özellikleri korunarak eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Metne üçer beyit aralıklarla numara verilmiş, nüshalara ait farklar metne ilişkin dipnotlarda nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir. Kitabın tamamı Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır.

Metinden sonra gelen dört sayfada "Mihaloğlı Alî Bey'in Vakfiyesi"ne yer verilmiştir. "Gazavat-nâmelerin Listesi"nde birinci bölümde 15-163. sayfalar arasında türlü adlar altında yer alan eserler kronolojik sıraya göre dizilmiştir. Arkasına "İndeks" başlığında, çalışmadaki "Müellif Adları" ve "Eser Adları"nın alfabetik sıra ile verildiği dizin eklenmiştir. Bundan sonra Berlin, Levend ve Zagrep nüshalarının ilk sayfalarının fotoğrafı konmuş, devamına Ali Emirî nüshasının 114 sayfalık tıpkıbasımı eklenerek kitap tamamlanmıştır.

SÜLEYMAN ÇELEBİ (1351–1422), VESİLETÜ'N-NECAT, MEVLİD (XV. yüzyıl)

Ahmed Ateş, **Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Mevlid**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1954, VII+208+58 s. Tıpkıbasım[121].

Eser "İçindekiler"in ardından gelen "Önsöz"le başlamaktadır. "Önsöz"de araştırmacı, *Vesîletü'n-Necât* (Mevlid)'ın günlük hayattaki önemine dikkat çekmiş, eserin doğru ve tam bir metninin bulunmadığını, mevlid metinleri karşılaştırıldığında her bakımdan birbirinden çok ayrı birtakım basmaların ortaya çıktığını belirtmiş, böyle bir eserin ilmî esaslara dayanan bir yayınının

[120] 1. (L) Agâh Sırrı Levend'in kendi elinde bulunan nüsha (İstinsah tarihi, 1071); 2. (E) İstanbul Millet Ktp. Emirî, Manzum Eserler, No: 1339; 3. (B) Preussische Staatsbibliothek, M.S. orqu–1468; 4. Zagrep Nüshası: Zagrep, Yugoslav İlim ve Güzel Sanatlar Akademisi İslam Eserleri Koleksiyonu No: 535/1.

[121] Abdülkadir Karahan, "*Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i* [Ahmed Ateş]", **Türk Dili**, Temmuz 1954, C. III, S. 34, s. 613-616.; Kemal Eraslan, "*Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-necat-Mevlid* (Neşreden: Ahmed Ateş)", **Türk Kültürü**, 1966, C. V, S. 50, s. 53-54.

çoktan yapılmış olması gerektiği vurgusunu yapmış ve çalışmanın amacını belirterek metnin hazırlanmasında izlenecek yol hakkında bilgi vermiştir.

"Önsöz"ün ardından, mesnevinin tenkitli metnine geçmeden önce, çalışmanın inceleme kısmı olarak adlandırılabilecek, "Birinci Bölüm. İslâmi Edebiyatta Mevlid", "İkinci Bölüm. Süleyman Çelebi (I. Hayatı)", "Üçüncü Bölüm. Süleyman Çelebi (II. Eseri: Vesîletü'n-Necât (Mevlid)" ve "Dördüncü Bölüm. Mevlid Nüshalarının Bugünkü Durumu ve Bu Yayının Esasları" başlıklarını taşıyan dört bölüm yer almaktadır. Bu başlıkların ardından, bölüm numarası verilmemiş "Vesîletü'n-Necât (Mevlid) Metin", "Notlar ve Açıklamalar", "Nüsha Farkları (Varyantlar)", "Sözlük" ve "Fatih Nüshasının Tıpkıbasımı" bulunmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde "İslâmî Edebiyatta Mevlid" ana başlığı altında mevlit kelimesinin anlamı, İslâm ülkelerinde mevlit şenlikleri ve mevlide dair eserler, Süleyman Çelebi'ye kadar Arapça başka mevlit eserleri, İran edebiyatında mevlit ile mevlit okunmasının din bakımından cevazı konuları üzerinde durulmuştur.

"Süleyman Çelebi (I. Hayatı)" üst başlığını taşıyan ikinci bölüm şairin hayatına ayrılmıştır. Burada Süleyman Çelebi'nin hayatı, "Kaynaklar Hakkında", "Süleyman Çelebi'nin Lâkabı", "Ailesi", "Hayatı Hakkında Bilgiler", "Vesîletü'n-Necât (Mevlid)'ın Yazılması", "Süleyman Çelebi'ye Göre Kendi Hayatının Muhasebesi" ve "Ölüm Tarihi" alt başlıklarıyla işlenmiştir.

Üçüncü bölüm, "Süleyman Çelebi (II. Eseri: Vesîletü'n-Necât (Mevlid)" başlığını taşımaktadır. Burada *Vesîletü'n-Necât*'ın konusu, amacı, eserdeki ahlâkî düşünceler, Süleyman Çelebi ve tasavvuf, eserin şekli, yapısı, edebî sanatları, dili, gramer özellikleri ve Süleyman Çelebi'nin etkilendiği ve etkilediği şair ve eserler üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde, "Mevlid Nüshalarının Bugünkü Durumu ve Bu Yayının Esasları" ana başlığı altında "Nüshalar ve Süleyman Çelebi'nin Kaleminden Çıkmış Olan Metin", "Vesîletü'n-Necât Metinlerindeki Değişikliklerin Sebepleri", "Vesîletü'n-Necât Metinlerindeki Ek Parçalar", "Vesîletü'n-Necât'ın Bu Basmasına Esas Olan El Yazması Nüshalar" ve "Bu Basmada Takip Edilen İmlâ Sistemi" başlıkları bulunmaktadır. Bu başlıklarda genel olarak, sayısız el yazması nüshaları ile basmaları olan eserin, Süleyman Çelebi'nin elinden çıkmış olabilecek şeklinin özellikleri tespit edilmeye çalışılmış, *Vesîletü'n-Necât* metinlerindeki değişikliklerin sebepleri ele alınmış, metindeki ek parçalar değerlendirilmiş, *Vesîletü'n-Necât*'ın bu basmasına esas olan el yazması nüshalar[122] tanıtılarak nüshalar hakkında verilen bilgiler şema halinde gösterilmiştir. Kitabın 80-81. sayfaları arasına, numarasız 18 sayfada, "Levha" başlığıyla tıpkıbasımlar eklenmiştir. İlk beş levha Ahmed'in Mevlid'inden (Üsküdar, Selim Ağa Ktp. Âsâr-ı Cedîde 1642), sonraki on üç levha (yaprak) ise Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* (Mevlid)'ından (A=Ayasofya 3485; N=Nuruosmaniye 3902; E=Ali Emirî 1357) yapılmış tıpkıbasım örnekleridir.

Dördüncü bölümün alt başlıklarından olan "Vesîletü'n-Necât'ın Bu Basmasına Esas Olan El Yazması Nüshalar" başlığında araştırmacı, tenkitli metin hazırlarken kullandığı el yazması nüshaların seçiminde, tespit ettiği bütün nüshaların hepsini dikkatle gözden geçirdiğini belirtmiştir. Bunlar arasında, kısaltılmış metinler tamamıyla bir yana bırakıldıktan sonra, tarih bakımından en eski olan dört nüsha, tavsifleri sırasında belirtilen özellikleri de göz önünde bulundurularak, bu

[122] 1. A=Ayasofya Nüshası, No: 3485; 2. F=Fatih Nüshası, No: 5430/I; 3. N=Nuruosmaniye Nüshası, No: 3909; 4. E=Ali Emirî, Türkçe Manzum Eserler, No: 1357; 5. M=Ali Emirî, Türkçe Manzum Eserler, No: 1346; 6. R=Ali Emirî, Türkçe Manzum Eserler, No: 1350/I.

yayında kullanılmıştır. Ali Emirî, Türkçe Manzum Eserler, No: 1346 ile Ali Emirî, Türkçe Manzum Eserler, No: 1350/I numarada kayıtlı nüshalar ise, bütün farkları gösterilmiş olan Ayasofya Nüshası (No: 3485)'nın "esas metne alınmayan ek parçalarının düzeltilmesi için" ve diğer nüshalarda (F, N, E) bulunmayan metinler için faydalanılmıştır. Eserin tenkitli metni hazırlanırken hiçbir nüsha esas alınmamış, metin hazırlayan tarafından yeniden kurulmuştur. Araştırmacı titizlikle ve bilimsel metotlara dayanarak, mesnevinin muhtemel metnini vermeye çalışmıştır. Yazar, eldeki nüshaların bir şeceresini okuyucuya vermiş, esas olarak seçtiği nüshayı gerektikçe düzeltmiş, öteki yazmalardan yardımlarla metni aslına ulaştırmaya çalışmıştır.

Çalışmanın 91-147. sayfaları arasından mesnevinin tenkitli metni yer almaktadır. Eser günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmamış; bu tutum "zevk ve devamlı olarak okunan bir eseri birtakım işaretlere boğulmuş bir alfabe sistemi ile basmak, çok kere onu okunmamaya mahkûm etmek oluyor" denilerek açıklanmıştır. Bunun dışında sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiş, dil özelliklerinde ise, eski Anadolu Türkçesinin fonetiğine bağlı kalınmıştır. Mesnevinin Arapça olan bölüm başlıkları yeni harflerle yazılmış, Türkçe tercümeleri hemen altında verilmiştir. Beyitler arasında geçen ayet ve hadisler bugünkü alfabeyle yazılırken, sadece iki Arapça şiir Arap alfabesi ile yazılmış, Türkçeye çevrileri de "Notlar ve Açıklamalar"da gösterilmiştir. Metnin sağ tarafında F (=Fatih) nüshasının yaprak numaraları verilmiş, her bölüm kendi içinde üçer üçer artan şekilde numaralandırılmıştır.

Metnin ardından gelen "Notlar ve Açıklamalar" başlığı altında, metin içinde yıldız bulunan kelime ve deyimler, ayet ve hadisler ana çizgileriyle açıklanmıştır. "Nüsha Farkları (Varyantlar)" da ait oldukları nüsha kısaltmalarıyla birlikte dipnotlarda gösterilmemiş, kitabın sonuna ilave edilmiştir. Bunun devamına "Sözlük" başlığı altında, eserde geçen kelimelerin "hepsine değil, ancak bugün herhangi bir okuyucu için anlamının bilinmemesi muhtemel olan sözleri içine" alan lügatçe eklenmiştir. Kitabın sonuna, esas nüshayı gözden geçirmek, bu yayımla karşılaştırmak isteyenler için, numarasız 58 sayfada, 29 yaprak olan "Fatih Nüshasının Tıpkıbasımı" (=faksimile) eklenmiştir.

SÜLEYMAN ÇELEBİ (1351–1422), MEVLÛT (XV. yüzyıl)

Tahir Alangu, **Süleyman Çelebi, Mevlût**, Yeditepe Türk Klâsikleri, İstanbul 1958, 75 s.[123]

Eserde, "Süleyman Çelebi ve Mevlût Kitabı Üzerine" ana başlığı altında "Mevlût Kitabı Yazıldığı Sıralarda Anadolu", "Mevlût Kelimesi Üzerinde", "Mevlût Töreni Üzerinde", "Süleyman Çelebi'nin Hayatı", "Mevlût'ün Yazılması Üzerinde", "Süleyman Çelebi'nin Ölümü", "Süleyman Çelebi'nin Eseri", "Mevlût'ün Yazılışında Etkisi Olan Kaynaklar", "Süleyman Çelebi'nin Etkileri" ve "Mevlût Kitabının Bugünkü Durumu" alt başlıkları yer almaktadır.

"Mevlût Kitabının Bugünkü Durumu" başlığı altında "bugün elde bulunan mevlit metinlerine göre bir sınıflandırma" yapılmıştır. Hazırlayan, bilimsel bir çalışma yapmak amacında olmadığını söyleyerek, daha önce mevlit metinleri üzerinde çalışanlar gibi metinler üzerinde derinlere giden karşılaştırmalar ve ayıklamalar yapmayacağını belirtmiştir.

Çalışmada *Mevlid*'in en eski nüshası sayılan 917 H.=1511-1512 M. tarihli Ayasofya yazması temel olarak alınmıştır. Yazar, "Buna sonradan katıldığı belli olan parçaları çıkardık, fazla tekrar edilen, eserin birliğini bozan veya okunmasını güçleştiren uzun ve tekrar edilen bölümleri

[123] Ahmet Ateş, "Yeni İki *"Mevlid"* Yayımı Dolayısıyle [Ahmet Aymutlu; Tahir Alangu], **Türk Dili**, Ekim 1958, C. VIII, S. 85, s. 19–20.

biraz kısalttık, bahislerin birbirine ulalı olarak yürüyüşünü bozan kısımlarda, başka kitaplara başvurarak lüzumlu bazı beyitleri ekledik" diyerek metnin veriliş şeklini özetlemiştir[124].

Yeni harfli metin, "yeni nesillerin okumaları için hazırlandığı"ndan, mesnevinin dil özelliklerine bağlı kalınmamış ve çeviriyazı işaretleri kullanılmamıştır. Mevlit metninin aslında olan Arapça mensur başlangıç bölümü de metne konmamıştır. Eser, 19 bölüm ve 32 parça manzumeden oluşmaktadır. Her bölümün sonunda metinde geçen kelimelerin anlamları verilmiştir.

SÜLEYMAN ÇELEBİ (1351–1422), MEVLİD (XV. yüzyıl)

Ahmed Aymutlu, **Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, 242 s.[125]

Eser, "İçindekiler", "Önsöz" ve "Kısaltmalar"la başlamaktadır. "Önsöz"de Süleyman Çelebi'nin hayatı ve eseri hakkında pek çok eserin kaleme alındığı belirtilmiş, bu çalışmalardan önemli görülenlerin künyeleri verilerek özellikleri üzerinde kısaca durulmuştur. Mevlid'in nüshaları hakkında da genel değerlendirmeler yapılarak eserin hazırlanmasında izlenen yol anlatılmıştır. Burada bu çalışmanın, 1945 yılında üniversite mezuniyet tezi[126] olarak hazırlandığı, sonradan bazı küçük değişiklikler yapılarak kitaplaştırıldığı bilgisi de verilmiştir.

"İçindekiler" cetvelinde ve kitap içinde, eserin inceleme kısmı denilebilecek başlıklar düzenli bir şekilde tasnif edilmemiştir. Kimi başlıkların üstüne, kimilerinin de altına konmuş numaraların birbiriyle bağlantısı yoktur. "İçindekiler" listesinde bulunmayan, çalışma içinde yer alan ilk ve tek üst başlık "Müellif ve Eseri" başlığıdır. Bu başlık altında ilk olarak, şairin "Hayâtı" hakkında bilgiler verilmiştir. "Edebî Şahsiyeti" alt başlığının da alt başlıkları gibi görünen, "Merhabâ Kısmı ve Şâir Ahmed", "Âyet-i Kerimelere Telmihler", "Hadîs-i Şeriflere Telmihler", "Tesiri Altında Kaldığı Eserler", "Süleyman Çelebi'ye Dâir Yazılan Eserlerde Mevlid'in Fasılları", "Fasıllarda Belirtilen Hususlar", "İlk Mevlid Merâsimleri", "Sultanahmed Camii'ndeki Mevlid Merâsimi", "Mekke'de Yapılan Mevlid Merâsimleri", "Halkın Gösterdiği Alaka", "Mevlid'in Okunuş Sebebleri", "Bugünkü Mevlid Merâsimi", "Dil Husûsiyetleri", "Şekil Husûsiyetleri", "Yazma Mevlid Nüshaları" ve "Matbû Mevlid Nüshaları" başlıklarında bilgiler verilmiştir.

"Yazma Mevlid Nüshaları" başlığı altında, mesnevinin Türkiye kütüphanelerinde bulunan on yazma nüshası tanıtılmıştır[127]. "Matbû Mevlid Nüshaları" başlığında da eski ve yeni harflerle baskısı yapılan yirmi eserin künyeleri sıralanmıştır. Metnin hazırlanmasıyla ilgili bilgilere sadece "Önsöz"de yer verilmiştir. Mesnevinin tenkitli metni, üç nüsha karşılaştırılarak hazırlanmıştır. Mevlid metninin ortaya konmasında 967 H.=1560 M. tarihinde istinsah edilen Fâtih

[124] Ahmet Ateş, "Yeni İki *'Mevlid'* Yayımı Dolayısıyle" [Ahmet Aymutlu; Tahir Alangu], başlıklı yazısında Tahir Alangu'nun çalışmasıyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "…Bastıran önsözünde şöyle diyor (s.14): "…Bundan dolayı Ayasofya yazmasını temel aldık. Buna sonradan katıldığı belli olan parçaları çıkardık, …bahislerin birbirine ulalı olarak yürüyüşünü bozan kısımlarda, başka kitaplara başvurarak lüzumlu bazı beyitleri ekledik…" Ayasofya nüshasını görmüş olanlar bilirler ki, bu nüsha Mevlid'in en eski nüshası olduğu halde, o kadar karışık ve yanlıştır ki, bundan düzgün bir metin çıkarmak tamamiyle imkânsızdır. Bundan dolayı ben bay T. Alangu yayımını Ayasofya yazması ile karşılaştırdım. Görülen sonuç şudur: a) genel sıralamada, b) seçilen kelimelerde T. Alangu yayımı asla Ayasofya yazmasına uymaz."

[125] Eserin ilk baskısı için bk. Ahmed Aymutlu, Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif, Berksoy Matbaası, İstanbul 1958, 239 s.; Hikmet Dizdaroğlu, "*Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif* [Ahmet Aymutlu]", **Türk Dili**, Ağustos 1958, C. VII, S. 83, s. 578-581.; Ahmet Ateş, "Yeni İki *"Mevlid"* Yayımı Dolayısıyle [Ahmet Aymutlu; Tahir Alangu], **Türk Dili**, Ekim 1958, C. VIII, S. 85, s. 19-20.

[126] Ahmed Aymutlu, **Süleyman Çelebi'nin Hayatı ve Eserinin Edisyon Kritik'i, Mezuniyet Tezi**, İstanbul 1945.

[127] 1. Ayasofya Ktp. No: 3485; 2. Fatih Ktp. No: 5430; 3. Millet Ktp. No: 1357; 4. Nuruosmaniye Ktp. No: 392; 5. Nuruosmaniye Ktp. No: 3903; 6. Millet Ktp. No: 1396; 7. Üniversite Ktp. No: 2569; 8. Millet Ktp. No: 1350/1; 9. Bursa Umûmî Ktp. No: 449/280; 10. Bursa Umûmî Ktp. No: 118.

nüshası esas alınmıştır. Karşılaştırmada Ayasofya ve Millet Kütüphanesi nüshaları da kullanılmış, Fâtih nüshasından farklı olan beyitler dipnotta gösterilmiştir.

812 H.=1409 M.'de Bursa'da kaleme alınan *Vesîletü'n-Necât*, mensur Arapça mukaddimesi ile içindeki birkaç kısa parça bir tarafa bırakılırsa, mesnevi biçiminde yazılmış uzun sayılabilecek bir eserdir. Eser aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bunların dışında *mef'ûlü mefâ'îlü fâ'ilün* ve *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* vezinleri kullanılmıştır. Bu çalışmadaki mevlit metni 706 beyittir. "Mevlid", "Münacat", "Dua", "Hilkat", "Velâdet", "Miraç", "Hicret", "Nasihat", "Vefat", "Hâtime" fasıllarından oluşmaktadır. Eserde ayrıca iki kaside bir na't vardır.

"Fâtih Nüshası ve Mevlid-i Şerif'in Mukayeseli Metni" başlığı altında, soldaki sayfalarda metnin tıpkıbasımı, sağdaki sayfalarda ise metnin bugünkü yazıya çevrilmiş şekli verilmiştir. Metin günümüz alfabesiyle yazılırken transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmamış, sadece kimi kelimelerdeki uzun ünlüler gösterilmiştir. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri benimsenmemiş, bugünkü fonetik özellikler tercih edilmiştir. Yeni harfli metnin sağında nüsha kısaltmalarıyla birlikte yaprak numaraları gösterilmiştir. Mesnevinin Arapça olan bölüm başlıkları ile beyitlerde geçen ayet ve hadisler günümüz alfabesiyle yazılmış, ancak Türkçe çevrileri dipnotlarda verilmemiştir. Dipnotlarda sadece Ayasofya ve Millet Kütüphanesi nüshalarındaki farklar gösterilmiştir. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş ve metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiştir.

Metin bölümünden sonra "Mevlid-i Şerîf'in Nesirle İfâdesi" başlığında, numara verilmeden beyitlerin düz yazı ile dil içi çevirisi yapılmıştır. Ardından "Süleyman Çelebi'den Sonra Mevlid Yazanlar", "Süleyman Çelebi'nin Mevlidi'nin Tercümeleri", "Mevlid'in Okunuşunda Takibedilen Makamlar", "Eski Mevlid-hanlar", "Bugünkü Mevlid-hanlar", "Bazı Kısa Hâl-Tercümeleri" başlıklarında bilgiler verilmiştir. Eser, metinde geçen kelimelerin anlamlarını içeren "Sözlük" ve "Bibliyografya" bölümleriyle son bulmaktadır. Kaynaklar, "Monografiler, Basılmamış Tezler, Tezkireler, Tarihler, Edebiyat Tarihleri, Ansiklopedik Eserler, Ansiklopediler, Çeşitli Eserler, Günlük Gazeteler, Mecmûalar" başlıkları altında tasnif edilerek gösterilmiştir.

SÜLEYMAN ÇELEBİ (1351–1422), MEVLİD (XV. yüzyıl)

Faruk K. Timurtaş, **Mevlid (Vesîlet-ün-Necât) Süleyman Çelebi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1970, XVI+173 s.[128]

Eser "İçindekiler"le başlamaktadır. Romen rakamlarıyla numaralandırılmış 16 sayfalık "Ön söz"de, "Süleyman Çelebi"nin hayatı hakkında kısa bilgiler verilmiş, mesnevi, "Mevlid" başlığı altında, "Mevlid'in Yazılış Sebebi", "Mevlid'in Adı, Yazılış Tarihi", "Mevlid'in Şekli, Vezni", "Dili, Üslûbu", "Mevlid'in Bölümleri", "Mevlid'in Kaynakları", "Süleyman Çelebi'nin Tesiri ve Şöhreti", "Mevlid Merasimleri", "Mevlid'in Okunuşu", "Mevlid'in Değeri", "Mevlid Metinleri" ve "Mevlid Neşirleri" alt başlıklarıyla incelenmiştir.

Mesnevi hakkında genel bilgilerin verildiği bu "Ön söz"ün ardından "Vesîlet-ün-Necât (Eski ve Asıl Metin)" başlığına yer verilmiştir. Metne geçmeden önce ise, "Mevlid'in eski ve asıl

[128] Eserin daha sonra yapılan baskıları için bk. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2. baskı, Ankara 1972, XVI+173 s., 3. baskı 1980.; Ayrıca bk. Faruk Kadri Timurtaş, **Mevlid (Vesîletü'n-Necât), Süleyman Çelebi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1980, s. XVI+173 s.; Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1989, XXVII+173 s.

metni"nin hazırlanmasında kullanılan altı yazma nüsha[129] ile "Tenkitli Metinler"in [130] künyeleri belirtilmiştir.

Arapça mensur bir önsözle başlayan mevlid, mesnevi şeklinde yazılmış, eserin yalnız doğum bölümünün ikinci faslının son kısmı ve üçüncü faslı kaside şeklindedir. Ayrıca doğum bölümünün sonuna 10 beyitlik bir medhiye eklenmiştir. Mevlid'in vezni remel bahrinden *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*'dür. Medhiyenin vezni ise *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*'dür. *Vesîletü'n-Necât* dokuz bölümden meydana gelmiştir. "Bahir" de denilen bu bölümler şunlardır: Münacat, yazar için dua ve kitaptan dolayı özür dileme, Âdem'in yaratılmasının sebebi, Muhammed nurunun intikalı, vilâdet-Peygamberin mucizeleri, miraç-Peygamberin vasıfları, Peygamberin vefatı, kitabın sonu. Her bölüm kendi arasında ayrıca fasıllara ayrılmıştır.

"Ön söz"ün altında yer alan "Mevlid'in Bölümleri" başlığında mevlid nüshalarında bölümlerin hepsinin mevcut olmadığı bildirilmiş, nüshaların özellikleri belirtilmiştir. Burada, mesnevi metnine yapılan kısaltmalar ve ilaveler dolayısıyla mevlidin çeşitli hacimlerde metinlerinin ortaya çıktığı, ancak asıl mevlit metninin 730 beyit olduğu söylenmiştir.

Kitabın 3-85. sayfaları arasında, mesnevinin 730 beyit olarak tespit edilen eski ve asıl metni (Eski ve Asıl Metin) verilmiştir. Arkasından 89-141. sayfalar arasında 480 beyit olan ikinci metne "Mevlid-Yeni ve Değişik Metin" başlığı altında yer verilmiştir. İkinci metnin başında, "Mevlid'in yeni ve değişik metni"nin hazırlanmasında faydalanılan sekiz yazma nüshanın[131] ve dört basma eserin[132] künyeleri gösterilmiştir. İkinci metnin verilişinde, "veladet" bölümüne kadar iki metin ayrı olduğu için ikinci metnin bugün okunan kısa şekli alınmıştır. Daha sonraki bölümler "değişik metnin" en eski yazma nüshasından nakledilmiştir.

Eserin metin kısımlarının, tenkitli metin çalışması yapılarak hazırlandığı anlaşılmakla beraber nüsha farkları gösterilmemiştir. Metin, günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiştir. Dil özelliklerinde ise, eski Anadolu Türkçesinin fonetik ve morfolojik özelliklerine bağlı kalınmıştır. Mesnevinin bölüm başlıkları Arapça olduğu hâlde Türkçeye çevrilmiş, Arapçaları gösterilmemiştir. Beyitler arasında geçen ayet ve hadisler Türkçeye çevrilerek alınmış, Arapça asılları sayfa altında not olarak verilmiştir. Beyitler içinde geçenler ise, günümüz alfabesiyle yazılarak anlamları dipnotlarda gösterilmiştir. Dipnotlarda ayrıca, metinlerde geçen bazı tamlamalı yapıların anlamları açıklanmıştır. Metinlerin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş ve metinlere beşer beşer yürütülerek numara verilmiştir.

[129] 1. Ayasofya Ktp. 3485, İstinsah Tarihi H. 916; 2. Fatih Ktp. 5430/1, İstinsah tarihi H. 967; 3. Nuruosmaniye Ktp. 3902, İstinsah tarihi H. 981; 4. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Emanet Hazinesi 1611, İstinsah tarihi H. 993; 5. Millet Ktp. Manzum 1357, Ferağ kaydı H. 1000; 6. Süleymaniye Ktp. Bağışlar 111 (Selimağa Ktp, Yeniler 1632), İstinsah tarihi H. 1131.

[130] Ahmet Aymutlu, **Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif**, İstanbul 1958 (Eser, 1945 yılında mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır.); Necla Pekolcay, **Türkçe Mevlid Metinleri II: Süleyman Çelebi Mevlidi Metni**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1950; Ahmet Ateş, **Süleyman Çelebi-Vesiletü'n-Necat**, Ankara 1954.

[131] 1. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp.-Yeniler 172 (önceki numara 1477), ist.[insah] tar.[ihi] h. 920; 2. Nuruosmaniye Ktp., 3903, ist. tar. h. 999; 3. Üniversite Ktp., T.Y. 136 (Mecmua), ist. tar. h. 1044; 4. Millet Ktp., manzum 1346, ist. tar. h. 1098; 5. Selimağa Ktp.-Kemankeş, 408, ist. tar. h. 1139; 6. İnkılap Ktp.-Muallim Cevdet, 425, ist. tar. yok, eski; 7. Yahya Efendi Dergâhı Ktp., 4441, ist. tar. h. 1139; 8. Süleymaniye Ktp., bağışlar 115 (Selimağa Ktp., yeniler 1655), ist. tar. yok, yeni.

[132] 1. Rıza (Bursalı), Musahhah Mevlid-i Şerif, İst. 1327; 2. Gazali Saltık, Süleyman Çelebi ve Mevlid'i, İst. 1947; 3. Murad Uraz, Mevlid ve İzahı, İst. 1955; 4. Yahya Benekay, Süleyman Çelebi-Yaşayan Mevlid-i Şerif, Doğan Kardeş Yayını, İst. 1946.

"Mevlid-Yeni ve Değişik Metin" başlıklı ikinci metinden sonra, "Mevlid'de geçen bütün kelimeler değil, bugün kullanılmayan veya herkesçe iyice bilinmeyen kelimelerle, açıklanması gereken özel adlar (şahıs ve yer isimleri) ve bazı ekler"in alındığı "Sözlük" ilave edilmiştir. Kitap çalışmada kullanılan kaynakların gösterildiği "Bibliyografya" ile tamamlanmıştır.

SÜLEYMAN ÇELEBİ (1346–1422), MEVLİD (XV. yüzyıl)

Dr. Neclâ Pekolcay, **Süleyman Çelebi Mevlid (Vesîletü'n-necât)**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, 176+63 s. Tıpkıbasım[133].

Kitap, Dergâh Yayınları'nın daha önceden Türk Klasikleri serisinden çıkardığı "Hüsn ü Aşk (Şeyh Gâlib), Celaleddin Harzemşah (Namık Kemal) ve Yunus Emre Divanı"ndan sonra gelen dördüncü sıradaki yayınıdır.

Eser, Dergâh Yayınevi'nin "Sunuş" yazısıyla başlar ve bunu "İçindekiler" izler. Arkasından hazırlayanın "Önsöz"ü gelir. "Önsöz"de araştırmacı, *Türkçe Mevlid Metinleri* konulu 2 ciltlik (1. Türkçe Mevlid Metinleri-Muhtevaları ve Hususiyetleri, 2. Süleyman Çelebi Mevlidi Metni) doktora tezini[134] hazırlamasından sonra, *Vesîletü'n-necât*'ın tam ve sahih bir nüshasını daha gördüğünü, dolayısıyla daha önceden hazırlamış olduğu mukayeseli metne dâhil edilen nüsha sayısını arttırdığını bildirilmiştir. Yazar, 10 yazma nüshayı karşılaştırmak suretiyle doğru ve tam bir metin meydana getirdiğini söylemiştir. Daha sonra karşılaştırılan yazma nüshalar[135] istinsah tarihinin eskilik sırasına göre verilmiştir. Çalışma, yukarıda adı geçen doktora tezinin 2. cildinin (Süleyman Çelebi Mevlidi Metni) genişletilmiş şeklidir.

"Önsöz"ün ardından gelen ve kitabın 13-48. sayfaları arasında yer alan "Süleyman Çelebi ve Mevlid" ana başlığını taşıyan "Giriş" bölümünde, "A. Süleyman Çelebi", "B. Mevlid Mefhûmu (1. Mevlid Kelimesinin Manası, 2. Mevlid Kelimesinin Türkçede Kullanılış Şekli, 3. Peygamberin Doğduğu Günün Tes'îdi, 4. Peygamberin Doğum Gününde Her Sene Yapılan Tezahürat ve Bayram Hakkındaki Münâkaşalar, 5. Türkiye'de Mevlid'in Okunuş Vesîleleri)", "C. Mevlid Metinleri (1. Türkçeden Başka Dillerde Yazılmış Olan Mevlid Metinleri Hakkında, 2. Türkçe Mevlid Metinleri Hakkında, 3. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin Kaynakları", "D. Türkçe Mevlid Metinleri" başlıkları yer almaktadır.

Vesîletü'n-necât, müellifinin de eserin son bölümünde yer verdiği bir beyitle bildirdiği 812 H.=1409 M. tarihinde kaleme alınmıştır. Diğer mevlid metinlerinde olduğu gibi eser aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Medhiyenin vezni ise *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*'dür. Eser, on nüshasının karşılaştırılarak elde edilen metnine göre 768 beyit olup on altı

[133] Eserin sonraki baskıları için bk. Doç. Dr. Ayşe Necla Pekolcay, **Mevlid**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993, 201 s. [Bu çalışma, "İçindekiler" ve "Önsöz" ile başlar. Mesnevi, "Giriş" başlığı altında "Mevlid Hakkında", "Vesîletü'n-Necât Metni", "Vesîletü'n-Necât'ın Yazma Nüshaları Hakkında", "Türkiye'de Mevlid'in Okunuş Vesîleleri", "Türkçe'den Başka Dillerde Yazılmış Olan Mevlid Metinleri Hakkında" ve "Türkçe Mevlid Metinleri Nüshaları" başlıklarıyla incelenmiştir. Ardından "Vesîletü'n-Necât Metni", "Açıklamalar", "Nüsha Farkları" ve "Bibliyografya"ya yer verilmiştir. Metin bölümünde, tenkitli metnin hazırlanmasında kullanılan nüshalar kütüphane isimlerinin ilk harfleri ile belirlenmiş kısaltmalarla sayfanın solunda gösterilmiştir. Nüsha farkları, beyitlerin düz yazı ile dil içi çevirisinin yapıldığı "Açıklamalar"dan sonra "Nüsha Farkları" başlığı altında toplu halde gösterilmiştir.]; Prof. Dr. Necla Pekolcay, **Mevlid (Vesiletü'n-necat)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, IX+201 s.; A. Necla Pekolcay, Mevlid, Sufi Kitap, İstanbul 2005, 176 s.

[134] Necla Pekolcay, **Türkçe Mevlid Metinleri**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1950, 2 C., III+442,121+5 s. (Danışman: Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat).

[135] Karşılaştırmalı metinde kullanılan yazma nüshalar: 1. Raif Yelkenci Ktp. Nüshası, 1; 2. Raif Yelkenci Ktp. Nüshası, 2; 3. Ayasofya Ktp. No: 56 (Mecmua içinde); 4. Ayasofya Ktp. No: 3485; 5. Topkapı Sarayı, Yeni Ktp. No: 1447; 6. Fatih Ktp. No: 5430; 7. Nuruosmaniye Ktp. No: 3902; 8. Topkapı Sarayı, Emanet Hazinesi Ktp. No: 1611; 9. Nuruosmaniye Ktp. No: 3903; 10. Millet Ktp. Manzum Eserler Kısmı, No: 1357. [bk. Necla Pekolcay, "Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin Nüshaları", **Türk Dili**, Mart 1954, C. III, S. 30, s. 319–322.]

babdan meydana gelmektedir. Eser, asıl isminden daha çok yazma nüshalarında genellikle "mevlid/mevlüd" başlığını taşıdığından, hatta kimi zaman "mevlûd" şeklinde yazıldığından "mevlid" veya "mevlüd" olarak tanınmaktadır.

Süleyman Çelebi mevlidinin yazma nüshaları arasında çok büyük farklar vardır. Mensur bir Arapça giriş olan münâcâtla başlayan eserin muhtevasını ortaya koyan bab başlıkları ise şöyledir: Arapça girişin arkasından "Tevhid" (Allah'ın birliği hakkında), "Dua" (nâzım için dua talebi ve kitap için özür beyanı), "Âlemin Yaratılışı (hilkat)" (âlemin yaratılma sebebinin beyanı), "Peygamber'in Doğumu (velâdet)" (Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılmasının beyanı [iki fasıl]), Hz. Muhammed'in vücudunun zuhura gelmesinin beyanı [üç fasıl], (Hz. Muhammed'in doğumu sırasında ortaya çıkan fevkalâdeliklerin beyanı [altı fasıl]), "Peygamber'in Medhi", "Peygamber'in Mucizeleri", "Miraç", "Hicret", Peygamber'in Vasıfları", "Nasihat", "Peygamberliğinin Tebliği", "Peygamber'in Vefatı", "Hatime" (Hz. Peygamber'in methi, mucizelerinin, mi'racının ve hicretinin beyanı, onun bazı vasıflarının beyanı, nükte ve nasihat, kötü fiillerden nehyetme, risâletin tebliği, Hz. Peygamber'in vefatı, hatime) gelir.

"Giriş" bölümünün ardından "Mevlîd Süleyman Çelebî" başlıklı metin bölümü gelmektedir. Metin, günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiştir. Dil özelliklerinde ise dönemin fonetik ve morfolojik hususiyetlerine (=eski Anadolu Türkçesinin fonetik ve morfolojik özelliklerine) bağlı kalınmıştır. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmeden birden başlayarak numara verilmiştir. Metin kısmı mukayeseli metin yöntemiyle hazırlanmış olan çalışmada nüsha farkları ise gösterilmemiştir. Okuyucuya kolaylık ve metnin anlaşılmasını sağlamak amacıyla, metnin altında beyitlerin günümüz Türkçesiyle nesre çevrilmiş şekillerine yer verilmiştir.

Metin bölümünden sonra "Sonsöz" ve "Kitâbiyat" başlıkları yer alır. "Kitâbiyat" başlığındaki eserler "Tetkik Edilen Eserler" ve "Me'hazlarda Gösterilen Eserler" şeklinde tasnif edilmiştir. Kitabın sonuna *Vesîletü'n-necât*'ın, bu çalışma sonucunda elde edilen 768 beyitlik metninin Turan Sevgili tarafından harekeli nesihle yazılmış eski harfli metni eklenmiştir.

SÜNBÜLZADE VEHBİ (1719'dan önce-1809), TUHFE[-İ VEHBÎ] (FARSÇA-TÜRKÇE MANZUM SÖZLÜK)(XVIII. yüzyıl)

Turgut Karabey-Numan Külekçi, **Sünbülzâde Vehbî, Tuhfe (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)**, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1990, VII+151+18 s. Tıpkıbasım[136].

Çalışma "İçindekiler", "Önsöz" ve "Kaynakça"dan sonra gelen üç bölümden oluşmaktadır. "Önsöz"de çalışmanın amacı ve metin kısmının hazırlanması, "çalışmamızda Pasinler İbrahim Hakkı Kütüphanesi'ndeki 583 sayılı yazma esas aldık. Tereddüt ettiğimiz yerlerde birkaç matbu nüshaya baktık. Elimizdeki yazmada olmayan 28. kıt'ayı basılı nüshadan ilâve

[136] Hüseyin Ayan, "Sünbülzâde Vehbi-Tuhfe: Farsça-Türkçe Manzûm Sözlük", **Türk Kültürü**, Yıl 30, S. 347 (Mart 1992), s. 190-191.

ettik[137]. Amacımız günümüz okuyucusuna manzum Farsça-Türkçe bir sözlüğü tanıtmak olduğu için daha fazla yazma ve matbu nüshayı karşılaştırmayı gerekli görmedik." cümleleriyle açıklanmıştır.

Birinci bölümde "Sünbülzâde Vehbî'nin "Hayatı", "Edebi Kişiliği" ve "Eserleri" hakkında kaynak eserlere dayalı olarak tanıtıcı bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde manzum sözlüğün yapısı, "Tuhfe'nin Yapısı" başlığı altında "Biçim Bakımından" (a-Nazım Şekli, b-Vezni, c-Kafiyesi) ve "Muhteva Bakımından" (a-Konusu, b-Dili, c-Üslubu) başlıkları altında incelenmiştir.

Üçüncü bölüm "Metin", "İndeks" ve "Metin (Yazma)" başlıklarından oluşmaktadır. "Önsöz"de ise üçüncü bölümün, yeni ve eski harfli metinden meydana geldiği belirtilmektedir. Bölümün başında önce, Pasinler İbrahim Hakkı Kütüphanesindeki 583 numaralı yazma nüshanın yeni harfli metnine yer verilmiştir. Ardından "İndeks" başlığında metinde geçen kelime ve deyimlerin anlamlarının kolay bulunabilmesi için "Farsça Kelimeler" ve "Farsça Deyimler", daha önce metne verilen numara sistemine bağlı olarak gösterilmiş, "Arkaik Türkçe Kelimeler" açıklamalarıyla birlikte verilmiş ve bu kısım metinde geçen "Özel Adlar" dizini ile tamamlanmıştır. Çalışma, Pasinler İbrahim Hakkı Kütüphanesi 583 numaradaki yazma nüshanın "Metin (Yazma)" adı altında verilen fotokopisi ile son bulmuştur.

Tuhfe-i Vehbî, Farsça-Türkçe sözlükler arasında *Tuhfe-i Şâhidî*'den sonra en fazla ilgi görmüş ve okunmuş bir manzum sözlüktür. Eser, 881 beyit olarak nazmedilmiştir. *Tuhfe-i Vehbî*'nin başında, mesnevi tarzında yazılmış müellif, sözlük, eserin tertip ve muhtevası hakkında bilgilerin verildiği 93 beyitlik bir giriş yer almaktadır. Eserin sözlük kısmı, beyit sayısı 7 ile 16 arasında değişen 57 kıt'a ve "ıstılâhât-ı acem" başlıklı 201 beyitlik bir mesneviden oluşur. Sonda da 5 beyitlik bir tarih kıt'ası bulunmaktadır. Kıt'aların kafiyeleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Sözlüğün 6 beyitlik 11. kıt'ası da yine mesnevi tarzında yazılmıştır. *Tuhfe-i Vehbî,* dönemin sadrazamı Halil Hamid Paşa'nın Ârif ve Nûrî adlarındaki iki oğlu için nazmedilmiş, 1197 H.=1783 M. yılında tamamlanmıştır. Bu çalışmadaki tespitlere göre, eserde 1850 civarında Farsça kelime ve 375 kadar da Farsça deyim nazmedilmiştir.

Metin günümüz Türk alfabesine aktarılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler ile kesme işaretleri gösterilmiştir. Dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesi fonetiğine uyulmamış günümüz fonetiği tercih edilmiştir. Metindeki 57 kıt'a kendi içinde beşer beşer numaralandırılmıştır.

SÜNBÜLZADE VEHBİ (1719'dan önce-1809), LUTFİYYE (XVIII. yüzyıl)

Yrd. Doç. Dr. Süreyya Ali Beyzadeoğlu, **Sünbülzâde Vehbî, Lutfiyye**, Cihan Neşriyat, İstanbul 1996, 188 s.[138]

Eser "Önsöz", "Sünbülzâde Vehbî ve Eserleri", "Eserin Nüshaları", "Lutfiyye'nin Özeti ve Yorumu", "Lutfiyye-i Vehbî", "Notlar" ve "Nüsha Farkları" bölümlerinden oluşmaktadır.

Kitap "İçindekiler"le başlar. Kitapta hazırlayanın kısa "Önsöz"ünden sonra gelen "Sünbülzade Vehbî ve Eserleri" başlığında, şairin hayatı, kaynaklardan elde edilen bilgilerden

[137] İstanbul 1263 tarihli matbu nüshadan eklenmiştir.

[138] Eserin ilk baskısı için bk. Süreyya Ali Beyzadeoğlu, **Lutfiyye-i Vehbi**, Bedir Yayınevi, İstanbul 1994, 174 s.; Adem Ceyhan, "*Vehbî, Lutfiyye [Metin, Sadeleştirme ve Açıklamalar]*, Süreyya Ali Beyzadeoğlu", **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1997, S. 5, s. 299-309.; Aynı yazı "Lütfiyye'nin Neşri Dolayısıyla" başlığı ile **Erciyes**, Yıl 21, S. 241 (Ocak 1998), s. 25-30; Ali İhsan Öbek, "Lutfiyye", **Yedi İklim**, C. 9, S. 63 (Haziran 1995), s. 76-78.; Daha sonraki baskı için bk. Süreyya Ali Beyzadeoğlu, **Sünbülzâde Vehbî, Lutfiyye**, Milî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004, 149 s.

faydalanılarak kısaca ortaya konmuş ve edebî şahsiyeti üzerinde durulmuştur. "Eserleri" başlığında şairin *Divanı*'nın içeriği verilmiş, *Lutfiyye-i Vehbî*'nin genel özellikleri hakkında açıklamalar yapılmıştır. Devamında yer alan "Eserin Nüshaları" başlığında, *Lutfiyye*'nin İstanbul kütüphanelerinde (Süleymaniye ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi) tespit edilen 17 yazma nüshasının kısa tavsifleri yapılmıştır. Bu yazmalardan Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Bölümü 2883 numarada kayıtlı olan nüsha metin teşkilinde ana nüsha olarak kabul edilmiştir. Araştırmacı bu nüshayı, "en okunaklı ve en sıhhatli" nüsha olduğu için esas aldığını belirtmiştir. Metin kuruluşunda tanıtılan nüshalardan 4'ü[139] kullanılmıştır. Daha sonra şairin diğer eserleri (*Tuhfe-i Vehbî, Nuhbe-i Vehbî, Şevk-engîz ve Münşeât*) hakkında kısa bilgiler sunulmuştur. Araştırmacı, metne geçmeden önce "Lutfiyye'nin Özeti ve Yorumu" başlığında "okuyucuya dikkat çekici beyitlerle" mesnevinin bir özetinin verileceğini bildirmiş, ancak eserin özeti araştırmacı tarafından sözü edilen şekilde verilememiştir.

Sünbülzâde Vehbî'nin oğlu Lütfullah'a öğüt tarzında olan ve ona nisbetle bu adla anılan eser, 1205 H.= 1790–1791 M. tarihinde Nabî'nin *Hayriyye*'sine nazire olarak, aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış 1181 beyitlik bir mesnevidir. Nâbî'nin aynı türde yazılmış *Hayriyye*'sinin örnek alındığı mesnevi, pek çok pendnâme ve nasihatnâme gibi edebî yönüyle birlikte tarihî ve sosyal bakımdan da önemlidir. Lutfiyye tertip, konulara verilen önem ve bunların işlenişi bakımından yer yer *Hayriyye*'den ayrılır. Eser, besmeleyle başlar. İnsanı bir avuç topraktan yaratan, akıl veren, güç veren Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e ve diğer peygamberlere duadan sonra konuya girilir. Şair bu eserinde, Nâbî gibi oğlu Lütfullah'a nasıl yetişmesi, hangi mesleği seçmesi, iyi ve ahlaklı bir insan olmak için neler yapması gerektiği hakkında öğütler vermiştir.

Mesnevide, 95 bölümde sosyal hayatın hemen hemen her konusuna temas edilmiştir. Toplum içerisinde nasıl davranılması gerektiği, ahlak kurallarının neleri emrettiği anlatılmış, çeşitli meslekler ve meslek sahiplerinin eksik yönlerine işaret edilerek meslek seçiminde tavsiyelerde bulunulmuştur.

Mesnevinin tenkitli metni günümüz Türk alfabesine aktarılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, ancak metnin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik kurallarına bağlı kalınmıştır. Beyitlerin açıklamaları metne ilişkin dipnotlarda verilmiş, nüsha farkları açıklamalarla karışmaması için kitabın sonuna ilave edilmiştir. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş ve metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiştir.

Kitabın sonunda metinde geçen bazı özel isim ve kavramların açıklandığı "Notlar" ile "Nüsha Farkları" yer almaktadır.

ŞÂHİDİ İBRAHİM ÇELEBİ (1470–1550), GÜLŞEN-İ VAHDET (XVI. yüzyıl)

Numan Külekçi, **Şâhidî İbrâhim Dede, Gülşen-i Vahdet (Yüz İle İlgili Tasavvufî Remizler)**, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, 145+28 s. Tıpkıbasım[140].

Eserde "İçindekiler" cetvelinden sonra "Ön söz" gelir. "İçindekiler"de bölümlere ayrılmamış olan kitabın, "Şâhidî İbrâhim Dede" (Hayatı, Kaynaklarda Şahidi, Eserleri, Gülşen-i Vahdet)", "Metin", "Açıklamalarıyla Özel Adlar Dizini", "Lügatçe" ve "Tıpkıbasım" başlıkları,

[139] Karşılaştırılan dört nüsha şunlardır: 1. Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Bölümü, 2883; 2. Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, 608; 3. Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Bölümü 3695; 4. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Bölümü, 400.

[140] Nilgün Açık, "Değerlendirmeler: Şâhidî İbrahim Dede: Gülşen-i Vahdet (hzl. Numan Külekçi), (Kitaplar-Tenkit)", **Türk Dili**, Kasım 1997, C. 1997/II, S. 551, s. 471-474.

eserin bölümleri olarak kabul edilebilir. "Ön söz"de kitabın hazırlanmasının amacı ve çalışmada izlenen yol anlatılmıştır.

"Ön söz"den sonra "Şâhidî İbrahim Dede" başlığı altında yer alan "Hayatı", "Kaynaklarda Şâhidî" ve "Eserleri" başlıklarında, Şâhidî'nin hayatı üzerinde durulmuş, onunla ilgili çeşitli tezkirelerdeki bilgilerin çeviriyazılı metinleri verilerek eserleri kısaca tanıtılmıştır. "Gülşen-i Vahdet" adlı bölümde, mesnevinin konu başlıklarından hareketle kısa bir özeti verildikten sonra *Gülşen-i Vahdet* ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bundan sonra "Gülşen-i Vahdet Üzerinde Çalışılan Nüshaların Tavsifi" adlı bölüm gelir. Bu bölümde kısaca Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2725/2 numaralı nüsha ile Erzurum Atatürk Üniversitesi, Agâh Sırrı Levend Yazmaları 447 numarada kayıtlı iki nüsha tanıtılmıştır[141]. Nüshaların tavsiflerinden sonra mesnevinin yeni Türk harfleri ile hazırlanmış metni bulunmaktadır. "Ön söz"den metnin, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2725/2 numarada kayıtlı nüshanın transkripsiyonunun olduğu, Atatürk Üniversitesi, Agâh Sırrı Levend Yazmaları 447 numarada kayıtlı nüshanın da incelenerek Esad Efendi nüshasında bulunmayan 7 beytin metne ilave edildiği öğrenilmektedir.

Gülşen-i Vahdet, Şâhidî'nin 66 yaşında iken 943 H.=1536 M. yılında *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme aldığı 457 beyitlik bir mesnevidir. Eserin metin kısmı, klasik mesnevi planına uygun olarak besmele ile başlamaktadır. "Birliğin Gülbahçesi (=Gülşen-i Vahdet)" anlamına gelen eserde insan yüzünde bulunan uzuvların konuşturulmaları ile tasavvufî hakikatler belirtilerek vahdet-i vücud ve ilahî aşk işlenmektedir. Eserde tasavvufî terimler, klasik şiirin mazmunları kullanılarak sağlam bir vezin-kafiye tekniği ile ele alınmıştır. Eser, tasavvufî yaklaşımla ele alınan diğer eserlerden, insan yüzünde bir araya gelen, Allah'ın birliğine inanmış azaların temsilî (=sembolik) anlatma tekniğine göre konuşmaları ve bu konuşmaların eserin temelini teşkil etmesi yönüyle ayrılır. Diyaloglarla kurulan metinde, her diyalogun başında Farsça başlıklar yer alır.

Gülşen-i Vahdet'in konusu, temsilî anlatma ve yazılış amacıyla Feridüddin-i Attar (ö. 618 H.=1221 M.)'ın *Mantıku't-Tayr* adlı eserine benzemektedir. Feridüddin-i Attar'ın bu eserindeki sâlik konumunda bulunan kuşların yerini, *Gülşen-i Vahdet*'te insan yüzündeki unsurlar almaktadır. Buna göre bu unsurların her biri Allah'ın birliğine inanan birer sembol olarak insan yüzünde bir araya gelmişlerdir.

Yeni harfli metinden sonra "Açıklamalarıyla Özel Adlar Dizini" adlı kısımda, metinde geçen özel adların, mesnevideki söz konusu olan yönleri hakkında geniş açıklamalara yer verilmiştir. Arkasından metnin anlaşılmasına yardımcı olmak üzere alfabetik "Lügatçe" eklenmiştir. Daha sonra "Bibliyografya" bölümü ve en sonda da mesnevinin Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2725/2 numarada kayıtlı nüshasının tıpkıbasımı bulunmaktadır.

Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Metinde geçen Arapça ve Farsça ibareler eski harflerle yazılmış, ayetlerin ve ibarelerin anlamları dipnotlarda açıklanmıştır. Agâh Sırrı Levend nüshasından eklenen beyitler de dipnotlarda gösterilmiştir. Metne beşer beşer numara verilmiş, esas alınan nüshanın yaprak numaraları sayfa kenarında verilmiştir.

ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ AHMED (1520–1597), GÜLŞEN-ABAD (XVI. yüzyıl)

[141] **Gülşen-i Vahdet**'in bu iki yazma nüshasından başka, 1298 H.=1882-83 yılında, İstanbul'da basılmış bir nüshası daha vardır.

Hasan Aksoy, **Gülşen-âbâd: İnceleme-Metin-Sözlük**, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, X+202+17 s. Tıpkıbasım[142].

Çalışmada "Önsöz" ve "İçindekiler"den sonra "Mesnevi" nazım biçiminin ve "Türk Edebiyatında Mesneviler"in çok kısa işlendiği "Giriş" kısmı gelir. "Giriş"i "Kısaltmalar" izler. "Kısaltmalar"dan sonra eser, "Şemseddin Sivâsî ve Gülşen-âbâd", "Gülşen-âbâd Metni", "Sözlük" ve "Tıpkıbasım" ana bölümlerinden oluşmaktadır.

"Şemseddin Sivâsî ve Gülşen-âbâd" başlığı altında şairin hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiş, ayrıntılı bilgi için hazırlayanın Şemseddin Sivâsî üzerine yaptığı doktora tezine gönderme yapılmıştır[143]. Devamında çalışmaya konu olan mesnevi ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır. Burada, "Gülşen-âbâd'ın Yazma Nüshaları" başlığı altında eserin tespit edilen on beş nüshası[144] sıralanmış, ardından "Metin Tesbitinde Karşılaştırmaya Tabi Tutulan Nüshalar, Tavsifler ve İşâretleri" gösterilmiştir. Adı geçen nüshalar arasında fazlaca bir fark olmadığından, mesnevi metninin tenkitli yayınında Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 3623/1'de bulunan nüsha esas alınmış, "tam ve güvenilir bir metne sahip olan diğer üçü de karşılaştırmaya dâhil edilmiştir."[145] Esas alınan nüsha hem şairin vefatına en yakın, hem de ferağ kaydı bulunan bir nüshadır. Bununla birlikte metnin kuruluşunda metin tamirine gidilmiş ve dört nüsha gözden geçirilmiştir.

Bahâru's-Sûfiyye adıyla da bilinen ve 986 H.=1578 M. tarihinde telif edilen eser, 557 beyitten oluşan tasavvufî orijinal bir mesnevidir. Eser edebiyatımızda örnekleri çok olan Feridüddin-i Attar (ö. 618 H.=1221 M.)'ın *Mantıku't-Tayr* tarzındaki mesnevilerdendir. Çiçeklerin sırayla bir meclise gelerek konuşmalarını anlatan *Gülşen-âbâd* intak sanatına dayalı olarak kaleme alınan az sayıdaki eserden biridir. Gerek divan edebiyatı gerekse dinî-tasavvufî edebiyat alanlarında yazılmış bu nitelikte başka bir mesneviye henüz rastlanmamıştır. Baştan sona muhayyel bir atmosferin tasvir edildiği bu alegorik eser Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ında çok başarıyla kullandığı üslûbun ilk örneklerini de içinde barındırmaktadır. Çok zengin çağrışımlara sahip olan eserde birer sembol olarak kullanılan çiçekler birkaç türlü yorumlanabilir. Müellif eserin hatimesinde, *Gülsen-âbâd*'da müridlik ve şeyhlik adabından bahsettiğini ve seyr ü sülûkü anlattığını söyler. Şemsî geniş bir konuyu bu hacim içinde anlatabilmeyi denemiş ve bunda da oldukça başarılı olmuştur. Mesnevi aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla nazmedilmiştir.

Çalışmada inceleme kısmından sonra *Gülşen-âbâd*'ın metni gelir. Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuş, nüsha farkları kısaltmalarıyla birlikte, beyit ve satır numaraları belirtilerek sayfa altında gösterilmiştir. Sadece esas alınan nüshanın yaprak numaraları sayfa kenarında verilmiştir.

[142] Bu mesnevi, çok kısa bir girişle ve eser hakkında bilgi verilmeden, metin kısmı hazırlayan tarafından yayımlanmıştır. bk. Hasan Aksoy, "Şemsi'nin Gülşen-Abâd Mesnevîsi", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1985, Sayı: 3, s. 123-177.; Recep Toparlı, "Gülsen-âbâd'ın Yayını Üzerine", **İslâmî Edebiyat**, S. 13, İstanbul 1991, s. 59-60.

[143] Hasan Aksoy, **Şemseddin Sivasi, Hayatı, Eserleri ve Mevlidi (Tenkidli Metin)**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 1983 (Danışman: Doç. Dr. H. Bekir Karlığa).

[144] 1. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1641; 2. Fatih, nr. 2863/5; 3. [Fatih, nr.] 5359/3; 4. Hacı Mahmud Efendi, 3572/3; 5. [Hacı Mahmud Efendi, nr.] 3578; 6. [Hacı Mahmud Efendi, nr.] 3623/1; 7. Kasîdecizâde, nr. 717/9; 8. Serez, nr. 3935/2; 9. İ[stanbul] Ü[niversitesi] Ktp., TY, nr. 9669; 10. Belediye Ktp., Muallim Cevdet, nr. K. 365; 11. Konya Mevlâna Müzesi Ktp., TY, nr. 1670; 12. AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., Mustafa Con, nr. 116; 13. Muğla Kitaplığı, nr. 493; 14. Edirne Selimiye Ktp., TY, nr. 608; 15. [Edirne Selimiye Ktp., TY, nr.] 2118.

[145] Tenkitli metinde kullanılan dört nüsha şunlardır: 1. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi 3623/1 (H. Mahmud); 2. Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2863/5 (Fâtih I.); 3. Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5359/5 (Fâtih II.); 4. Süleymaniye Ktp., Kasîdecizâde, nr. 717/9 (KAS).

Metinden sonra "Kaynaklar" yer almaktadır. Ardından "eserin gerçekten zor anlaşılabilir olduğu düşünülerek sonuna bilhassa tasavvufla ilgili terimleri vs. kapsayacak deneme mahiyetinde açıklamalı bir" "Sözlük" ilave edilmiştir. "Sözlük", metni daha iyi anlamak amacıyla hazırlanmıştır. Metnin ana muhtevası tasavvufî olduğundan kelimelerin mümkün olduğu kadarıyla lügat anlamlarından sonra bu ilim dalındaki anlamları da verilmeye çalışılmıştır. Parentez içindeki rakamlar kelimelerin geçtikleri beyit numaralarını göstermektedir.

Kitabın sonunda eserin en güvenilir nüshası olarak kabul edilen Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 3623/1 numarada kayıtlı nüshanın "Tıpkıbasım"ı verilmiştir.

ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ [AHMED] (1520–1597), SÜLEYMANİYYE (XVI. yüzyıl)

Hüseyin Akkaya, **Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivâsî'nin Süleymâniyyesi, İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım [1. Kısım: İnceleme, 2. Kısım: Tenkitli Metin ve Dizin]**, 2 Cilt, Cambridge, Mass.: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1997, 1. Cilt XX+187 s., 2. Cilt 190-427 s.

Eser "İçindekiler", "Ön Söz", "Kısaltmalar" ve "Giriş"ten sonra, araştırmacının da "Ön Söz"de belirttiği gibi üç ana kısımdan meydana gelmektedir. "Ön Söz"de bu eserin 1988 yılında Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu yönetiminde hazırlanan yüksek lisans çalışması olduğu bildirilmiş[146], mesnevinin tespit edilen nüshalarından söz edilerek tenkitli metnin hazırlanmasında izlenen yol anlatılmış ve kitabın hazırlanış planıyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. İki cilt olarak baskısı yapılan çalışmanın, birinci ve ikinci kısımları mesnevinin incelemesine, üçüncü kısmı ise "Süleymâniyye'nin Tenkitli Metni"ne ayrılmıştır. İkinci ciltte ve kitabın 189-322. sayfalarında yer alan *Süleymâniyye*'nin tenkitli metninden sonra gelen "Sonuç", "Bibliyografya", "İncelemenin Genel Dizini", "Tenkitli Metnin Genel Dizini" ve "Tıpkıbasım" bölümleri üçüncü kısmın altında bağımsız başlıklar olarak yer almaktadır.

"Giriş"in ardından gelen birinci kısım, "Osmanlı Sahası Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber" ana başlığıyla "Dinî-Tarihî ve Menkabevî Kaynaklara Göre Süleyman Peygamber", "Osmanlı Sahası Türk Edebiyatında Peygamberle İlgili Eserler" ve "Osmanlı Sahası Türk Edebiyatında Süleyman Peygamberle İlgili Motifler" alt başlıklarıyla üç bölüm olarak ele alınmıştır.

Birinci kısmın "Dinî-Tarihî ve Menkabevî Kaynaklara Göre Süleyman Peygamber" başlıklı ilk bölümünde *Tevrat, İncil, Kur'ân-ı Kerîm* ve tarihî kaynaklardaki bilgiler ışığında Süleyman Peygamberin hayatı anlatılmış, daha sonra yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenen menkabelere göre Süleyman Peygamberin menkabevî hayatı verilmeye çalışılmıştır. "Osmanlı Sahası Türk Edebiyatında Peygamberle İlgili Eserler" başlığını taşıyan ikinci bölümde telif olsun, tercüme olsun Osmanlı sahası Türk edebiyatında kaleme alınmış, Süleyman Peygamberle ilgili eserler üzerinde durulmuştur. Burada Süleyman Peygamberden söz eden manzum ve mensur pek çok eser incelenerek onunla ilgili özellikler tespit edilip değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde "Osmanlı Sahası Türk Edebiyatında Süleyman Peygamberle İlgili Motifler" konusu işlenmektedir. Divan ve Halk edebiyatı ürünleri taranarak Süleyman Peygamberle ilgili herhangi bir öge taşıyan motifler belirlenmiş ve bu motifler açıklanmıştır.

İkinci kısım "Şemseddin Sivâsî ve Süleymâniyyesi" ana başlığı altında "Şemseddin Sivâsî'nin Hayatı, Tarîkatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri" ve "Süleymâniyye" alt başlıklarıyla iki bölümden oluşmaktadır. İkinci kısmın ilk bölümünde Şemseddin Sivâsî'nin hayatı kaynaklara ve

[146] Hüseyin Akkaya, **Şemseddin Sivasî'nin Süleyman-nâme'si**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988, XII+404 s. (Danışman: Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu).

eserlerine dayanılarak anlatılmış, edebî şahsiyetiyle ilgili değerlendirmeler yapılıp Türk edebiyatındaki yeri tespit edilmeye çalışılmış, tarîkatı hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, "Eserleri" manzum ve mensur olarak sınıflandırılarak sırasıyla incelenmiştir.

İkinci bölümde bugünkü bilgilere göre Süleyman Peygamberle ilgili günümüze kadar ulaşabilen tek mesnevi olan *Süleymâniyye* çeşitli açılardan ele alınmıştır. Burada ilk olarak kimi yazma nüshaları Hamdî adına kayıtlı olan *Süleymâniyye*'nin Şemsî'ye ait olduğu delilleriyle ispat edilmiştir. Daha sonra mesnevinin "Şekil Özellikleri" başlığında nazım şekli ve türleri, vezin ve kafiyesi verilmiş, ardından "Süleymâniyye'nin Kaynakları", "Süleymâniyye'de Geçen Ayet ve Hadisler", "Süleymâniyye'deki Bazı Temsilî Özellikler", "Eserin Özeti" ve "Konunun Özeti" başlıkları altında "Muhteva Özellikleri" ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Son olarak "Dil ve İfade Özellikleri" çeşitli yönlerden değerlendirilerek ortaya konulmuştur.

Üçüncü kısım "Süleymâniyye'nin Tenkitli Metni" ana başlığı altında "Metin Tespitiyle Alâkalı Bazı Hususlar" ve "Metin" alt başlıklı iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci cildin sonunda yer alan üçüncü kısmın ilk bölümünde metin tespitiyle ilgili hususlar üzerinde durulmuştur. Öncelikle "Nüsha Tavsifleri" başlığında tespit edilen beş nüshanın tavsifi yapılmış[147], daha sonra nüshalar değerlendirilerek tenkitli metin için seçilen 3 nüshanın[148] seçiliş sebepleri açıklanmıştır. Bunun arkasından *Süleymâniyye*'nin tenkitli metninin kurulmasında dikkate alınan hususlar maddeler hâlinde sıralanmış ve böylelikle çalışmanın birinci cildi tamamlanmıştır. "Nüshaların Değerlendirilmesi"nde *Süleymâniyye*'nin müelllif nüshasının bulunamadığı ve tespit edilebilen beş nüsha arasından tenkitli metni ortaya koyabilmek için üç nüshanın seçildiği belirtilerek bu beş nüshanın üç ayrı grup oluşturabilecek özelliklere sahip olduğu bildirilmiştir.

Çalışmanın ikinci cildine, üçüncü kısmın ikinci bölümü olan *Süleymâniyye*'nin tenkitli metni verilerek başlanmıştır. İkinci ciltte, birinci cildin sayfa numaraları devam ettirilmiş ve metin 189-322. sayfalar arasında yer almıştır. Tenkitli metinden sonra çalışmada elde edilen sonuçlar "Sonuç" başlığı altında maddeler hâlinde sıralanmış, ardından çalışmada kullanılan kaynaklar "Bibliyografya"da gösterilmiştir. Daha sonra "İncelemenin Genel Dizini" ve "Tenkitli Metnin Genel Dizini" verilmiştir. İkinci cildin 347-396. sayfalarında, Ankara Millî Kütüphane, Adnan Ötüken Bölümü, nr. 581/1 (=A)'de kayıtlı nüshanın, 397-427. sayfaları arasında ise Staatsbibliothek zu Berlin Preuss. Kulturbesitz Orientabteilung, Ms. or. oct. 1878. (=B)'de kayıtlı nüshanın "Tıpkıbasım"ları yer almaktadır.

Süleymâniyye Hz. Süleyman'la Sebe Melikesi Belkıs'ın kıssalarını konu alan 1684 beyitlik bir mesnevidir. *Süleymâniyye* 964 H.=1556 M yılında Tokat'ın Zile kasabasında telif edilmiştir. Mesnevi içinde yer alan yirmi altı beyitlik bir na't (217-242. beyitler) ve sekiz beyitlik Kanunî Sultan Süleyman medhiyesi (1651-1658. beyitler) kaside şeklinde kafiyelenmiştir. Tür olarak tevhid, münacat, na't-ı nebî, na't-ı hulefâü'r-râşidîn, medhiye türleri bulunmaktadır. Kanunî Sultan Süleyman medhiyesi hariç tutulursa, *Süleymâniyye*'de iki ayrı aruz kalıbı kullanılmıştır. Bunlar hecez bahrinden *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* (1-448. beyitler) ve remel bahrinden *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* (449-1650, 1659-1684. beyitler) kalıbıdır. *Süleymâniyye*, klasik tertip özelliklerine uygun olarak kırk beyitlik tevhid bölümü (1-40. beyitler) ile başlar. *Der-Tevhîd-i Efâl* başlığı altında (41-75. beyitler) otuz beş beyitlik bir bölümü, seksen altı beyitlik münacat (76-161.

[147] **Süleymâniyye**'nin nüshaları: 1. Ankara Millî Ktp., Adnan Ötüken Bl., nr. 581/1. (=A).; 2. Manisa İl Halk Ktp. nr. 3650/2. (=M).; 3. Staatsbibliothek zu Berlin Preuss. Kulturbesitz Orientabteilung, Ms. or. oct. 1878. (=B).; 4. İstanbul Üniversitesi Ktp., Pertev Paşa Bl., nr. 483.(=İ).; 5. Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Ktp., Genel, nr. 4690. (=B1).

[148] Tenkitli metnin hazırlanmasında kullanılan nüshaları: 1. Ankara Millî Ktp., Adnan Ötüken Bl., nr. 581/1 (=A).; 2. Manisa İl Halk Ktp. nr. 3650/2. (=M).; 3. Staatsbibliothek zu Berlin Preuss. Kulturbesitz Orientabteilung, Ms. or. oct. 1878. (=B).

beyitler) takip eder. Daha sonra mesnevi kafiyesiyle yazılmış na't (162-216. beyitler) gelir. Birinci na'tı, otuz beyitlik kaside kafiyesiyle yazılmış ikinci bir na't (217-246. beyitler) izler ve elli beş beyitlik sebeb-i telif bölümüne (247-256. beyitler) geçilir. Sebeb-i telif bölümünden sonra eserin asıl konusu Süleyman Peygamberin kıssası gelir. Eserin sonunda Kanunî Sultan Süleyman için, mesnevi şeklinde ikinci bir medhiyye (1592-1618. beyitler) vardır. Mesnevi otuz iki beyitlik dua bölümü (1619-1650. beyitler) ve sekiz beyitlik kaside şeklinde kafiyelenmiş üçüncü bir Kanunî Sultan Süleyman medhiyesi (1651-1658) ile tamamlanmıştır.

Tenkitli metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, mesnevinin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik kurallarına bağlı kalınmıştır. Nüsha farkları (=rivayet/varyant) arasından en uygun olanı metne dâhil edilmiş, diğerleri ait oldukları nüshaların kısaltmalarıyla birlikte dipnotlarda verilmiştir. Beyitlerin sıralanışında Ankara Millî Kütüphane, Adnan Ötüken Bölümü, nr. 581/1 (=A)'deki nüshanın tertibine uyulmuş, metindeki vezin ve anlam eksikliklerini tamamlamak için eklenen hece ve kelimeler [ ] içerisinde gösterilerek metin tamiri yapılmıştır.

ŞEYH GALİB (1757–1799), HÜSN Ü AŞK (XVIII. yüzyıl)

Abdülbaki Gölpınarlı, **Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1968, 349+25 s. Tıpkıbasım[149].

Eser, "Önsöz" başlığı altında 46 sayfalık bir incelemeyle başlamaktadır. Burada Şeyh Galib'in hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri üzerinde durularak önemli bilgiler verilmiştir. "Eserleri" başlığı altında "Hüsn ü Aşk" mesnevisi hakkında geniş bilgi verilir. Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ı yazma sebebi, konuyu işlerken faydalandığı eserler ve tesirleri üzerinde durularak değerlendirmelerde bulunulmaktadır. Bu bölümde *Hüsn ü Aşk*'ın yazma ve matbu nüshaları da kısaca tanıtılmaktadır. *Hüsn ü Aşk*'ın nüshalarından[150] bir kısmının şairin divanının sonunda yer aldığı, bir kısmının da divandan ayrı olarak istinsah edildiği bildirilmiştir.

Eserde, metin ortaya konurken Galib'in kendi el yazısıyla yazmış olduğu ve Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi kitapları Mülhak kısmı 171 numarada kayıtlı olan nüsha esas alınmıştır. Ayrıca metin oluşturulurken Halet Efendi, Hasan Hüsnü Paşa ve Hacı Mahmud nüshalarıyla basma nüsha da karşılaştırılmıştır. Müsveddede bulunmayan ilk bölümler, basmada ve diğer yazmalarda bulunmayan beyitler, takdim-tehirler not olarak nüsha farklarıyla birlikte gösterilmiştir.

Mesnevi kısmı 2041 beyitten meydana gelen *Hüsn ü Aşk*'ın beyit sayısı, aralara serpiştirilen ve her biri altı kıt'adan oluşan dört tardiyye ile beraber 2101'e ulaşmaktadır. Şair klasik tarza uyup tahmîd (tevhit), na't, mirâciyye, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve kendi babası Mustafa Reşid Efendi hakkındaki on sekizer beyitlik methiye bölümlerinden sonra telif sebebini anlatıp asıl hikâyeye başlar. Aruzun *mef'ûlü mefâ'ilün fa'ûlün* kalıbıyla yazılan eser, sonunda yer alan, "Gâlib bu cerîde-i cefânın / Târîhi olur hitâmühü'l-misk" müfredindeki "hitâmühü'l-misk" ifadesinden anlaşıldığına göre 1197 H.=1783 M. yılında tamamlanmıştır. Seyr ü sülûkü anlatan *Hüsn ü Aşk*'ta bütün kişi ve yer adları tasavvufî birer semboldür. Eser ilâhî aşka erişebilmenin, Aşk'ın Hüsn'e kavuşmasının güçlüğünü belirtmek amacıyla kaleme alınmıştır.

[149] Eserin yeni baskısı için bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006, 464 s.

[150] 1. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 5531 numarada kayıtlıdır. (**Hüsn ü Aşk** yazmanın sonundadır.); 2. Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi Kitapları, No: 679; 3. **Divan**, Bulak 1252 (1836) sonunda **Hüsn ü Aşk** (üçüncü bölüm 2-93. sahifelerdedir); 4. Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi Kitapları, No: 171 (Galib'in elyazısı); 5. Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa Kitapları No: 502; 6. Süleymaniye Ktp. Hasan Hüsnü Paşa Kitapları No: 1401; 7. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Kitapları No: 3642; 8. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. No: 1348.

Metin, bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılmamıştır. *Hüsn ü Aşk*'ın yeni harflerle okunuşunun ardından, okuyucunun metni anlaması için mesnevinin beyit beyit "Bugünün diliyle nesre çevrilişi" verilmiştir. Bu bölümden sonra, metnin takibini kolaylaştırmak için eserde geçen Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri ihtiva eden bir sözlük konmuştur. Sözlüğün arkasına metinde geçen ve açıklanması gereken bazı kelimelerin tatmin edici şekilde açıklandığı "Açıklama" kısmı eklenmiştir.

Çalışmanın sonunda 24 sayfa tutarında, Şeyh Galib'in kendi el yazısıyla olan Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi, Nr. 171'deki nüshasının tıpkıbasımı verilmiştir.

ŞEYH GALİB (1757–1799), HÜSN Ü AŞK (XVIII. yüzyıl)

Orhan Okay, Hüseyin Ayan, **Hüsn ü Aşk Şeyh Galip**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975, XLVII+352+104 s. Tıpkıbasım[151].

Kitap, Dergâh Yayınları'nın Türk Klasikleri serisinden çıkardığı ilk yayınıdır. Eser, Dergâh Yayınları'nın "Sunuş" yazısıyla başlar. Burada bu baskının, "ilmî bir neşir veya bir edisyon kritik" olmadığı, sadece daha önce eski harflerle Ebuzziya Tevfik[152] ve Tahir Olgun[153] tarafından yapılan basımlardan faydalanılarak hazırlandığı söylenmiştir. Çalışmada "İçindekiler" cetveli bulunmamaktadır.

"Sunuş" yazısını Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil'in yazdığı ve geniş bir inceleme diyebileceğimiz "Hüsn ü Aşk'a Dâir" başlıklı kapsamlı ve önemli giriş yazısı takip eder. Eserde hazırlayanlara ait ayrıca herhangi bir önsöz ya da giriş yazısı yoktur.

M. Kaya Bilgegil'in giriş yazısının ardından "Hüsn ü Aşk" başlıklı metin kısmı başlamaktadır. Metin günümüz alfabesiyle yazılırken transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmamış, sadece kimi kelimelerdeki uzun ünlüler gösterilmiştir. Metnin dil özelliklerinde ise dönemin fonetiğine uyulmayıp "günümüzün telaffuzuna yakın bir yol" izlenerek bugünkü şekiller tercih edilmiştir. Okumayı kolaylaştırmak ve bazı anlam karışıklıklarını önlemek maksadıyla da zaman zaman noktalama işaretleri kullanılmıştır. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş, metne beşer beşer yürütülerek numara verilmiştir. Okuyucuya kolaylık sağlamak ve anlamayı kolaylaştırmak amacıyla eserin nesre çevrilmiş şekli metnin altında verilmiştir. Metnin yazı çevrimi kurallarına uyularak nakledilmemesi önemli bir eksikliktir. Bu husus, kitabın vulgarize bir yayın olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Eserin sonuna Mahfel Mecmû'a-i İslâmiyyesi yayınlarının ikincisi olmak üzere Tâhirü'l-Mevlevî (Tahir Olgun) tarafından 1339 H.=1923 M. tarihinde İstanbul'da bastırılan *Hüsn ü Aşk*'ın matbu nüshası eklenmiştir.

ŞEYHÎ (?–1429'dan sonra), HARNAME (XV. yüzyıl)

[151] Eserin diğer baskıları için bk. Hüseyin Ayan, Orhan Okay, **Hüsn ü Aşk Şeyh Galip**, 2. baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, XLVII+352 s. Tıpkıbasım.; Gözden geçirilmiş 3. baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000; 4. baskı, İstanbul, Dergâh, 2005, 388 s. Tıpkıbasım.

[152] **Hüsn ü Aşk**, Eser-i Galib Dede, İstanbul 1304, Kitaphane-i Ebuzziya, 226 s.

[153] **Hüsn ü Aşk**, Nâzımı Şeyh Galib, İstanbul 1339, Mahfel Mecmua-i Edebiyyesi Neşriyatından, 104 s.

Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, **Şeyhî'nin Harnâme'si**, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971, VII+106 [89-106 Tıpkıbasım] s.[154]

Kitabın "İçindekiler" cetveline bakıldığında "Önsöz" ve "Giriş"in ardından gelen "Şeyhi'nin Hayatı ve Eserleri", "Harnâme", "Bibliyografya", "Harnâme (Metin ve bugünkü dile çevrilmiş şekli)", "Nüsha Farkları", "Açıklamalar", "Ekler Dizini (Metindeki şekiller)", "Sözlük" başlıkları ana başlıklar gibi düşünülmüştür.

"Önsöz"de araştırmacı "Şeyhî ve eserleri üzerine 25 yıldan beri" çalıştığını, bu konuda birkaç eser yayımladığını, daha önceden *Har-nâme* üzerine yaptığı çalışmalarını "edebiyat tarihi ve dil yönünden bütün incelemeleri eserin transkripsiyonlu metnini ve bugünkü Türkçeye çevrilmesini de ekleyerek kitap hâlinde" sunduğunu belirtir. Bir sayfalık "Giriş"te hiciv ve mizah edebiyatı içerisinde eserin yeri vurgulanmaya çalışılmıştır.

"Şeyhi'nin Hayatı ve Eserleri" başlıklı kısımda şairin hayatı hakkında çok kısa bilgi verilmiş, *Dîvân, Har-nâme, Husrev ü Şîrîn* ile ona isnat edilen diğer eserlerin adları verilmiş, özellikle *Husrev ü Şîrîn* hakkında kısa açıklamalar yapılmıştır.

Mesnevinin incelemesi, "Harname" ana başlığı altında "Eserin Adı", "Yazılış Sebebi ve Kime Sunulduğu", "Bölümleri", "Konusu", "Konunun Kaynağı", "Değeri", "Harname Nüshaları" başlıkları altında yapılmıştır. Mesnevi metnine geçmeden önce, çalışmada kullanılan ve daha çok *Har-nâme* hakkında olan çalışmaları içeren "Bibliyografya"ya yer verilmiştir.

"Harname Nüshaları"[155] başlığı altında, "Şeyhî'nin bugün elimizde altı yazma divanının dördünde" *Har-nâme*'nin mevcut olduğu söylenmiş ve metin tespitinde bu nüshalardan Üniversite Kütüphanesi T.Y. 2804 numarada kayıtlı yazmanın esas alındığı bildirilmiştir. Metnin verilişinde ise hiçbir yazma esas alınmamış, metin sağlam bir biçimde kurma yoluna gidilmiştir.

Har-nâme aruzun *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış 126 beyitlik bir mesnevidir. Eser, dört kısımdan meydana gelmiştir. Başta 7 beyitlik bir tevhit (Allah'a övgü) yer alır. Tevhidi 5 beyitlik na't (Hazret-i Muhammed'e övgü) takip eder. Sonra padişahı öven 26 beyitlik methiye bölümü gelmektedir. Bu kısımlardan sonra gelen 83 beyit asıl hikâye kısmını oluştururken son 5 beyit ise dua kısmıdır. 83 beyitlik asıl hikâye kısmının 74. beytinde sözü kendine getiren Şeyhî, kendi haline uygun bir hikâyeyle esas konuya girer, öküzlerin boynuzlarına imrenen çaresiz bir eşeğin başından geçenleri masalımsı bir üslupla anlattıktan sonra 9 beyitlik bölümde sözü tekrar kendine getirip hikâyeyi kendi haline tatbik eder ve düştüğü duruma sitem edip padişahtan adalet ister. Padişaha dua ile mesnevisini tamamlar. Duayı da ihtiva eden dördüncü kısım ayrı bir başlık taşımamaktadır. Eserde ayrıca bir "sebeb-i te'lif" bölümü mevcut değildir.

Kitabın 20. sayfasından başlayan "Harnâme (Metin ve bugünkü dile çevrilmiş şekli)", bölümünün soldaki sayfalarında *Har-nâme*'nin bugünkü yazıya aktarılmış şekli, sağdaki sayfalarda ise metnin "Bugünkü Dile Çevrilmiş Şekli"ne yer verilmiştir. Metin bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken transkripsiyon işaretleri kullanılmış, dönemin dil özellikleri korunarak eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Nüsha farkları sayfa altlarında değil, karşılaştırmalı metinden sonra, "Nüsha Farkları" altında topluca gösterilmiştir. Bunun arkasından beyitlerdeki kimi kelimelerin gramer açıklamasının yapıldığı "Açıklamalar" ile mesnevide geçen eklerin geçtiği

[154] Dursun Yıldırım, "Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî'nin Har-nâme*'si", **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 1972, S. I, s. 274–276.; Eserin ikinci baskısı için bk. Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, **Şeyhî'nin Harnâme'si**, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981, VII+106 s., 89-106 Tıpkıbasım.

[155] 1. Üniversite Ktp. TY. 2804, **Har-nâme** divanın sonunda ve 124 beyittir.; 2. Millet Ktp. Ali Emirî, Manzum 238, Divanda kasidelerden sonradır.; 3. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3298; 4. Bayezid Umûmi Ktp. 5764; 5. Millet Ktp. Ali Emirî, Manzum 1016. Son zamanlarda yazılmıştır. 7 yapraktır.

yerleri gösteren "Ekler Dizini (Metindeki Şekiller)" verilmiştir. "Sözlük" kısmında ise metindeki bütün kelimelerin anlamları verilmekte ve geçtikleri yerler gösterilmektedir.

"Metnin Tıpkı Basımı"nda ilk olarak, İstanbul Üniversite Kütüphanesi T.Y. 2804 numarada kayıtlı *Şeyhî Divanı*'nın sonunda (60b-63b) bulunan nüshanın, ikinci olarak İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kısmı, Manzum Eserler 238 numarada kayıtlı ve TDK tarafından tıpkıbasımı yapılan *Şeyhî Divanı*'ndan (s. 8, 61-70) alınan nüshaya yer verilmiştir.

ŞEYHÎ (?–1429'dan sonra), HUSREV Ü ŞİRİN (XV. yüzyıl)[156]

Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, **Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i (İnceleme-Metin)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980, VIII+İnceleme 231+Metin 268 s.[157]

Kitap "Yeni Baskı İçin", "İçindekiler", "Önsöz" ve "Bibliyografya"dan sonra gelen "[Birinci Kısım-İnceleme]" ve "İkinci Kısım-Metin" ana başlıklarından oluşmaktadır. "[Birinci Kısım-İnceleme]" kısmı, "Birinci Bölüm: Giriş (Husrev ü Şirin Hikâyesi Hakkında)", "İkinci Bölüm: "Şeyhî'nin Hayatı ve Şahsiyeti", "Üçüncü Bölüm: Şeyhî'nin Eserleri, Şöhreti ve Tesiri","Dördüncü Bölüm: Husrev ü Şirin'e Zeyil Yazan Cemâlî" başlıklarından meydana gelmektedir.

"Önsöz"de Şeyhî'nin ve özellikle eseri *Husrev ü Şîrîn*'in Anadolu Türk mesnevi edebiyatındaki yeri ve Türk dili tarihi yönünden önemi vurgulanmıştır. Mesnevi üzerine o zamana kadar yapılan çalışmalardan söz edilmiş, mesnevinin doktora tez çalışması[158] olarak hazırlandığı belirtilmiş, öncelikle eserin metninin "edition critique"inin, daha sonra Şeyhî ve eseriyle ilgili diğer konuların hazırlanmasından hareketle çalışmada izlenen yol belirtilmiştir. "Önsöz"ün ardından çalışmada kullanılan kaynaklar "Bibliyografya"da gösterilmiştir.

Eserin inceleme kısmı yukarıda da belirtildiği gibi dört bölümdür. "Giriş (Husrev ü Şirin Hikâyesi Hakkında)" ana başlıklı birinci bölüm, "Hikâyenin Tarihî Menşei ve Tekâmülü", "İran Edebiyatında Husrev ü Şirin Yazan Şairler", "Türk Edebiyatında Bu Hikâyeyi Yazanlar" ve "Türk Halk Edebiyatında Ferhad ile Şirin Hikâyesi" alt başlıklarından meydana gelmektedir. Burada çalışmaya giriş olması bakımından *Husrev ü Şîrîn* ve *Ferhâd u Şîrîn* hikâyesinin kaynakları, tarihî gelişimi, Türk ve İran edebiyatında bu hikâyeyi yazan şairler hakkında oldukça geniş bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm "Şeyhî'nin Hayatı ve Şahsiyeti" ana başlığını taşımaktadır. Burada şairin hayatı ve şahsiyeti üzerinde, "Bibliyografik İcmâl", "Yetiştiği Muhit ve Zaman", "Adı ve Ailesi", "Tahsili", "Hekimliği", "Hacı Bayram'a İntisabı ve Tasavvufla İlgisi", "Germiyan Beyleri ve Osmanlı Sultanları ile Münasebeti", "Ölüm Tarihi ve Kabri", "Şahsiyeti" başlıklarında

[156] Faruk Kadri Timurtaş, "Şeyhî'nin Husrev ve Şirin'i Üzerine Notlar", **Türk Dili**, Ekim 1953, C. III, S 25, s. 18–21.

[157] Eserin ilk baskısı için bk. Doç. Dr. Faruk K. Timurtaş, **Şeyhî'nin Husrev ü Şîrin'i (İnceleme-Metin)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1963, XXXI+108+272 s. [Şeyhî'nin **Husrev ü Şîrin** mesnevisinin ilk baskısı ile tanıtılan ikinci baskı arasında şu farklar bulunmaktadır: 1963 yılında yapılan baskının başına bir inceleme eklenerek, Şeyhî'nin Husrev ü Şîrin'i adıyla yayımlamıştır. Kitabın hacmini genişletmemek maksadıyla, Şeyhî'nin diğer eserleri ve edebî şahsiyeti konuları ile hikâyenin tarihî menşei ve tekâmülü, İran ve Türk edebiyatlarında bu hikâyeyi yazan şairler, esere zeyil yazan Cemâli hakkındaki geniş bilgiler konmamıştır. Bu bölümlere, Şeyhî, Hayatı ve Eserleri-Eserlerinden Seçmeler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1968 adlı kitapta yer verilmiştir. İkinci baskıda Şeyhî ve Husrev ü Şîrin ile ilgili bütün konular bir araya getirilmiştir.]; Orhan Şaik Gökyay, "Dil: Yârence.. [Faruk Kadri Timurtaş: *Şeyhî'nin Husrev ve Şirini*]", **Türk Dili**, Ocak 1965, C. XIV, S. 160, s. 348–350.

[158] Faruk K. Timurtaş, **Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i (İnceleme-Metin)**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1950, (Danışman: İsmail Hikmet Ertaylan).

durulmuştur. Bugüne kadar kapsamlı bir şekilde incelenmeyen bu konu; Türkçe ve yabancı dillerdeki bütün araştırmalara da başvurularak olabilecek en geniş şekliyle yazılmıştır.

Üçüncü bölümde "Şeyhî'nin Eserleri, Şöhreti ve Tesiri" üst başlığında Şeyhî'nin eserleri ayrı bir konu olarak ele alınmış ve "Divân, Harnâme, Tıbba Dair Eseri, Başka Eserleri (Habnâme Tercümesi, Neynâme)" hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Daha sonra, kitabın 104-153. sayfalarında *Husrev ü Şîrîn*, "Şeyhî'nin Mesnevî Tarzı Hakkındaki Telakkisi", "Telif Sebebi, Kime Takdim Edildiği, Yazıldığı Yer ve Zaman", "Muhteviyâtı", "Mevzuun Hulâsası", "Nizâmî'den Naklen Hikâyenin Sonu", "Nizâmî'nin Eseri İle Mukayese", "Eserin ve Ele Aldığı Aşkın Mahiyeti", "Vezni", "Husrev ü Şirin'in Değeri Hakkında Hükümler", "Husrev ü Şirin'e Yazılan Zeyil" ve "Eserin Rûmî Tarafından Tamamlanması" başlıklarıyla incelenmiştir. Bu bölüm Şeyhî'nin Türk edebiyatındaki şöhreti ve tesiri ile tamamlanmıştır.

"Husrev ü Şirin'e Zeyil Yazan Cemâlî" başlıklı dördüncü bölümde XV. yüzyılın önemli şairlerinden olan Cemâlî'nin şahsiyeti, eserleri ve *Husrev ü Şîrîn*'e yazdığı zeyil hakkında, o zamana kadar ayrıntılı bir araştırma yapılmadığı belirtilmiştir. Cemâlî hakkındaki ilk bilgileri de daha önce araştırmacı verdiğinden, Cemâlî'nin *Husrev ü Şîrî*n'e yazdığı küçük zeyil dolayısıyla, "Şeyhoğlu İle Karıştırılması", "Adı, Ailesi, Memleketi, Yaşadığı Zaman" ve "Eserleri" başlıklarında aydınlatıcı bilgiler verilmiştir.

Birinci kısmın devamında "Netice" başlığında çalışma sonucunda elde edilen yeni bilgiler verilerek çalışma özetlenmiştir.

İkinci kısım "Metin" başlığını taşımaktadır. Metne geçmeden önce birinci kısmın 181-230. sayfaları arasındaki "Eserin Nüshaları, İmlâ ve Dil Hususiyetleri", "Karşılaştırılan Nüshalar ve Tavsifleri", "İmlâ Hususiyetleri", "Öbür Nüshalar", "Dil Hususiyetleri" (Fonetik Hususiyetler, Morfolojik Hususiyetler, Kelime Hususiyetleri, Bugün Kullanılmayan Veya Değişik Şekilde Kullanılan Türkçe Kelimeler Sözlüğü), "Metin Tespitinde Gözetilen Esaslar", "Transkripsiyon Sistemi" ve "Metin Fihristi" başlıklarında bilgiler verilmiştir.

Eserin nüshalarıyla ilgili olarak araştırmacı, *Husrev ü Şîrîn*'in İstanbul ve Avrupa kütüphanelerinde 50 kadar yazmasının bulunduğunun tespit edildiğini, özel kütüphaneler ve Anadolu kütüphanelerinde de nüshalarının olduğunun tahmin edildiğini belirtmiştir. Bundan dolayı nüshalar arasında bir şecere yapmanın "maddeten imkânsız" olduğundan söz edilmiştir. Eserin tenkitli metni hazırlanırken İstanbul kütüphanelerindeki nüshalara dayanılmış, önce bütün yazmaları incelenip, istifade edilebilecekler ayrılmıştır. Bunun için "eski ve harekeli olmak ve bilgili müstensih elinden çıkmış bulunmak gibi" özellikler göz önünde bulundurulmuştur. Sonuç olarak altı nüsha[159] tercih edilmiştir. Metin bu nüshalar karşılaştırılarak meydana getirilmiştir. Burada karşılaştırılan nüshaların kısaltmaları ve künyeleri gösterilerek tanıtımları yapılmıştır.

"İmlâ Hususiyetleri" başlığında *Husrev ü Şîrîn*'in karşılaştırılan nüshalarındaki belli başlı imla özellikleri kısaca ve örneklerle gösterilmiştir. Bu başlığın arkasından gelen "Öbür Nüshalar" başlığında İstanbul kütüphanelerinde bulunan yirmi nüshanın, Avrupa kütüphanelerinde tespit edilen yirmi iki nüshanın künyeleri verilmiştir. "Dil Hususiyetleri"nde fonetik, morfolojik özellikler verilmiş, daha sonra bugün kullanılmayan veya değişik şekilde kullanılan Türkçe kelimeler sözlüğü ortaya konmuştur. Metinden önce "Metin Tespitinde Gözetilen Esaslar"

[159] 1. Üniversite Kütüphanesi. TY. 3082; 2. İsmail Hikmet Ertaylan'ın Hususî Kütüphanesi; 3. İnkılâp (Belediye) Kütüphanesi, Muallim Cevdet Yazmaları, 253; 4. Üniversite Kütüphanesi. TY. 3054; 5. Üniversite Kütüphanesi. TY. 3822; 6. Üniversite Kütüphanesi, TY. 466; İki tane de yardımcı nüshadan faydalanılmıştır. Karşılaştırıldığı hâlde nota dâhil edilmeyen iki nüsha daha vardır. 1. Üniversite Kütüphanesi, TY. 861; 2. Üniversite Kütüphanesi, TY. 260; İstanbul Kütüphanelerinde ve Avrupa Kütüphanelerindeki nüshaların da listesi verilmiştir.

maddeler halinde sıralanmış, "Transkripsiyon Sistemi" gösterilmiş ve mesnevinin "Metin Fihristi" çıkarılmıştır. Kitabın 231. sayfasındaki "Şeyhî'nin Husrev ü Şîrin Hikâyesi-Tenkidli ve transkripsiyonlu metin" başlığı ilk kısmın son sayfasıdır.

Şeyhî'nin Nizâmî-i Gencevî (ö. 608 H.=1211-12 M.)'nin aynı adlı eserinden nakil yoluyla meydana getirdiği mesnevi konusundan da anlaşılacağı gibi bir aşk hikâyesidir. Şeyhî, II. Murad'a ithaf ettiği eserini onun tahta çıktığı sırada yazmaya başlamış, fakat tamamlayamadan vefat etmiştir. Şeyhî 832 H.=1429 M.'den sonra öldüğüne göre *Husrev ü Şîrîn*'in 1421–1430 yılları arasında yazıldığı söylenebilir. Aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılan mesnevi 6944 beyittir ve ayrıca sonunda 109 beyitlik "zeyl" yer almaktadır. Şeyhî, *Husrev ü Şîrîn*'in konusunu Nizâmî'den almakla birlikte esere yaptığı eklemeler, olaylar arasındaki takdim ve tehirler ve değişik yerlerine eklediği âşıkane gazellerle tercümeden ziyade nakil denilebilecek bir tarzı denemiştir.

Husrev ü Şîrîn'de asıl konuya girmeden önce 775 beyitlik bir kısım gelmektedir. Bu kısım, dua, münacat, tevhit, tevhit mertebeleri, na't, yaratılış ve yaratıcıya ait hikmet bahsi, kitabın telif sebebi, II. Murad methiyeleri ve padişaha nasihat yollu hitap başlıklarını taşıyan, mesnevi ve kaside tarzında 13 parça manzumeden oluşmaktadır. Eserde esas hikâye 11 bölümden ibarettir. Bu bölümleri "Matla-i Dâstân" başlıklarıyla bizzat Şeyhî ayırmıştır. Baştaki giriş kısmı da dâhil, *Husrev ü Şîrîn*'deki fasılların sayısı 105'i bulmaktadır. Eser içinde Husrev, Şirin ve Ferhad dilinden söylenmiş 26 gazel vardır. Mesnevide ayrıca Şirin'in ağzından yazılmış kaside şeklinde bir münacatla, Ferhad dilinden söylenmiş 7 bentlik bir tercî-bent bulunmaktadır.

Kitabın birinci kısmı ile ikinci kısmı Arap rakamları ile ayrı ayrı numaralandırılmıştır. Çalışmada metin kısmı 268 sayfadan oluşmaktadır. Metnin transkripsiyonunda, *İslâm Ansiklopedisi*'nde kullanılan "millî transkripsiyon sistemi" esas alınmıştır. Metinde Türkçe kelimelerde telaffuz normalleştirilmemiş ve bugüne uydurulmamıştır. Okunuşta XV. yüzyılın ses özelliklerine uyulmuştur. Yeni harfli metinde beyitler karşılıklı yazılmış, beyitlerin numaralanmasında, eksiltme yoluna gidilerek metne üçer üçer yürütülerek numara verilmiş, mesnevi bir bütün olduğu için, rakam baştan sona kadar yürütülmüş, her bölüm ayrı olarak numaralanmamıştır. Mesnevinin bölümlerine Romen rakamlarıyla numara verilmiş, Farsça başlıklar büyük harflerle yazılmış, nüsha farkları (=rivayet/varyant), "Karşılaştırılan Nüshalar ve Tavsifleri"nde belirtilen harf kısaltması ile birlikte dipnotlarda gösterilmiştir.

ŞEYHOĞLU MUSTAFA (?–1402), HURŞİD-NAME (XIV. yüzyıl)

Dr. Hüseyin Ayan, **Şeyhoğlu Mustafa, Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Ferahşâd) (İnceleme-Metin-Sözlük-Konu Dizini)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1979, IV+533 s.[160]

Kitab "İçindekiler" listesinden sonra, hazırlayanın uzun "Önsöz"ü ile başlamıştır. Eser, "Önsöz" ve "Giriş"in ardından, "Şeyhoğlu'nun Hayatı ve Edebî Kişiliği", "Hurşîd-nâme'nin İncelenmesi", "Hurşîd-nâme'nin Dil ve Üslübu" ve "Hurşîd-nâme'nin Metni" ana başlıklı dört bölümden oluşmaktadır.

"Önsöz"de çalışmanın amacı "Bu araştırma ve incelemenin gayesi, XIV. yüzyıl Türk edebiyatının ünlü siması Şeyhoğlu Mustafa'nın hayatını, edebî kişiliğini ve eserlerini, özellikle bugüne kadar yapılmamış bulunan Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Ferahşâd–Şehristan-ı Uşşâk) mesnevisinin tenkidli metnini hazırlayıp inceleyerek, müellifi ve eseri hakkında yeni bilgiler

[160] Ahmet Atilla Şentürk, "Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşîd-nâme: Hurşîd ü Ferahşâd*", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İstanbul 1993, C. XXVI, s. 355–367.

vermektir." biçiminde açıklanmıştır. "Önsöz"de Şeyhoğlu ve eserlerine dikkat çekilmiş, eserin hazırlanışında karşılaşılan güçlüklerden söz edilmiş, çalışmada nelerin yapılacağı anlatıldıktan sonra "Giriş" kısmında *Hurşîd-nâme*'ye gelinceye kadar Türk mesnevi edebiyatının durumu üzerinde kısaca durularak okuyucu konuya hazırlanmıştır. Bu çalışma kitabın herhangi bir yerinde belirtilmemiş olsa da, araştırmacının 1976 yılında Atatürk Üniversitesinde *Şeyhoğlu Mustafa, Hurşîd-nâme; İnceleme, Metin, Sözlük, Konu Dizini* başlıklı doçentlik takdim tezidir.

Birinci bölüm "Şeyhoğlu'nun Hayatı", "Şeyhoğlu'nun Edebî Kişiliği", "Şeyhoğlu'nun Eserleri", "Hurşîd-nâme Metninin Kurulması" ve "Metni Kurmada Tutulan Yol" başlıklarından meydana gelmiştir. Burada Şeyhoğlu'nun hayatı, edebî kişiliği üzerinde durulmuş, *Hurşîd-nâme'*nin yanı sıra *Kenzü'l-Küberâ ve Mihekkü'l-Ulemâ*'dan da faydalanılarak müellifin edebî değeri ve şahsiyeti ortaya konulmuştur. Yine burada "Hurşîd-nâme Metninin Kurulması"nda esas alınan yazma nüshalarla bunlar dışında kalan nüshalara dair bilgiler verilmiş ve "Metni Kurmada Tutulan Yol" başlığında araştırmacı, metin tenkidi konusundaki düşüncelerine ve metoduna yer vermiştir.

İkinci bölüm "Hurşîd-nâme'nin İncelenmesi"ne ayrılmıştır. Bu bölümde *Hurşîd-nâme*'deki nazım şekilleri ve kullanılan vezinler, eserin konusu ve İran edebiyatı ile olan ilgisi hakkında geniş bilgiler verilmiştir. *Hurşîd-nâme* kahramanlarının tarihî ve efsanevî kişilikleri de bu bölümde incelenmiştir. *Hurşîd-nâme*'nin didaktik yönünden faydalanılarak ortaya konmaya çalışılan savaş araçları ve stratejisi ile kültür hayatının bir yansıması olan eğitim ve öğretimle ilgili kısımlar da burada ele alınmıştır. Kültür tarihinin çok eski devirlerinden gelen ve İslamî bir kimliğe bürünerek yaşayan hurafelerin izleri de yine bu kısımda gösterilmiştir. Mesnevide Türklerle ilgili tespit edilen (Törenler, Giyimler, Avlanma ve Avlanmada Yapılan İdmanlar, Mektup Yazma ve Mektupla İlgili Gelenekler, Hediye, İhsân ve Saçı Gelenekleri) geleneklerin izleri de bu bölümde ortaya konmaya çalışılmıştır. Son olarak *Hurşîd-nâme*'de İslâm kültürünün izleri ve aşk konusu ile ikinci bölüm tamamlanmıştır.

Üçüncü bölümde "Hurşîd-nâme'nin Dil ve Üslübu" üzerinde durulur. Burada "Nazım Tekniği" (Vezin, Kafiye, Aheng), "Kelime Hazinesi", "Cümleler", "Edebî Sanatlar" başlıklarına yer verilmiştir. Bu başlıklar altında Şeyhoğlu'nun nazım tekniği üzerinde durularak kafiye anlayışıyla bunlardaki başarısı incelenmeye çalışılmış, şiirindeki ahenk ve bu ahengi sağlayan unsurlar ele alınmıştır. Yine bu bölümde Şeyhoğlu'nun kelime hazinesi ve bu kelimelerin, şairin şiirindeki yerleri incelenmiş, onun edebî sanatlardaki ustalığı ve kendisini şöhrete kavuşturan özelliği işlenmiştir.

Metne geçmeden önce üçüncü bölümün sonunda çalışmada elde edilen "Sonuç"lar maddeler halinde sıralanmış, kullanılan kaynaklar "Bibliyografya"da verilmiş, "Transkripsiyon İşaretleri" gösterilmiş ve numarasız iki yaprakta *Kenzü'l-Küberâ ve Mihekkü'l-Ulemâ*'nın baş ve sondan sekiz yaprağının faksimilesi eklenmiştir.

Birinci bölümün alt başlıklarından olan "Hurşîd-nâme Metninin Kurulması" başlığında, Türkiye ve dünyanın belli başlı merkezlerindeki el yazmalarına ait katalogların incelendiği, Şeyhoğlu'nun eserine verdiği adlar da çeşitli olduğundan bu nokta üzerinde durulduğu belirtilmiştir. Burada çeşitli nüshalar üzerinde toplanan bilgilerin değerlendirildiği, metnin dört nüshanın karşılaştırılmasıyla kurulduğu bildirilmiştir. Daha sonra bu 4 nüsha tek tek tanıtılmıştır[161]. Metin kuruluşunda hiçbir nüsha esas alınmamış, metin hazırlayan tarafından yeniden kurulmuştur.

[161] 1. Berlin Nüshası; 2. Süleymaniye (Hamidiye) Kütüphanesi Nüshası No: 550; 3. Manisa (Muradiye) Kütüphanesi Nüshası No: 1389; 4. Paris (Bibliothegue Nationale) Nüshası No: 314.

Germiyanoğlu Süleyman Şah adına yazılmaya başlanan *Hurşîd-nâme* veya *Hurşîd ü Ferahşâd* adıyla anılan mesnevi, Süleyman Şah'ın ölümü üzerine 789 H.=1387 M.'de tamamlanarak Yıldırım Bâyezîd'e takdim edilmiştir. Aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılmış olan eser 7903 beyittir. Eserde, İran Şahı Siyavuş'un kızı Hurşîd'le Mağrib şehzadesi Ferahşâd arasındaki aşk konusu işlenir. Eserde 2 tevhit, 4 münacat, 1 na't, 1 miraciye, 4 medhiye-na't (Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye), 2 medhiye (Süleyman Şah'a ve Bayezid b. Orhan Beğ'e) bunlardan başka 1 sebeb-i telif-i kitab bahsi, 1 *Hurşîd-nâme*'nin tamamlanması bahsi, 1 tarih-i telif-i kitab bahsi, 1 terci-bent, 23 gazel bulunmaktadır.

Dördüncü bölümde 129-427. sayfalar arasında "Hurşîd-nâme'nin Metni" yer almaktadır. Eleştirmeli yayın bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken bilimsel yayınlarda uygulana gelen çeviriyazı sistemi kullanılmıştır. Ancak transkripsiyonda uzun ünlülerin üzerine konan çizgi (-) işareti yerine günümüz metinlerinde kullanılan düzeltme işareti (^) tercih edilmiş, bu tercih metnin yayınında kullanılan transkripsiyon sisteminde de bu şekilde gösterilmiştir. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda, devrin dil ve gramer özellikleri aynen korunarak eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerine uyulmuştur. Yeni harfli metinde beyitler karşılıklı yazılmış ve her beyte numara verilmiştir. Nüsha farkları "Hurşîd-nâme Metninin Kurulması"nda gösterilen nüsha kısaltmalarıyla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir.

Metnin sonuna *Hurşîd-nâme*'de kullanılan Türkçe arkaik kelimelerle, arkaik unsurlar taşıyan Arapça ve Farsça kelimeler için bir "Sözlük (Metinde Rastlanan Eski Kelimeler)" ve bu konularla ilgili bir de "Konu Dizini (Metinde Geçen Konular)" ilave edilmiştir. Bu kısımlara bölüm numarası verilmemiştir.

ŞEYYAD HAMZA (?–?/1348), YUSUF VE ZELİHA (XIV. yüzyıl)

Dehri Dilçin, **Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha**, Türk Dil Kurumu, Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., İstanbul 1946, 40+144+XXIV+103 s. Tıpkıbasım[162].

Eser, 10 sayfalık uzun bir "Önsöz"le başlar. Burada Anadolu'nun genel durumu, XIII. yüzyılda Anadolu'nun durumu, Şeyyâd Hamza'nın eserini nasıl bir ortam içerisinde ortaya koyduğu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra Şeyyâd Hamza'nın hayatı ve Yûsuf ve Zeliha hikâyesiyle ilgili kısa bilgiler verilmiştir.

"Önsöz"den sonra "Hikâyenin Tevrat'taki Şekli", "Hikâyenin Kur'an'daki Şekli", "Şeyyad Hamza'nın Eseri ile Ali'nin Yusuf ve Zeliha'sı Arasındaki Benzerlikler" ve "Şeyyad Hamza'nın Yusuf ve Zeliha'sıyla Suli Fakih'in Eseri Arasındaki Benzerlik" başlıkları gelir.

[162] Dehri Dilçin'in bu çalışmasından sonra, eser üzerine günümüze kadar kapsamlı dil çalışmaları yapılmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir: Talat Tekin'in incelemesinden sonra (Talat Tekin, **Şeyyad Hamza'nın Destân-ı Yusuf Mesnevisi Üzerinde Dil Tetkikleri**, Mezuniyet Tezi, 1951, Türkiyat Araştırma Merkezi, T. nr. 367.), Stephanie Bowie Thomas da üzerine bir yüksek lisans tezi hazırladığı eseri İngilizce'ye tercüme etmiştir. (Stephanie Bowie Thomas, **The Story of Joseph in Islamic Literature With on Annotated Translation of the Pre-Ottoman Destân-ı Yusuf by Şeyyad Hamza**, New York, Colombia University, 1992). Son zamanlarda peşpeşe yapılan yayınlar ise şunlardır: Emin Eminoğlu, **Şeyyad Hamza, Destân-ı Yûsuf (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, 496 s.; İbrahim Taş, **Yusuf ve Zeliha**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Mehmet Ölmez [Yayınevi], İstanbul, 2008, 522+103 s.; Osman Yıldız, **Yûsuf u Zelihâ (Destân-ı Yûsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008, 579 s.; Ümit Özgür Demirci, Şenol Korkmaz, **Şeyyad Hamza, Yusuf u Zeliha: Destan-ı Yusuf Aleyhi's-selam ve Haza Ahsenü'l-Kasasi'l-Mübarek, Giriş-Metin-Günümüz Türkçesine Aktarma-Dizin ve Sözlük–Tıpkıbasım**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2008, 414 s.

Metin yeni harflere çevrilirken transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmamış, kelimeler bozulmadan bugünkü imlâya yaklaştırılmaya çalışılmıştır. Metin içerisinde vezni bozuk olan mısralar düzeltilmiş, aparatta ise asıl metinde geçen şekli verilmiştir.

Eserin sonuna küçük bir sözlükle beraber, *Yûsuf ve Zeliha*'nın tıpkıbasımı eklenmiştir. Şeyyâd Hamza'nın bu mesnevisinin bilinen tek nüshası Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde Yz. A. 301/2'de *Destân-ı Yûsuf u Züleyhâ* adıyla kayıtlıdır. Bu nüsha Abdurrahim İbn Kasım İbn Hasan tarafından nesih hatla, 952 H.=1545 M. tarihinde tamamlamıştır.

Şeyyâd Hamza'nın bilinen beş mesnevisinden (*Yûsuf u Zelîhâ, Dâstân-ı Sultân Mahmud, Ahvâl-i Kıyâmet, Mi'râc-nâme, Vefât-ı Hazreti Muhammed Aleyhisselâm*) en tanınmışı ve *Kur'ân*'daki Yûsuf kıssasına dayanan dinî bir aşk hikâyesi olan *Yûsuf u Zelihâ* 1529 beyitlik bir mesnevidir. Eser aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış, konusu itibariyle de klasik mesnevi kompozisyonuna uygun şekilde tertip edilmiştir. Ancak mesnevinin bölümleri daha sonraki gelişmiş örneklerinde olduğu gibi geniş tutulmamış ve kesin hatlarla ayrılmamıştır.

Çalışma metin bölümünden sonra gelen "Bendeki Şehr-engiz Nüshaları" ile "İstinsah Ettirdiğim Şehr-engizler" bölümleriyle sona erer.

TEBRİZLİ AHMEDÎ (?–1480'den sonra), ESRARNAME (XV. yüzyıl)

Doç. Dr. Gönül Ayan, **Tebrizli Ahmedî, Esrâr-nâme, (İnceleme - Metin)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1996, LXXXI+170 s.

Eserin başında "İçindekiler" ve "Önsöz" yer almaktadır. Önsöz"de ve "İçindekiler" cetvelinde kitabın bölümleri hakkında bir bilgi edinilememektedir. "İçindekiler" listesi incelendiğinde ise çalışmanın metne kadar, Romen rakamlarıyla numaralandırılmış kısmının tamamına "İnceleme" adı verilebilir. Romen rakamlı ve inceleme denilebilecek kısmın tamamı "Giriş" başlığı altında gösterilmiştir.

Çalışmanın kısa "Önsöz"ünde Türk edebiyatında Esrâr-nâmelerin araştırılması ve incelenmesinin ihmal edildiği belirtilmiş, Esrâr-nâmeler arasında en beğenilenin, tekke ve derviş çevrelerinde sevilerek okunan Tebrizli Ahmedî'nin *Esrâr-nâme'*si olduğu bildirilmiştir. Mesnevinin müellifinden söz edilerek inceleme ve metnin hazırlanmasıyla ilgili özlü açıklamalar yapılmıştır.

"Giriş" başlığının altında, metne kadar sırasıyla "Tebrizli Ahmedî'nin Hayatı ve Eserleri" (Hayatı, Eserleri), "Divan Şiirinde Mesnevî", "Türk Edebiyatı'nda Esrâr-nâme", "Esrâr-nâme'nin Muhtevası", "Attâr'ın Esrâr-nâmesi ile Ahmedî'nin Esrâr-nâmesi Arasındaki İlgi", "Esrâr-nâme'nin Dili ve Üslubu", "Sonuç", "Bibliyografya", "Metnin Kurulmasında İzlenen Yol" ve "Konu Başlıkları" yer almaktadır.

"Giriş"te öncelikle Ahmedî hakkında bilinenler çok az olduğundan hayatı kısaca ele alınmıştır. Eserlerinden ilk önce *Yûsuf ve Zelîhâ* mesnevisi[163] tanıtılmış, daha sonra *Esrâr-nâme* ile ilgili olarak, bu mesnevinin yazmalarından araştırmacının ulaşabildiği 19 nüshanın tavsifi yapılmıştır. *Esrâr-nâme*'ye gelinceye kadar divan şiirinde mesnevi edebiyatı üzerinde kısaca durulmuş ve Türk edebiyatında Esrâr-nâmeler hakkında kaynaklardaki bilgiler toplanarak değerlendirilmiş, tespit edilen Esrâr-nâmelerin nüshaları gösterilmiştir. Daha sonra *Esrârnâme*'nin muhtevası ayrıntılı olarak ortaya konmuş, Feridüddin-i Attar (ö. 618 H.=1221 M.)'ın *Esrâr-nâme*'si ile Ahmedî'nin *Esrâr-nâme*'si arasındaki ilgi belirlenmiş ve mesnevinin dili ve üslubuyla ilgili dikkat çekici özellikler gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, "*Esrâr-nâme*'nin tenkitli

[163] Nihat Azamat, "Yeni Bir Ahmedi ve İki Eseri: Yûsuf u Zelîha, Esrarnâme Tercümesi", **Osmanlı Araştırmaları**, S. VII-VIII (1988), s. 347-364.

metninin ortaya konmasıyla birlikte elde edilen" "Sonuç"lar sıralanmış, kullanılan kaynaklar alfabetik olarak "Bibliyografya"da verilmiştir. İkinci bölümde yer alan tenkitli metne geçmeden önce, metnin kurulmasında izlenen yol anlatılmış ve mesnevinin konu başlıkları, beyit aralıkları ve kitapta bulundukları sayfa numaraları gösterilerek sıralanmıştır.

"Tebrizli Ahmedî'nin Hayatı ve Eserleri" başlığı altında yer alan "Eserleri" başlığında *Esrâr-nâme*'nin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde çok nüshasının bulunduğu söylenmiş, ulaşılabilen ve hakkında bilgi edinilebilen 19 nüsha tanıtılmıştır. Taşıdıkları özelliklerden dolayı seçilen 5 nüsha[164] ile metin kurulmuş, diğer nüshalardan da faydalanılmıştır. Metnin verilişinde hiçbir yazma esas alınmayıp, metin sağlam bir biçimde kurma yoluna gidilmiştir.

Tebrizli Ahmedî, *Esrâr-nâme* adlı eserinin Feridüddin-i Attar (ö. 618 H.=1221 M.)'dan tercüme olduğunu söylediği hâlde, ikisi arasındaki benzerlik sadece üç hikâye ile sınırlı kalmıştır. Eser Attar'ın *Esrâr-nâme* adlı eserinin tercümesi olmayıp *Musîbet-nâme*'sinin bazı parçalarının tercümesidir. Araştırmalar sonucunda eserin 884 H.=1479-1480 M.'de Tebriz'de yazıldığı kesinlik kazanmıştır. Ahmedî *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisi gibi bu eserini de Akkoyunlular'dan İbn Bektaş Şah Halîlullah'a sunmuştur. Eser, dinî, tasavvufî bir "nasihat" kitabıdır. *Esrâr-nâme,* 84 beyitlik bir girişle başlar. Daha sonra tevhit (85-102. beyitler), na't (103-138. beyitler) ile beraber "Çar-yar"ın övgüsü (103-138. beyitler) yapılır. Mesnevi otuz dokuz hikâye (139-1787. beyitler) ile devam eder ve hâtime (1788-1865. beyitler) ile son bulur. Eserin tamamı 1865 beyittir. Ahmedî, eserinde 6 yerde *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün*, diğer kısımlarda ise *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* gibi değişik iki kalıba yer vermiştir.

İncelemenin ardından gelen ve Arap rakamlarıyla numaralandırılmış 162 sayfada mesnevinin metni yer almaktadır. Yeni harfli metnin tamamına Arap rakamlarıyla 1'den başlanarak sıra numarası verilmiş, bölüm başlıkları küçük harflerle yazılmıştır. Her her bölümün sonunda, o bölümün vezni gösterilmiş, ancak başlık ve özel ad olmayan tef'ilelerin yazımında büyük harf kullanılmıştır. Tenkitli metnin nüsha farkları da karşılaştırmada kullanılan nüshalar için belirlenmiş kısaltmalarla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir.

Metnin sonuna "Arkaik Kelimeler Dizini" ile "Özel Adlar Dizini" eklenmiştir.

YAHYA BEY [TAŞLICALI] (?–1582), YUSUF U ZELİHA (XVI. yüzyıl)

Mehmet Çavuşoğlu, **Yahyâ Bey, Yûsuf u Zelîhâ**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979, XIV+192 s.

Eser "İçindekiler" cetveli, "Sunuş", "Yûsuf ve Zelîhâ Nüshaları", "Nüshaların Tanıtılması", "Transkripsiyon Sistemi", "Kitâb-ı Yûsuf u Zelîhâ (Metin)" bölümlerinden oluşmaktadır.

Önsözün bulunmadığı çalışmada "Sunuş" önsöz yerine düşünülmüştür. "Sunuş"ta araştırmacı bu eserin *Yahya Bey ve Yûsuf ve Zelîhâ Mesnevîsi* adlı doçentlik takdim çalışmasının[165] bir bölümü olduğunu belirtmiştir. Adı geçen doçentlik çalışmasında, şairin hayatını eserlerinden de yararlanarak özetlediğini, eserlerinin muhtevasını kısaca belirttikten sonra hikâyenin kaynakları hakkında kısa bilgiler vererek bu eseri Molla Câmî'nin ve Hamdullah Hamdî'nin *Yûsuf ve Zelîhâ*

[164] **Esrar-nâme** metninin kurulmasında kullanılan nüshalar: 1. Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Kütüphanesi (Agâh Sırrı Levend Kitapları) No: 556; 2. Bibliothegue Nationale Paris, E. Blochet, Supplement Ture No: 1510; 3. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, İsmail Saib Sencer Kitapları No: 1628; 4. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No: TY. 488; 5. Millî Kütüphane, No: 3022.

[165] Mehmed Çavuşoğlu, **Yahya Bey ve Yusuf ve Zeliha Mesnevisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doçentlik Takdim Tezi, İstanbul 1979, 340 s.

mesnevileriyle mukayese ettiğini söyler. Yahya Bey'in hayatını, eserlerini ve hamsesini (*Gencîne-i Râz, Kitâb-ı Usûl, Gülşen-i Envâr, Şâh u Gedâ ve Yûsuf u Zelîhâ*) de yayımladıktan sonra, geniş bir tanıtma konusu olarak ele almayı düşündüğünden, o kısımları dışarıda bırakarak yalnız metni sunmayı uygun bulduğunu bildirir.

"Yûsuf ve Zelîhâ Nüshaları" bölümünde yazar, yabancı kitaplıkların kataloglarından ve Türkiye kitaplıklarından eserin 7 yazma nüshasını tespit edilebildiğini, metnin tenkitli basımının hazırlanmasında 5 nüshanın kullanıldığını ve bunlar arasında "doğruya en yakın ve tam nüsha olarak" kabul ettiği Ali Emirî Efendi, Manzum Eserler (Millet Ktp.) 986/1 (yk. 1-51) numarada kayıtlı olan yazmanın esas alındığını söyledikten sonra diğer nüshaların tercih sebeplerini belirtmiş ve nüshaları[166] tek tek tanıtmıştır. Metnin kuruluşunda ise hiçbir yazma nüsha esas alınmayıp, metin hazırlayan tarafından yeniden kurulmuştur. Kitapta metin yayınında kullanılan "Transkripsiyon Sistemi" gösterildikten sonra metne geçilmiştir.

Eser, *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* kalıbıyla yazılmış ve 5179 beyittir. Münacat, tevhit, na't, miraciye, Sultan Süleyman'ın vasfı, muhabbet alâmetleri olanların haletinin faziletinden söz eden bölümlerden sonra asıl hikâye başlar. Mesnevinin yazılması şairin *Gencîne-i Râz* (*Hamse* içinde telif tarihi olan tek mesnevidir. "Hamuş" kelimesi ebced hesabıyla 947 H.=1540-1541 M. tarihini vermektedir.) mesnevisinden sonradır. Taşlıcalı Yahya'nın *Hamse*'sinin dördüncü mesnevisi olan bu eser de diğer mesnevileri gibi Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuştur.

Mesnevinin tenkitli metni yeni harflere aktarılırken yazı çevrimi (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmıştır. Bunun yanında transkripsiyonda uzun ünlülerin üzerine konan çizgi (-) işareti yerine günümüz metinlerinde kullanılan düzeltme işareti (^) tercih edilmiş, bu tercih metnin yayınında kullanılan transkripsiyon sisteminde de bu şekilde gösterilmiştir. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerine uyulmuştur. Yeni harfli metinde beyitler karşılıklı yazılmış ve beşer beyit aralıklarla numaralandırılmıştır. Nüsha farkları, "Yûsuf ve Zelîhâ Nüshaları"nda belirtilen harf kısaltmalarıyla dipnotlarda gösterilmiştir.

Metinden sonra gelen "Açıklamalar"da, metinde geçen Arapça ibarelerin çevrileri verilmiş ve kitabın sonuna "Düzeltmeler" kısmı eklenmiştir.

YAZICIOĞLU MEHMED (?–1451), MUHAMMEDİYE (XV. yüzyıl)

Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, **[Yazıcıoğlu Mehmed], Muhammediye**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, I Cilt (İnceleme), II. Cilt (Metin-Sözlük), 227+700 s.[167]

Çalışmanın inceleme kısmına ayrılmış olan birinci cildi "İçindekiler" cetveli, "Önsöz" ve "Summary" başlıklarından sonra beş bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm "Yazıcıoğlu Mehmed'in Hayatı", ikinci bölüm "Mesnevi Türünün Tekâmülü", üçüncü bölüm "Muhammediye Nüshaları", dördüncü bölüm "Muhammediye'nin Tahlili", beşinci bölüm "Yazıcıoğlu Mehmet'in Şahsiyeti-Eserleri ve Tesir Sahası" başlıklarını taşımaktadır. "Önsöz"de araştırmacı, böyle hacimli bir eser üzerine o zamana kadar bir araştırmanın bulunmadığını belirterek kendisini bu çalışmaya götüren nedenleri kısaca açıklamış ve çalışmada izlediği yol hakkında bilgi vermiştir. Bu çalışma,

[166] 1. Ali Emîrî Efendi, Manzum Eserler (Millet Ktp.) 986/1 (yk.1–51); 2. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 5682; 3. British Museum OR. 1147; 4. British Museum OR. 7222 (Gibb'in yazmaları arasında); 5. Bağdatlı Vehbî Efendi (Süleymaniye Ktp.) 1730; 6. Hâfız Mahmed Murad Efendi (Süleymaniye Ktp.) 84; 7. Hacı Mahmud Efendi (Süleymaniye Ktp.) 3441.

[167] Araştırmacı, **Muhammediyye** üzerinde hazırladığı doktora çalışmasının metin kısmını günümüz Türkçesine yaklaştırarak müellif ve eser hakkında kısa bir giriş ve lügatçe ile birlikte dört cilt olarak Tercüman 1001 Temel Eser serisinden yayınlamıştır. Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, **Yazıcıoğlu Mehmed (857/1453), Muhammediye=Kitab-ı Muhammediyye**, Tercüman Gazetesi Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul [1975], 1. Cilt 256 s.; 2. Cilt 265-512 s.; 3. Cilt 513-736 s.; 4. Cilt 745-824, 112 s.; Eserin Agâh Güçlü (İstanbul 1969) ve Abdülkadir Akçiçek (İstanbul 1984) tarafından yapılmış Latin harfli baskıları da bulunmaktadır.

kitabın herhangi bir yerinde belirtilmemiş olsa da, araştırmacının 1971 yılında tamamladığı doktora tezinin kitaplaştırılmış şeklidir[168].

Çalışmanın "Yazıcıoğlu Mehmed'in Hayatı" ana başlıklı birinci bölümünde, şair hakkında kaynakların verdiği bilgilerin sınırlı olduğu belirtilmiş, hayatı hakkında, kendisinin, babası Yazıcı Salih'in ve kardeşi Ahmed-i Bican'ın eserlerinden hareketle az da olsa kimi bilgilerin edinilebildiği vurgulanmıştır. Bu bölümün altında yer alan beş alt başlıkta sırasıyla, "Babası Yazıcı Salih'in", hayatı, Salahaddin adının yanlışlığı, şahsiyeti ve eserleri üzerinde durulmuştur. "Yazıcıoğlu Mehmed'in" doğum yeri, tahsili, Hacı Bayram-ı Velî'ye intisabı, evlenip evlenmediği, özellikle eserlerden çıkarılan bilgilerle aydınlatılmaya çalışılmıştır. "Kardeşi Ahmed-i Bican'ın" hayatı, şahsiyeti ve eserleri ile "Yazıcıoğlu Mehmed'in Dostları", Mahmud Paşa, Ahmed-i Has, Dervîş Bayezid hakkında da bilgiler verilmiştir. "Yazıcıoğlu Mehmed'in Ölümü ve Çevresi" başlığında ölüm tarihi, çilehanesi, tekkesi ve mezarı hakkındaki tespitler sunulmuştur.

İkinci bölüm "Mesnevi Türünün Tekâmülü" ana başlığını taşımaktadır. Burada ilk olarak *Muhammediye*'nin yazıldığı on beşinci yüzyılın ortalarına kadar Anadolu mesnevi edebiyatıyla ilgili eserleri kısaca tanıtmak amacıyla, "Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllar" ile "Onbeşinci Yüzyıl" mesnevileri tanıtılmış, "İkinci Sultan Murad'a İthaf Olunan Veya Onun Devrinde Yazılan Mesneviler" daha ayrıntılı olarak işlenmiştir.

"Muhammediye Nüshaları" ana başlıklı üçüncü bölüm, "Asıl Nüsha (Müellif Nüshası)", "Diğer Yazma Nüshalar (1. İstanbul Kitaplıklarındaki Yazma Nüshalar, 2. Eksik Nüshalar ve Bazı Mecmualardaki Parçalar, 3. Anadoludaki ve Yabancı Kitaplıklardaki Nüshalar)", "Matbu Nüshalar" ve "Yazma ve Matbu Nüshaların Genel Özellikleri" alt başlıklarından oluşmaktadır. "Asıl Nüsha (Müellif Nüshası)" başlığında, XV. yüzyıl Anadolu Türkçesi için zengin bir dil malzemesine sahip olan *Muhammediye*'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Kitaplığı No: 431/A'da bulunan harekeli müellif hattı nüshasının tavsifi yapılarak ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Arkasından "Diğer Yazma Nüshalar" başlığı altında İstanbul kütüphanelerinde (otuz ikisi Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere) tespit edilen elli sekiz tam nüshanın tavsifi yapılmış, "Eksik Nüshalar ve Bazı Mecmualardaki Parçalar" başlığında yedi eksik nüsha daha tanıtılmış, "Anadoludaki ve Yabancı Kitaplıklardaki Nüshalar" başlığında on yedi farklı kütüphanede tespit edilen kırk yedi nüshanın yer numaraları sıralanmıştır. "Matbu Nüshalar" altında ise İstanbul kitaplıklarında tespit edilen on üç matbu nüsha kısaca tanıtılmıştır. Son olarak "Matbu ve Yazma Nüshaların Genel Özellikleri" başlığında da nüshaların genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın birinci cildinin 81-156. sayfaları arasında yer alan "Muhammediye'nin Tahlili" ana başlıklı dördüncü bölümü *Muhammediye*'nin ayrıntılı bir şekilde incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde mesnevi, "Muhammediye'nin Yazılışı ve Bazı Hususlar", "Şekil ve Tür Özellikleri", "Kafiye Özellikleri", "Edebî Sanatları", "Dil Özellikleri", "Uslûp Özellikleri", "Muhammediye'de Tasavvuf" ve "Diğer Bazı Dinî, Tasavvufî, Lâdinî, Mazmun, Mefhum ve Remizler" alt başlıkları altında geniş bir incelemeye tabi tutulmuştur.

Beşinci bölüm "Yazıcıoğlu Mehmet'in Şahsiyeti-Eserleri ve Tesir Sahası" ana başlığını taşımakta ve çalışmada 157-199. sayfalar arasında yer almaktadır. Burada Yazıcıoğlu Mehmet'in şahsiyeti üzerinde durulmuş, "Eserleri" başlığında *Muhammediye* dışında ve Arapça yazılmış iki eserinin (*Megaribü'z-Zaman, Şerh-i Fusûsü'l-Hikem*) İstanbul kütüphanelerinde tespit edilen nüshalarının kısa tavsifi yapılarak özellikleri gösterilmiştir. "Yazıcıoğlu Mehmet'in Faydalandığı

[168] Âmil Çelebioğlu, **Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyesi**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1971, (Danışman: Prof. Dr. Kaya Bilgegil).

Veya Tesirinde Kaldığı Şahıs ve Eserler" üç gurupta değerlendirilerek gösterilmiştir. "Muhammediye'nin Tesir Sahası", "Genel Tesirler", "Nazîreler", "Şerhler" ve "Muhammediye Tipindeki Eserler" başlıkları altında açıklanmıştır. İnceleme kısmının sonunda, çalışmada kullanılan kaynakların "Bibliyografya"da künyeleri verilmiş, mesnevide geçen "Şahıs ve Kabîle Adları", "İndeks"te gösterilmiştir.

"Muhammediye Nüshaları" ana başlığının son alt başlığı "Matbu ve Yazma Nüshaların Genel Özellikleri" başlığında, "bütün yazma nüshaların birkaç istisna dışında nesihle istinsah edildiği ve harekeli olduğu" belirtilmiş, "başlıklar bakımından asıl nüsha ile pek önemli farklar"ın olmadığı ifade edilmiştir. Metnin ortaya konmasında müellif nüshası ile diğer nüshaların ilişkisi tam olarak belirtilmemiştir. Hazırlayan, "İstanbul kitaplıklarında dört nüsha tespit etmiş bulunuyoruz ki hepsi de yazıları bakımından güzel sayılabileceği gibi dikkatle yazılmış ve tekrar mukabele edilmiş olmaları dolayısıyla da itimada şayandır" (16, 29, 33, 58. sıradaki nüshalar) cümlesi ile dört nüshaya[169] dikkat çekmiştir.

Muhammediye, devrin mevlid tipi eserlerinden biridir. Müellifin na't diye nitelendirdiği eseri aynı zamanda mevlid özelliği de taşımaktadır. Mevlidlerde yer alan bütün bölümleri içeren ve dinî törenlerde mevlid gibi okunduğu bilinen eser siyer-mevlidler arasına girecek dinî-destanî bir muhteva taşımaktadır. *Muhammediye* (Cemâziyelâhir) 853 H.= (Ağustos) 1449 M.'de Gelibolu'da tamamlanmıştır. Değişik konulardaki manzumelerden oluşan *Muhammediye* üç bölümde incelenebilir. 1. Yaratılışla ilgili kısım (1-1413. beyitler), 2. Siyer-mevlid bölümü (1414-4756. beyitler), 3. "Fasl fî-eşrâti's-sâa" başlığından itibaren gelişen kısım (4757-8765. beyitler).

Muhammediye'de tevhit ve bir na't manzumesinden sonra, kitabın yazılış sebebi anlatılır; Allah, peygamber ve yaratılış vasıflarında değişik vezinlerle söylenmiş terkib-bentler sıralanır. Başta Âdem peygamber olmak üzere diğer peygamberlerin hayatları hikâye edilir; Hz. Muhammed'in doğuşu; vasıfları, miracı, hicreti, mucizeleri, gazaları ve vefatı anlatılır. Eser, Hz. Muhammed'in hanımları ve ashabı ve diğer İslamî konular üzerinde de bilgiler verir. Böylelikle Muhammediyye, yaratılış, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve kıyamet gibi üç esas etrafında kaleme alınmıştır.

Eserde başta hezec olmak üzere aruzun çeşitli bahirleri kullanılmış, uzun kalıpların ardından kısa kalıpların seçilmesi eserin daha başarılı ve etkileyici olmasını sağlamıştır. Hz. Muhammed hakkında yazılan eserlerin en tanınmışlarından biri olan *Muhammediye*, 9008 beyitten meydan gelmiş ve eserde 12 değişik aruz kalıbı kullanılmıştır. *Muhammediye*'de tahkiye kısımlarının dışında tevhid, na't, münâcât, mi'râciyye, devriye, şemâil ve methiye türünde manzumeler mevcuttur. "Kasîde İlâhiyye" başlıklı manzume, Türk edebiyatında daha sonra "ilâhi" adıyla gelişecek müstakil bir türün başlangıcı olmuştur.

Çalışmanın 700 sayfalık ikinci cildinin 606 sayfasında mesnevinin metni yer almaktadır. Bu cildin başında metne geçmeden önce "Metnin Fihristi" başlığında mesnevi içinde geçen başlıklar gösterilerek kitapdaki sayfa numaraları belirtilmiştir. Metin kısmındaki yazı aktarımında transkripsiyon (=çeviriyazı) işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler düzeltme işareti (^) ile gösterilmiştir. Metinde, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerine uyulmamış, metin bugünkü fonetik özelliklere göre seslendirilmiştir. Metnin numaralandırılmasında eksiltme yoluna gidilmiş, metne onar onar yürütülerek numara verilmiştir. Metinde geçen âyet, hadis, Arapça ve Farsça ibareler yeni harflerle yazılmış, tercümeleri ise âit oldukları sayfanın altında gösterilmiştir. Bölüm başlıkları

[169] 1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Kitaplığı No: 431/A; 2. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı, No: 4012; 3. Nuruosmaniye Kitaplığı No: 2157/2580; 4. Süleymaniye Kitaplığı, Lâleli Bölümü, No: 1491; 5. Üniversite Kitaplığı, TY. No: 4651.

büyük harflerle yazılmış, bölümlerin vezni gösterilmemiştir. Kitap, metinde geçen kelimelerin anlamlarını veren "Lügatçe" ile son bulur. Çalışmada, mesnevinin incelemesinin yapıldığı başlıklar ve "Metin" bölümü bilimsel bir görüntü sergilerken, 607-700. sayfalar arasında yer alan "Lügatçe" daha çok "vulgarize" yayınlarda görülen sözlüklere benzemektedir. Her iki cilde ayrı ayrı sayfa numarası verilmiş, birinci cildin "İçindekiler" cetvelinde, ikinci ciltte yer alan "Metin" ve "Lügatçe" bölümleri gösterilmediği gibi, ikinci cildin başına da "İçindekiler" listesi eklenmemiştir.

YUNUS EMRE (?–1320), RİSALETÜ'N-NUSHİYYA (XIII. yüzyıl)

Abdülbaki Gölpınarlı, **Yunus Emre, Risaletü'n-nushiyya ve Divan**, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği, İstanbul 1965, LIII+(2)+310+417 s. Tıpkıbasım[170].

Başta Prof. Dr. O. Oğuz'un sunuş yazısında eserin hazırlanışından söz edilir. Daha sonra Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yazılmış olan "Önsöz"de, şairin hayatı, çevresi, edebî şahsiyeti, mezarları, dili, divanı ve Yunus divanı yazmalarıyla, içinde Yunus'un şiirleri bulunan mecmualar anlatılır.

Risâletü'n-Nushiyye, divanın başında yer alır. Bundan sonra Fatih Kütüphanesi nüshasında bulunan 203 şiir ile diğer divan yazmalarından ve mecmualardan alınıp, Yunus'a ait olduğu kesin olarak bilinen 100 şiir bulunmaktadır.

Divandan sonra şiirlerde geçen kelimelerin bugünkü anlamlarını veren bir "Sözlük" yer almaktadır. "Açıklama" bölümünde ise menkıbeler, meşhur kişiler ve tasavvufî deyimler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Kitaba divanın Fatih nüshasının 417 sayfalık tıpkıbasımı eklenmiştir.

Eserin baştan 13 beyti *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Sonra nesirle yazılmış bir bölüm gelmekte ve bunu *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* vezniyle söylenen 550 beyitlik asıl bölüm takip etmektedir. Fatih nüshasının okunuşu ve tıpkıbasımının verildiği bu yayında mesnevinin beyit sayısı 563 beyit olarak tespit edilmiştir.

Metin günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, nüsha farkları gösterilmemiş, şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamış, şiirler bugünkü fonetik özelliklere göre seslendirilmiştir.

YUNUS EMRE (?–1320), RİSALETÜ'N-NUSHİYYE (XIII. yüzyıl)

Dr. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı, Risâletü'n-Nushiyye III Tenkitli Metin**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, IX+149 s. [171]

[170] Abdülbaki Gölpınarlı, **Yunus Emre Divânı**, C. 1-2, İstanbul 1943, [4]+371 s.; C. 2-3, İstanbul 1948, 372-831 s. künyeli eserin I. cildinin başında "Yunus Emre ve Hayatı" başlığını taşıyan kısa yazıdan sonra, divanın hazırlanmasında tutulan yol belirtilmiştir. Divanın başında **Risâletü'n-Nushiyye** mesnevisi vardır. Bu yayında mesnevi 573 beyit olarak tespit edilmiştir. Diğer şiirler kafiyelerine göre bugünkü alfabe sırasıyla dizilmiş olup, nüsha farkları bölümlerin sonunda topluca verilmiştir. Bu ciltte Yunus'un 356 şiiri bulunmaktadır. Sonda mesnevi biçimiyle yazılmış bir münacat vardır. I. Cild "İndeks" ve "İçindekiler" bölümleriyle sona erer. Bu çalışma bir metin tenkidi denemesi olarak değerlendirilebilir.

[171] Bu çalışmanın Milli Eğitim Bakanlığı tarafından iki baskısı yapılmıştır. Eserin birinci baskısı için bk. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı-İnceleme-I, Tenkitli Metin-II, Risâletü'n-Nushiyye (Tenkitli Metin)-III, Âşık Yunus-IV**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, (4 Cilt), XXVII+500 s.+XIV+491 s.+267 s.+337 s.; 2. baskı, İstanbul 2005.; Öteki baskılar için bk. Dr. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divan ve Risâletü'n-Nushiyye**, Sahaflar Kitap Sarayı, Ankara 2005, 686 s.; Dr. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divan ve Risâletü'n-Nushiyye**, H Yayınları, İstanbul 2008, İstanbul 2011, 570 s.; Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Külliyâtı Risâletü'n-Nushiyye Tenkitli Metin [3. Kitap]**, H Yayınları, İstanbul 2008, 2692 s. [**Yunus Emre Külliyâtı** üst başlığıyla yapılan bu araştırma, birbirini takip eden altı kitaptan oluşmaktadır. Bunlar: I. Cilt, "Yûnus Emre Dîvânı-İnceleme", II. Cilt, "Yûnus Emre Dîvânı-Tenkitli Metin", III. Cilt, "Risâletü'n-Nushiyye-Tenkitli Metin", IV. Cilt, "Âşık Yûnus", V. Cilt, "Yûnus Emre Şerhleri", VI. Cilt, "Divân-ı Yûnus Emre-Tıpkıbasım" adlarını taşımaktadır.]

Eser, hazırlayanın önsöz yerine koyduğu "Sözbaşı"yla başlamaktadır. Arkasından "İçindekiler" gelir. "Sözbaşı"nda *Risâletü'n-Nushiyye*'nin, Yûnus Emre'nin öteki şiirleriyle o güne kadar birkaç defa yayımlandığı (Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Divânı*, C. 1-2, İstanbul 1943, [4]+371 s.; C.2-3, , İstanbul 1948, 372-831 s.; Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre, Risalat al-Nushiyya ve Divân*, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği, İstanbul 1965, LIII+[2]+310+417 s. Tıpkıbasım.), fakat bu çalışmalarda bütün nüsha farklarının gösterilmediği gibi oldukça çok okuma ve tercih hatalarının olduğundan söz edilmiştir. Araştırmacı, mesnevinin çeşitli yazmaları üzerinde yaptığı incelemeler sonucunda, "bu eserin metin tenkidine dayalı yeni bir nüshasının hazırlanması gerektiği" tezini ortaya koymuştur. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de "yazmalar arasındaki farklılıkları tesbit etmek, istinsah yanlışlarını düzeltmek, en doğru beyitleri tesbit etmek ve karıştırılan vak'a silsilesini yeniden tanzim etmek" gerektiği belirtilmiş ve çalışmanın da bu hususlar doğrultusunda ortaya çıktığını söylemiştir.

Kitapta, "Sözbaşı"nın ardından gelen "Kısaltmalar"dan "Risâletü'n-Nushiyye'nin Tenkitli Metni"ne kadar, "Risâletü'n-Nushiyye'nin Edebî Değeri", "Risâletü'n-Nushiyye'nin Muhtevası", "Risâletü'n-Nushiyye'nin Nüshaları", "Metin Tespitinde Uyguladığımız Bazı Özellikler" ve "Bibliyografya" başlıkları bulunmakta ve bu kısımlar çalışmada 23 sayfa tutmaktadır. Çalışmanın inceleme bölümü olarak kabul edilebilecek olan iki başlıkta *Risâletü'n-Nushiyye*'nin Türk mesnevi edebiyatındaki yeri tespit edilmeye çalışılmış ve muhtevası ayrıntılı olarak tahlil edilmiştir.

"Risâletü'n-Nushiyye'nin Nüshaları" başlığı altında, *Risâletü'n-Nushiyye*'nin hemen hemen bütün *Yunus Emre Divanı* yazmalarında bulunduğu belirtilmiştir. Burada mesnevinin tenkitli metninin, en eski beş nüsha esas alınarak, "edisyon kritik" yöntemiyle meydana getirildiği söylenmiş, söz konusu 5 nüshanın[172] bulundukları kütüphaneler belirtilerek tavsifleri yapılmıştır.

Risâletü'n-Nushiyye, Yûnus Emre'nin eserinin sonlarına doğru yazdığı bir tarih beytinde belirttiği gibi 707 H.=1308 M.'de telif edilmiştir. Başlangıçta 13 beyitlik *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle yazılan manzum girişten sonra, mesnevi kısa bir mensur bölümle devam etmektedir. Bundan sonra asıl mesnevinin bölümleri gelir. Bu bölümler *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* vezniyle yazılmıştır. Risalede altı ana konu işlenmiştir. Baştaki giriş manzumesinde "Âdem'in yaratılışı" ve "Anâsır-ı Erbaa" açıklandıktan sonra mensur makalede, akıl, iman ve ilim makamları ele alınmaktadır. Ardından şu altı konu, "Ruh ve Akıl; Kibir ve Kanaat; Buşu (öfke) ve Gazab; Sabır; Buhl ve Hased; Gaybet ve Bühtan" açıklanmıştır. Araştırmacının bu çalışmasında mesnevinin beyit sayısı 600 [Abdülbaki Gölpınarlı'nın, *Yunus Emre Divânı*, İstanbul 1943 yayınında mesnevi 573 beyit, *Yunus Emre, Risalat al-Nushiyya ve Divân* İstanbul 1965 yayınında 563 beyit; Umay Günay, Osman Horata'nın *Yunus Emre Risaletü'n-Nushıyye* yayınında ise yine 573 beyit] olarak tespit edilmiştir.

Risâletü'n-Nushıyye'nin, en eski beş yazması karşılaştırılarak ve nüsha farkları verilerek ortaya konan metninden önce metin tespitinde uygulanan kimi özellikler on üç maddede sıralanmıştır. Çalışmada kullanılan belli başlı kaynaklar "Bibliyografya" başlığında gösterilmiştir.

Mesnevinin yeni harfli metninde, "tenkitli basımı yapılan ilmî eserlerde uygulanagelen transkripsiyon sistemi"nin kullanıldığı, "Metin Tespitinde Uyguladığımız Bazı Özellikler"

[172] Tenkitli metinde kullanılan nüshalar: 1. Süleymaniye Ktp. Fatih Bölümü, 3889, **Divan-ı Yunus Emre**, 1b-54a arası; 2. Karaman nüshası, **Divan-ı Yunus Emre**, eserin girişinde 535 beyitten müteşekkil **Risâletü'n-Nushiyye** vardır.; 3. Yahya Efendi Nüshası, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, Bl, 3480 **Divan-ı İlahiyat-ı Yunus Emre, Risâletü'n-Nushiyye**, 5b-51a varaklar arasındadır.; 4. Nuruosmaniye Nüshası, 4904, **Câmiü'l-Meânî, Yunus'un Risâletü'n-Nushiyyesi ve Divanı** 172b-195a varakları arasındadır.; 5. Bursa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler, Bl, B82 **Mecmuatü'l-Eş'ar, Risaletü'n-Nushiyye**, eserin 18a-25a varakları arasındadır fakat yarısı kopmuş veya koparılmıştır.

maddeleri içinde belirtilmiş, ancak metinde ayın harfi dışında çeviriyazı (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmamıştır. Bunun yanında transkripsiyonda uzun ünlülerin üzerine konan çizgi (-) işareti yerine günümüz metinlerinde kullanılan düzeltme işareti (^) tercih edilmiştir. Metinde Türkçe kelimeler ve aldıkları eklerde harekeli yazmalardan tespit edilen şekilleriyle XIII-XIV. yüzyıllardaki eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerine uyulmuştur. Kurulan metnin solunda esas alınan beş nüshanın yaprak numaraları gösterilmiş, metne birden başlayarak beyit numarası verilmiştir. Beş nüshaya ait farklar metne ilişkin dipnotlarda, "Kısaltmalar"da belirlenen harf kısaltmaları ile birlikte gösterilmiştir. Tenkitli metinde nüsha sayısının azaltılmasına rağmen eserde, metinden çok dipnotlar yer kaplamıştır.

Eser metne ait küçük bir alfabetik "Sözlük"le son bulur. Kitabın, mesnevinin tahlilinin yapıldığı başlıklar ve "Metin" bölümü bilimsel bir görüntü sergilerken, 139-147. sayfalar arasında yer alan "Sözlük" daha çok "vulgarize" yayınlarda görülen sözlüklere benzemektedir.

YUNUS EMRE (?–1320), RİSALETÜ'N-NUSHIYYE (XIII. yüzyıl)

Prof. Dr. Umay Günay, Doç. Dr. Osman Horata, **Yunus Emre Risaletü'n-Nushıyye**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, X+198 s.[173]

Kitap "İçindekiler", "Kısaltmalar" ve çalışmayı hazırlayanlardan Prof. Dr. Umay Günay'ın "Ön söz"ünden sonra gelen iki bölümden meydana gelmiştir. "Ön söz" yazarı eserin hazırlanmasını, "1991 Yunus Emre Sevgi Yılı'nda yaptığımız çalışma ve katıldığımız toplantılar sonucunda edindiğimiz intibaların etkisiyle, duyulan bir ihtiyacı karşılamak üzere hazırlanmıştır." şeklinde açıklamıştır. Kitabın birinci bölümünde "Yunus Emre ve Türk Edebiyatındaki Yeri" ana başlığı altında "A. Türk Kültürü Açısından Yunus Emre", "B. Risaletü'n-Nushıyye Üzerinde Bir Değerlendirme", "C. Risaletü'n-Nushıyye'nin Tahlîli" başlıkları altında iki makale ile bir bildiri metni yer almaktadır. Bu bölümdeki makalelerden "Türk Kültürü Açısından Yunus Emre" başlıklı makale ile "Risaletü'n-Nushıyye Üzerinde Bir Değerlendirme" başlıklı bildiri Prof. Dr. Umay Günay'a, "Risaletü'n-Nushıyye'nin Tahlîli" başlıklı makale de Doç. Dr. Osman Horata'ya aittir. Kitap bu üç yazının bir başlık altında toplandığı "İnceleme" denebilecek bölüm ve arkasından gelen mesnevi metninden oluşmaktadır.

İkinci bölüm "Günümüz Türkçesindeki Karşılıklarıyla Risaletü'n-Nushıyye" ana başlığı altında "A. Nüshaların Tanıtılması ve Metnin Hazırlanmasında Takip Edilen Metot" ve "Risaletü'n-Nushıyye"nin tenkitli metninden oluşur.

Yûnus Emre'nin şiirleri dışında kendisine ait olduğu ve yazılış tarihi kesin olarak bilinen tek eseri *Risâletü'n-Nushıyye,* öğüt veren kitap anlamına gelmektedir. Mesnevi baştaki *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılan 13 beyit dışında, *mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün* vezniyle yazılmış ahlakî ve öğretici, 573 beyitlik küçük bir mesnevidir. Yûnus Emre'nin ölümünden 12 yıl önce, 707 H.=1308 M.'de yazdığı bu eser, insana kendisini tanıtan, kendisiyle başa çıkmayı öğreten, çevresiyle ilişkilerini düzenleme yollarını gösteren, Tanrı'ya karşı görevlerini unutmamayı öğütleyen bir vasiyet gibidir.

"A. Nüshaların Tanıtılması ve Metnin Hazırlanmasında Takip Edilen Metot" başlığında *Risâletü'n-Nushiyye'*nin eldeki Yunus Emre divanlarının birçoğunda bulunduğu, bunun yanında eski harflerle Divanla birlikte birkaç defa yayımlandığı belirtilmiş ve mesnevinin bulunduğu 7

[173] Eserin ikinci baskısı için bk. Prof. Dr. Umay Günay, Prof. Dr. Osman Horata, **Yunus Emre Risaletü'n-Nushıyye,** Akçağ Yayınları, Ankara 2004, 216 s.

nüshanın künyesi[174] verilerek kısaca tanıtılmıştır. Bu tanıtmanın devamında, *Risâletü'n-Nushiyye* üzerine Abdülbaki Gölpınarlı'nın yapmış olduğu çalışmaların özellikleri hakkında kısa bilgi verilmiş, "*Risâletü'n-Nushiyye* nüshalarının klâsik tenkitli metin yöntemlerini kullanmaya elverişli olmadığı" belirtilmiştir. Burada mesnevinin tenkitli metninin hazırlanmasındaki güçlüklerden söz edilmiş, Faruk Kadri Timurtaş ve Mustafa Tatçı'nın mesnevi ile ilgili yaptığı çalışmalar değerlendirilmiş ve metnin hazırlanmasında izlenen yöntem açıklanmıştır. Bu çalışma hazırlanırken "şu an için, aslına en yakın nüsha olduğu kesin olan Fâtih yazmasını esas almanın, sakıncası en az olan yöntem" olduğuna karar verilmiş, her bakımdan yanlış olan bazı yerlerde ise, diğer nüshalara başvurularak eksikler ve hatalar giderilmeye çalışılmıştır.

Metin hazırlanırken aslında "transkripsiyonlu olarak tespit edilmekle birlikte, matbaadaki imkânsızlıklar sebebiyle, bunları baskıda göstermek mümkün olmamış", dolayısıyla çeviriyazı (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmamış, sadece kimi kelimelerdeki uzun ünlüler gösterilmiştir. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerine uyulmuştur. Kitabın sol sayfalarında mesnevinin yeni harfli metnine, sağdaki sayfalarda ise *Risâletü'n-Nushiyye*'nin günümüz Türkçesindeki karşılıklarına yer verilmiştir. Hazırlanan metinde esas alınan Fatih nüshasının yaprak numaraları kenarda gösterilmiş, metne beşer beyit aralıklarla numara verilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde yer alan ilk iki makalede kullanılan kaynaklar yazı sonunda "Kaynaklar" altında, üçüncü yazının da dipnotlarında gösterildiği için yeni harfli metnin arkasından gelen "Bibliyografya" başlığında sadece eserle ilgili doğrudan çalışmalar gösterilmiştir.

YUSUF HAS HACİB (?–?), KUTADGU BİLİG (XI. yüzyıl)

Reşid Rahmeti Arat, **Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, (I. Metin, II. Tercüme, III. İndeks)**, III Cilt, İstanbul 1947, XXXVIII+656 s., Ankara 1959, 477 s., İstanbul 1979, XV+565 s.[175]

Eser, hazırlayanın "Önsöz"üyle başlar. Arkasından inceleme mahiyetindeki "Giriş" bölümü gelir. Bu bölümde "Kutadgu Bilig ve Türklük Bilgisi", "Karahanlılar ve Komşularıyla Münasebetleri", "Kâşgar Hükümdarı Hasan bin Süleyman", "Karahanlılar Devrinde Yazılan Eserler", "Yusuf Has Hacib Kutadgu Bilig", "Kutadgu Bilig'in Asıl Nüshaları", "Kutadgu Bilig'in Bugünkü Nüshaları", "Kutadgu Bilig'in Faksimileleri", "Kutadgu Bilig'in Metin Neşrine Ait İzahlar" ve "Kutadgu Bilig'in Tahlili Fihristi" bölümleri gelir.

"Kutadgu Bilig'in Bugünkü Nüshaları" başlığı altında eserin üç nüshası[176] tanıtılır. Metin tespitinde Herat nüshası esas alınmış fakat metin hazırlayan tarafından yeniden kurulmuştur.

Eserin ikinci cildi, metnin eski dilden bugünkü dile çevirisidir. Bu cildin başında da önsöz mahiyetinde bir bölüm bulunmaktadır.

Çalışmanın üçüncü cilt "İndeks"tir. İndeksi neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya ve Nuri Yüce'dir. "İndeks" bölümünün başında İstanbul Üniversitesi Eski Türk

[174] 1. Süleymaniye Kütüphânesi, Fâtih Böl., No: 3889 (1b-54a arasında); 2. Karaman Nüshası, (Millî Küt. MFA A 4764); 3. Yahya Efendi Nüshası, Süleymâniye Küt. Hacı Mahmud Efendi Böl. 3480 (5b-51a arasında); 4. Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904 (172b-195a arasında); 5. Bursa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler, Böl, 882 (17b-24b arasında, fakat bir kısmı eksiktir); 6. Avusturya Nüshası (Viyana) Millî Küt. I. Bl. 1-43; 7. Ankara Ünv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Küt. M. Çon No: 185.

[175] Robert Dankoff, "Reşid Rahmeti Arat, Kutadgu Bilig III [İndeks]", **Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları**, 1979, Vol. 3, s. 461-464.; Semih Tezcan, "*Kutadgu Bilig* Dizini Üzerine", **Türk Tarih Kurumu-Belleten**, 1981, C. XLV, S. 2, s. 23-78.

[176] 1. Herat Nüshası; 2. Fergana Nüshası; 3. Mısır Nüshası.

Filolojisi Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Muharrem Ergin'in "Önsöz"ü yer alır. "Önsöz"den sonra "İndeks Sırası", "Düzeltmeler" başlıkları gelir. İndeks aynı zamanda eserin sözlüğü mahiyetindedir.

Balasagunlu Yusuf'un Balasagun'da iken yazmaya başladığı ve Kaşgar'da tamamlayıp 462 H.=1069-1070 M.'de Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunduğu *Kutadgu Bilig*, Türk edebiyatında yazılan ilk mesnevidir. Mesnevi aruzun *fa'ûlün fa'ûlün fa'ûlün fa'ûl* kalıbıyla yazılan 6645 beyitlik bir eserdir. Eser münâcât, na't ve eserin adına yazıldığı Tabgaç Buğra Han övgüsüyle başlar ve bu şekliyle tam olarak edebî geleneklere uygun bir mesnevi örneği özelliği taşır. *Kutadgu Bilig* Güntoğdu adlı bir hükümdarın Aytoldı adındaki veziri ve onun ölümünden sonra oğlunun bu bilge kişiyle değişik konulardaki konuşmalarından meydana gelmiştir.

Eser bugünkü Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmıştır.

YUSUF HAS HACİB (?–?), KUTADGU BİLİG (XI. yüzyıl)

Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, VII+392 s. Tıpkıbasım.

Eser, kısa bir "Sunuş" yazısıyla başlar. Burada tıpkıbasımı yapılan bu *Kutadgu Bilig*'in Kahire'deki Mısır Devlet Kütüphanesinde bulunan Mısır nüshası olduğu bildirilir.

Bakanlık, Kahire'den temin ettiği fotoğraflarla Mısır nüshası (Mısır Millî Kütüphanesi, No: 168 numarada kayıtlı olan yazma)nın yeni bir tıpkıbasımını ilim âlemine sunmak istemiştir. 1942'de Türk Dil Kurumunca yayımlanan tıpkıbasımında yapılan müdahalelerin eserin orijinalini tahrip ettiği düşünüldüğü için bu neşirde herhangi bir müdahalede bulunulmadan leke ve silintiler olduğu gibi bırakılmıştır.

Bundan sonraki çalışmalarda ise eserin Viyana ve Fergana nüshalarının tıpkıbasımının yapılacağı bildirilmektedir.

YUSUF HAS HACİB (?–?), KUTADGU BİLİG (XI. yüzyıl)

[Yusuf Has Hacib]**, Kutadgu Bilig, Tıpkıbasım, I Viyana Nüshası, II Fergana Nüshası, III Mısır Nüshası**, Türk Dil Kurumu, Alâeddin Kıral Basımevi, İstanbul 1942.

Eser, Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İ. Necmi Dilmen'in "Önsöz"üyle başlar. Bundan sonra C. Brockelman tarafından hazırlanan geniş bir inceleme bölümü yer alır. "Kutadgu Bilig Tıpkıbasımlarına Giriş", "Kutadgu Bilig Üzerine Genel Bilgiler" başlığı altında "Kutadgu Bilig'in Yazılışı ve Yazanı", "Kutadgu Bilig'in Adı", "Eldeki yazma nüshalar", "Kutadgu Bilig'in çevriyazısı işi", "Kutadgu Bilig'in edebiyatça değeri ve tesirleri", "Kutadgu Bilig'te kullanılan vezin", "Kutadgu Bilig ve Türk medeniyeti" başlıklarıyla birinci inceleme bölümü gelir.

"Kutadgu Bilig'in İçindekiler" başlıklı ikinci inceleme bölümünde "Önsözler", "Başlangıç Kısmı" ve "Asıl Kutadgu Bilig" başlıkları yer alır.

Üçüncü inceleme bölümünde, "Kutadgu Bilig Nüshaları Ayrılıklar Üzerine Bir Deneme" başlığı altında "Mukaddeme", "Asıl Kutadgu Bilig", "Son Parça" ve "Fihristler" başlıkları bulunmaktadır.

"Ekler" bölümünde "Kutadgu Bilig'in Zikrettiği Buğra Han Kimdir?", "Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig", "Kutadgu Bilig Adı ve Kutadgu Bilig'i Cengiz Han'ı Üzerine Bir Not", "Kutadgu Bilig'in Vezni", "Viyana Nüshası Sonundaki Eklerden Çince Metin", "Kutadgu Bilig Sözü", "Efrasiyap Hakkında", Kutadgu Bilig'te Makam ve Meslek Adları", "İslâm Ansiklopedisi Kutadgu Bilig İçin Ne Diyor?" başlıkları yer almaktadır.

Bu inceleme bölümünden sonra, "Üç Nüshanın Fihristleri", "Kutadgu Bilig'e Dair Bibliyografya", "Kutadgu Bilig'e Dair Yazılan Makaleler" ile "Giriş Kısmının İçindekiler" başlıkları bulunmaktadır.

"Eldeki Yazma Nüshalar" bölümünde Kutadgu Bilig'in bugüne kadar ele geçirilen üç nüshası[177] birer birer anlatılır.

ZARÎFÎ (?–1795)[178], PENDNÂME-İ ZARÎFÎ (XVIII. yüzyıl)

Mehmet Arslan, **Pendnâme-i Zarîfî**, Dilek Matbaası, Sivas 1994, 102 s.

"Önsöz" yerine konulmuş "Sözbaşı" ile başlayan eserde "İçindekiler" listesi bulunmamaktadır. Kısa "Sözbaşı"nda Zarîfî'nin divanı dışında tek eseri olan bu "âdâb-ı muaşeret" ya da "öğütler kitabının" hazırlanışı hakkında bilgi verilmiştir. Eserin biri matbu, ikisi taşbasma (Litograf) ve bir yazma olmak üzere dört nüshadan faydalanılarak yayına hazırlandığı bildiriliyor. Bu dört nüshanın[179] beyit sayılarının farklı olduğu, yazma nüshanın esas alınarak diğer nüshalarla karşılaştırıldığı ve 1071 beyitlik bir mesnevi metninin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Ayrıca *Pendnâme'*nin sonunda yine Zarîfî'ye ait olan ve içerik bakımından *Pend-nâme* ile paralellik gösteren ve tasavvufî prensiplerinin anlatıldığı "Tasavvufnâme-i Zarîfî" isimli 103 beyitlik pendnâme de "bütünlüğü bozmamak açısından eserin sonuna" eklenmiştir.

"Sözbaşı"ndan sonra 5-8. sayfalar arasında "Zarîfî'nin Hayatı" ile "Pendnâme Geleneği" başlıklı çok kısa bir giriş yer alır. Burada şairin hayatı hakkında yarım sayfalık bilgi verilmiştir. Arkasından pendnâme diğer adıyla nasihatnâme türü tanımlanmış, bu türün önemine vurgu yapılmıştır. Devamında Feridüddin-i Attar (ö. 618 H.=1221 M.)'ın *Pend-nâme* adlı eserinin bazı tercüme ve şerhlerinin adları sıralandıktan sonra Türk edebiyatında pendnâme türü eserlerden bir kısmının isimleri verilmiştir. Ayrıca burada kısaca Zarîfî'nin *Pend-nâme'*sinin içeriği hakkında özlü açıklamalar yapılmış, "Sözbaşı"nda metnin hazırlanmasıyla ilgili verilen bilgiler tekrarlanarak dört nüshanın özellikleri maddeler hâlinde gösterilmiştir. Bu kısa bilgilerden sonra "Pend-nâme-i Zarîfî" başlığı ile mesnevi metnine yer verilmiştir.

Zarîfî'nin bu eserinde olduğu gibi kimi nasihatnâmelere "Pendnâme" adının verilmesi İranlı şair Feridüddin-i Attar (ö. 618 H.=1221 M.)'ın aynı adı taşıyan bir eser yazmış olmasındandır. Eserde şair, mutasavvıf olmasının da verdiği incelik ve hoşgörü çerçevesinde insan ilişkilerini ve insanın Allah'a karşı olan sorumluluğunu ön plana çıkararak 135 başlık altında akıcı bir şekilde öğütlerini sıralamaktadır. Bu öğütlerin bir kısmı bugünkü anlamda bir çeşit "âdâb-ı muaşeret" kurallarıdır.

Mesnevi aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmış, dört nüsha üzerinden yapılan karşılaştırma sonucu 1071 beyitlik bir eser ortaya çıkmıştır. Metin hazırlanırken beyitlere birer birer numara verilmiş, çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, sadece Arapça ve Farsça

[177] 1. Viyana Nüshası: Uygur Harfleriyle 1439'da Herat'ta yazılmıştır.; 2. Kahire Nüshası: Arap harfleriyle yazılmıştır.; 3. Fergana Nüshası: Arap harfleriyle yazılmıştır.

[178] Şairin adı kaynaklarda "Ahmed Zarîfî Baba, Zarîfî Şeyh Ömer Efendi, Ömer Zarîfî Efendi, Zarîfî Baba Şeyh Ömer" olarak geçmektedir.

[179] **Pendnâme**'nin nüshaları: 1. Hazırlayanın şahsî kütüphanesindeki yazma nüsha (Toplam 43 yaprak olan bu eser 1233 tarihinde Es'ad İbn El-Hac İbrahim Halîmî tarafından istinsah edilmiştir. Tasavvufnâme ile beraber 1086+102 beyittir.); 2. 1327 yılında Bosnevî Kurtbeg-zâde Mustafa Sabri tarafından yayına hazırlanarak İstanbul'da basılan matbu nüsha (61 sayfa olan nüsha 1064+102 beyittir.); 3. Tarihsiz olarak taşbasma şeklinde İstanbul'da basılan nüsha (61 sayfa ve 1025+85 beyittir.); 4. 1271 tarihinde taşbasma olarak İstanbul'da basılan nüsha (2+64 sayfa ve 1062+102 beyittir).

kelimelerdeki uzun ünlüler gösterilmiş, seslendirmede eski Anadolu Türkçesinin fonetik özellikleri yerine günümüz fonetiği tercih edilmiştir.

Sonuç

1. Cumhuriyet döneminde yeni harflerle basılmış ilk mesneviler, Ahmet Talat (Onay) tarafından 1933 yılında yayınlanan *Dasitan-ı Ahmet Harami* ile Agâh Sırrı Levend'in 1944 yılında yayınladığı *Nabî'nin Surnamesi* adlı eserlerdir.

2. Anadolu sahası Türk edebiyatının başlangıcı olan XIII. yüzyıl ile XVIII. yüzyıl arasında her yüzyıla ait mesnevi yayınları bulunmaktadır.

3. Üzerinde en çok çalışma yapılan mesneviler, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât (Mevlid),* Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye* ve Fuzûlî'nin *Leylâ ve Mecnûn* adlı eserleridir.

4. En fazla çalışma 17 mesnevinin 23 çalışma ile ele alındığı XV. yüzyıl mesnevileri üzerinedir.

5. Çalışmada sözü edilen 59 mesnevinin 19 tanesinin birden fazla baskısı yapılmıştır.

6. 59 mesnevinin 75 yayın ile ele alındığı bu çalışmada, mesneviler üzerine en çok araştırma yapan yazarların Agâh Sırrı Levend ve Numan Külekçi olduğu görülmektedir.

(Mesnevinin âit olduğu yüzyıl, adı, müellifi ve çalışma yapanların adlarının gösterildiği tablo)

	Eserin Adı	**Müellifi**	**Çalışma Yapanlar**
XI. yüzyıl	Kutadgu Bilig	Yusuf Has Hacib	● Reşid Rahmeti Arat
			● Kültür Bakanlığı, Tıpkıbasım
			● Türk Dil Kurumu, Tıpkıbasım
XIII. yüzyıl	Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin, İslâmî'nin Mesnevîsi	İslâmî	● Hasan Yüksel, H. İbrahim Delice, İsmail Hakkı Aksoyak
XIV. yüzyıl	Kitâbu Evsâfı Mesâcidi'ş-Şerîfe	Ahmed Fakîh	● Hasibe Mazıoğlu
	Risâletü'n-Nushiyye		● Abdülbaki Gölpınarlı
			● Mustafa Tatçı
			● Umay Günay, Osman Horata
	Ahmet Haramî Destanı (Dastan-ı Ahmet Haramî)	Bilinmiyor	● Ahmet Talat (Onay)
			● Halis Akaydın
	Cemşîd ü Hurşîd	Ahmedî	● Mehmet Akalın
	Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Ferahşâd)	Şeyhoğlu Mustafa	● Hüseyin Ayan

	Husrev ü Şîrîn	Kutb	● M. Necmeddin Hacıeminoğlu
	Işk-nâme	Mehmed	● Sedit Yüksel
	İskender-nâme	Ahmedî	● İsmail Ünver
	Mansûr-nâme	Niyâzî	● Mustafa Tatçı
	Mantıku't-Tayr	Gülşehri	● Agâh Sırrı Levend
	Menâkıbu'l-Kudsiyye Fi Menâsibi'l-Ünsiyye	Elvan Çelebi	● İsmail E. Erünsal, Ahmet Yaşar Ocak
	Süheyl ü Nev-bahâr	Mes'ud bin Ahmed	● Cem Dilçin
	Yûsuf ve Zelîhâ	Şeyyad Hamza	● Dehri Dilçin
XV. yüzyıl	Bahrü'l-Hakâyık	Hatiboğlu	● İsmail Hikmet Ertaylan
	Cemşîd ü Hurşîd	Cem Sultan	● Adnan İnce
			● Münevver Okur Meriç
	Çeng-nâme	Ahmed-i Dâ'î	● Gönül Alpay Tekin (1973)
			● Gönül Alpay Tekin (1992)
	Esrâr-nâme	Tebrizli Ahmedî	● Gönül Ayan
	Ferhâd ü Şîrîn	Ali Şîr Nevâî	● Gönül Alpay
	Halil-nâme	Abdülvasi Çelebi	● Ayhan Güldaş
	Har-nâme	Şeyhî	● Faruk Kadri Timurtaş
	Husrev ü Şîrîn	Şeyhî	● Faruk Kadri Timurtaş
	Kutb-nâme	Firdevsî-i Rumî	● İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoğlu
	Leylî vü Mecnûn	Ali Şîr Nevâî	● Ülkü Çelik
	Lisânü't-Tayr	Ali Şîr Nevâî	● Mustafa Canpolat
	Miftâhü'l-Ferec	Cemâlî	● İ. Çetin Derdiyok

	Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi	Sûzî Çelebi	● Agâh Sırrı Levend
	Muhammediye	Yazıcıoğlu Mehmed	● Âmil Çelebioğlu
	Murâd-nâme	Bedr-i Dilşâd	● Adem Ceyhan
	Vesîletü'n-Necât, Mevlid	Süleyman Çelebi	● Ahmet Ateş
			● Tahir Alangu
			● Ahmed Aymutlu
			● Faruk Kadri Timurtaş
			● Neclâ Pekolcay
	Yûsuf u Züleyhâ	Hamdullah Hamdi	● Naci Onur
XVI. yüzyıl	Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr	Gelibolulu Mustafa Âlî	● Ali Öztekin
	Cilâü'l-Kulûb	Cînânî	● Mustafa Özkan
	Esmâ-i Hüsnâ Şerhi	İbn İsâ Saruhânî	● Numan Külekçi
	Gülşen-âbâd	Şemseddin Sivâsî	● Hasan Aksoy
	Gülşen-i Vahdet	Şâhidî İbrâhim Dede	● Numan Külekçi
	Hilye-i Sa'âdet	Hakanî Mehmed Bey	● Numan Külekçi
			● İskender Pala
	İşret-nâme	Revânî	● Rıdvan Canım
	Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)	Erzurumlu Darîr	● Leylâ Karahan
	Leylâ vü Mecnun	Fuzulî	● Necmettin Halil Onan
			● Hüseyin Ayan
			● Muhammed Nur Doğan
	Pend-nâme	Güvâhî	● Mehmet Hengirmen
	Riyazü's-Sâlikîn	Gelibolulu Mustafa Âlî	● Mehmet Arslan, İ. Hakkı Aksoyak
	Süleymâniyye	Şemseddin Sivâsî	● Hüseyin Akkaya

	Vâmık u Azrâ	Lâmi'î Çelebi	● Gönül Ayan
	Yûsuf u Zelîhâ	Yahyâ Bey	● Mehmet Çavuşoğlu
XVII. yüzyıl	Şem' ü Pervâne	Feyzî Çelebi	● Gönül A. Tekin
	Hayriyye	Nâbî	● İskender Pala
			● Mahmut Kaplan
	Sur-nâme	Nâbî	● Agâh Sırrı Levend
	Tuhfetü'l-Emsâl	Nâlî	● Bahattin Kahraman
	Hilyetü'l-Efkâr	Nev'îzâde Atayi	● Agâh Sırrı Levend
	Heft-hˇân	Nev'îzâde Atayi	● Turgut Karacan
	Sohbetü'l-Ebkâr	Nev'îzâde Atayi	● Muhammet Yelten
	Mesnevîler [Gamze vü Dil, Mi'râc-nâme, Cevâb-nâme]	Simkeşzâde Feyzî	● Ali Osman Coşkun
XVIII. yüzyıl	Eyyûb Peygamber Kıssası	Ahmed Mürşidî (Ahmedî)	● Gönül Ayan
	Hüsn ü Aşk	Şeyh Galib	● Abdülbaki Gölpınarlı
			● Hüseyin Ayan, Orhan Okay
	Lutfiyye	Sünbülzâde Vehbî	● Süreyya Ali Beyzadeoğlu
	Pend-nâme	Zarîfî	● Mehmet Arslan
	Tuhfe-[i Vehbî]	Sünbülzâde Vehbî	● Turgut Karabey-Numan Külekçi

KAYNAKÇA

AKALIN, Mehmet, **Ahmedî, Cemşid ü Hurşîd, (İnceleme–Metin)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No. 182, Sevinç Matbaası, Ankara 1975, VIII+413 s.

AKAYDIN, Halis, **Ahmet Haramî Destanı**, Tercüman Gazetesi Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul [tarihsiz], 185 s.

AKKAYA, Hüseyin, **Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivâsî'nin Süleymâniyyesi, İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım [1. Kısım: İnceleme, 2. Kısım: Tenkitli Metin ve Dizin]**, 2 Cilt, Cambridge, Mass.: Harvard

Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1997, 1. Cilt XX+187 s., 2. Cilt 190-427 s.

AKSOY, Hasan, "Cemşîd ü Hurşid", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, İstanbul 1993, s. 342-343.

AKSOY, Hasan, "Derviş Şemseddin", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, İstanbul 1994, s.197-198.

AKSOY, Hasan, "Gülşen-abad", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 14, İstanbul 1996, s. 250.

AKSOY, Hasan, **Gülşen-âbâd: İnceleme-Metin-Sözlük**, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, X+202 +17 s. Tıpkıbasım.

AKÜN, Ömer Faruk, "Ali Mustafa Efendi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 414-421.

ALANGU, Tahir, **Süleyman Çelebi, Mevlût**, Yeditepe Türk Klâsikleri, İstanbul 1958, 75 s.

ALBAYRAK, Nurettin, "Ferhad ve Şirin", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 12, İstanbul 1995, s. 388-389.

ARAT, Reşit Rahmeti, **Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig**, III Cilt, (I. Metin, II. Tercüme, III. İndeks), İstanbul 1947, Ankara 1959, İstanbul 1979, 656 s., 477 s., 565 s.

ARSLAN, Mehmet, AKSOYAK, İsmail Hakkı, **Gelibolulu Âlî, Riyazü's-salikin**, Sivas 1998, 225 s.

ARSLAN, Mehmet, **Pendnâme-i Zarîfî**, Dilek Matbaası, Sivas 1994, 102 s.

ATEŞ, Ahmet, "Mesnevi", **İslâm Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. 8, İstanbul 1979, s. 127-133.

ATEŞ, Ahmet, **Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-necat, Mevlid**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1954, VII+208+58 s. Tıpkıbasım.

AYAN, Gönül, **Ahmed Mürşidî (Ahmedî), Eyyûb Peygamber Kıssası**, Emek Matbaacılık, Konya 1995, VIII+108 s.

AYAN, Gönül, **Lâmi'î Vâmık u Azrâ-İnceleme-Metin**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1998, VIII+519 s.

AYAN, Gönül, **Tebrizli Ahmedî, Esrâr-nâme, (İnceleme-Metin)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1996, LXXXI+170 s.

AYAN, Hüseyin**, Leylâ vü Mecnun Fuzûlî**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981, 411 s.

AYAN, Hüseyin, **Şeyhoğlu Mustafa, Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Ferahşâd) (İnceleme-Metin-Sözlük-Konu Dizini)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1979, IV+533 s.

AYMUTLU, Ahmed, **Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, 242 s.

AZAMAT, Nihat, "Ahmedî, Akkoyunlu", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 167-168.

BEYZADEOĞLU, Süreyya Ali, **Sünbülzâde Vehbî, Lutfiyye**, Cihan Neşriyat, İstanbul 1996, 188 s.

BİLGİN, Azmi, "Lutfiyye", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 27, Ankara 2003, s. 236-237.

BİLKAN, Ali Fuat, "Hayriyye", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 17, İstanbul 1998, s. 65-66.

CANIM, Rıdvan, **Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, 279 s.

CANPOLAT, Mustafa, **Alî Şîr Nevâyî, Lisânü't-Tayr**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, XV+279 s.

CEYHAN, Âdem, **Bedr-i Dilşâd'ın Murad-namesi**, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1997, II Cilt, 1068 s.

COŞKUN, Ali Osman, **Simkeşzâde Feyzî'nin Mesnevîleri (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Otak Form-Ofset Basım Sanayi ve Ticaret A.Ş., Samsun 1997, XI+308.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, **Yahyâ Bey, Yûsuf u Zelîhâ**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979, XIV+192 s.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, **Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammediye**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, I Cilt (İnceleme), II. Cilt (Metin-Sözlük), 227+700 s.

ÇELİK, Ülkü, **Alî Şîr Nevâyî, Leylî vü Mecnun**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, 383 s.

ÇİÇEKLER, Mustafa, "Mesnevi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 29, Ankara 2004, s. 320-334.

DERDİYOK, İ. Çetin, **Cemâlî: Miftâhü'l-ferec: İnceleme-Tenkitli Metin**, Türkoloji Araştırmaları, Adana 1998, XXXIV+452 s.

DİLÇİN, Cem, **Mes'ud bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahâr, İnceleme-Metin-Sözlük**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991, VII+676 s.+15 s. Tıpkıbasım.

DİLÇİN, Dehri, **Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha**, Türk Dil Kurumu, Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., İstanbul 1946, 40+144+XXIV+103 s. Tıpkıbasım

DOĞAN, Muhammed Nur, **Fuzûlî, Leylâ vü Mecnun, Metin, Nesre Çeviri, Notlar ve Açıklamalar**, Çantay Kitabevi, İstanbul 1996, XXIV+536+14 s.

ERKAN, Mustafa, "Bahrü'l-Hakayık", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul 1991, s. 514.

ERKAN, Mustafa, "Hatiboğlu", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 16, İstanbul 1997, s. 461-462.

ERKAN, Mustafa, ÖZKAN Mustafa, "Hoca Mesud", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 18, İstanbul 1998, s. 189-191.

ERTAYLAN, İsmail Hikmet, **Hatiboğlu, Bahrü'l-hakayık**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1960, 23+58 s. Tıpkıbasım.

ERÜNSAL, İsmail E., OCAK, Ahmet Yaşar, **Elvan Çelebi, Menakıbu'l-Kudsiyye Fi Menasibi'l- Ünsiyye, (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülâlesinin Menkabevî Tarihi)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, LXXVIII+179+120 s. Tıpkıbasım.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1968, 349+25 s. Tıpkıbasım

GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Yunus Emre, Risaletü'n-nushiyya ve Divan**, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği, İstanbul 1965, LIII+(2)+310+417 s. Tıpkıbasım

GÜLDAŞ, Ayhan, **Abdülvasi Çelebi, Hâlilname**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, VIII+548 s.

GÜNAY, Umay, HORATA, Osman, **Yunus Emre Risaletü'n-Nushıyye**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, X+198 s.

HACIEMİNOĞLU, M. Necmettin, **Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1968, XIV+447 s.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, "Hüsrev ü Şîrîn", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 19, İstanbul 1999, s. 56.

HENGİRMEN, Mehmet, **Güvâhî, Pend-nâme (Öğütler ve Atasözleri)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, 283 s.

İBRAHİMÎ, Dâvûd, "Esrârnâme", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, İstanbul 1995, s. 434-435.

İNCE, Adnan, **Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid (İnceleme-Metin)**, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Elazığ 1982, 383 s.

İPEKTEN, Haluk, "Atâî, Nev'îzâde", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul 1991, s. 40-42.

KAHRAMAN, Bahattin, **Tuhfetü'l-Emsâl (İnceleme-Metin)**, Sel-Ün Vakfı Yayınları, Konya 1997, 286 s.

KAPLAN, Mehmet, **Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, VI+313 s.

KARABEY, Turgut, KÜLEKÇİ, Numan, **Sünbülzâde Vehbî, Tuhfe (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)**, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1990, VII+151+18 s. Tıpkıbasım

KARACAN, Turgut, **Nev'îzâde Atayi Heft-hˇân Mesnevisi (İnceleme-Metin),** Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, XII+349 s

KARAHAN, Leyla, **Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)-İnceleme-Metin-Dizin**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, 431+4 s.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., "Firdevsi, Uzun", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 13, İstanbul 1996, s. 127-129.

KUT, Günay, "Abdülvasi Çelebi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul 1988, s. 283-284.

KUT, Günay, "Ahmed-i Dai", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 56-58.

KUT, Günay, "Ahmedi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 165-167.

KUT, Günay, "Ali Şir Nevai", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 449-453.

KUT, Günay, "Lamii Çelebi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 27, Ankara 2003, s. 96-97.

KÜLEKÇİ, Numan, **Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, İbn İsâ Saruhânî**, Akçağ Yayınları, Ankara [tarihsiz], 242 s.

KÜLEKÇİ, Numan, **Hakanî Mehmed Bey Hilye**, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını, Erzurum 1988, XVII+89 s.

KÜLEKÇİ, Numan, **Şâhidî İbrâhim Dede, Gülşen-i Vahdet (Yüz İle İlgili Tasavvufî Remizler)**, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, 145+28 s. Tıpkıbasım.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Atâyi'nin Hilyetü'l-efkâr'ı**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1948, 39 s.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1956, VII+392+57 [62 s. Tıpkıbasım] s.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Gülşehri, Mantıku't-tayr**, Ankara 1957, Türk Dil Kurumu Yayınları, 5-32 (Önsöz)+1-298 s. Tıpkıbasım.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Nabî'nin Surnamesi, Vakayi-i Hıtân-ı Şehzadegân-ı Hazret-i Sultan Muhammed-i Gazi li Nabî Efendi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1944, 71 s.

MAZIOĞLU, Hasibe, **Ahmed Fakîh, Kitâbu Evsâfı Mesacidi'ş-Şerîfe**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974, 119 s.

OKAY, Orhan, AYAN, Hüseyin, **Hüsn ü Aşk Şeyh Galip**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975, XLVII+352+104 s. Tıpkıbasım.

OKÇU, Naci, "Hüsn ü Aşk", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 19, İstanbul 1999, s. 29-31.

OKUR MERİÇ, Münevver, **Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid, İnceleme-Metin**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1997, XII+690 s.

OLGUN, İbrahim, PARMAKSIZOĞLU, İsmet, **Firdevsî-i Rumî, Kutb-nâme**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, XXXV+367 s.

ONAN, Necmettin Halil, **Fuzulî, Leylâ ile Mecnun**, Türk Kültür Eserleri I, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, XIX+304 s.

ONAY, Ahmet Talat, **Dastan-ı Ahmet Haramî**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1946, 128+29 s.

ONUR, Naci, **Hamdullah Hamdi, Yusuf u Züleyha**, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, 437+107 s. Tıpkıbasım.

ÖZKAN, Mustafa, "Gülşehri", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 14, İstanbul 1996, s. 250-252.

ÖZKAN, Mustafa, **Cînânî Cilâü'l-kulûb (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990, XI+430 s.

ÖZTEKİN, Ali, **Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr: edisyon kritik ve tahlil**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, XIV+292 s.

ÖZTÜRK, Zehra, "Hamdullah Hamdi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 15, İstanbul 1997, s. 452-454.

PALA, İskender, "Leyla ve Mecnun", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 27, Ankara 2003, s. 159-164.

PALA, İskender, **Hilye-i Saadet, Hakanî Mehmed Bey**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, 140 s.

PALA, İskender, **Şâir Nâbî, Hayriyye (Metin, Sadeleştirme ve Açıklamalar)**, 1. Baskı, Bedir Yayınevi, İstanbul 1989, 256 s.

PEKOLCAY, Neclâ, **Süleyman Çelebi Mevlid (Vesîletü'n-necât)**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, 176+63 s. Tıpkıbasım.

SERTKAYA, Osman Fikri, "Ahmed Fakih", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 65-67.

SEVGİ, H. Ahmet, "Mantıku't-Tayr", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 28, İstanbul 2003, s. 29-30.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, KARTAL, Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, 640 s.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, **XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler**, Kitabevi, İstanbul 2002, XV+782 s.

TATÇI, Mustafa, "Mansurname", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 28, İstanbul 2003, s. 17-18.

TATÇI, Mustafa, **Niyâzî, Mansûr-nâme (Hallâc-ı Mansûr'un Manzûm Menâkıbnâmesi)**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, 278 s.

TATÇI, Mustafa, **Yunus Emre Divanı, Risâletü'n-Nushiyye III Tenkitli Metin**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, IX+149 s.

TEKİN, Gönül Alpay, **Ahmed-i Dai and His Çengname, An old Ottoman Mesnevi, Text in Facsimile with an İntreduction, Critical analysis an Index by, (Eski Osmanlıca Bir Mesnevi, Giriş–Tenkitli Değerlendirme–Dizin, Tıpkıbasım)**, Harvard Üniversitesi 1973, 40+58 s. Tıpkıbasım.

TEKİN, Gönül Alpay, **Çengnâme Ahmed-i Dâ'î, İnceleme-Tenkidli Metin**, Cambridge Mass., Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1992, 502 s.

TEKİN, Gönül Alpay, **Feyzî Çelebi, Şem' ü Pervâne (XVII. Yüzyılda Hece Vezniyle Yazılmış Bir Mesnevi) İnceleme-Metin-Tıbkıbasım**, Cambridge Massachusetts, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1991, 157 s. [97-157. s. Tıpkıbasım]

[TEKİN], Gönül Alpay, **Ali Şîr Nevâî, Ferhad ü Şirin, İnceleme–Metin**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1975, X+515 s.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Mevlid (Vesîletü'n-Necât) Süleyman Çelebi,** Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1970, s. XVI+173.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i (İnceleme-Metin)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980, VIII+İnceleme 231+Metin 268 s.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Şeyhî'nin Harnâme'si**, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971, VII+106 [89-106 Tıpkıbasım] s.

UZUN, Mustafa, "Hakani Mehmed Bey", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 15, İstanbul 1997, s. 166-168.

UZUN, Mustafa, "Muhammediyye", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 30, İstanbul 2005, s. 586-587.

ÜNVER, İsmail, **Ahmedî, İskender-nâme, İnceleme–Tıpkıbasım**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983, VII+52+149 s. Tıpkıbasım.

YELTEN, Muhammet, "Işkname", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 19, İstanbul 1999, s. 214-215.

YELTEN, Muhammet, **Nev'îzâde Atâyî, Sohbetü'l-Ebkâr**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998, XXXII+288 s.

Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, VII+392 s. Tıpkıbasım.

[Yusuf Has Hacib]**, Kutadgu Bilig, Tıpkıbasım, I Viyana Nüshası, II Fergana Nüshası, III Mısır Nüshası**, Türk Dil Kurumu, Alâeddin Kıral Basımevi, İstanbul 1942.

YÜKSEL Sedit, **Mehmed, Işk-nâme (İnceleme–Metin)**, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1965, VII+281 s.

YÜKSEL, Hasan, DELİCE, H. İbrahim, AKSOYAK, İsmail Hakkı, **Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin, İslâmî'nin Mesnevîsi**, Dilek Matbaası, Sivas 1996, XXII+504 s.